IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)

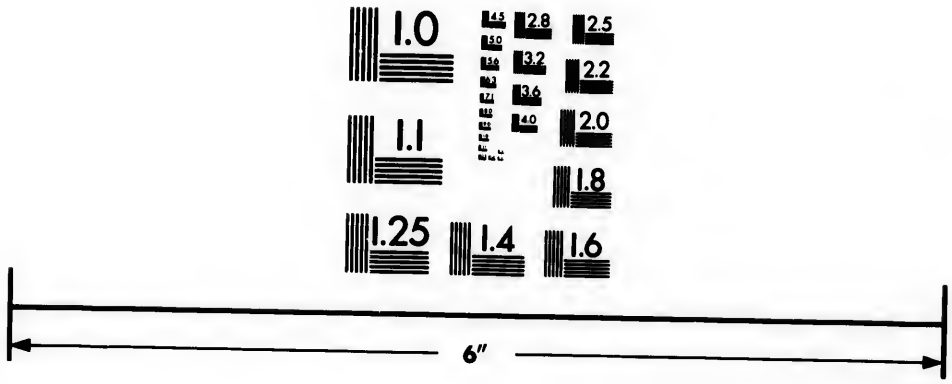

Photographic Sciences Corporation

33 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

CIHM/ICMH
Microfiche
Series.

CIHM/ICMH
Collection de
microfiches.

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1982

Technical and Bibliographic Notes/Notes techniques et bibliographiques

The Institute has attempted to obtain the best original copy available for filming. Features of this copy which may be bibliographically unique, which may alter any of the images in the reproduction, or which may significantly change the usual method of filming, are checked below.

L'Institut a microfilmé le meilleur exemplaire qu'il lui a été possible de se procurer. Les détails de cet exemplaire qui sont peut-être uniques du point de vue bibliographique, qui peuvent modifier une image reproduite, ou qui peuvent exiger une modification dans la méthode normale de filmage sont indiqués ci-dessous.

- [ ] Coloured covers/ Couverture de couleur
- [ ] Covers damaged/ Couverture endommagée
- [ ] Covers restored and/or laminated/ Couverture restaurée et/ou pelliculée
- [ ] Cover title missing/ Le titre de couverture manque
- [ ] Coloured maps/ Cartes géographiques en couleur
- [ ] Coloured ink (i.e. other than blue or black)/ Encre de couleur (i.e. autre que bleue ou noire)
- [ ] Coloured plates and/or illustrations/ Planches et/ou illustrations en couleur
- [ ] Bound with other material/ Relié avec d'autres documents
- [ ] Tight binding may cause shadows or distortion along interior margin/ La reliure serrée peut causer de l'ombre ou de la distortion le long de la marge intérieure
- [ ] Blank leaves added during restoration may appear within the text. Whenever possible, these have been omitted from filming/ Il se peut que certaines pages blanches ajoutées lors d'une restauration apparaissent dans le texte, mais, lorsque cela était possible, ces pages n'ont pas été filmées.
- [ ] Coloured pages/ Pages de couleur
- [ ] Pages damaged/ Pages endommagées
- [ ] Pages restored and/or laminated/ Pages restaurées et/ou pelliculées
- [x] Pages discoloured, stained or foxed/ Pages décolorées, tachetées ou piquées
- [ ] Pages detached/ Pages détachées
- [x] Showthrough/ Transparence
- [ ] Quality of print varies/ Qualité inégale de l'impression
- [ ] Includes supplementary material/ Comprend du matériel supplémentaire
- [ ] Only edition available/ Seule édition disponible
- [ ] Pages wholly or partially obscured by errata slips, tissues, etc., have been refilmed to ensure the best possible image/ Les pages totalement ou partiellement obscurcies par un feuillet d'errata, une pelure, etc., ont été filmées à nouveau de façon à obtenir la meilleure image possible.
- [x] Additional comments:/ Commentaires supplémentaires: Pages 263 to 266 are missing.

This item is filmed at the reduction ratio checked below/
Ce document est filmé au taux de réduction indiqué ci-dessous.

10X	12X	14X	16X	18X	20X	22X	24X	26X	28X	30X	32X
					✓						

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

Library Division
Provincial Archives of British Columbia

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol ⟶ (meaning "CONTINUED"), or the symbol ▽ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Library Division
Provincial Archives of British Columbia

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole ⟶ signifie "A SUIVRE", le symbole ▽ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

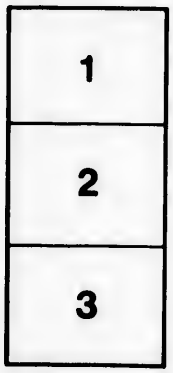

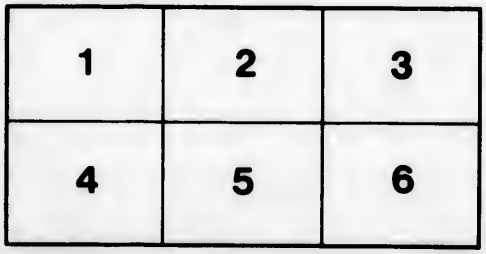

MERKWAARDIGE BIJZONDERHEDEN,

INHOUDENDE

DE NIEUWSTE ONTDEKKINGEN

IN DE

NATUURKUNDE, NATUURLIJKE HISTORIE, LAND- EN VOLKENKUNDE, OP ALLE GEDEELTEN VAN DEN AARDBOL.

II.

MERKWAARDIGE BIJZONDERHEDEN,

INHOUDENDE

DE NIEUWSTE ONTDEKKINGEN

IN DE NATUURKUNDE, NATUURLIJKE HISTORIE,
LAND- EN VOLKENKUNDE,
OP ALLE GEDEELTEN

VAN DEN AARDBOL.

DOOR

J. G. SOMMER.

Uit het Hoogduitsch.

MET PLATEN.

TWEEDE DEEL.

FUNCHAL op MADERA.

Te AMSTERDAM, bij
TEN BRINK & DE VRIES.
MDCCCXXV.

ontbr. pag. 263-266

INHOUD.

Bladz.

I. HET EILAND VAN PRINS WALLIS, OF PULOPINANG. . . . . 1.

II. DE AARDBEVING VAN CARACAS OP DEN 26 MAART 1812 EN HAAR ZAMENHANG MET ANDERE VULKAANSCHE VERSCHIJNSELEN. . . . . 13.

III. DE GROEP VAN ROTSEN BIJ ADERSBACH IN BOHEMEN. . . . . 56.

IV. LEEFWIJZE, ZEDEN EN GEWOONTEN DER RUSSEN IN HET STADHOUDERSCHAP VAN KASAN. . . . . 64.

V. DE TARTAREN TE KASAN. . . . 98.

VI. PORT LOUIS OP ISLE DE FRANCE. . 133.

VII.

Bladz.

VII. OVER DE VOLKPLANTINGEN AAN DEN MOND DER RIVIER COLUMBIA IN NOORD-AMERIKA. . . . . 149.

VIII. REIS VAN DEN HEER BOIE DOOR NOORWEGEN. . . . . 187.

IX. DE VLAKTE VAN TROJA. . . . 236.

X. REIS VAN ARAGO OM DE WERELD. . 263.

Naar Paraguay onder, pag. 263-264

I.

HET EILAND VAN PRINS WALLIS, OF PULOPINANG.

(*Volgens de brieven van eenen reizenden Engelschman.*)

Dit eiland ligt aan de opening der ſtraat van *Malacca*, omtrent onder den vijfden graad noordelijke breedte, en de hoofdſtad *George-town*, onder 100 gr. 20 min. 15 ſek. oostelijke lengte van *Greenwich*. Het heeft omtrent de gedaante van een langwerpig vierkant, is bijna zestien Engelſche mijlen lang, zes tot acht mijlen breed en twee of drie mijlen van de Maleitſche kust verwijderd.

De koning van *Queda* ſtond dit eiland af aan den Engelſchen kapitein LIGTH, en hier werden in 1786 eerst door de Engelſchen volkplantingen geſticht. Eene hooge, onregelmatige van het noorden naar het zuiden loopende rij van bergen beſlaat het grootſte gedeelte van dit eiland, en het noordelijk einde, op hetwelk een ſeinhuis ſtaat, is het hoogſte punt van hetzelve. Deze keten van bergen is met een, uit de grootſte en

dikſte boomen beſtaand bosch bedekt, en tusſchen haren oostelijken voet en de zee, tegenover de kust van *Queda*, ligt eene vlakke ſtreek land, die twee tot vier mijlen breed en tien tot twaalf mijlen lang is. Deze is wel bebouwd en wordt tot tuinen en plantaadjes van peper-, betel-, areca- en kokosboomen gebezigd, en is ook in alle rigtingen met aangename rijwegen doorſneden, die aan beide zijden met eene groote verſcheidenheid van ſteeds groenende boomen en ſtruiken bedekt zijn. Over deze ganſche ſtreek zijn heen en weder hofſteden verſtrooid, werwaarts de Europeanen van tijd tot tijd trekken, om de landlucht te genieten en van hunne bezigheden uit te rusten.

Op het noordoostelijk punt van dezen omtrek ligt het fort *Cornwallis* en *George-town*, dat de inwoners *Tanjong-Paimaique* noemen.

Het eiland bevat aan Europeſche volkplanters en perſonen, in hunnen dienst, als ook aan Maleijers, Sumatranen, Chinezen, enz. omtrent elf duizend menſchen. Hierbij moet men nog duizend perſonen voegen, wiens verblijf ſlechts voorbijgaand is, zoodat men de ganſche bevolking op twaalf duizend zielen ſchatten kan.

Rondom het eiland worden uitmuntende visſchen van velerlei ſoort in groote menigte gevangen, en de lucht is hier zoo gezond, dat dit eiland met regt het *Montpellier* van *Indië* genoemd

noemd wordt. Men hoort hier zeer weinig van den zoogenoemden zonnesteek, hoewel de Europeanen op alle uren van den dag geheel bloot gesteld aan de loodregte zonnestralen wandelen, rijden en varen. Met één woord, als de op het kleine eiland *Pulo-Jaraja*, dat tusschen *Penang* en het vaste land ligt, aangelegde dokken, in welke door middel van eene sluis water kan gelaten worden, zullen voltooid zijn, dan zal deze volkplanting de bekoorlijkste, gezondste en bloeijendste in gansch *Oostindië* zijn.

Van de morgenschemering af tot de zon zich boven de hooge bergen van *Queda* verheft, en zelfs nog eene poos naderhand, levert *Pulopinang* al die bekoorlijkheden der natuur op, die men ooit van de Elizeesche velden gebeuzeld heeft. De in den nacht gevallene en op boomen, struiken en bloemen als paarlen zittende dauw, bevochtigt en verfrischt de planten in zulk eenen overvloed, dat zij des morgens vroeg de lucht met de welriekendste geuren vervullen; dan bedekken de Europeanen te voet, te paard en in rijtuigen de wegen, tot de zon, zich hooger boven de bergen van *Queda* verheffende, hun naar hunne hofsteden drijft, om hier met smaak een goed ontbijt te gebruiken.

Ik kreeg, benevens eenige anderen, verlof, om eene, tot een verblijf der herstellenden bestemde buitenplaats te bewonen, om hier eene koele en

zuivere lucht in te ademen. De voet van dit gedeelte van het gebergte ligt omtrent vijf mijlen van de ſtad, en de afſtand van den voet tot den top bedraagt ruim drie mijlen.

De op zijn hoogst acht tot tien voeten breede bergweg is met ontzettende moeite en arbeid door een bosch van hooge en zware boomen gehouwen, welkers ſchaduwrijk loof naauwelijks toelaat de lucht te zien, en dat den ganſchen weg in eene huiveringwekkende donkerheid hult. Dikwijls loopt dit pad langs den rand van vreesſelijke afgronden, in welkers diepte men met ontzetting brokken van reusachtige boomen ziet liggen, die, in deze ſteile ruwe kloven ſtortende, vermorſeld zijn. Maar hoe ſteil en ruw dit pad ook zijn moge, zoo gaan evenwel de kleine paarden van *Sumatra* op hetzelve met de grootſte veiligheid; maar de dames laten zich echter meestal in eene ſoort van draagſtoelen op de ſchouders van eenige ſterke Maleijers dragen.

Wij bereikten, na eenen moeijelijken togt van twee of drie uren, eindelijk den top van den berg, en werden hier rijkelijk voor onze inſpanning beloond door het uitgeſtrektſte, bekoorlijkſte en verſchillendſte gezigt, dat wij in *Indië* ooit zagen.

Het oog zweeft rond over eene bekoorlijke met plantaadjen van peper, tuinen en bosſchen van kokos-, betel-, *Areca* en andere ſoorten van boomen bedekte, doorgaans met aardige woningen

gen vermengde vlakte. Kleine beken, zoo helder als kristal, die van de bergen vlieten, ſtroomen door dit dal in Meandriſche kronkelingen, en de aangename, de vlakte doorſnijdende rijwegen, verhoogen het genoegelijke van dit gezigt.

Hier ziet men in vreedzame rust en eensgezindheid den tempel en de *pagode* der Hindoos, het *Iosshuis* der Chinezen, de Christelijke kapel, en vele andere godsdienſtige plaatſen der zamenkomst naast elkanderen ſtaan, waar ieder de ongeſtoordſte vrijheid van Godsdienst geniet.

Verderop ziet men over de fraaije zeeëngte, die dit eiland van het vaste land ſcheidt, en welks ſchitterende oppervlakte de boven haar zwevende wolken en de hooge aan beide oevers opgeſtapelde bergen terugkaatst.

De ſtand van den thermometer wisſelt op de buitenplaatſen doorgaans tusſchen zeventig en tachtig graden van FAHRENHEIT, maar des middags daalt hij ſomtijds tot op twee en zestig graden, en wezenlijk vonden wij, dat het des nachts koel was, zoodat wij ons meestal van eene deken bedienden, iets zeldzaams binnen den zesden graad van den *Aequator*.

Zoodra het op deze bergen duister wordt, verheft zich van alle kanten een concert van vogelen en inſekten, dat ons in de eerſte nachten in den ſlaap ſtoorde. Vooral deed de *trompetter*, een zonderling diertje, omtrent een duim

lang, regelmatig eenige uren achter elkander na zonnen ondergang, zulk eenen schellen klank hooren, dat ik eerst dacht dat er een troep dragronders in aantogt was, en ik had lang werk, om overtuigd te worden, dat een zoo klein dier zulke werktuigen bezat, die een zoo sterk klinkend geluid konden voortbrengen.

Wild van velerlei soort vindt men somtijds, hoewel schaars, in de bosschen van het eiland, maar leeuwen, tijgers en andere verscheurende dieren zijn hier onbekend. Eens zwom een tijger van de kust van *Queda* naar het eiland, maar hij werd kort na zijne landing doodgeschoten, en hij was de eerste dien men zich herinnerde ooit hier gezien te hebben.

Vogelen met de fraaiste vederen versierd, ziet men hier bijna op elken tak zitten, maar de natuur heeft hun daarentegen de welluidende klanken onthouden, waardoor onze vaderlandsche vogels, schoon minder schoon gepluimd, ons verrukken. Evenwel vindt men op het eiland eenen kleinen vogel, die tusschen de bladen van den hoogen *Areca*-boom zit, en des morgens en des avonds een geluid doet hooren, dat ik tusschen de keerkringen nimmer zoo fraai van eenen vogel hoorde.

Fazanten worden ook op dit eiland gevonden, maar zij worden grootendeels van de Maleitsche kust, waar zij in overvloed zijn, herwaarts gebragt,

bragt, en hier het ſtuk voor een' piaster verkocht.

Er zijn hier ſlechts weinige huisdieren, en die er zijn, worden meestal uit naburige ſtreken ingevoerd, namelijk paarden van *Pedir* aan de kust van *Sumatra*, osſen van *Queda* en ſchapen uit *Bengalen*. De buffels worden op eene zonderlinge wijze van de tegenover liggende kust herwaarts gebragt. Als er namelijk zes tot acht dezer dieren aan het ſtrand geplaatst zijn, ſteekt men die lederen riemen door de neusgaten, en maakt die vast aan den kant en den achterſteven van eene ſloep, naast welke zij medezwemmen, daar hunne neuzen op deze wijze boven water gehouden worden, en als hun op de overvaart geen *Alligator* grijpt, komen zij behouden in het eiland.

De buffel wordt dikwijls een zeer gevaarlijk dier, als hij door de hitte der zon of eene andere reden woedend wordt. Dan rent hij woest en met de grootſte ſnelheid tegen al, wat hij ontmoet, ſtort in de huizen, en ruimt door de groote ſterkte zijner ſpieren alle hinderpalen uit den weg, zoodat er geen ander middel om hem te beteugelen overblijft, dan hem door lanſen of ſchietgeweer te dooden. Een groote buffel vloog onlangs vreesſelijk door *George-town*, en terwijl men van alle kanten op hem ſchoot, ſtortte hij eindelijk in de keuken van den gouverneur, en ſmeet den kok met al zijn gereed-

schap overhoop, maar het ergste was, dat een kogel, waardoor men het woedend trachtte te vellen, den armen kok trof, die nu den dood van twee kanten ziende naderen, ter naauwernood, schoon gekwetst, gered werd.

Dewijl de buffels weinig haar op den kop hebben, zoo kunnen zij de brandende hitte der middagzon volstrekt niet verdragen, zij zoeken dus om dezen tijd alle moerassen, vijvers en stilstaande wateren, die in hunne nabijheid zijn, op, en kruipen zoo diep in de moerassen, dat slechts hunne neusgaten boven water komen, hier blijven zij tot de brandende hitte van den dampkring eenigzins verminderd is.

Bij het verlaten van hunne koele schuilplaats, zijn zij met eene dikke korst van slijk bedekt, die binnen weinige minuten door de zon zoo hard wordt, dat zij de huid van dit beest voor het overige van den dag tegen hare sterke stralen beveiligd.

De buffels zijn de eenige dieren, die hier tot den landbouw gebruikt worden; hun vleesch is tamelijk smakelijk, en een uitwas op hunne schouderen wordt, ingezouten en wel bewaard, vooral in *Bengalen* voor een lekker beetje gehouden; met één woord, de buffel is het nuttigst dier in gansch *Indië*.

Krokodillen vindt men in groote menigte rondom het eiland, en zij maken het baden aan alle deelen der kust zeer gevaarlijk.

Zeer

Zeer groote ſlangen werden door de eerſte volkplanters insgelijks hier gevonden, maar thans zijn zij zelden.

Eene bijzondere ſoort van inſekten, *Bandicotes* genaamd, is hier zeer menigvuldig en doet groote ſchade. Het is verbazend, welke uitwerkſelen dit kleine diertje kan voortbrengen; zij verwoesten het binnenſte gedeelte der balken in de huizen zoodanig, dat zij ſlechts eene dunne ſchil van vast hout overlaten, die het oog volſtrekt bedriegt, en den, geen kwaad vermoedende bewoner, in eene gevaarlijke zorgeloosheid dompelt, tot hij met ſchrik het ganſche gebouw ziet inſtorten en mogelijk onder deszelfs puinhoopen bedolven wordt. Als deze ſchadelijke beesten aan boord van een ſchip komen, dan is dit zeer gevaarlijk, dewijl niemand zien kan, waar zij hunne verwoestende holten maken. In zulk een geval is het eenige middel, om hen te dooden, het ſchip eenige dagen in een ondiep water te doen zinken, tot zij verdronken zijn.

De voornaamſte onder de vruchtdragende boomen, ſtruiken en planten, zijn de kokos-boom, de *Areca*, de peperſtruik en de betelplant. Om den kokosboom te kweeken, legt men de kokosnoot, van hare vezelachtige deelen beroofd, vrij diep in den grond, en het is zonderling, dat de ſtam, als hij zich boven den grond vertoont, bijna even zoo dik is, als hij naderhand wordt,

hoewel deze boom somtijds eene hoogte van vijftig tot zestig voeten bereikt.

De *Areca*-boom heeft eene fraaije gedaante, zijne takken zijn klein, maar zijne bladeren vormen eenen aardigen, ronden bos aan het punt van den stam, welke laatste zoo regt als een pijl tot eene hoogte van vijf en twintig tot dertig voeten opschiet. De schil, welke de vrucht bevat, is omtrent zoo groot als eene walnoot, van buiten geelachtig rood en van binnen ruw. Als de vrucht rijp is, heeft zij een scherpen, hoewel niet onaangenamen smaak. Het is bekend, dat deze noot, met *Betel*- en *Chunam*-bladen vermengd, door allerlei rangen der inboorlingen menigvuldig gekaauwd wordt.

Dit mengelmoes wordt *Pinang* genoemd, en hiervan ontleent dit eiland zijnen naam. Hoewel het eenen aangenamen reuk en smaak heeft, geeft het echter aan den mond van binnen eene leelijke gedaante, dewijl het de tanden zoo zwart maakt als ebbenhout, en zoo bezoedelt, alsof men bloederig vleesch gekaauwd had.

De peperplant is een struik, welks wortel vezelachtig en buigzaam is. Hij heeft eenen stam, die een steunsel behoeft; het hout heeft dezelfde soort van knobbels als de wijngaard, en heeft, als het droog is, de grootste overeenkomst met hetzelve. De bladeren, die een sterken reuk en een bijtenden smaak bezitten, zijn eivormig,

maar

maar van voren ſpits. De bloeſems, die wit zijn, en dan eens in het midden, dan eens aan de punten der ranken zitten, vormen kleine bosjes, die veel zweemen naar die van den krentenboom, zij bevatten ieder twintig tot dertig peperkorrels. De peper wordt gewoonlijk in October verzameld, en zeven of acht dagen aan de zon blootgeſteld. De vrucht, die eerst groen is, en vervolgens rood wordt, krijgt, als de ſchil afgeſtroopt is, die zwarte kleur en gedaante, in welke wij die zien. De peperſtruik wordt niet gezaaid, maar geplant, en eischt eene groote oplettendheid in de keus der uitſpruitſels. Eerst op het einde van het derde jaar draagt hij vruchten, maar brengt deze dan ook in de drie volgende jaren in zulk eenen overvloed voort, dat ſommige ſtruiken in dit tijdvak zes of zeven ponden peper leveren. In het vervolg begint de ſchors te rimpelen, en na twaalf jaren houdt de boom op vruchten te dragen. De peperbouw is niet moeijelijk, het is voldoende de ſtruik in eenen vruchtbaren grond te planten, en de onnutte uitſpruitſels, die vooral in de drie eerſte jaren rondom den wortel groeijen, uit te rukken. Dewijl de zon voor den peperboom, als hij in ſtaat is om vruchten voort te brengen, zeer noodzakelijk is, zoo moeten de hem ſteunende boomen dan geſnoeid worden, om door hunne ſchaduw zijne vruchten niet te benadeelen.

De

De betel is eene ſoort van hetzelfde geſlacht. Het is eene ranke plant, gelijk de klimop, en de bladeren hebben veel overeenkomst met die der citroenboomen, maar zij zijn langer, ſmaller, en bovenaan ſpits. Hij groeit in alle deelen van *Indië*, maar tiert echter het best op vochtige plaatſen. De inboorlingen leiden hem, zoo als bij ons de wijngaard, langs palen, latwerk of muren, tegen welke hij kan opklimmen, gewoonlijk echter aan den *Areca*-boom.

Dit bekoorlijk eiland bezit een overvloed van ooft. De ananas groeit hier in het wild, en pompelmoes, piſangs, oranjeappelen en citroenen enz. worden zonder moeite gekweekt.

Hoewel men uit het eiland *Prins van Wallis*, behalve peper en hout, zeer weinig andere voortbrengſelen uitvoert, zoo veroorzaakt toch deszelfs ligging in het middelpunt tusſchen *Indië*, *China* en de oostelijke eilanden, dat hier de koophandel zeer aanzienlijk is.

De koeplieden bedienen zich van de heen en weder zeilende vloten naar *China*, enz., om opium, betel, peper, tin en velerlei andere artikelen, die zij verzameld hebben en ter verzending gereed houden, uit te voeren, en ontvangen hiervoor óf piasters óf andere voortbrengſelen van *China* en der oostelijke eilanden, die zij dan, nadat zij dit het voordeeligst achten, óf naar *Indië*, óf naar *Europa* verzenden.

II.

DE AARDBEVING VAN CARACAS OP DEN 26 MAART 1812 EN HAAR ZAMENHANG MET ANDERE VULKAANSCHE VERSCHIJNSELEN.

De aardbeving, door welke op den zes en twintigsten Maart 1812 de stad *Caracas* verwoest werd, en in het landschap *Venezuela* meer dan twintig duizend menschen bijna in één oogenblik het leven verloren, is bekend. Het zal echter onze lezers niet onaangenaam zijn, door de pen van een groot natuurkundige, en ervaren reiziger eenig berigt van dit zoo vreesselijk verschijnsel der natuur te ontvangen, en hetgeen dit verhaal nog belangrijker maakt, is het scherpziend oog, waarmede hij niet slechts deze gebeurtenis beschouwt, maar die ook in verband brengt met soortgelijke verschijnselen en inzonderheid met de vulkanen der *kleine Antillen*.

Wij gaan dan nu over tot zijn verhaal.

„ Sedert het begin van het jaar 1811 tot 1813 is een uitgestrekt landschap, dat door den Meridiaan der *Azorische eilanden*, het dal van *Ohio*, de

de Cordillen van *Nieuw-Granada*, de kusten van *Venezuela* en de vulkanen der *kleine Antillen* beperkt wordt (en dus tusschen den vijf en zes en dertigsten graad noordelijke breedte en den een en dertigsten en een en negentigsten graad westelijke lengte van *Parijs* gelegen is) bijna gelijktijdig door aardbevingen bezocht, die men aan onderaardsche vuren kan toeschrijven. De hier volgende optellingen bevatten de gebeurtenissen, die met verafgelegene oorzaken in verband staan. Op den dertigsten Januarij 1811 barstte een vulkaan uit de diepte der zee, in de nabijheid van *St. Michiel*, een der Azorische eilanden, los. Ter plaatse, waar de zee zestig vademen diep was, verhief zich eene rots boven de oppervlakte van het water. Het opstijgen der weekgewordene aardkorst schijnt de uitbarsting der vlammen van den krater voorgegaan te zijn, gelijk dit gelijkmatig bij de vulkanen van *Meevo Jorullo*, in *Mexiko*, en ten tijde van den oorsprong des eilands van *Klein-Kameni*, in de nabijheid van *Santorino*, is waargenomen."

„Het nieuwe eiland der Azoren was in het begin slechts eene weinig beteekenende klip, die echter op den vijftienden Junij door eene nieuwe, zes dagen durende uitbarsting vergroot en allengs tot de hoogte van vijftig toisen (eene roede of maat van zes voeten) boven de oppervlakte der zee werd verheven. Dit nieuwe land, van hetwelk

welk de kapitein TILLARD, in naam der Engelsche regering, terstond bezit nam, en dat hij het eiland *Sabrina* noemde, had negen honderd roeden in diameter. Het is echter naderhand weder in den oceaan gezonken. Te derden male hebben nu reeds vulkanen in de diepte der zee, niet ver van het eiland *St. Michiel*, dit buitengewoon verschijnsel herhaalt; en even of de uitbarstingen dezer vulkanen in verband stonden met regelmatige, door eene verzameling van elastieke vloeistoffen bepaalde tijdperken, is het kleine eiland, telkens na verloop van een en negentig of twee en negentig jaren, weder te voorschijn gekomen. De bodem der zee werd gestadig in de nabijheid van *St. Michiel* opgeheven, hoewel niet op dezelfde plaats. Het is merkwaardig, dat het kleine eiland van 1720 naauwkeurig dezelfde hoogte bereikte, die het eiland *Sabrina* in het jaar 1811 had. Het is jammer, dat, niettegenstaande den kleinen afstand, echter geene Europesche regering, noch een geleerd gezelschap natuurkundigen een deskundigen naar de Azorische eilanden zond, tot nader onderzoek van een verschijnsel, dat belangrijke oplossing in de geschiedenis der vulkanen en die van onze aarde in het algemeen had kunnen opleveren."

„ De acht honderd mijlen zuidwestelijk van de *Azoren* gelegene *kleine Antillen*, gevoelden bij het ontstaan van het nieuwe eiland *Sabrina* vele

schud-

schuddingen der aarde. Meer dan twee honderd van deze schokken werden van Mei 1811 tot April 1812, op het eiland *St. Vincent*, een der drie *Antillen*, die nog werkende vulkanen hebben, bespeurd. Deze bewegingen bepaalden zich echter geenszins alleen tot de eilanden van het oostelijke *Amerika*, neen, sedert den zestienden December 1811 was de aarde bijna gestadig in beweging in de dalen van den *Mississippi*, der *Arkansaw* en der *Ohio*. De slingeringen waren minder hevig op de oost-, dan op de westzijde van het Alleganische gebergte, in *Tennesee* en *Kentucky*. Zij gingen met eenen hevigen, uit het zuidwesten komenden, onderaardschen donder vergezeld. Op sommige plaatsen tusschen *Nieuw-Madrid* en *Little-Prairie*, zoowel als bij de zoudkeet ten noorden van *Cincinnati*, onder de breedte van 37 gr. 45 min. bespeurde men de schokken dagelijks, ja bijna elk uur, verscheidene maanden. Al deze schuddingen duurden van den zestienden December 1811 tot in het jaar 1813. De zich aanvankelijk zuidwaarts tot het dal van *Mississippi* bepalende bewegingen, schenen zich allengs naar het noorden uit te breiden."

„ Ter zelfder tijd, toen in de transalleganische staten deze lange reeks van aardbevingen in December 1811 begon, gevoelde de stad *Caracas*, bij stil en helder weder, den eersten schok. De zamenloop dezer verschijnselen was waarschijnlijk

niet

niet toevallig, dewijl men niet moet vergeten, dat, niettegenstaande den verren afstand dezer plaatsen, de lage streken van *Louisiana* en de kusten van *Venezuela* en *Cunera* tot hetzelfde bekken, namelijk tot dat van de zee der *Antillen*, behooren. Deze met vele openingen voorziene zee, neemt hare rigting van het noordoosten naar het noordwesten, en men meent eene vroegere uitgestrektheid dezer zee in de ruime vlakten te bespeuren, die trapsgewijs dertig, vijftig en tachtig roeden boven de oppervlakte van den oceaan verheven zijn, en door den *Ohio*, *Missoury*, *Arkansaw* en *Missisippi* bespoeld worden. Beschouwt men nu het waterbekken van de zee der *Antillen* en der golf van *Mexiko* met een natuurkundig oog, zoo vindt men, dat hetzelve zuidwaarts door de keten der kusten van *Venezuela* en door de *Cordillen* van *Merida* en *Pamploma*, oostelijk door de *bergen van de eilanden der Antillen* en die van *Alleghany*; westelijk door de *Andes* van *Mexiko* en het rotsgebergte, en noordelijk door de kleine heuvelen, die de meren van *Kanada* van den toevoer van den *Missisippi* scheiden, beperkt wordt. Meer dan twee derde deelen van het bekken staan onder water. Twee rijen van werkende vulkanen omringen hetzelve; oostelijk op de *kleine Antillen*, tusschen den dertienden en zestienden graad der breedte, en westelijk op de *Cordillen* van

Nicaragua, *Guatimala* en *Mexiko*, tusschen den elfden en twintigsten graad. Wie zich herinnert, dat de groote aardbeving van *Lissabon* op den eersten November 1755 op de Zweedsche kust, aan het meer *Ontario* en te *Martinike* bespeurd werd, die zal de gissing niet al te stout vinden, dat het gansche bekken der *Antillen*, van *Cumana* en *Caracas* tot in de vlakte van *Louisiana*, somtijds gelijktijdig door de schuddingen, die uit een gemeenschappelijk middelpunt voortkomen, kon getroffen worden."

„ Het is een op de kust van *Terra-Firma* algemeen aangenomen gevoelen, dat de aardbevingen menigvuldiger worden, als de elektrieke ontlastingen sedert eenige jaren zeldzamer geweest zijn. Men heeft te *Cumana* en in *Caracas* meenen te bespeuren, dat de regenbuijen sedert het jaar 1793 zeldzamer met donder vergezeld waren, en men verzuimde dus ook niet, om, zoowel de geheele verwoesting van *Cumana* in 1797, als de in de jaren 1800—1802 te *Maracaibo*, *Porto-Cabello* en *Caracas* gevoelde schokken aan eene ophooping der elektrieke stof toe te schrijven. Het zou moeijelijk zijn, als men zich een geruimen tijd in *Nieuw-Andalusien* of in de vlakten van *Peru* heeft opgehouden, te ontkennen dat het jaargetijde, in hetwelk de meeste aardbevingen te duchten zijn, het begin der regenmaanden is, in welken tijd dan ook de

mees-

meeste onweersbuijen woeden. De dampkring en de toestand van de oppervlakte der aarde schijnen op eene ons onbekende wijze invloed te hebben op de veranderingen, die in groote diepten voorvallen, en ik houde het daarvoor, dat het verband, dat men tusschen gebrek aan onweders en de menigvuldige aardbevingen meent te vinden, meer een verzonnen stelsel van de halfgeleerden des lands, dan het gevolg eener lange ervaring is. Het toeval kan den zamenloop van sommige verschijnselen begunstigen. Voor de buitengewone schokken der aarde, die twee jaren aanhoudend aan de oevers van den *Missisippi* en *Ohio* bespeurd werden, en die in het jaar 1812 met die in het dal van *Caracas* gelijktijdig plaats hadden, had men te *Louisiana* in het voorgaande jaar bijna geen onweder gehoord. Men moet zich niet verwonderen, als in het vaderland van FRANKLIN eene groote zucht tot zulke verklaringen heerscht, die op de theorie der elektriciteit rusten."

„ De schok, dien te *Caracas* in December 1811 gevoeld werd, is de eenigste, die het vreesselijk onheil van den zes en twintigsten Maart 1812 voorging. Niemand op het vaste land kende die bewegingen, die eensdeels de vulkaan van het eiland *St. Vincent* en anderdeels het bekken van den *Missisippi* onderging, waar, op den zevenden en achtsten Februarij 1812, de grond dag en nacht in eenen staat van gedurige slingering

was. De provincie *Venezuela* leed in dezen tijd veel door eene groote droogte. Geen droppel regen was te *Caracas* en negentig mijlen in het rond, gedurende vijf maanden voor de verwoesting der hoofdstad, gevallen. Den zes en twintigsten Maart was het zeer heet, de lucht was stil en zonder wolken. Het was op den groenen donderdag, en het volk grootendeels in de kerken vergaderd. Men bespeurde des middags zeven minuten na vier ure den eersten schok. Hij was sterk genoeg, om de kerkklokken in beweging te brengen, duurde vijf tot zes sekonden, en onmiddellijk op den eersten volgde een tweede schok, die tien tot twaalf sekonden aanhield, gedurende welken de grond, in eene steeds golvende beweging zijnde, als eene vloeistof scheen te koken. Men dacht reeds dat het gevaar geweken was, toen er een hevig onderaardsch gedruisch gehoord werd. Het zweemde naar het rollen van den donder, maar was echter sterker en aanhoudender, dan men dit in dit jaargetijde tusschen de keerkringen gewoon was. Op den donder volgde onmiddellijk eene loodregte, omtrent drie tot vier sekonden aanhoudende beweging, die door eene eenigzins langer durende golfachtige vergezeld ging. De schokker volgden in eene tegenovergestelde rigting van het noorden naar het zuiden; en van het oosten naar het westen. Deze schokken van beneden naar boven,

en

en deze zich kruiſende ſlingeringen der aarde, kon niets wederſtaan. De ſtad *Caracas* werd bijna geheel verwoest. Duizenden harer bewoners (tusſchen de negen en tien duizend) vonden onder de puinhoopen der kerken en huizen hun graf. De procesſie was nog niet begonnen, maar de menigte, die naar de kerken ſtroomde, was zoo groot, dat tusſchen drie tot vier duizend menſchen door het inſtorten harer gewelven verpletterd werden. De uitbarsting was heviger op de noordzijde in dat gedeelte der ſtad, dat korter bij den berg *Avila* en den *Silla* lag. De kerken der Drieëenheid en *Alta Gracia*, die meer dan honderd vijftig voeten hoog waren, en welkers ſchip door pilaren, van twaalf tot vijftien voeten dikte, geſchraagd werd, waren in eenen bouwvaf veranderd, die niet meer dan vijf of zes voeten hoog was, en de vergruizing van het puin was zoo aanmerkelijk, dat er van de pilaren en zuilen bijna geen ſpoor meer kenbaar bleef. De kaſern, *El Quartel de San Carlos* genaamd, die ten noorden van de kerk der Drieëenheid op den weg naar de Douane *de la Paſtora* lag, is bijna geheel verdwenen. Een regement linietroepen ſtond in dezelve onder de wapenen, om naar de bedevaart te trekken, en dit werd geheel, uitgezonderd eenige weinigen, onder de puinhoopen van dit groote gebouw bedolven. Negen van de tien deelen der fraaije ſtad

Caracas werden geheel verwoest. De huizen, die niet inſtorteden, zoo als die van *San Juan* bij het klooster der Kapucijnen, werden zoo geteisterd, dat zij onbewoonbaar waren. De uitwerkſelen der aardbeving waren eenigzins minder verwoestend in het zuidelijk en westelijk gedeelte der ſtad, tusſchen het groote plein en den hollen weg van *Caraguata*. Hier bleef de Katedraalkerk, door hechte zuilen geſchraagd, ſtaan."

„ Als het getal der dooden in de ſtad *Caracas* op negen of tien duizend geſchat wordt, dan moet men onder deze die ongelukkigen niet eens tellen, welke zwaar gekwetst waren, en na weken of maanden, door gebrek van voedſel en oppasſing, eerst ſtierven. De nacht van den groenen donderdag tot den goeden vrijdag leverde een tooneel van onbeſchrijfelijk jammer en onheil op. De dikke wolk van ſtof, die boven de puinhoopen oprees, en de lucht als door eenen nevel verduisterde, had zich over den grond verſpreid. De aardbeving was geëindigd en de nacht was zoo helder en ſtil, als ooit voorheen. De maan, die bijna vol was, verlichtte den *Silla*, en de gedaante des hemels ſtak vreesſelijk af bij den met puin en lijken bedekten grond. Moeders droegen de lijken harer kinderen, nog bezield door hoop, om hen weder in het leven terug te roepen. Jammerende huisgezinnen trokken door de ſtad, om eenen broeder, een echtgenoot

of

of gade, eenen vriend te zoeken, wiens lot hun onbekend was, en die men dacht, dat in het gedrang verdwaald was. In alle ſtraten, die alleen nog door hare puinhoopen en rijen van bouwvallen kenbaar waren, heerschte dit gedrang."

„ Al het ongeluk, dat op de groote treurtooneelen van *Lisſabon*, *Mesſina*, *Lima* en *Riobamba* beleefd was, werd op het verſchrikkelijkst den zes en twintigſten Maart 1812 te *Caracas* herhaald. De onder het puin bedolvene gekwetſten riepen luid ſmeekend de hulp der voorbijgangers in, meer dan twee duizend van deze werden opgedolven. Nooit heeft zich mogelijk het medelijden roerender, ja men kan zeggen zinrijker, werkzamer vertoond, dan bij de inſpanningen, die aangewend werden, om de ongelukkigen, welkers zuchten men hoorde, te helpen. Het ontbrak geheel aan werktuigen ter opdelving en wegruiming van het puin, men moest zich van de handen bedienen, om de levenden te redden. De gekwetſten, zoowel als de geredden uit de hospitalen, werden naar den oever van de kleine rivier *Guayre* gebragt. Hier was de ſchaduw der boomen hunne eenige bedekking. De bedden, heelkundige werktuigen, artſenijen en alle voorwerpen der eerſte behoefte, waren onder het puin bedolven. In de eerſte dagen heerschte er gebrek aan alles, zelfs aan levensmiddelen. Ook was het water in het bin-

menſte der ſtad ſchaars. De ſchokken hadden deels de waterleidingen verwoest, deels waren door de ingeſtorte aarde de bronnen verſtopt. Om water te krijgen, moest men in den *Rio-Guayre* nederdalen, en het ontbrak aan gereedſchap om water te ſcheppen."

„ De pligt om de dooden te begraven, werd zoowel door den Godsdienst, als door de vrees voor beſmetting geboden. Bij de onmogelijkheid echter, om zoo vele duizende half onder de puin liggende lijken behoorlijk ter aarde te beſtellen, werden Commisſarisſen benoemd, die voor hunne verbranding zorgen moesten. Brandſtapels werden tusſchen de bouwvallen opgerigt; dit werk duurde verſcheidene dagen. Midden onder het algemeen jammer verzuimde echter het volk de waarneming der godsdienſtige plegtigheden niet, hopende hierdoor het best den toorn des hemels te zullen afwenden. Sommigen hielden plegtige bedevaarten, bij welke lijkzangen weergalmden, anderen, geheel verbijsterd, biechteden luid midden op de ſtraten. Bij deze gelegenheid gebeurde ook in deze ſtad, hetgeen na de vreesſelijke aardbeving den vierden van Sprokkelmaand 1797 in de provincie van *Quito* had plaats gehad, namelijk dat er vele huwelijken werden voltrokken tusſchen perſonen, die reeds vele jaren zonder priesterlijke inzegening zamen geleefd hadden. Kinderen kregen thans

ou-

onders, die hen tot hiertoe niet erkend hadden; vergoeding werd beloofd door menſchen, die niemand van eenen dieſſtal beſchuldigd had; familien, die lang in vijandſchap geleefd hadden, verzoenden zich bij het gevoel van hun gemeenſchappelijk onheil. — Maar daar dit gevoel bij den eenen de zeden verzachtte, en het hart voor medelijden opende; zoo had echter wederom bij anderen het tegendeel plaats; zij werden ongevoeliger en onmenſchelijker. Men ontwaart in eenen grooten nood, dat lage zielen nog minder de goedheid des gemoeds, dan deszelfs ſterkte behouden, want het is even zoo met het ongeluk gelegen, als met de beoefening der wetenſchappen en de beſchouwing der natuur; zij zullen hunnen weldadigen invloed ſlechts bij weinigen door verwarming van het gevoel, door verheffing van den geest en door vermeerderde welwillendheid van het karakter toonen."

„ De during der aardbeving, dat is aller ſlingerende en opheffende bewegingen, die het vreesſelijk onheil van den zes en twintigſten Maart 1812 veroorzaakte, wordt door den een op vijftig ſekonden, door anderen echter op ééne minuut en twaalf ſekonden geſchat. Deze hevige ſchokken, die in een zoo kort tijdſtip de ſtad *Caracas* verwoest hebben, konden niet tot eene kleine ſtreek van het vaste land bepaald zijn. Hunne treurige uitwerkſelen verſpreidden zich over

de provincien *Venezuela*, *Varinas* en *Maracaibo* langs de kust, vooral echter over het gebergte in het binnenſte des lands. *La Guyara*, *Mayquetia*, *Antimano*, *Baruta*, *La Vega*, *San Felipe* en *Merida* werden bijna geheel verwoest. Te *la Guyara* en *Villa de San Felippe*, niet ver van de kopermijnen van *Aroa*, bedroeg het getal der dooden ten minſte vier of vijf duizend. Het ſchijnt, dat die aardbeving de ſterkſte was, die zich in eene regte lijn van het oost-noordoosten naar het west-zuidwesten van *Guyara* en *Caracas*, naar de hooge bergen van *Niquitao* en *Merida* uitſtrekte. In het koningrijk *Nieuw-Granada* beſpeurde men deze aardbeving van de takken der hooge *Sierra de Santa Matta* tot naar *Sante-Fe de Bogota* en *Honda*, aan de oevers der rivier *Magdalena*, en dus op eenen afſtand van honderd tachtig mijlen van *Caracas*. Zij was alom ſterker op de Cordillen of onmiddellijk aan derzelver voet, dan in de vlakte. In de Savanen van *Varinas* en *Casanare* was dit onderſcheid het voelbaarst (dit kan het best verklaard worden uit het ſtelſel van die natuurkundigen, die vooronderſtellen, dat alle rijen van vulkaanſche en niet vulkaanſche bergen, ten tijde hunner vorming, als uit ſpleten zijn opgeſtegen). In de tusſchen *Caracas* en de ſtad *San Felipe* liggende deelen van *Aragua* werden ſlechts ligte ſchokken gevoeld. *La Victoria*,

Ma-

Maracay en *Valencia* hebben, hoe kort ook bij de hoofdſtad liggende, bijna niets geleden. Te *Valecillo*, weinige mijlen van *Valencia*, braakte de geſcheurde aarde zulk eene menigte water uit, dat er een nieuwe ſtroom ontſtond. Hetzelfde geſchiedde ook in de nabijheid van *Porto-Cabello*. (Men zegt, dat op de bergen van *Aroa* de grond, onmiddellijk na de aardbeving, met eene zeer fijne en witte aarde, die uit de ſpleten ſcheen geworpen te zijn, bedekt geweest is), maar het meer van *Maracaybo* was integendeel aanmerkelijk afgenomen. In *Coro* beſpeurde men geene beweging der aarde, hoewel de ſtad aan de kust en tusſchen twee andere ſteden ligt, die niet onbeſchadigd gebleven zijn. De visſchers, die zich op den zes en twintigſten Maart op het eiland *Orchilla*, dertig mijlen ten noorden van *Guyara*, en op het land ophielden, beſpeurden geene ſchokken. Dit verſchil der rigting en voortplanting der ſchokken is waarſchijnlijk gegrond in de bijzondere lagen en betrekkingen der ſteenbeddingen."

„ Hebben wij nu de uitwerkſelen der aardbeving op de westzijde van *Caracas* tot de ſneeuwbergen van *Santa-Marta* en de vlakte van *Sante-Fe de Bogota* beſchreven, wij moeten dan nu ook nog melding maken van die, welke in het landſchap, ten oosten der hoofdſtad gelegen, zijn voorgevallen. De ſchokken

wa-

waren zeer hevig aan gene zijde van *Caurimare* in het dal van *Cupaya*, waar zij zich tot den meridiaan van Kaap *Codera* uitstrekten. Het is opmerkenswaardig, dat zij op de kusten van *Nueva Barcelona*, van *Cumana* en *Paria* slechts zwak gevoeld werden, hoewel deze een vervolg van het kustenland van *la Guyara* zijn, en reeds van ouds den naam hadden, dat zij aan herhaalde onderaardsche schuddingen bloot stonden. Zoo men mogt vooronderstellen, dat de verwoesting der vier steden *Caracas*, *la Guyara*, *San Felipe* en *Merida* door één' en denzelfden vulkaanschen haard waren veroorzaakt, die onder het eiland *St. Vincent*, of in deszelfs nabijheid ligt, dan zou men kunnen begrijpen, hoe zich de beweging van het noordoosten naar het zuidwesten had kunnen uitstrekken, langs eene lijn, die hare strekking door de kleine eilanden *Los Hermanos* eemt, kort voorbij *Blanquilla*, zonder de kusten van *Araya*, *Cumana* en *Nueva Barcelona* aan te raken. Deze voortplanting der schokken kon zelfs plaats hebben, zonder dat men op de oppervlakte van den grond der tusschen liggende punten, bij voorbeeld der *Hermanos-eilanden*, eenige beweging der aarde bespeurde. Wij zien toch dit verschijnsel dikwijls in *Mexiko* en *Peru*, bij aardbevingen, die sedert eeuwen eene bepaalde rigting volgen. De bewoners der *Andes* bezigen van een land, dat

tus-

tusschen de streken, waar de aardbeving woedt, gelegen is, en echter door deze niet geschokt wordt, deze zeer naïve uitdrukking: *het vormt eene brug* (*que hace puente*), als wilden zij hiermede te kennen geven, dat de slingeringen zich in eene groote diepte onder den rotsachtigen grond voortplanteden."

„ Na deze vreesselijke gebeurtenis bleef de aarde vijftien tot achttien uren in rust. De nacht was, zoo als wij reeds gezegd hebben, stil en helder, maar na den zeven en twintigsten Maart volgden weder nieuwe schokken, die met eenen onderaardschen, zeer hevigen en aanhoudenden donder vergezeld gingen. De overgeblevene inwoners van *Caracas* verstrooiden zich nu in den omtrek, maar daar noch de dorpen noch de hofsteden zoo min als de stad, gespaard waren, zoo konden zij eerst aan gene zijde der bergen van *Los Te ques*, in de dalen van *Araqua* en in de *Llanos* of Savanen een verblijf vinden. Dikwijls bespeurde men op éénen dag tot vijftien slingeringen. Op den vijfden April volgde eene aardbeving, die in hevigheid weinig minder was, dan die, welke de hoofdstad verwoest had. De grond waggelde bestendig verscheidene uren onafgebroken. Er volgden aanmerkelijke instortingen van bergen, ontzettende stukken van rotsen werden van den *Silla de Caracas* gescheurd. Men zegt zelfs (en deze gedach-

dachte heerscht thans nog algemeen in het land) dat de beide ronde toppen van den *Silla* vijftig tot zestig roeden zouden gedaald zijn. Maar deze vooronderstelling rust op geenerlei meting. Het is ook bekend, dat men zich bij iedere groote aardbeving in de provincie *Quito* verbeeldt, dat de vulkaan van *Tungunagua* lager geworden is."

„ In verscheidene, bij gelegenheid der verwoesting van *Caracas* bekend gewordene berigten, wordt gezegd: dat de berg *la Silla* een uitgebluschte vulkaan is, dat men vele vulkaansche voortbrengselen op den weg, die van *La Guyara* naar *Caracas* loopt, vindt, en dat de rotsen alle kenmerken dragen, dat zij door het vuur aangetast zijn. Ja, men voegt er zelfs bij, dat de heer BONPLANT en ik, twaalf jaren voor deze ontzettende gebeurtenis, ingevolge ons mineralogisch en physisch onderzoek, reeds den berg *Silla* eenen gevaarlijken buurman voor de stad genoemd hadden, dewijl deze berg veel zwavel bevat, en dat de schokken van den noordoostelijken kant komen moesten. Het gebeurt zelden, dat een natuurkundige zich behoeft te verdedigen jegens eene voorzegging, die vervuld wordt, maar ik acht mij evenwel verpligt, om dwalende gedachten omtrent de plaatselijke oorzaken van eene aardbeving te bestrijden, daar deze maar al te ligt ingang vinden."

„ Al-

„ Alom, waar de grond geheele maanden lang in eene gestadige beweging blijft, zoo als te *Jamaika* in 1693, te *Lissabon* in 1755, te *Cumana* in 1766, te *Piemont* in 1803, verwacht men eene aanstaande uitbarsting van den brandenden berg. Maar men vergeet, dat de werkende haard of het middelpunt diep onder de oppervlakte der aarde moet gezocht worden; dat volgens berigten, op welke men zich kan verlaten, de slingeringen, en wel, om zoo te spreken, in denzelfden oogenblik, zich meer dan duizend mijlen ver over zeeën van eene groote diepte voortplanten, en dat de grootste verwoestingen niet aan den voet van werkende vulkanen, maar in bergketens, die uit de ongelijksoortigste steensoorten bestaan, plaats hebben. In den omtrek van *Caracas* vindt men schilfersteenen van gruis en glimmer, die beddingen van kalksteen bevatten. De lagen zijn noch meer gebroken, noch onregelmatiger gezonken, dan die bij *Freiberg* in *Saksen* en overal, waar het oorspronkelijk gebergte zich plotseling tot eene groote hoogte verheft; ik heb daar noch *basalt* noch *Dolerit* gevonden, zelfs niet eens *Trachyten* of *trapporphyren*, en in het algemeen geen spoor van uitgebluschte vulkanen, ten zij dan, dat men de *Diabasen* of *primitiven* in den gnies gevondene grondsteenen als spleten, met *lava* gevuld, wilde beschouwen. Deze grondsteen nu is van de-

dezelfde ſoort, als die in *Bohemen*, *Sakſen* en *Franken*, en wat men ook over de voormalige *oxidatie* der oppervlakte van de aarde moge denken, zoo zal men evenwel, mijns bedunkens, alle oorſpronkelijke bergen, die een mengſel van korrelachtig *veldſpath*, enz., hetzij in lagen of bollen, bevatten, als onder het gebied der vulkanen behoorende beſchouwen. Men zal den *Mont-blanc* en den *Mont d'Or* niet in dezelfde klasse rangſchikken. De voorſtanders van een algemeen vulkanisme of der vernuftige theorie van HUTTON, onderſcheiden evenwel de *lava's*, die ſlechts onder de drukking van den dampkring op de oppervlakte der aarde vloeijen, van die, welke onder de geweldige drukking van den oceaan en onder de op dezelve rustende zware rotſen, door vuur gevormd worden. Zij zouden de *Auvergne* en het granieten dal van *Caracas* niet denzelfden naam van een landſchap van uitgebluschte vulkanen geven."

„Nooit kon het dus in mij opkomen, te verklaren, dat de *Silla* en de *Cerro d'Avila*, bergen, die uit ſchilferſteenen van gnies en glimmer beſtaan, gevaarlijke buren voor de hoofdſtad zouden zijn, dewijl zij in de ondergeſchikte beddingen van den oorſpronkelijken kalkſteen vele zwaveldeelen bevatten; ik herinner mij echter wel, dat ik, gedurende mijn verblijf te *Caracas*, gezegd heb, dat het ſcheen alsof het oostelijk gedeel-

deelte der *terra-firma*, ſedert de groote aardbeving van *Quito*, in eenen woeligen ſtaat verkeerde, die vrees verwekte, dat de provincie *Venezuela* na eenigen tijd insgelijks geduchte aardbevingen zou moeten verduren. Ik voegde er bij, dat, als een land langen tijd aan ſchokken der aarde onderworpen was geweest, dan nieuwe onderaardſche verbindtenisſen met de naburige landen ſchenen geopend te worden, en dat de in de ſtreek van den *Silla*, noordoostelijk van de ſtad, gelegene vulkanen der Antillen, mogelijk luchtgaten waren, door welke, ten tijde der uitbarsting, de elastieke vloeiſtoffen, die de aardbeving op de kust van het vaste land veroorzaakte, haren uitgang namen. Er heeft echter een groot onderſcheid plaats tusſchen deze op plaatſelijke kundigheden en *analogie* gegronde gisſingen, en eene door den loop der natuurverſchijnſelen geregtvaardigde voorzegging."

„ Terwijl nu in het dal van den *Misſiſippi*, op het eiland *St. Vincent* en in de provincie *Venezuela* die hevige aardbevingen gelijktijdig plaats hadden, werd men op den dertigſten April 1812 te *Caracas*, te *Calabazo*, dat midden in de heide ligt, en aan de oevers van den *Rio apure*, dus in eene ruimte van vier duizend vierkante mijlen, door een onderaardsch gedruisch verſchrikt, dat veel overeenkomst had met het losbranden van vuurmonden van de grootſte

ſoort. Dit gedruisch begon des morgens te twee ure. Het ging echter door geene ſchokken vergezeld, en hetgeen zeer opmerkenswaardig is, het was aan de kust even zoo ſterk, als vijftig mijlen binnen in het land. Men geloofde alom dat dit geluid door de lucht werd voortgeplant, en men was er zoo ver af, om deszelfs onderaardſche natuur te erkennen, dat men te *Caracas* zoowel als in *Calabazo* militaire maatregelen nam, om de plaats tegen eenen vijand te beſchermen, die, zoo het ſcheen, met grof geſchut naderde. De heer PALACIO hoorde bij het overtrekken van den *Rio-Apure*, beneden *Onivarte*, niet ver van deszelfs vereeniging met den *Rio-Nula*, uit den mond der inwoners: dat deze kanonſchoten even zoo duidelijk in het westelijk einde van de provincie *Varinas*, als in de haven van *Guyara*, op de noordzijde van de keten der kust, gehoord waren."

„ De dag, op welken de bewoners van *Terra-firma* door een onderaardsch gedruisch verſchrikt werden, was dezelfde, op welke de groote uitbarsting van den brandenden berg op het eiland *St. Vincent* plaats had. Deze, bijna vijf honderd roeden hooge berg, had ſedert 1718 geene *lava* uitgeworpen. Naauwelijks zag men eenigen rook opſtijgen, toen in Mei 1811 herhaalde ſchokken voorſpelden, dat het vuur van den vulkaan óf op nieuw ontſtoken was, óf zich naar dit

ge-

gedeelte der *Antillen* gewend had. De eerste uitbarsting geschiedde echter eerst des middags van den zeven en twintigsten April, in 1812. Het was slechts eene uitwerping van asch, die met een ontzettend gekraak vergezeld ging. Op den dertigsten had de vloeijing der *lava* plaats, die na vier uren de zee bereikte. Het gedruisch der uitbarsting zweemde naar het bij afwisseling losbranden van het zwaarste kanon- en musketvuur, en, dat zeer aanmerkelijk is, men hoorde het sterker op de openbare zee, op eenen grooten afstand van het eiland, dan in de nabijheid van het land en kort bij den brandenden vulkaan."

„ De afstand des vulkaans te *St. Vincent* van *Rio-Apure*, kort bij den mond van den *Nula*, bedraagt twee honderd tien mijlen (hier, gelijk alom in dit verhaal, waar het tegendeel niet uitdrukkelijk wordt opgegeven, worden zeemijlen van twintig op eenen graad, of van twee duizend acht honderd vijf en vijftig roeden bedoelt). Evenwel werd de uitbarsting ook op dezen afstand gehoord, schoon die even zoo ver is, als de *Vesuvius* van *Parijs* verwijderd is. Dit verschijnsel, bij hetwelk men eene menigte andere, op de *Cordillen* der *Andes* waargenomene daadzaken voegen kan, bewijst, hoe veel uitgestrekter de onderaardsche werking van eenen vulkaan is, dan men, volgens de kleine op de oppervlakte gewrochte veranderingen zou vermoe-

den. — De donderſlagen, die, in de nieuwe wereld, verſcheidene dagen onafgebroken, tachtig, honderd, ja twee honderd mijlen ver van eenen krater, gehoord worden, komen niet tot ons gehoor door voortplanting van het geluid door de lucht; neen, dit gedruisch wordt door de aarde zelve medegedeeld, en mogelijk wel aan de plaats zelve, waar wij ons bevinden. Indien de uitbarstingen des vulkaans van *St. Vincent*, van den *Cotopaxi*, of van den *Tunguragua* ſlechts zoo ver hoorbaar zouden, als die van het zwaarſte geſchut, zoo zou de ſterkte van den donder in eene omgekeerde reden van den afſtand moeten waargenomen worden; maar de ervaring leert, dat dit het geval niet is. Nog meer: op de *Zuidzee*, gedurende de vaart van *Guayaguil* naar de kust van *Mexiko*, kwamen de heer BONPLANT en ik op plaatſen, waar al onze matrozen door een dof, uit de diepte van den oceaan opſtijgend en door het water aan ons medegedeeld gedruisch, verſchrikt werden. Dit had plaats ten tijde van eene kleine uitbarsting der *Cotopaxi*, en wij waren van dezen vulkaan even zoo ver verwijderd, als de afſtand van *Napels* van den *Etna* bedraagt. Men rekent niet minder, dan honderd vijf en veertig mijlen (dus de afſtand tusſchen den *Veſuvius* en den *Mont-blanc*) van den vulkaan des *Cotopaxi* tot de kleine ſtad *Honda* aan den oever der *Magdalena* rivier; en evenwel hoorde men, bij de hevige uitbarsting

van

van dezen berg in 1744, te *Honda* een onderaardsch gedruisch, dat voor eene losbranding van grof geschut werd gehouden. De Franciskaner monniken verspreidden het gerucht, dat *Cartagena* door de Engelschen belegerd en beschoten werd, en de inwoners geloofden dit ook. De vulkaan van *Cotopaxi* is echter een kegel, die meer dan achttien honderd roeden boven het bekken van *Honda* verheven is; hij is afgescheiden van een plat, welks hoogte nog vijftien honderd roeden boven het dal van *Magdalena* bedraagt. Tusschen deze beide liggen vele kolossale bergen, zoowel als de menigvuldige dalen en afgronden van *Quito*, die der provincie *de Los Pastos* en van *Popyan*. Het is niet te vermoeden, dat, bij deze omstandigheden, het gedruisch door de lucht of door de lagen van de oppervlakte der aarde wordt voortgeplant, en afkomstig zou zijn van dat punt, waar de kegel en krater van den *Cotopaxi* staan. Het is veeleer waarschijnlijk, dat het verhevene gedeelte van het koningrijk *Quito* en der naburige *Cordillen* in geenen deele uit eene groep van op zich zelve staande vulkanen bestaan, maar veeleer dat deze eenen gemeenschappelijken gewelfden klomp vormen, eenen sterken vulkaanschen muur, die, zich van het Zuiden naar het Noorden uitstrekkende, eenen kam van bergen, van eene oppervlakte, die omtrent zes honderd vierkante

mijlen bedraagt, oplevert. De *Cotopaxi*, de *Tunguragua*, de *Antisana* en de *Pichincha* ſtaan op dit gewelf, en dus zamen op den uitgeholden grond. Zij dragen wel verſchillende namen, maar zijn echter ſlechts onderſcheidene hoogten van eenen gemeenſchappelijken vulkaanſchen fondamentsmuur. Het vuur zoekt dan eens door dezen, dan weder door genen dezer toppen eenen uitgang. De geſlotene kraters vertoonen zich aan ons gezigt als uitgebluschte vulkanen; het is echter waarſchijnlijk, dat, hoewel de *Cotopaxi* of de *Tunguragua*, gedurende eene eeuw, ſlechts eene of twee uitbarstingen opleveren, evenwel het vuur daarom niet minder onder de ſtad *Quito*, onder *Pichincha* en *Imbaburu* beſtendig brandt."

„ Verder noordwaarts vindt men, tusſchen de vulkanen van *Cotopaxi* en de ſtad *Honda*, twee andere vulkaanſche rijen van bergen, namelijk die van *Los Pastos* en van *Popayan*. Het verband nu tusſchen deze rijen is op eene ondubbelzinnige wijze in de *Andes* gebleken. Eene dikke zuil van rook was ſedert November 1736 uit den vulkaan van *Pasto* opgeſtegen, die ten westen der ſtad van denzelfden naam, in de nabijheid des dals van *Rio Guyatara* ligt. De monden van den brandenden berg ſtaan zijdwaarts en bevinden zich aan zijne westelijke helling; evenwel ſteeg de zuil van rook drie maanden

lang

lang zoo over den bergkam omhoog, dat zij door de bewoners der ſtad *Pasto* ſteeds kon gezien worden. Zij verhaalden ons, dat tot hunne grootſte verwondering deze rook den vierden van Sprokkelmaand 1797 plotſeling was verdwenen, zonder dat men eenige aardbeving beſpeurd had. Dit nu geſchiedde in den oogenblik, toen vijf en zestig mijlen zuidwaarts, tusſchen den *Chimbarazo*, den *Tunguragua* en den *Altaar*, de ſtad *Riobamba*, door eene der verderfelijkſte aardbevingen, van welke de geſchiedenis melding maakt, verwoest werd. Hoe zou men nu, bij dezen zamenloop van omſtandigheden nog kunnen twijfelen, dat de uit de kleine monden des vulkaans van *Pastos* opſtijgende dampen, met de perſing der elastieke vloeiſtoffen zamenhangen, die den grond van het koningrijk *Quito* geſchokt, en in weinige oogenblikken den ondergang van dertig tot veertig duizend inwoners berokkend hebben?"

„ Om de krachtige uitwerkſelen der vulkaanſche *reactien* te verklaren, en te bewijzen, dat de groep of het vulkaansch zamenſtel der *Antillen* van tijd tot tijd het vaste land kunnen doen ſchudden, moest ik van de *Cordillen* der *Andes* melding maken. Geologiſche gisſingen kunnen ſlechts door de *analogie* van nieuwe, maar evenwel ontwijfelbaar bewezene daadzaken, onderſteund worden; en in welk een gedeelte der aarde kan men zulke vulkaanſche verſchijnſelen

vinden, die tevens grooter en menigvuldiger zijn, dan in deze door vuur opgehevene dubbelde keten van bergen, en in het land, waar de natuur op iederen bergtop en ieder dal den overvloed harer wonderen uitgestort heeft? Beschouwt men eenen ontvlamden krater als een op zich zelf staand verschijnsel, let men slechts op de massa van zijne uitgeworpene steenachtige voortbrengselen, dan kan ons zijne werking op de tegenwoordige oppervlakte van den aardbol noch als zeer krachtig noch als zeer uitgestrekt voorkomen. Maar de vertegenwoordiging van het beeld dezer werking wordt vergroot naarmate wij de betrekkingen navorschen, die de vulkanen eener gemeenschappelijke groep vereenigen, bij voorbeeld die van *Napels* en *Sicilië*, die der *Kanarische eilanden* (*), der *Azoren*, der *kleine* *An-*

(*) De gansche groep der *Kanarische eilanden* staat, om zoo te spreken, op eenen, onder den bodem der zee liggenden, vulkaan, welkers vuur sedert de zestiende eeuw, bij afwisseling op de eilanden *Palma*, *Teneriffa* en *Lancerote* is uitgebarsten. In de *Auvergne* vinden wij een geheel zamenstel van uitgebrande vulkanen; integendeel kan men midden onder werkende vuurspuwende bergen eenen berg nog geenszins als een uitgebluschten vulkaan beschouwen, wanneer zijn krater gesloten en zijn onderaardsch vuur sedert eeuwen niet meer is uitgebarsten. De *Etna*, de *Lipparische eilanden*, de *Vesuvius*, de *Epomeo*, de *Piek van Teyde*, *Palma* en *Lancerote*, *St. Michiel*, de *Caldeira de Fayal* en *Pi-*

Antillen, de vulkanen van *Mexiko* van *Guatimala* en die der vlakte van *Quito*; naarmate wij, eensdeels de wederzijdsche terugwerking van dit vulkaansche zamenstel op elkander, en anderdeels den afstand schatten, op welke zij door onderaardsche verbindtenis gelijktijdig de aarde bewegen."

„ De studie der vulkanen kan men in twee deelen verdeelen. De eene, zuiver mineralogisch, bedoelt het onderzoek van de beddingen en soorten der steenen, die het vuur voortbrengt of verandert, van de vorming der *Trachyten* of *trap-porphyren*, der *Basalten*, *Phonoliten* en *Doleriten* af, tot de laatste *lava's* toe. De tweede afdeeling, die minder toegankelijk en tot hiertoe zeer verwaarloosd is, bevat de physieke betrekkingen, die de vulkanen met elkanderen vereenigen; den invloed, die het eene vulkaansche zamenstel op het andere heeft; den zamenhang, die

Pico, *St. Vincent*, *St. Lucie* en *Guadeloupe*; de *Orizava*, de *Popokatepec*, de *Jorullo* en de *Calima*; de *Bombacho*; de vulkaan van *Granada*, de *Telica*, de *Momotombo*, de *Isalco* en de vulkaan van *Guatimala*, *Cotopaxi*, *Tunguragua*, *Pichincha*, *Antisana* en *Sangay* behooren tot hetzelfde zamenstel van brandende bergen. Zij staan over het algemeen rijsgewijs, alsof zij uit eene holte of spleet waren voortgekomen, en hetgeen opmerkenswaardig is, hunne reeks komt dan eens met de strekking der *Cordillen* overeen, dan weder heeft het tegendeel plaats (*Essai politique sur le Mexique*. T. I. p. 253).

die er beſtaat tusſchen de vuurſpuwende bergen en de ſchokken, die op groote afſtanden en langdurig in dezelfde rigting de aarde ſchudden. Deze laatſte ſtudie nu kan niet eerder aanmerkelijke vorderingen maken, tot men zorgvuldige en naauwkeurige opgaven bezitten zal van de onderſcheidene tijdperken der gelijktijdige werking, rigting, uitgeſtrektheid en ſterkte der aardbevingen; van haren trapsgewijzen voortgang in voorheen door haar niet geteisterde oorden; van den zamenhang eener ver gelegene vulkaanſche uitbarsting met het onderaardsch gedruisch, dat de bewoners der *Andes*, om deszelfs ſterkte, zeer eigenaardig: een onderaardsch gebrul en donder, noemen. Al deze voornoemde zaken nu behooren tot de geſchiedenis der natuur, eene wetenſchap van eenen grooten omvang, en die, gelijk bijna alle geſchiedenisſen, van tijden begint, die ons fabelachtig ſchijnen, en van gebeurtenisſen, welkers grootte en kracht onze verbeelding niet bereiken kan."

„ Men heeft zich langen tijd ſlechts bepaald, om de geſchiedenis der natuur uit oude, in de aarde bedolvene gedenkteekenen, op te maken; maar, al levert het kleine tijdperk, tot welke zich de overlevering, op welke men ſtaat kan maken, bepaalt, zulke algemeene omwentelingen niet op, als die zijn, die de *Cordillen* ophieven en millioenen ſchepſelen in de aarde bedolven,

zoo

zoo levert echter de onder ons gezigt werkzame natuur daarom niet te minder zulke ontzettende veranderingen op, dat daarvoor ook veel licht over die der afgelegenste tijdperken verspreid wordt. In het binnenste der aarde wonen die geheimzinnige krachten, welkers werking op de oppervlakte kenbaar worden door het voortbrengen van dampen, gloeijende fintels en nieuwe vulkaansche soorten van steenen en bronnen, door opstijgende eilanden en bergen, door aardbevingen, die zich met de snelheid van eenen elektrieken schok verspreiden, en eindelijk door dien onderaardschen donder, die maanden lang, en wel zonder schokken, op plaatsen, die van de brandende bergen zeer ver verwijderd waren, gehoord werden (het gedruisch, bij voorbeeld, dat de bewoners der stad *Guanaxuato* zoo zeer verontrustte, duurde van negen Januarij tot twaalf Februarij in 1784)."

„ Naarmate nu deze landen van *Amerika* meer in bevolking en beschaving toenemen, en naarmate de vulkanen van *Mexiko*, die der *kleine Antillen*, van *Popayan*, *Los Pastos* en van *Quito* vlijtiger worden gadegeslagen, zal ook de zamenhang der uitbarstingen en der aardbevingen, die dezelve voorgaan en somtijds vergezellen, beter gekend worden. De voorheen genoemde vulkanen, vooral die der *Andes*, die meer dan twee duizend vijf honderd roeden hoog zijn, le-

leveren den waarnemer groote voordeelen op. De tijdperken hunner uitbarsting zijn zeer merkwaardig. Zij bleven dertig tot veertig jaren werkeloos, zonder ſintels, asch of zelfs dampen uit te werpen. In dezen tusſchentijd beſpeurde men geen ſpoor van rook op de toppen van den *Tanguragua* en van den *Cotopaxi*."

„ Eene rookwolk, die uit den krater van den *Veſuvius* opſtijgt, zal naauwelijks de aandacht der bewoners van *Napels* boeijen; zij zijn aan de bewegingen van dezen vulkaan gewoon, die ſomtijds twee of drie jaren aanhoudend ſintels uitwerpt. Het valt dus moeijelijk te beſlisſen, of deze uitwerping van ſintels ten tijde van eene in de *Appenynen* gevoelde aardbeving grooter was. Maar op den rug der *Cordillen* kri alles eene andere gedaante. Op eene uitbraking van asch, die ſlechts eenige minuten duurt, volgt dikwijls eene rust van tien jaren. Bij zulke omſtandigheden valt het niet moeijelijk de tijdperken op te teekenen, en den zamenloop der verſchijnſelen gade te ſlaan."

„ Wanneer, gelijk niemand dit met grond in twijfel kan trekken, de verwoesting van *Cumana* in 1797 en die van *Caracas* in 1812, den invloed der vulkanen van de *kleine Antillen* (*) op

(*) De volgreeks der verſchijnſelen is deze:
27 September 1796. Uitbarsting op de *kleine Antillen* (vulkaan van *Guadeloupe*).

No-

op de ſchuddingen der kusten van het vaste land bewijzen, dan zal het niet ongepast zijn aan het ſlot dezer beſchrijving, een kort overzigt van dezen Middellandſchen Archipel te geven. De vulkaanſche eilanden vormen het vijfde deel van den boog, die zich van de kust van *Paria* tot het ſchiereiland *Florida* uitſtrekt. Door hare uitgeſtrektheid van het Zuiden naar het Noorden, ſluiten zij op de oostzijde van dit binnenmeer, terwijl de *groote Antillen* als den bouwval eener groep van bergen der eerſte vorming uitmaken, wel-

November 1796.	De brandende berg van *Pasto* begint te rooken.
14 December 1796.	Verwoesting van *Cumana*.
4 Februarij 1797.	Verwoesting van *Riobamba*.
30 Januarij 1811.	Verſchijning van het eiland *Sabrina* bij de *Azoren*. Het werd vergroot op den 15den Junij 1811.
Mei 1811.	Begin der aardbeving op het eiland *St. Vincent*, die tot Mei 1812 duurde.
16 December 1811.	Begin der ſchokken in de dalen van *Miſſiſippi* en *Ohio*, die aanhielden tot 1813.
December 1811.	Aardbeving te *Caracas*.
26 Maart 1812. . .	Verwoesting van *Caracas*. Aardbeving, die tot 1813 duurde.
30 April 1811. . .	Uitbarsting des vulkaans van *St. Vincent*, en op denzelfden dag, onderaardsch gedruisch te *Caracas* en op de oevers der *Apure*.

welkers hoogste gedeelte tusschen Kaap *Abacou*, Kaap *Morant* en de *Koperbergen* daar ter plaatse schijnt gelegen te hebben, waar de eilanden *St. Domingo*, *Cuba* en *Jamaika* het kortst bij elkanderen staan."

„ Beschouwt men het Atlantische waterbekken als een zeer groot dal, dat de beide vaste landen van elkanderen scheidt, en in hetwelk, van den twintigsten graad zuidelijk tot den dertigsten graad noordelijk, de uitstekende hoeken (*Brazilië* en *Senegambie*) met die der binnenwaarts gaande (de golf van *Guinea* en het meer der *Antillen*) overeenkomen, zoo komt men op het vermoeden, dat dit laatste Meer door stroomen gevormd is, die, gelijk de tegenwoordige, van het Oosten naar het Westen liepen, en aan de zuidkusten van *Porto-Rico*, van *St. Domingo* en het eiland *Cuba* (tusschen Kaap *Mayzi* en Kaap *Kruz*), eene zoo gelijkvormige gedaante gaven. Deze zoo waarschijnlijke vooronderstelling van eene doorbraak der zee heeft aanleiding gegeven tot twee andere gissingen over het ontstaan der *kleine Antillen*. Sommige natuurkundigen vooronderstellen, dat deze onafgebrokene keten van eilanden, van *Trinidad* tot *Florida*, de puinhoopen van eene voormalige rij van bergen zijn. Zij vereenigen deze keten óf met de rotsen van graniet van het Fransche *Guiana*, óf met de kalkbergen van *Paria*. — Andere door het verschil

tus-

tusschen den aard van het oorspronkelijk gebergte der *groote Antillen* geleid, beschouwen de laatste als voortbrengselen van den bodem der zee."

„ Mijn doel is echter geenszins om staande te houden, dat de gezamenlijke *kleine Antillen* voorheen een geheel zouden hebben uitgemaakt, want ik hel meer over om te gelooven, dat zij door vuur zijn voortgebragt, en met die regelmatigheid in de rigting van het Zuiden naar het Noorden geplaatst zijn, die wij in zoo vele vulkaansche heuvelen der *Auvergne*, in *Mexiko* en in *Peru* ontmoeten. Het weinige wat ons tot hiertoe van de natuurkundige gesteldheid van dezen Archipel bekend is, vertoont ons die als zeer veel naar de *Azoren* en *Kanarische eilanden* zweemende. Wat het oorspronkelijke gebergte geweest is, dit kan men nergens ontdekken, want wat men vindt, zijn voortbrengselen der vulkanen, *lava's* van *veldspath*, *Doleriten*, *Basalten* en een mengelmoes, dat uit sintels, puin- en tufsteen bestaat. Onder de voortbrengselen van den kalk moet men die, welke van eene vulkaansche afkomst zijn, wel onderscheiden van die, welke van *Madreporen* en *Zeophiten* afkomstig zijn. Deze laatste schijnen, volgens de gedachte van den heer MOREAU DE JONNES, klippen van eenen vulkaanschen oorsprong tot grondslag te hebben. De bergen, die sporen van meerdere of mindere nieuwe ontbranding opleveren, en on-

onder welke sommige bijna negen honderd roeden hoog zijn, staan allen op de westzijde der nieuwe *Antillen*. Ieder dezer eilanden is niet door eene enkele oprijzing ontstaan. De meesten schijnen uit afzonderlijke klompen, die zich allengs vereenigd hebben, gevormd te zijn. De vulkaansche stof werd niet door éénen mond, maar door verscheidene uitgeworpen; zoodat dikwijls een eiland van eenen kleinen omtrek een gansch zamenstel van vulkanen, die uit zuivere basaltdeelen bestaan, en andere, die met versche *lava* bedekt zijn, vereenigt."

„ De thans nog brandende bergen zijn die van *St. Vincent*, *St. Lucie* en *Guadeloupe*. De eerste heeft in 1718 en 1812 *lava* uitgestort; in de tweede wordt door de verdikking der dampen, die uit de spieten van eenen voormaligen krater opstijgen, aanhoudend zwavel gevormd. De vulkaan van *Guadeloupe* spuwde het laatste vuur in 1787. De zwavelberg van *St. Christoffel* brandde nog in 1692. Op *Martinique* moet de krater, die door vijf puntige bergen, *du Carbet*, omringd is, zoo ook de *Vauclin* en de berg *Pelee*, als drie uitgebluschte vulkanen beschouwd worden. Men heeft daar dikwijls de uitwerkselen van den blikfem met die van het onderaardsch vuur verwisseld. De zoogenoemde vulkaansche uitbarsting van 1792 is door geene waarneming, op welke men zich verlaten kan, be-

bevestigd. Het gaat met de groep der vulkanen van de *kleine Antillen*, als met die van *Quito* en *Los Pastos*. Monden, die met het onderaardsche vuur in geen verband schijnen te staan, worden in dezelfde rij met vuurspuwende kraters geplaatst en met deze verwisseld."

„ Niettegenstaande het inwendig verband, dat er tusschen de werking der vulkanen van de *kleine Antillen* en de aardbeving der *Terra-firma* bestaat, geschiedt het evenwel dikwijls, dat de schokken, die op de *groep der vulkaansche eilanden* gevoeld worden, noch op het eiland *Trinidad* noch op de kusten van *Cumana* en *Caracas* bespeurd worden. Deze omstandigheid moet ons niet bevreemden, want ook zelfs in de *kleine Antillen* bepalen zich de schokken dikwijls tot een enkel eiland. De groote uitbarsting van den vuurspuwenden berg van *St. Vincent* in het jaar 1812 veroorzaakte geene aardbeving op *Martinique* en *Guadeloupe*, maar men hoorde zoowel daar, als in *Venezuela*, hevige slagen, gedurende welke echter de aarde in rust bleef."

„ Deze slagen, die niet verwisseld moeten worden met het rollend geluid, dat alom, zelfs de kleinere aardbevingen, voorgaat, hoort men dikwijls aan de oevers van den *Oronoko*, en tusschen den *Rio Arauca* en den *Cuchivero*. De Pater MORELLO verhaalt, dat in de zending van *Cabruta* het onderaardsch gedruisch somtijds

zoo veel overeenkomst heeft met het losbranden van geschut, dat men een gevecht op een verren afstand meent te hooren. Op den een en twintigsten October 1766, den dag der vreesselijke aardbeving, die de provincie *Nieuw-Andalusië* verwoestte, bewoog zich de grond te *Cumana*, *Caracas*, *Maracaybo*, aan de oevers der *Casanare*, der *Meta*, van den *Oronoko* en der *Ventario*. De Pater GILI beschrijft eene aardbeving in eene streek die vol graniet was, namelijk in die van *Encaramada*, waar zij met hevige slagen vergezeld was. Er volgden aanmerkelijke instortingen van bergen te *Paurari*, en in de nabijheid van de rots *Aravacato* verdween een klein eiland in den *Oronoko*. De slingerende bewegingen duurden een geheel uur. Dit was als het eerste teeken van die hevige aardbevingen, die meer dan tien maanden op de kusten van *Cumana* en *Cariaco* bespeurd werden. Men zou mogelijk denken, dat menschen, die in bosschen verstrooid leven, en geen ander verblijf hebben, dan hutten uit riet en palmbladeren gemaakt, de aardbevingen weinig vreezen; maar de Indianen van *Crevato* en *Caura* sidderen bij dezelve, als bij een slechts zeldzaam voorkomend verschijnsel, dat zelfs de dieren des wouds vrees inboezemt, en de krokodillen uit de diepte naar den oever drijft. Korter bij de zee echter, waar de schokken menigvuldiger gevoeld worden, vreezen de in-

inwoners dezelve niet, maar zien in deze veeleer de voorboden van een vochtig en vruchtbaar jaar."

„ De reeks der verſchijnſelen, die de noordkust van *Cumana*, van *Nueva Barcelona* en van *Caracas* opleveren, en die men denkt, dat met de oorzaken der aardbevingen en der uitſtortingen van *lava* in verband ſtaan, zal ik nu nog opgeven. Ik wil beginnen aan het oostelijk einde met het eiland *Trinidad*, dat meer tot de kust, dan tot het zamenſtel der bergen van de *Antillen* ſchijnt te behooren."

1. „ *De kolk, die Asphalt ſpuwt*, in de baai van *Mayaro*, op de oostkust van het eiland *Trinidad*, zuidwaarts van de punt der *Guataro*. Deze is de mijn van *Chapapote*, die het mineralen teer van dit land oplevert. In de maanden Maart en Junij zijn de uitbarstingen dikwijls met ſterke ſlagen, rook en vlammen vergezeld. Bijna onder denzelfden graad der breedte, insgelijks in zee, maar op de oostzijde van het eiland (kort bij *Punta de la Brea*, zuidwaarts van de haven van *Naparaimo*) vindt men een ſoortgelijk luchtgat. Op de naburige kust, in eenen leemachtigen grond, wordt het beroemde meer van *Asphalt* (*Laguna de la Brea*) gevonden, een moeras, welks water de tempering des dampkrings bezit. De kleine kegels, die aan het zuidwestelijk einde van het eiland, tusſchen de punt van *Icacos* en den *Rio Erio*, gelegen zijn,

ſchijnen eenige overeenkomst met den vulkaan van lucht en ſlijk te bezitten, die te *Turbaco*, in het rijk van *Nieuw-Granada* gevonden worden."

2. „ *De warme bronnen van Irapa*, aan het noordoostelijk einde van *Nieuw-Andaluſië*, tusſchen *Rio Caribe*, *Sero* en *Yaguarapayo*."

3. „ *De lucht-vulkaan* of *Salce* van *Cumacatar*, ten zuiden van *San Jose* en *Carupano*, kort bij de noordkust van het vaste land, tusſchen den *Montanna de Paria* en de ſtad *Caracio* gelegen. Men hoort bijna onafgebroken aanhoudende ſlagen in eenen leemachtigen grond, die zwaveldeelen bevat. Bronnen van heet water ſpringen met zulk eene hevigheid uit den grond, dat deze door die ſchokken aanmerkelijk geſchud wordt. Men zegt, dat men ſedert de zware aardbeving van 1797 dikwijls vlammen heeft zien opſtijgen."

4. „ *De bron van ſteenolie van Buen Pastor*, kort bij *Rio Arco*. Men heeft in den leemachtigen grond van *Guaijuta*, zoowel als in het dal van *San Bonifacio*, en in de nabijheid der vereeniging van den *Rio Pao* met den *Oronoko*, groote klompen zwavel ontdekt."

5. „ *De Aguas calientes*, zuidwaarts van *Rio Azul* en het holle aardrijk van *Cariaco*, dat ten tijde der zware aardbeving van *Cumana*, zwavelwater en kleefachtige ſteenolie heeft uitgebraakt."

6. „ *De*

6. „ *De warme waters* der golf van *Cariaco*."

7. „ *De bron van ſteenolie*, in dezelfde golf kort bij *Maniquares*. Zij ontſpringt uit Glimmerleiſteen."

8. „ *De vlammen*, die uit de aarde opſtegen, in de nabijheid van *Cumana*, aan de oevers der *Manzanares* en in *Mariguitar*, aan den zuidelijken oever der golf van *Cariaco*, ten tijde der aardbeving van 1797."

9. „ *De vurige verſchijnſelen van den berg Cuchivano* niet ver van *Cumanacao*."

10. „ De in eene ondiepte, ten noorden der eilanden van *Caracas*, ontſpringende *bron van ſteenolie*, welkers reuk de ſchippers het gevaar dezer ondiepte, die niet boven een' vadem water bevat, reeds van verre aankondigt."

11. „ *De warme bronnen van den berg Brigantin*, in de nabijheid van *Nueva Barcelona*, welkers tempering 43 gr. 2 min. van den honderddeeligen thermometer bedraagt."

12. „ *De warme bronnen van den Provisor*; in de nabijheid van *San Diego* in de provincie *Nueva Barcelona*."

13. „ *De warme bronnen van Onoto*, tusſchen *Turmero* en *Maracay*, in de dalen van *Aragua*, ten westen van *Caracas*."

14. „ *De warme bronnen van Mariara*, in dezelfde dalen, welkers tempering 58 gr. 9 min. bedraagt."

15. „ *De warme bronnen* van *Las Trincheras*, tusschen *Porto-Cabello* en *Valencia*, die uit den graniet voortkomen, gelijk die van *Mariara*, en eene warme beek vormen. De tempering is 90 gr. 4 min."

16. „ *De ziedende bronnen van Sierra Nevada de Merida.*"

17. „ Eindelijk het *luchtgat van Mena*, aan de oevers van het meer *Maracaybo;* dit braakt *Asphalt*, en uit hetzelve stijgen gasdampen op, die zich van zelve ontsteken, en ver in het rond zigtbaar worden."

„ Deze zijn de bronnen van bergolie en heet water, die vurige verschijnselen, die met onderaardsch gedruisch vergezelde uitbraakselen van slijk, die mij in de uitgestrekte provincie van *Venezuela*, in eenen omtrek van twee honderd mijlen, van het Oosten naar het Westen, zijn bekend geworden. Deze verschillende verschijnselen hebben de verbeelding der inwoners sedert de vreesselijke gebeurtenissen van 1797 en 1812 op velerlei wijze bezig gehouden, hoewel zij eigenlijk niets bevatten, wat tot eenen vulkaan, in den dus ver gebruikelijken zin van dit woord, behoort. Als de luchtgaten, die met gedruisch dampen en water uitwerpen, somtijds *Volcaneitos* genoemd worden, zoo geschiedt dit slechts door zulke inwoners, die denken, dat er noodzakelijk vulkanen moeten bestaan in een land, dat aan zul-

zulke menigvuldige aardbevingen is blootgesteld. Van den brandenden krater op *St. Vincent* af vindt men noch zuid- noch west- noch zuidwestwaarts, eerst over de bergketen der *kleine Antillen*, vervolgens over die der kusten van *Cumana* en *Venezuela*, en eindelijk over de *Cordillen* van *Nieuw-Granada*, in eene uitgestrektheid van drie honderd tachtig mijlen, geen werkenden vulkaan, tot de *Puracé*, in de nabijheid van *Popayan*. Dit gansche gebrek aan openingen, doòr welke de gesmoltene stof zich op het ten oosten der *Cordillen* der *Andes*, en van het rotsgebergte gelegene deel van het vaste land, kan ontlasten, is eene zeer merkwaardige natuurkundige daadzaak."

III.

DE GROEP VAN ROTSEN BIJ ADERSBACH IN BOHEMEN.

Het is bekend, dat de zandſteen eene neiging bezit om loodregt te ſplijten, en daar hij tevens ook zeer dikwijls uit zware evenwigtige beddingen beſtaat, zoo ontſtaan hieruit klompen gelijk aan dobbelſteenen of vierkante blokken, die, daar, waar het gebergte van aarde en planten ontbloot is, als door kunst op elkander ſchijnen geſtapeld te zijn. Daar, waar de loodregte ſplijting de overhand heeft, ontſtaan meest zuilachtige gedaanten. De geringe vastheid van het grootſte gedeelte der zandſteenen veroorzaakt, dat het water, als het eens in deze ſpleten gedrongen is, zich zeer gemakkelijk den weg verder kan banen, en hierdoor, gepaard met de uitwerkſelen van het inſtorten dezer klompen, die door het water ondermijnd zijn, of hun evenwigt verloren hebben, ontſtaan in de zandſteenbergen die avontuurlijke en zonderlinge gedaanten, die hen alom tot een voorwerp van bewondering maken.

Al-

Alles echter, wat men over deze zonderlinge vorming en gedaante der bergen van zandſteen zeggen kan, vindt men in de merkwaardige groep van rotſen bij *Adersbach* in *Bohemen* vereenigd. Het tooneel, dat zij opleveren, is zoo verrasſend en verheven, dat niet ſlechts het grootſte gedeelte van hen, die het reuzengebergte en de ſneeuwkoppen bezoeken, maar ook een aantal andere reizigers jaarlijks herwaarts trekken. De afſtand tusſchen *Adersbach* van *Smiedeberg* en den ſneeuwkop bedraagt niet meer dan vier, van *Landshut* niet boven drie en van *Braunau*, *Tratenau* en *Schatzlar* ſlechts twee Duitſche mijlen. *Adersbach*, dat thans de eigendom is van den graaf VAN HEISTER en SCHAFGOTSCH, is eene niet onaanzienlijke heerlijkheid in den koninggratzer kreits.

De merkwaardige groep van rotſen, die, naarmate zij de verbeelding gaande maakt, door ſommige reizigers het *labirint der rotſen*, door andere weder het *labirintisch verſteend bosch* — maar door de koelere landlieden ſlechts de *ſteenen* — genoemd wordt, begint bij het dorp *Adersbach* en ſtrekt zich ter lengte van omtrent eene Duitſche mijl van het Zuiden naar het Noorden, ſlechts met kleine tusſchenſtanden, tot de zoogenoemde hooiſchuur uit. De breedte echter van het Oosten naar het Westen bedraagt ſlechts eene kwart mijl. Het geheel beſtaat uit vele

duizenden (volgens PERKA zelfs uit millioenen) loodregte zuilen van allerlei vorm, dikte en grootte. Zij vormen als een bosch van kort bij elkander ſtaande ſtammen, en eene menigte kronkelpaden, die men zonder gids onmogelijk bewandelen kan. De meeste zuilen zijn honderd, ſommige zelfs twee honderd voeten hoog, ja nog hooger. Eenige hebben de gedaante van pilaren, muren of torens, andere zijn boven regelmatig rond, maar aan de kanten zoo effen, alsof zij naar het waterpas gebeiteld waren. Andere zijn wederom door kromme plekken omringd, en hare overhellende toppen dreigen den wandelaar iederen oogenblik te verpletteren. Vele hebben eenen breeden grondſlag, en worden naar den top ſmaller, het ontbreekt echter ook niet aan zoodanige, die boven en beneden even dik zijn. Zeer merkwaardig zijn, wat de gedaante betreft, *het omgekeerde ſuikerbrood* (eene groep van rotſen, die, op een ſmal voetſtuk in een klein waterbekken rustende, naar boven ſteeds breeder wordt), en eenige, op zich zelve ſtaande, geheel vierkante kolommen, die boven hunne naburen, als ſchoorſteenen uit de daken, loodregt uitſteken.

De gewone wegwijzer door deze groep van rotſen is de houtvester der plaats, die den ſleutel heeft van de deur, die den ingang ſluit. Men komt eerst op een voetpad, dat uit zand van den door het weder verganen ſteen beſtaat, en

in

in ontelbare kronkelingen, dan eens twintig, dan dertig, dan weder naauwelijks drie ſchreden breed, tusſchen loodregte zuilen en muren loopt. Hier en daar moet men door ſpleten kruipen, waar de rotſen hare toppen vereenigen, en naauwelijks ruimte genoeg overlaten, om zijdelings door dezelve te dringen. Gelijk het voornoemde *ſuikerbrood*, zoo ontleenen ook vele andere groepen hunne namen van hunne gelijkvormigheid met ſommige voorwerpen, bij voorbeeld het paleis, de non, den kanſel, het doodshoofd, enz. De heer HOZER houdt dit gedeelte van het gebergte voor het bekoorlijkst tooneel, dat hier gevonden wordt.

De weg loopt dan eens over zand, dan eens over mos en andere planten, en ook hier en daar onder pijnboomen, en men moet op vele plaatſen over eene kleine, in vele bogten kronkelende beek, ſtappen. Na verloop van een half uur gaans bereikt men eene zeer aangename koele plaats, die, met pijnboomen en allerlei planten bedekt, rondom door hooge rotſen ingefloten is. Het bekoorlijke van dit oord wordt nog verhoogd, door het ruiſchen der beek, die zoo helder is als kristal, en hier uit eene ſoort van ſluis ſtort. Tot gemak der wandelaars is hier onder twee hooge pijnboomen, naast eene heldere bron, eene tafel met eene bank en eenige ſteenen zitplaatſen, geplaatst.

Langs eenen zeer moeijelijken weg, door dik,

van

van de rotſen losgemaakt, zand, dat, gelijk de asch aan de helling van eenen vulkaan, zoo los ligt, dat het onder de voeten wegglijdt, klimt men in eene hooger gelegene kloof. De moeite van dit klimmen wordt, zoodra men eene zekere hoogte bereikt heeft, rijkelijk vergoed door het gezigt van eenen zeer ſchilderachtig liggenden vijver, en eene avontuurlijke grot met eenen fraaijen waterval, welkers werking gewoonlijk, als er vele vreemdelingen zijn, door het opſtoppen van het water, in de hoogte vermeerderd wordt. Het water valt omtrent twintig voeten hoog langs den uitgeholden muur der rots naar beneden, en ſtroomt dan over kleine afdeelingen, tot het eindelijk in het onderſte bekken valt.

Bij het verlaten dezer kloven ſteekt de gids, in de nabijheid van een klein lusthuis, doorgaans een mortier af, wiens veelvuldige, door het ganſche *labirint* van rotſen rollende, naar den donder zweemende echo eenen zonderlingen en onbeſchrijfelijken indruk verwekt.

Voor de vreemdelingen, die deze groep van rotſen bij *Adersbach* bezoeken, is reeds ſedert jaren bij de heerſchappelijke brouwerij eene ruime herberg geſticht, in welke men een goed verblijf en onthaal vindt. Om het verblijf van merkwaardige vreemdelingen te dezer plaatſe niet te vergeten, is er bij den kastelein, op bevel der overheid, een gedenkboek voorhanden, in hetwelk zij verzocht worden hunne namen, en als

zij

zij willen of kunnen, ook eene gepaste plaats in gebondene of ongebondene rede, te ſchrijven. Bij invallend, aanhoudend ſlecht weder is hier ook voor muzijk, dans en andere vermaken gezorgd. Somtijds is de menigte der nieuwsgierigen zoo groot, dat de herberg die niet kan bergen, maar dan moeten de woningen der ambtenaren en andere bewoners der plaats hun tot een verblijf dienen.

Elk die deze avontuurlijke groep van rotſen opmerkzaam beſchouwt, zal terſtond vragen: hoe is zij ontſtaan? Hoogst waarſchijnlijk heeft zij haar beſtaan aan de werking van het water te danken. Het geheel was eens — mogelijk voor eeuwen — een zamenhangend gebergte, de watervloeden drongen allengs door de ſpleten in het binnenſte van hetzelve, ſpoelden de losſe deelen weg en gaven dus aan dit gebergte de tegenwoordige gedaante. Het is niet noodig te vooronderſtellen, dat dit alles op eens, door middel van eenen geweldigen ontzettenden vloed geſchied is. Zulk een vloed toch zou dit ganſche gebergte eer in eenen onordelijken bouwval veranderd, dan hetzelve zijne tegenwoordige zoo regelmatige gedaante van zuilen gegeven hebben. Waarſchijnlijk is alles zeer langzaam en allengs gebeurd. Men denke aan de onderaardſche gebouwen, die de druipſteen in zoo vele holen, gedurende een lang tijdsverloop, heeft geſticht en nog voortgaat op te rigten.

De

De heer ZOLNER zegt te regt: „men is ſteeds genegen om van datgene, wat men in de natuur op eens beſchouwt, ook te vooronderſtellen, dat het op eens, zoo als wij het thans zien, ontſtaan is. Maar even zoo veel, en mogelijk nog meer, dan door plotſelinge omwendingen bewerkſtelligd wordt, wordt door deze langzame ſtil werkende veranderingen voortgebragt, aan welke de krachten der natuur onophoudelijk voor onze oogen arbeiden, maar welker werken eerst na verloop van eeuwen onze verbazing verwekken, dewijl de verbeelding dan de werkende kracht zoo veel aan grootte bijzet, als zij haar aan tijd ontneemt."

Indien men nu de buitengewone zachtheid van den *Adersbacher* zandſteen in aanmerking neemt, die zoo groot is, dat men die ligt met de vingers tot ſtof kan wrijven, en hierbij voegt de vrij diepe ligging van dit gebergte, in vergelijking van de naburige ſtreken, dan zal men gemakkelijk beſeffen, dat de op de hoogere ſtreken vallende wateren van den dampkring naar dezen zachten zandſteen moeten vloeijen, en hier in de diepten verzameld worden. De reeds aanwezig zijnde ſpleten lieten het water indringen; als het des winters vroor, dan deed het hier en daar de digte, maar ligt loslatende klompen, ſpringen; als het in de lente weder ontdooide, dan zocht het door de ontſtane ſpleten eenen weg, en verwijdde dien, dewijl het het losgeraakte

zand

zand medesleepte. Allengs werden de insnijdingen steeds dieper, er kwamen door de reeds gemelde oorzaken gestadig nieuwe bij de eerste; waar het vocht uit verscheidene spleten verzamelde, maakte het allengs eene grootere ruimte, en vormde eindelijk afgronden, in welke de nabijstaande zijmuren, van hun steunpunt beroofd, nederstorteden. Op deze wijze ontstonden hier naauwere, daar breedere kloven, welkers bodem door het zand der door het weder beschadigde steenen bedekt werd, zoodat men op vele plaatsen een pad vindt, op hetwelk men door deze groepen gaan kan.

Dat alles langs dezen langzamen weg ontstaan is, bewijst datgene, wat men nog dagelijks zien kan. Thans nog komen hier door het water gestadig nieuwe doorgangen, reeds aanwezige zuilen worden ondermijnd, en zamenhangende klompen in zuilen verdeeld. Er bestaat ook nog een ander gebergte van zandsteen, eene kwart mijl van *Adersbach*, op den weg van *Waldenburg* bij het vlek *Merkelsdorp*, dat nu reeds begint zich in soortgelijke kloven, gelijk die van *Adersbach*, te verdeelen, en vele, die deze streek reeds sedert lang kennen, verzekeren, dat zij het toenemen van dezelve van jaar tot jaar duidelijk bespeuren. Mogelijk zullen de volgende eeuwen hier een tweede *labirint* van rotsen, gelijk aan dat van *Adersbach*, aanschouwen!

IV.

IV.

LEEFWIJZE, ZEDEN EN GEWOONTEN DER RUSSEN IN HET STADHOUDERSCHAP VAN KASAN (*).

Het is natuurlijk, dat de leefwijze der Russen in de verschillende standen ook zeer onderscheiden zijn moet. De boer, handwerker en gemeene soldaat leven bijna elken dag van grutte met wat vet of melk, brood en *Quas* (†), eten mo-

(*) Uit de bijdragen tot kennis van het binnenste van *Rusland*, door den heer J. F. ERDMAN, hoogleeraar der Praktische Heelkunde te *Dorpat*, die zeven jaren te *Kasan* woonde en van daar verscheidene togten binnen in het land deed.

(†) De *Quas* is in *Rusland* de algemeene, dit land eigendommelijke drank. Men bereidt dien, terwijl men uit mout, meel en boekweiten gort eenen brij maakt, dezen eenen nacht in een' aarden pot in eenen bakoven laat staan, en dan met warm water aanlengt. Bij de afgeloopene vioeistof wordt dan kruizemunt gevoegd, en deze vervolgens aan de gisting blootgesteld; op deze wijze krijgt men eene soort van specerijachtig dun bier, dat, op flesschen getapt, zeer aangenaam smaakt, en veel ligter is, dan het gewone bier. De gemeene man bereidt dezen drank met minder oplettendheid en zonder specerijachtig bij-

mogelijk nog des zomers agurken, of zuurkool in den winter, maar ſlechts zelden vleesch. Hunne lafenis is brandewijn, die zij dikwijls maar al te rijkelijk gebruiken.

Burger en koopman leven reeds min of meer prachtig, eten vleesch met velerlei groenten, en drinken thee. Ook mag bij hen brandewijn met bittere ſpecerijachtige kruiden, en, als zij rijker zijn, rum niet ontbreken. Over het algemeen is hunne tafel weinig min kostbaar, dan die van den edelman, met dit onderſcheid ſlechts, dat zij zich meer van nationale geregten bedienen.

De weelde heerscht bij den rijken Adel; hij houdt, als hij ſlechts eenigzins kan, in *Moskau* of *Petersburg* ervarene koks, die Franſche en Engelſche geregten weten te bereiden. De gewone leefwijze in de ſteden is bij de hoogere rangen, deze: men ſtaat des morgens omſtreeks acht of negen ure op, ambtenaren doorgaans vroeger, maar vrouwen dikwijls later, laat zich klee-

bijvoegſel, laat die in opene potten ſtaan, en krijgt op deze wijze een zuurachtigen drank, die als verdunde azijn ſmaakt. De Franſchen noemden dien *limonade gutte* (bedorvene limonade).

De *Kislischtschi*, moet ook als eene ſoort van *Quas* beſchouwd worden, hoewel die zeldzamer is. Het gisten van dezen drank wordt door eene vroegere aftapping op fleſſchen onderdrukt, zoodat die bij het openen der fleſſchen als *Champagne* wijn bruist.

kleeden, drinkt thee of wat later koffij. (Hier moet ik, als iets eigendommelijks, in het voorbijgaan aanmerken, dat, schoon het niet vreemd is, dat de rijke zich van eenen knecht bij het kleeden bedient, het echter zonderling is, dat ook de arme zich niet schijnt te kunnen wasschen, zonder dat iemand het water op zijne handen giet.) Vervolgens verrigt het mannelijke geslacht zijne bezigheden, of leest de courant, zeldzamer een boek, rijdt, gelijk ook de dames, uit, om bezoeken af te leggen, of ontvangt die in zijne woning. Meestal wordt hier weder iets gebruikt, zoo als versche of gedroogde vruchten, confituren, enz. Vervolgens gebruikt men het ontbijt, dat is, men neemt, zonder te gaan zitten, een glas brandewijn op kruiden of specerijen getrokken, en een stuk vleesch of visch, lever, brood en boter, met radijs of eijeren. Dikwijls is dit ontbijt zeer groot, en dan mag eene vischpartij, in den vorm van een langwerpig brood, niet ontbreken. Het opgezette blijft tot den middag op de tafel staan, en ieder, die binnen komt, wordt verzocht iets van hetzelve te gebruiken. Dit wordt dan ook zelden geweigerd, en bij op elkander volgende bezoeken meermalen op eenen voormiddag herhaald. Eindelijk komt de etenstijd (gewoonlijk omstreeks een of twee ure), dan neemt men weder een glaasje brandewijn en gaat aan tafel. Op deze worden nu

meer

meer of minder geregten geplaatst, meestal op de Franſche wijze bereid, ſomtijds worden er ook nationale geregten bijgevoegd. Tot deze laatſte behooren *eene koude ſoep*, die uit *Quas*, klein geſnedene roode agurken en kruiden bereid wordt, en in welke men een ſtuk van eenen kouden visch legt; verder *koolſoep*, uit fijn geſnedene kool met vleesch gekookt, men voegt hierbij dikwijls nog zuren room. Eindelijk *gort met boter*, meer of min fijn bereid, zoowel als een geregt van meel met het ſap van zuurachtige vruchten gemengd. Tot drank wordt *Quas*, bier, verſchillende ſoorten van wijn en *Nalivka* opgezet. De *Nalivka* wordt uit brandewijn bereid, die men op verſche besſen en vruchten, bij voorbeeld kerſen, laat trekken, en met ſuiker zoet maakt. Een ſoortgelijke, maar niet zoo gebruikelijke drank is de *Schipovka*, die men uit een opgietſel van warm water op verſcheidene besſen met ſuiker bereidt en belet te gisten. Hij bruist ſterk, als hij goed is.

Na het eten drinkt men koffij, bij welke, in verſcheidene huizen, ook nog *grog* gevoegd wordt. Deze *grog* wordt uit heet water, ſuiker en rum bereid, waarbij ſomtijds nog citroenſchijfjes of citroenſap gevoegd wordt. Men noemt die daarom ook doorgaans punch. Dan neemt men een ſlaapje, of wandelt in den tuin, en later rijdt men uit, om bezoeken af te leggen.

Bij deze worden eerst ingelegde besſen en vruchten, rozijnen, amandelen, noten, en vervolgens theé en *grog* opgezet. De thee is de geliefkoosde drank in geheel *Rusland*. Men gebruikt die óf zonder melk met ſuiker, óf met room of rum. Bij de hoogere rangen wordt zij regelmatig des morgens en des avonds gedronken, bij de kooplieden, echter, meermalen, ſomtijds zeven maal op éénen dag, dikwijls nog tusſchen het glaasje brandewijn voor den eten en den maaltijd. Gewoonlijk heeft de winkelier in zijnen winkel eene kokende theemachiene ſtaan, om dezen geliefkoosden drank elk uur te kunnen bereiden. Nu brengt men den overigen tijd door met praten of ſpelen, en dan gaat men des avonds omſtreeks negen of tien ure, nadat men weder een glaasje brandewijn genomen heeft, aan tafel. Deze maaltijd is echter eenigzins ſoberder, dan des middags, en beſtaat gewoonlijk uit de weder opgezette overblijfſelen.

Deze leefwijze zweemt zeker veel naar eene gasterij, maar er verloopt ook inderdaad zelden een dag, op welken men in het binnenſte van *Rusland* geene gasten ontvangt of te gast gaat; want gezelſchap behoort tot de behoeften van den adel, en gastvrijheid is bij denzelven aan de orde van den dag. Daarom behoeft ook de vreemdeling, die hier als een bijzonder perſoon leeft, zich om eten en drinken weinig te bekom-

kommeren; ten minste verloopt er niet ligt een dag, zonder bezoeken af te leggen of te ontvangen. Uitzonderingen op dezen regel zijn slechts de strenge vastendagen en het verblijf op het land, schoon men ook hier nog dikwijls genoeg de naburen bezoekt. Bovendien zoekt men hier het gemis van verscheidene vermaken, die de stad oplevert, te vergoeden, door op zon- en feestdagen landmeisjes te ontbieden om te zingen, of danspartijen aan de dorpelingen te geven. Verscheidene heeren van landgoederen laten ook zulke dienstboden, die hiertoe aanleg hebben, in de muzijk onderwijzen.

Als er in de stad grooter gezelschappen verzocht worden, hetwelk dikwijls plaats heeft, dan leeft men noch prachtiger. De gasten blijven van den middag tot middernacht bij elkanderen, of keeren, als zij na den eten geslapen hebben, terug; ook hoort men des avonds dikwijls muzijk en dans, maar het voornaamste tijdverdrijf blijft het kaartspel, voor den eten maakt men reeds partij, en de vrouwen nemen aan hetzelve zoowel deel als de mannen. Het rooken is hier weinig in gebruik, maar wel het snuiven.

Het is dus niet te verwonderen, als de hoogere rangen bij zulk eene leefwijze eene groote beschaafdheid in de verkeering verkrijgen, en het belangrijke, dat dikwijls in de gesprekken gemist wordt, door vriendelijkheid en aardigheid

zoeken te vergoeden. Men vindt dus in gezelschappen beschaafde welvoegelijkheid en aangename ongebondenheid gepaard; hier verkeert men zonder die angstvallige stijfheid, die elders de menschen door rang en stand zoo ver van elkander verwijdert. De vrouwen voegen zich wel doorgaans bij elkanderen, en bekleeden ook meestal aan tafel de eerste plaatsen, evenwel zijn de mannen niet van haar gezelschap uitgesloten, en aan de speeltafels zitten mannen en vrouwen. Men nadert de dames gewoonlijk door haar de hand te kussen, dat zij met een' zoen op den wang beantwoorden, en het gesprek begint met een wederkeerig vragen naar de welvaart der familie. Wil men het gezelschap verlaten, dan doet men dit doorgaans naar welgevallen in stilte, zonder de lastige gewoonte van afscheid nemen.

De baden moeten onder de noodzakelijkste behoeften der Russische natie gerekend worden. Hunne inrigting in dit stadhouderschap is dezelfde als elders in dit land. Het badhuis ligt gewoonlijk op eenigen afstand der woning op het plein of in den tuin. Het heeft een of twee voorkamers, om zich te ontkleeden, en dan eene badkamer. In deze staat aan den eenen kant een groote oven, met eenen in denzelven gemetselden ketel, en eene nis met steenen gevuld. In rijkere baden vindt men in plaats van deze steenen eene warm gemaakte ijzeren plaat naast den

ke-

ketel, om het daarop gesprengde water in damp te veranderen. Deze steenen, die bij het stoken van den oven zeer heet worden, dienen, om het daarop gegoten water in dampen te doen opklimmen. Aan den anderen kant van dit vertrek staan houten vaten met koud water, en rondom banken, die trapsgewijs tot aan het bovenste gedeelte der kamer stijgen. Wanneer nu de kamer warm en met dampen vervuld is, dan gaat men ontkleed in dezelve, wascht zich met zeep of laat zich door dienstboden hiermede over het gansche lijf wrijven, terwijl men uitgestrekt op eene bank ligt. Hoe hooger deze bank is, des te grooter is ook de hitte, en op de hoogste staat het weerglas van REAUMUR op meer dan vijftig graden. In deze verstikkende hitte ligt de Rus met vermaak eenen geruimen tijd, en laat zich met natgemaakte berkentakjes zachtjes geeselen, terwijl zijne pols tot honderd veertig ja honderd vijftig slagen in eene minuut klimt, en eindelijk, na eene vrij sterke benaauwdheid, het zweet over het gansche ligchaam uitbreekt. Wordt het den badenden te heet, dan laat hij zich met koud water begieten, ja het gemeen loopt in den winter wel uit het bad, wentelt zich in de sneeuw en gaat dan weder in het dampbad. Eindelijk kleedt men zich weder in de voorkamer en gaat naar huis. Nu volgt gewoonlijk nog een langdurig zweet, waarbij, als de

badende naar bed gaat, het ligchaam met een eigen genoegen en vermeerdering van dorst en eetlust aanmerkelijk aan zwaarte verliest. Met één woord, er wordt eene sterke kunstige koorts verwekt, die zich terstond door het sterkste zweet beslist, en door de natie als een geneesmiddel van vele ongesteldheden, inzonderheid van *katarhale* en *rheumatieke* kwalen beschouwd en gebruikt wordt. Intusschen veroorzaakt dit bad dikwijls even zoo groote nadeelen, als het zweet, zoo als dit doorgaans bij den gemeenen man plaats heeft, gestremd wordt, want dikwijls gaat hij, zelfs in den strengsten winter, terstond na het bad weder aan zijn werk in de opene lucht, en moet deze zijne onvoorzigtigheid vaak met eene aanhoudende koorts, of Chronisch lijden van eene andere soort, boeten.

Deze leefwijze verandert ten tijde der vasten. Deze duurt een groot gedeelte van het jaar en is somtijds zeer lang. De voornaamste vasten zijn:

1. *De groote vaste voor Paschen*, zij begint met den zondag *Sexagesima* en duurt tot Paschen, dus acht weken. — In de eerste week, de zoogenoemde *boterweek*, houdt men op vleesch te eten, maar mag dan nog alle andere spijzen gebruiken. Maar in de volgende weken begint het strenger vasten, dat vooral in de laatste week heilig wordt onderhouden.

2. *De vaste van St.* PIETER. Deze begint met

met het feest der Drieëenheid en eindigt op den dag van St. PIETER en PAULUS, (den negen en twintigsten Junij) zij duurt dus niet altoos even lang.

3. *De vaste der moeder Gods*, die steeds den eersten Augustus begint en den vijftienden Augustus eindigt.

4. *De vaste van kersmis*; van den vijftienden November tot den vier en twintigsten December.

Bovendien zijn iedere woensdag en vrijdag vastendagen.

Volgens de wetten der Griekische kerk is het gebruik van vleesch, eijeren, melk en boter, zoowel als van alle dierlijk vet in de vaste verboden. Hij, die aan het gebruik van eene grootere verscheidenheid der spijze gewoon is, zoekt daarom het ontbrekende door geoorloofde toevoegselen te vergoeden. Tot dit oogmerk behooren inzonderheid visschen, kaviaar, kampernoelje, ingelegde besen, vruchten, aardappelen, groenten, meelspijs, amandelmelk, olie van olijven en slaapbollen. De gemeene man gebruikt, in plaats van deze, hennepolie, en eet bijna slechts zwart brood, grutten en kool, bij welke hij in den zomer somtijds agurken en velerlei besen voegt. Ziekten ontslaan van de vervulling dezer wet. Over het algemeen wordt echter de vaste door den middelstand en het gemeen strenger onderhouden, dan door de hoogere rangen,

velen gebruiken zelfs geen visch. De klooster-geestelijken en nonnen eten nooit vleesch.

De feestdagen hebben ook veel invloed op de leefwijze. Zulke feestdagen heeft men in de Griekſche kerk in veel grooter getal, dan in de Protestantſche. Koophandel, werk en bezigheden ſtaan dan geheel ſtil, men neemt den Godsdienst waar, en wijdt den overigen tijd, behalve in de vaste, aan het vermaak. De feestdagen, die algemeen gevierd worden, en op welke alle gerigtshoven en ſcholen geſloten zijn, zijn de volgende:

1. *De nieuwjaarsdag* (1 Januarij).

2. *Het feest der verſchijning van* CHRISTUS (6 Januarij).

3. MARIA's *reiniging* (2 Februarij).

4. *De vrijdag en zaturdag van de boterweek.*

5. MARIA's *boodſchap* (25 Maart).

6. *Donderdag, vrijdag en zaturdag der lijdensweek.*

7. *De ganſche paaschweek.*

8. *St.* NIKOLAAS (9 Mei).

9. *De hemelvaart van* CHRISTUS.

10. *Zon- en maandag van Pinkſteren.*

11. *De dag van St.* PIETER *en* PAULUS (29 Junij).

12. *De verheerlijking van* CHRISTUS (6 Augustus).

13. MARIA's *hemelvaart* (15 Augustus).

14. *De*

14. *De onthoofding van* JOANNES (29 Augustus).

15. *De geboorte van* MARIA (8 September).

16. *De verhooging van het kruis* (14 September).

17. JOANNES *Theologus* (26 September).

18. MARIA'S *beſcherming en voorſpraak* (1 October).

19. *Het feest van het wonderdadig beeld der moeder Gods van Kaſan* (22 October).

20. *Het offer van* MARIA (21 November).

21. *St.* NIKOLAAS (6 December).

22. *De drie kersdagen.*

23. Hierbij moet men eindelijk nog voegen de dagen der *troonbeklimming* en *krooning van den keizer* en de geboorte, en *naamdagen der gezalfde leden van het keizerlijke huis.*

Op verſcheidene dezer dagen volgen nog bijzondere volksfeesten. Zoo zwiert het gemeen van kersmis tot het hooge nieuwjaar (den zesden Januarij) gemaskerd door de ſtraten en in de huizen, plaagt elkanderen, danst en zingt. Bij de hooge rangen worden in dezen tijd gemaskerde bals gegeven. Men zegt, dat deze gewoonte ouder dan de Christelijke tijdrekening en van de ſlaven afkomſtig is. Zij eindigt met de *waterwijding* op het feest der verſchijning of doop van CHRISTUS (den zesden Januarij), op hetwelk na den geëindigden Godsdienst de geeste-

telijkheid, vergezeld door het volk, plegtig naar een nabijgelegen water trekt, en nadat zij gebeden heeft, de rivieren en zeeën, door het dompelen van het kruis in het water, heiligt. Gewoonlijk zijn er op bepaalde plaatſen vierkante gaten in het ijs gemaakt, ter verrigting dezer plegtigheid; deze gaten zijn meestal met groene dennentakken verſierd. Nadat de plegtigheid is afgeloopen, worden de aanſchouwers met het zoo even gewijde water beſprengd, ook ſpringen dikwijls menſchen uit de lage volksklasſe naakt in dit water, om te boeten voor de zonden, die zij door het verkleeden mogten misdreven hebben.

Acht weken voor Paſchen begint met zondag *Sexagesima* het *karneval*, dat acht dagen duurt. Men noemt deze vrolijke week in *Rusland* de *boterweek*, dewijl met haar, als de laatſte voor de groote vaste, het verlof om boter te mogen gebruiken, eindigt. Deze week nu is aan het vermaak gewijd, vooral echter de drie laatſte dagen, den zondag *Quinquagesima* of *Esto mihi* mede ingeſloten. Dan legt men van des morgens vroeg tot des avonds laat bezoeken af, om tegen den naderenden ſtillen vastentijd afſcheid van zijne vrienden te nemen. Bij deze bezoeken worden ſteeds pannekoeken, in boter gebakken, en brandewijn aangeboden. Deze pannekoeken zijn in aanzienlijke huizen doorgaans zeer lekker, en worden ook nog wel door andere ſcho-

tels,

tels, vooral geregten van eijeren, vergezeld. Zelden zal iemand uit de lagere klasſen deze week laten voorbijgaan, zonder ten minſte eens dronken geweest te zijn, en zelfs onder de hoogere rangen wordt zoo iets in dezen tijd ligter vergeven. Ja het gemeen zou het als eene ſchande beſchouwen, gedurende dezen tijd nuchteren gebleven te zijn, en wie nu op reis moet gaan, moet zich met moed en geduld wapenen, dewijl hij zeker de prooi wordt van dronkene voerlieden. Razend jaagt men daarom door de ſtraten, en de ſleden vliegen onder gejuich en geſchreeuw in alle rigtingen. Het rijden zelf namelijk is in dezen tijd eene zoo onontbeerlijke behoefte der natie, dat ook de armſte en het kind der dienstbode zeer bedroefd zou zijn, als het dit vermaak in deze week niet zou mogen genieten. Het gemeen, dat anders te voet gaat, en de koetſier, die anders ſlechts den teugel houdt, huren thans voor eenige kopecken kleine ſleden, gewoonlijk van de Tartaren, die nuchteren gebleven zijn, om zich ten minſte door eenige ſtraten te laten rijden; de heeren vergunnen ook wel aan hunne dienstboden, om van hunne ſleden gebruik te maken. Indien de ſtraten in *Rusland* niet zoo breed en de ſleden zoo laag waren, dan zouden de ongelukken door overrijden en omwerpen in deze week ontelbaar zijn. Onder de hooge rangen vindt men in dezen tijd avond-

avondgezelſchappen met muzijk, maskeraden en bals, en den laatſten zondag der boterweek houden zij, na een heerlijk ontbijt, eene plegtige ſledevaart door de ſtraten, en de dag wordt met ſmullen en vrolijkheid geſloten.

Hoe geheel anders verſchijnt daarentegen de volgende morgen! de ſtraten zijn ſtil en ledig; ſlechts met het begin en einde van den Godsdienst worden zij door aandachtige kerkgangers langzaam betreden. Het gedruisch is verdwenen, en bij lange tusſchenpoozen klinkt ſlechts het ſlaan der klokken, als het grafgelui der aardſche vreugde, van de torens. Men zit eenzaam in de huizen, en houdt, onder ontbering, ſtille godsdienstoefening en gebed; velen bereiden zich ook reeds in deze week tot het gebruik van het Heilige Avondmaal. Dit in het oog loopend verſchil in de leefwijze duurt gewoonlijk acht dagen, dan wordt die eenigzins minder ſtreng; velen, die niet zeer naauwgezet zijn, beginnen ook reeds weder vleesch te eten en aan bezoeken te denken, hoewel alle openlijke vermakelijkheden verboden zijn en blijven. Bij deze matige, ſtille leefwijze, nadert eindelijk de laatſte week voor Paſchen (de lijdensweek), en nu klimt de aandacht ten hoogſten top. Het grootſte gedeelte des volks gebruikt in deze week het Avondmaal, want men zal niet ligt een lid der Griekſche kerk vinden, dat niet in dezen tijd

ten

ten Avondmaal gaat, indien hij dit niet reeds in het begin der vaste gedaan heeft.

De ſtatelijkheid van deze week wordt nog vergroot, indien de Aartsbisſchop op groenen donderdag de plegtigheid der *voetwasſching* in de Domkerk verrigt. Bij deze gelegenheid wordt, na den afloop der mis, een groot zilveren bekken, en eene met water gevulde zilveren kan op eene, aan het eind der kerk ſtaande, met een tapijt bedekte tafel gezet, rondom welke twaalf ſtoelen ſtaan. Na eene poos gaat de Aartsbisſchop voor deze tafel ſtaan, met het gezigt naar het altaar gewend, en twaalf geestelijken ſtaan met bloote voeten rondom hem. Te zelfden tijde verheft zich van het koor een plegtig gezang, en gedurende hetzelve ontkleeden twee diakenen den Aartsbisſchop van zijn plegtgewaad, binden een linnen ſchortje om zijn lijf en hangen eenen langen doek over zijnen linker ſchouder, die aan zijn lijf wordt vastgemaakt. Nu gaan de twaalf geestelijken op de achter hen ſtaande ſtoelen zitten, de Aartsbisſchop bedekt zijn hoofd met de bisſchopsmuts, neemt het ledige bekken in de hand, en gaat, vergezeld door een Diaken, die de kan met water draagt, naar den eerſten geestelijken, giet knielend, terwijl hij het bekken onder zijne voeten houdt, uit de hem gegevene kan, water op zijnen regter voet, en droogt dien, nadat hij de kan aan den Diaken heeft

heeft overhandigd, met den over zijne ſchouderen hangenden doek af. Dezelfde plegtigheid herhaalt hij bij alle de overige, terwijl een Diaken de woorden van het Evangelie (JOANNES XIII.), in welke de beſchrijving dezer handeling van den Verlosſer vervat is, bij herhaling op eenen plegtigen langzamen toon, leest. De laatſte der geestelijken, doorgaans een *Anhimandriet*, weigert, met de woorden van PETRUS in het Evangelie, deze voetwasſching, waarop de bisſchop de daar te vindene woorden van CHRISTUS antwoordt, en vervolgens ook dit liefdewerk aan hem verrigt.

Nadat deze voetwasſching volbragt is, gaat de bisſchop weder voor de tafel ſtaan, en ſpreekt de woorden, die CHRISTUS na deze handeling gezegd heeft. Dan klinkt andermaal het gezang van het koor, en de bisſchop trekt intusſchen zijn gewaad weder aan, en gaat, vergezeld door de geestelijkheid, naar het altaar, achter den *Inconostas*. (Zoo heet het met heilige beelden bedekt afſcheidſel, dat het altaar van de kerk ſcheidt. Het heeft drie deuren, de middelſte wordt de *koninklijke* genoemd, en deze wordt onder den Godsdienst beurtelings geopend en gefloten, zoo dat men het altaar dan eens zien kan, dan weder niet.) Ten ſlotte komt hij weder te voorſchijn, geeft het volk den zegen, door het kruis, dat hij in de hand heeft, drie ma-

malen te buigen, en nu is de plegtigheid geëindigd. Deze wordt echter niet ieder jaar gevierd, zelfs in *Moskau* slechts om het andere jaar, terwijl in het volgend jaar op denzelfden dag de heilige olie voor alle kerken van *Rusland* plegtig onder gebeden door den Aartsbisschop gewijd wordt.

Daarentegen wordt elk jaar, in alle kerken, op goeden vrijdag *de afneming van* CHRISTUS *van het kruis*, en den volgenden zaturdag, des morgens omstreeks vijf ure, *de begrafenis van* JEZUS, zinnelijk afgebeeld. Het op doek geschilderde beeld van den Verlosser wordt namelijk op dien vrijdag, na de mis, op eene, met zwart laken bekleede tafel voor het altaar gelegd, op den volgenden dag echter door een paar geestelijken, of binnen of buiten rondom de kerk, op het hoofd gedragen, waarbij andere met wierookvaten en groote brandende waskaarsen voorgaan. Nadat de omgang volbragt is, wordt het beeld weder op de voornoemde tafel gelegd, en vier groote brandende kaarsen naast hetzelve geplaatst. Voor het overige heeft ook ieder der aanwezenden eene kleine brandende kaars in de hand. Twee uren later wordt de mis gevierd en hierop het Avondmaal uitgedeeld, aan hetwelk, gelijk ik reeds gezegd heb, op dezen dag het grootste gedeelte der inwoners deel neemt. Volgens de gewoonte der Griekische kerk houdt hierbij een

geestelijke, die voor de hoofddeur van den *Iconostas* ſtaat, den gewijden kelk, in welken het gezegende brood, met wijn gemengd, is, in de hand, en geeft den naderenden Avondmaalganger, den een na den anderen, een ſtuk van hetzelve met eenen zilveren lepel. Op deze wijze ontvangen in de Griekſche kerk ook kleine kinderen, zelfs zij, die nog op den arm gedragen worden, het Avondmaal. Het overig gedeelte van den dag wordt in ſtilte en onder godsdienſtoefeningen doorgebragt.

Zoodra het nacht wordt, maakt men zich allengs ter viering van het *Paaschfeest* gereed. Tot dat einde worden alle kerken met hare torens tot aan den top verlicht, en ieder Godshuis is tegen middernacht vol menſchen, die ieder eene brandende kaars in de hand houden. Het beeld van den Verloſer blijft tot dezen tijd toe op de tafel liggen. Zoodra de klok twaalf uren ſlaat, begint de viering der opſtanding. Na eenige gezangen namelijk, komt de bisſchop of eerſte geestelijke der gemeente, in de regterhand een kruis en in de linker eene brandende kaars houdende, met een wierookvat aan den arm hangende, uit de deur voor het altaar, te voorſchijn. Vergezeld door de overige geestelijken in hun plegtgewaad, houdt hij thans, onder herhaalde uitroeping: CHRISTUS *is opgeſtaan!* eenen omgang door de kerk, waarbij het koor telkens met

vro-

vrolijke gezangen invalt, dewijl van alle torens een ſterk gelui gehoord wordt, vergezeld door het donderen van het geſchut der vesting. Na den geëindigden omgang blijft hij met de overige geestelijken voor het altaar ſtaan, en bidt met hen gemeenſchappelijk onder afwisſelende koorzangen. Dan herhaalt ieder *Pope* (geestelijke), vergezeld door een' Diaken, (en in de hoofdkerk de bisſchop of Archimandriet), met een kruis in de regter- en een wierookvat benevens eene kaars in de linkerhand, den omgang onder denzelfden uitroep, eindelijk zelfs ieder Diaken, maar niet vergezeld; hierop worden weder gezangen gezongen, en na het eindigen van deze treden de aanwezende geestelijken gezamenlijk in eene rij voor het altaar, ieder een kruis in de hand houdende. Nu naderen allen, die den Godsdienst hebben bijgewoond, kusſen eerst al deze kruiſen, vervolgens de wang van den geestelijken, die het kruis in de hand houdt, en eindelijk elkander onder den uitroep: CHRISTUS *is opgeſtaan*, en het antwoord: *ja Hij is waarlijk opgeſtaan*. Van nu af blijven deze woorden ten minſte acht dagen, en, in brieven, zelfs wel tot Pinkſteren, de algemeene groet van alle, die elkander, na dit feest der opſtanding, voor het eerst ontmoeten, of aan elkanderen ſchrijven. Deze woorden gaan met een of twee zoenen vergezeld, zonder dat ſekſe of ſtand hierbij in

aanmerking komt, de vorst zelf weigert zijnen bedienden of boer dit gunstbewijs niet, waarbij men elkander gewoonlijk nog geschilde eijeren in de hand drukt. Aanzienlijken vereeren elkander ook wel kunstige, kostbare eijeren van porselein, fraai geschilderd of met suikergebak gevuld, gelijk ook andere dingen, en allen zijn zeer verheugd. Reed men in de boterweek rond, om afscheid van zijne vrienden te nemen, thans doet men dit weder, om hen geluk te wenschen. De vaste is ook nu afgeloopen, men begint weder dierlijke spijs te gebruiken, en gestremde melk en eijeren zijn doorgaans de eerste. Meestal laat men deze, namelijk een brood en gestremde melk, terstond na den Godsdienst op den eersten Paaschdag in de kerk wijden. Voor het overige denkt niemand in deze week aan eenig werk, geregtshoven en scholen zijn gesloten, men zoekt gezelschap en streeft om zich te vermaken. — In de volgende week gaat men eerst weder aan het werk, allengs komen de bezigheden weder aan den gang, en de oude leefwijze wordt hervat.

Een paar weken later, des woensdags na *Jubilate*, wordt er weder eene *wâterwijding*, met dezelfde plegtigheden als den zesden Januarij gehouden; en donderdags voor Pinksteren wordt door de landlieden een feest gevierd, dat *Semik* genoemd wordt (waarschijnlijk van *Sem* (zeven),

de-

dewijl deze dag de zevende donderdag na groenen donderdag is. Dit feest heeft echter geene godsdienstige beteekenis, en is, zoo als men zegt, nog uit den ouden tijd, vóór onze tijdrekening, afkomstig. De dorpelingen werken niet op dezen dag, vrouwen en meisjes op het land vieren dit feest met genoegen. Zij kleeden zich dan, zoo prachtig zij kunnen, loopen rond, zingen, dansen en dragen kransen van berken- en andere takken op de hoofden. Na den afloop van het feest werpen zij deze kransen in het water.

Het *Pinksterfeest* is bij de Russische natie wel van minder beteekenis, dan het *Paaschfeest*, maar is echter in het stadhouderschap van *Kasan* een volksfeest, terwijl van het begin van dit feest allen, acht dagen lang, naar de schoppen snellen. De schop is een geliefdkoosd vermaak der Russen, en wordt vooral in de Paaschweek genoten, maar in *Kasan* daarentegen in de Pinksterweek, waarschijnlijk omdat te Paschen het weder tot dit einde hier nog te ruw is. Men ziet dan het volk in menigte naar het *Arskische* veld, kort bij de stad *Kasan*, stroomen, waar schoppen van onderscheidene soort opgerigt zijn, en levensmiddelen rondgeveild worden, om andermaal aan het vermaak bot te vieren; rondom dit rumoer rijden koetsen, vervuld met aanschouwers uit de hoogere rangen.

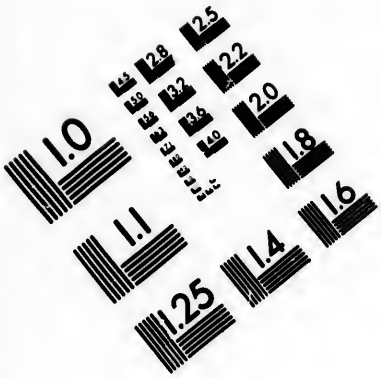

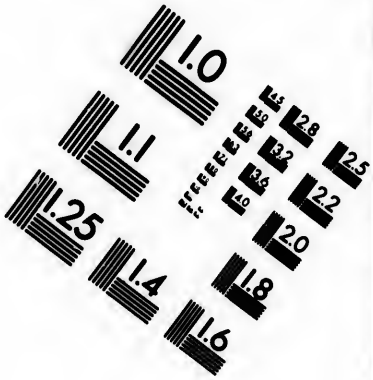

IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)

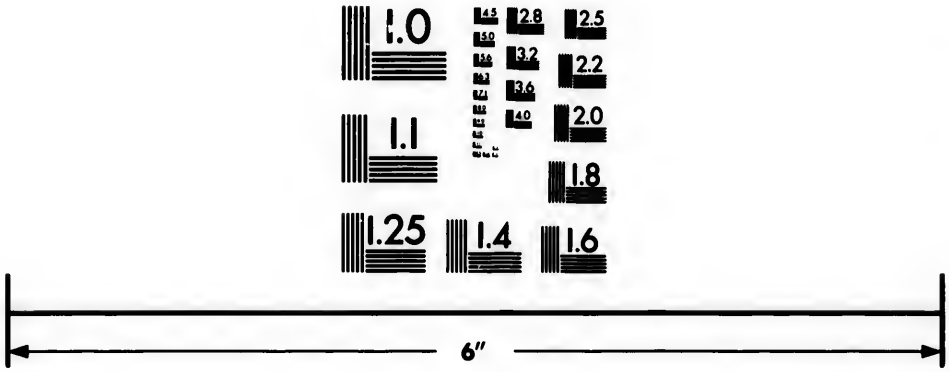

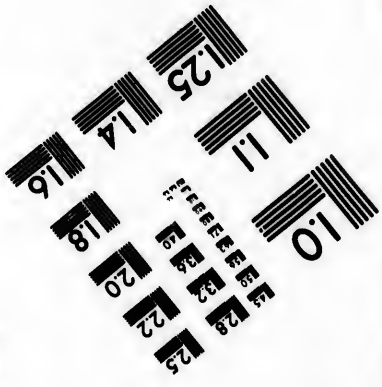

Photographic
Sciences
Corporation

28 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

2.8
2.5
3.2
3.6
4.0
2.2
2.0
1.8
1.1
1.0

Het feest van St. JAN is daarom merkwaardig, dewijl dan alles naar het klooster *Pustina Sedmosermaja* of *Semoserow* (der zeven meren), zeventien wersten van *Kasan*, trekt. Hier wordt namelijk het wonderdadig beeld der *moeder Gods van Smolensk*, ten toon gesteld, aan hetwelk, zoo als men denkt, de stad *Kasan* eens de bevrijding van de pest te danken had. Men geeft op dezen dag geschenken aan het klooster, bidt voor het beeld, en brengt dan het overige van den dag vrolijk door. — Dit eenzaam klooster is dan met een bont gewoel van menschen omringd, die zich naar alle streken bewegen, dan eens uit en in het klooster stroomen, dan weder aan de kramen in hunne behoeften voorzien. Zij overnachten hier deels op elkanderen gestapeld in de naburige woningen, deels in de opene lucht, en wachten op het aanbreken van den dag, om de heilige reis te beginnen. Zoodra de dag aanbreekt, gaan zij weder naar de kerk en verrigten hunnen Godsdienst; dan wordt het heilig beeld van deszelfs voetstuk geligt, onder gebeden buiten de kerk gebragt, voor het klooster aan het vergaderde volk overhandigd, en beurtelings dan door dezen, dan door genen troep, vergezeld door eenige monniken van het klooster, naar het klooster *Kisitscha* gedragen, dat drie wersten van *Kasan* ligt. Hier wordt het onder godsdienstige plegtigheden in de kerk geplaatst,

plaatst, en den volgenden morgen, onder geleide der geestelijken en der vrolijke menigte, naar *Kasan* gebragt. — Uit *Kasan* stroomt weder een groot aantal volks dit wonderdadig beeld te gemoet, en het wordt voor de poorten der stad ontvangen door den Aartsbisschop benevens de gansche geestelijkheid. De stadhouder, door anderen geholpen, draagt het door de poorten der vesting tot aan de Domkerk, waar de soldaten in parade staan. Nu wordt het onder velerlei plegtigheden in deze kerk geplaatst, de volgende dagen echter ook naar de overige kerken, ja zelfs in de woningen van bijzondere personen gebragt, om zegen te verspreiden. In de vijfde week, den acht en twintigsten Julij, keert het eindelijk, weder door het volk vergezeld, naar zijn klooster te *Pustina* terug.

Een soortgelijk feest wordt den twee en twintigsten October gevierd, wanneer allen zamenkomen om het wonderdadig beeld der *moeder Gods van Kasan* hunne hulde te bewijzen.

Eindelijk moeten wij ook hier de Naamdagen niet vergeten. Ieder kind krijgt, namelijk, volgens de gewoonte der Griekische kerk, slechts éénen voornaam, en dit is de naam van eenen heiligen, die in het vervolg als beschermengel vereerd wordt, hierom noemt men in de Russische taal den *naamdag* ook den *dag zijnes Engels*. Zoodra nu zulk een naam in den Alma-

nak ſtaat, wordt in de familie een feest gevierd, dat met gebeden in huis of in de kerk begint, en met gezelſchappelijk vermaak eindigt. Bloedverwanten, vrienden en bekenden komen om hem of haar geluk te wenſchen, brengen ook ſomtijds geſchenken mede, en worden meestal des middags of des avonds verzocht, om dezen dag met eene ſmulpartij te vieren. Dit is dus maar een familiefeest. Slechts de naamdagen van het keizerlijk huis worden in het ganſche land godsdienſtig gevierd, op dezen ontvangen de opperſten van hen, die aan hen ondergeſchikt zijn, gelukwenſchen, en plagten hen ook wel op een ontbijt te onthalen.

De geboortedagen zijn bij de Ruſſen minder belangrijk, en doorgaans gelijktijdig met de naamdagen, dewijl het kind, volgens de oorſpronkelijke gewoonte, dikwijls den naam van dien heiligen ontvangt, die op den geboortedag in den Almanak ſtaat.

Onder de *gewoonten, die op zekere omſtandigheden des levens betrekking hebben*, zijn die, welke bij den *doop*, bij het *huwelijk* en bij de *begrafenis* plaats hebben, de belangrijkſte.

Zoodra het kind geboren is, wordt het nog op denzelfden dag, of anders zeker op den volgenden, door eenen geestelijken onder een korr gebed ingezegend, en ontvangt den naam, dien het dragen zal. Tevens zendt men ook aan

bloed-

bloedverwanten en vrienden berigt van de verlossing der moeder, die spoedig haar komen bezoeken, en tevens, zelfs bij de aanzienlijksten, eenig geld, meestal eenen zilveren roebel of dukaat, of een bankbriefje van vijf tot tien roebels, bij de armen natuurlijk minder, onder het hoofdkussen der kraamvrouw leggen. Na eenige weken wordt het kind gedoopt, slechts als het zwak is, geschiedt dit terstond, anders eerst na verloop van twee tot zes weken, en wel des zomers meestal in de kerk, maar des winters, gelijk doorgaans bij lieden van een hoogen rang, in huis, dat bij het ruw klimaat voor den doopeling, uit hoofde van den verren weg, die men dikwijls moet afleggen eer men in de kerk komt, zeer voordeelig is. Bij deze plegtigheid moeten noodzakelijk, behalve de Pope en een Diaken, ook twee doopgetuigen, een doopvader en eene doopmoeder (Peten), die beloven voor de welvaart der ziel van het kind in het vervolg te zullen zorgen, tegenwoordig zijn, intusschen mogen ook meerdere getuigen, maar steeds paarsgewijs, verzocht worden, terwijl echter de ouders van den doopeling deze plegtigheid niet mogen bijwonen. De verdraagzaamheid der Griekische kerk veroorlooft ook geloofsgenooten van eene andere Christelijke geloofsbelijdenis tot Peten te nemen. De plegtigheid zelve bestaat uit drie deelen.

Het kind wordt namelijk vooreerst tot een *Katechumeen* gemaakt. Tot dit einde houdt het de geestelijke tegen het Oosten, ademt drie malen over hetzelve en teekent het aan het voorhoofd en op de borst drie malen met het teeken van het kruis; vervolgens legt hij de hand op het voorhoofd van het kind en zegt eenige gebeden op, waarop het *Exorcismus* volgt, bij hetwelk de doopgetuigen zich met het gezigt naar het Westen wenden en uitspuwen. Nu wordt in den naam van den doopeling door den geestelijken de geloofsbelijdenis van *Nicea* opgezegd, door de peten op de gedane vragen geantwoord en beloofd voor het heil der ziel van het kind te zullen zorgen, en eindelijk met het gebed de wijding tot *Katechumeen* besloten.

Thans volgt het tweede gedeelte der plegtigheid, de *eigenlijke doop*. Ter voltrekking van deze wordt de reeds vooraf tusschen den geestelijken en de peten geplaatste metalen doopvont met drie brandende kaarsen omringd, het wierookvat over dezelve gezwaaid, en het water in de vonte door gebeden, het teeken van het kruis en ingieten van eenige heilige olie, gewijd. Vervolgens wordt de doopeling aan den Priester overgegeven, door denzelven op onderscheidene plaatsen van het ligchaam met het teeken van het kruis gezegend, en tot drie malen onder het water gedompeld, waarbij de getuigen *amen* zeg-

zeggen; hierop wordt het kind een schoon hemd, dat de doopmoeder den Priester ter hand stelt, aangetrokken, en aan den hals van hetzelve een klein kruis aan eenen zijden band, door den doopvader gehangen. Bij dit gedeelte der plegtigheid houden de peten brandende kaarsen in hunne handen.

Eindelijk volgt het derde deel der plegtigheid, *het sakrament der zalving*. Hierbij wordt de doopeling op verscheidene deelen van het ligchaam het teeken van het kruis met heilige olie gezet, en drie malen rondom de doopvont gedragen, waarbij de peten zonder kaarsen volgen en de door den Priester uitgesprokene woorden herhalen. Dan nemen zij hunne kaarsen weder, gaan naar hunne plaats en verwachten de *tonsuur* van het kind. Tot dat einde wordt het door den Priester met eene spons gewasschen, en dan met eene kleine schaar vier haarlokken afgesneden, die de peet grijpt, in een stukje was eener kaars rolt en in het doopwater werpt.

Met deze laatste plegtigheid is het kind in de Christelijke gemeente ingelijfd, en de gansche handeling geëindigd. De aanwezenden kussen nu gewoonlijk nog het kruis en het Evangelie, en brengen het kind onder gelukwenschen terug bij deszelfs moeder. Thans worden doorgaans nog de peten, benevens eenige andere gasten, onthaald, maar zeldzaam vindt men hier groote

ge-

gezelschappen en kostbare maaltijden, hetgeen waarlijk ten aanzien der kraamvrouw zeer verstandig is.

Het huwelijk wordt op de volgende wijze gesloten. Zoodra een jong mensch voornemens is te trouwen, verzoekt hij eerst de toestemming zijner ouders of voogden. Zijne keus wordt echter niet ligt door eene romaneske liefde, maar doorgaans door behagen of uitzigt op welvaart bepaalt. Dan wordt eene *Swächa* (eene vrouw, die in naam van den vrijer aanzoek doet om het meisje) naar het huis der vrijster gezonden, die in naam van den vrijer om haar jawoord en de toestemming der ouders of voogden vraagt. Heeft zij een toestemmend antwoord ontvangen, dan keert zij met hetzelve tot den vrijer terug, en hierop gaat deze naar zijne uitverkorene. Meestal wordt bij deze gelegenheid door de wederzijdsche ouders of voogden over de voorwaarden der verbindtenis, de huwelijksgift, den tijd van de voltrekking des huwelijks, enz. de noodige overeenkomst gemaakt. Is men het nu eens geworden, dan wordt de verloving gevierd, en wel óf in het huis der bruid óf in de kerk. Ter voltrekking van dezelve worden zoowel van den kant des bruidegoms als der bruid een paar *geestelijke ouders*, meestal uit de bloedverwanten, als getuigen gekozen, als ook twee Marschalken (medehelpers bij de inrigting van het feest),

feest), in welkers tegenwoordigheid een priester den bruidegom en bruid eerst eene brandende kaars, en dan onder gebeden en berookingen de ringen overhandigt, en de plegtigheid besluit met den zegen over het bruidspaar uit te spreken. Na het voltrekken der verloving of ook wel vooraf, geven beide deelen, naarmate van hun vermogen, elkander allerlei geschenken, vrienden en bekenden vergaderen in het huis, en besluiten dezen dag met smullen en vrolijkheid, met gezang, muzijk en dans. — Na verloop van weken of maanden wordt nu het huwelijk voltrokken. Tot dit einde vergezellen somtijds de *geestelijke ouders*, nooit echter de ligchamelijke, maar steeds de medehelpers den bruidegom en bruid naar de kerk. Hier worden zij met brandende kaarsen, die met bonte linten versierd zijn, in de hand voor eenen lessenaar, tegenover het altaar, geplaatst, en nadat beiden verklaard hebben, dat zij deze verbindtenis vrijwillig gesloten en aan niemand anders trouwbeloften gegeven hebben, onder vele gebeden door den priester ingezegend en na de verwisseling der ringen drie malen in eenen kring rondom den lessenaar geleid. Bij deze gelegenheid draagt het jonge paar zilveren of vergulde kroonen, met edele gesteenten versierd, op het hoofd. Bij meer aanzienlijken echter worden deze kroonen door de medehelpers van achteren zwevend boven de hoofden

ge-

gehouden. Bij personen, die reeds voorheen gehuwd geweest zijn, bekleedt het beeld van eenen heiligen de plaats der kroon. Na den afloop dezer plegtigheid gaat het nieuwe paar met zijne geleiders naar het huis van de ouders des bruidegoms. Hier worden zij op een tapijt geplaatst, en door den vader van den bruidegom met het beeld van eenen heiligen, en door zijne moeder met zout en brood ontvangen. Beide geven aan het jeugdige paar, dat op het tapijt nederknielt, hunnen zegen, terwijl de moeder hop strooit op het hoofd harer schoondochter. Dan plaatsen zij zich met de naastbestaanden, waarbij echter geene ongehuwden tegenwoordig zijn mogen, aan tafel, om eenen matigen maaltijd te houden, en hiermede is de plegtigheid afgeloopen.

Op den dag na het huwelijk gaat de trouwe vrouw, die het ijs gebroken heeft, naar de ouders der bruid, en wordt dra door den jongen man gevolgd, om zijne schoonouders voor hunne toestemming tot het huwelijk te bedanken. Dan gaan en ontvangen de jonge lieden bezoeken aan en van hunne bekenden, en vieren na eenige dagen een feest met zang en dans in hunne woning, waarbij al hunne vrienden, jong en oud, verzocht worden.

Als iemand sterft, dan wordt zijn ligchaam terstond gewasschen en aangekleed, en, zoodra

mo-

mogelijk, met op de borst kruiſelings geplaatste armen in de kist gelegd, en door een' Pope een gebed onder berooking uitgeſproken en brandende kaarſen bij de doodkist geplaatst. Een koster leest dan onophoudelijk gebeden bij het lijk tot op de begrafenis, en bij aanzienlijken doen dit hunne bedienden, die de wacht moeten houden, zelfs des nachts. Op den dag der begraving verzamelen zich de genoodigde bloedverwanten en vrienden van den overledenen des morgens in het ſterfhuis. De naastbeſtaanden zijn in het zwart gekleed, maar de ambtenaren verſchijnen in hun plegtgewaad met een zwart floers om den arm. Zoodra de geestelijke bij het in de opene kist liggende lijk gebeden, en op het voorhoofd van den overledenen een papier, waarop het *driemaal heilig* geſchreven ſtaat, gelegd heeft, wordt het, nadat een rijk gewerkt kleed over hetzelve gelegd is, vergezeld door de aanwezenden, die hierbij, zelfs in den winter, hun hoofd niet mogen dekken, naar de kerk gedragen of gereden en voor het altaar nedergezet. Hier worden nu wederom over het lijk verſcheidene zinrijke en roerende gebeden uitgeſproken, die door koorzangen afgewisſeld worden. Dan geeft de Priester den overledenen den affcheidskus, en bloedverwanten en vrienden doen hetzelfde met ſnikken en tranen. Eindelijk wordt in den naam van den overledenen nog eene

biecht

slecht in de Slavonische taal gelezen en hem het bewijs hiervan (hoop en belijdenis genoemd) mede in de kist gegeven. Nu wordt de kist gesloten, door vrienden in de lijkkoets gezet of aan de dragers overgeleverd, en weder met ontbloote hoofden, voorgegaan door den geestelijken, naar het kerkhof vergezeld. Als de kist in het graf is nedergelaten, waarbij het gezigt van het lijk naar het Oosten moet gekeerd zijn, dan werpt de geestelijke kruiselings drie schoppen met aarde op dezelve, en zwaait, onder het uitspreken van den laatsten zegen, het wierookvat, en hierop wordt, na een kort gebed en nadat ieder der aanwezenden eene handvol aarde op de kist heeft geworpen, het graf gevuld. Gewoonlijk geeft men ten slotte milde aalmoezen aan de armen. Dan gaat men naar het sterfhuis, en neemt een, naarmate van den stand, min of meer prachtig ontbijt, waarbij een glas mee of andere drank door de aanwezenden geledigd wordt, ter gedachtenis van den overledenen.

Lijken uit hoogere rangen worden somtijds in een naburig klooster bijgezet, en daar aan de geestelijkheid, zoowel als aan hen, die het lijk vergezellen, zoo zij dit verkiezen, een ontbijt uit spijs, die op vastendagen gebruikt wordt, bestaande, voorgezet, terwijl anderen in het sterfhuis het bij zulk eene gelegenheid gewone prachtigheid ti-

tige ontbijt gebruiken. — Bij rijke lieden wordt het lezen der gebeden in de kamer, waar het lijk geſtaan heeft, nog verſcheidene weken voortgezet. Wie in de eerſte week de overgeblevenen als vriend bezoekt, verſchijnt in het zwart gekleed. Na verloop van drie of zes weken echter, zoowel als na verloop van een jaar, gaan de bloedverwanten met eenen geestelijken naar de begraafplaats, om aldaar te bidden of om in de kerk misſen te laten lezen, waarbij men aan kerkedienaren en armen rijke geſchenken geeft.

V.

DE TARTAREN TE KASAN.

(*Uit de bijdragen van den heer* ERDMAN.)

Eer die provincien, die het tegenwoordige ſtadhouderſchap *Kaſan* uitmaken, door den Czaar IWAN WASILJIWITSCH II. veroverd werden, waren de Tartaren hier de heerſchende natie. Zij zijn thans nog zeer talrijk. Men kan vooronderſtellen, dat omtrent twee maal honderd dertig duizend perſonen van beide ſekſen hier wonen, van welke het achtſte gedeelte gedoopt is, terwijl de overige Muhammedanen zijn. Zij wonen deels in de ſteden, en drijven hier koophandel, inzonderheid met thee, Bucharſche waren (Shawls en doeken), Europeeſche lakens, enz., of hebben fabrijken, zoo als zeepziederijen en lederfabrijken; deels in de dorpen, en leggen zich hier op den landbouw, bijen en veeteelt toe. Zij zijn het talrijkst in de kreitſen van *Kaſan* en *Terjusch*.

Wat hunne geſtalte betreft, zoo zijn de mannen doorgaans van eene middelbare lengte en welgeſpierd, maar niet vet. Hun hoofd is ovaal,

hun

hun gezigt heeft eene frisſche kleur en fraaije regelmatige trekken, hunne oogen zijn meestal zwart, klein en levendig, de neus gebogen en fijn, zoowel als de lippen. Het haar is doorgaans donker en de tanden ſterk en wit. Hunne leest is meer rank, dan gedrongen, hunne houding zeer welvoegelijk, en hunne beweging achtbaar en behendig. Wat de vrouwen betreft, zoo kan men van haar over het algemeen hetzelfde zeggen, intusſchen gaat de uitdrukking in het gelaat door hare leefwijze grootendeels verloren, en hare natuurlijke bekoorlijkheden worden door blanketſel en verſierſelen bedorven. De ligchaamsgeſteldheid der Tartaren is zeer goed. Hunne leefwijze is over het algemeen natuurlijk en bewaart hen voor vele ſchadelijke uiterlijke invloeden.

Aangaande het karakter der natie, kan men zeggen, dat het openhartig, gastvrij, verdraagzaam en vredelievend is. Zij hebben veel gevoel voor eer, en zoeken wel gemak, maar zijn echter niet traag, en beminnen orde en zindelijkheid. Hunne welwillende gezindheden zouden zeker nog ſterker uitblinken, indien de ſtaat van afhankelijkheid, in welken zij leven, geen wantrouwen en haat tegen hunne overwinnaren verwekt had, en indien de verachtelijke behandeling, die zij moeten ondergaan, hun gevoel van eer niet zoo dikwijls kwetſte, daar door de onderdrukking van ſlechte ambtenaren dikwijls veel ongenoegen ont-

ſtaat. De gemeene Rus toch noemt zelfs op de ſtraat den Tartaar een hond, als hij hem in den weg ſtaat en niet terſtond wijkt. Het is dus onder deze omſtandigheden niet te verwonderen, als de Tartaar in den koophandel niet altoos eerlijk blijft of wel boosaardig ſchijnt te zijn, hij meent zich dan ſlechts van het regt der wedervergelding te bedienen. Vreemdelingen behandelt hij doorgaans openhartiger en beleefder, dan de Ruſſen.

De beſchaving van den geest zou onder deze natie, bij hare natuurlijke bekwaamheden en hare liefde tot onderwijs, veel hooger geſtegen zijn, indien de Muhammedaanſche Godsdienst niet alle vorderingen in dezelve ſtremde. Het geloof toch, dat de Koran alle wijsheid bevat, maakt, dat zij alle andere kundigheden verachten. Zij beſtuderen dus ſlechts den Koran, en wat op denzelven betrekking heeft, met ijver, zij zijn echter in deze oefening ook onvermoeid, want midden onder de kinderen en jongelingen vindt men in hunne ſcholen ook mannen, deels om de jeugd te onderwijzen, deels om zich, onder het opzigt van den opperſten leermeester, geſtadig meer te vormen. Ik wil hier eene Tartaarſche ſchool, volgens mijne eigene waarneming, beſchrijven. Het voornaamſte gedeelte van het gebouw is een ruim vertrek, in hetwelk het grootſte deel der vloer een paar trappen hooger is, dan het kleinſte. Op dezen verhoogden vloer zitten leeraren en

ſcho-

ſcholieren met de voeten kruiſelings onder het lijf. De eerſte bedienen zich hierbij ook wel van lederen kusſens, om op te zitten, en hebben kasſen naast zich ſtaan, om boeken, ſchrijfgereedſchappen en andere zaken te bergen. Het onderwijs begint doorgaans met het aanbreken van den dag en eindigt des avonds. De voorwerpen van hetzelve zijn: lezen, ſchrijven, verklaring van den Koran, het lezen van andere godsdienſtige ſchriften en gebeden; op de hoogere ſcholen wordt ook de Bucharſche, Perziſche en Arabiſche taal geleerd, en een weinig rekenkunde. Daarbij worden ook handwerken, zoo als ſchoenmaken, geoefend, en men ziet dan boven de plaats van den leermeester eene plank, ter bewaring van het noodige gereedſchap. Donderdags wordt datgene herhaald, wat in de week geleerd is, en vrijdags is er geene ſchool, want dit is de zondag der Tartaren. Het lezen, vooral overluid, is de grootſte kunst, want het beſtaat grootendeels in een declamerend gezang, en tot hetzelve wordt een goed orgaan vereischt. Dit declamerende gezang nu is het grootſte doel, naar hetwelk vooral de openbare godsdienſtleeraren (de *Mulla's*) ſtreven, en in hetwelk men zich tot in mannelijke jaren oefent. Wie een geleerde tracht te worden, bezoekt gewoonlijk de beroemde ſchool te *Gargali*, een dorp, twaalf wersten van *Orenberg* gelegen, of die van *Buchara*.

De jongens worden, als zij zeven of acht jaren oud zijn, naar de ſchool gezonden, en blijven daar gewoonlijk vijf jaren; die echter leeraars worden willen, moeten zich hier langer ophouden. De armen en ouderloozen blijven in de ſchool en ſlapen in het lager gedeelte van het vertrek. Tot opzigt moeten de, uit de oudſte ſcholieren gekozene medehelpers van den leermeester, die in het vervolg doorgaans tot onderwijzers aangeſteld worden, bij hen blijven. Deze ſlapen dan óf in de zaal zelve, en in de eene zijkamer, óf in een vleugel van het huis. De huishouding der hier wonenden is gemeenſchappelijk, en ieder levert naar zijn vermogen zijn aandeel tot onderhoud van dezelve, maar een hunner wordt door het lot gekozen, om het eten voor de overigen in eenen ketel te bereiden. Men eet hier ſlechts twee malen op eenen dag, namelijk des morgens om acht en des middags om zes ure, en wel, zonder mes of vork, met de vingeren; maar het gebed wordt, volgens gewoonte, vijf malen elken dag gehouden. Zulk eene inrigting wordt ſlechts door vrijwillige bijdragen onderhouden, en de leermeester, die zelfs niet eens in de ſchool woont, heeft geen vast inkomen, maar krijgt ſlechts geſchenken van de kweekelingen, als meel, brood, honig, enz. Indien een van hen, die in het ſchoolhuis wonen, ziek wordt, dan blijft hij daar, en de meester is zijn arts.

Lui-

Luiheid en baldadigheid worden geſtraft, door den ſchuldigen met een liniaal op de voetzolen te ſlaan of onder den vloer der ſchool te ſteken. In de ſtad *Kaſan* vindt men vijf zulke ſcholen, en in ieder dorp ééne. De meisjes worden in huis onderwezen. Zij leeren lezen, ſchrijven, naaijen en met goud- en zilverdraad op leder borduren.

De onderwijzers van den Godsdienst, de eigenlijke geleerden, vormen zich gewoonlijk in de *Buchary*. Te *Buchara* zijn drie hoogeſcholen, waar ieder ſtudent zijne eigene kamer heeft; hier wordt van het morgen- tot het gebed des middags onderwezen. Het opperhoofd dezer geestelijken is de *Mufti*, die te *Uffa* woont, en door de kroon bezoldigd wordt. Hij is tevens opperrigter in geestelijke zaken, en heeft drie of vier bijzitters, die uit onderſcheidene ſtadhouderſchappen geroepen worden. Is een dezer afgetreden en begeert de *Mufti* eenen anderen, dan wordt die door de meerderheid der ſtemmen gekozen. Onder dezen *Mufti* ſtaan de *Achun's* (opperpriesters), twee van deze houden zich in het ſtadhouderſchap van *Kaſan*, en wel in de ſtad *Kaſan*, op; als ook de *Mulla's* (priesters). Deze laatſten zijn uit de kooplieden afkomſtig, maar houden, zoodra zij hun ambt aanvaarden, op handel te drijven. Gewoonlijk nemen dan hunne zonen hunne zaken waar. Zij worden

voor hunne aanſtelling door den *Mufti* onderzocht, hebben echter geen vast inkomen, maar leven van de geſchenken hunner gemeente. Zoo krijgen zij doorgaans het honderdſte gedeelte der huwelijksgiften. Eigenlijk is wel ieder Tartaar verpligt, een tien honderdſte gedeelte van zijn vermogen jaarlijks voor de *Mulla's* en de armen op te brengen, maar doorgaans geeft hij niet meer dan twee, of twee en een half honderdſte gedeelte. Dit geſchiedt den twee en twintigſten van de maand *Ramasan*.

Bij ieder *Metſched* (moskée) zijn twee, ſomtijds ook drie *Mulla's* aangeſteld, die, behalve hunne gewone bezigheden, op het land ook den post van ſchoolmeester moeten waarnemen. — Eindelijk is er nog bij iedere moskée een, twee of drie *Asantschi* (uitroepers), die het werk van eenen koster verrigten, en het volk vijf maal binnen de vier en twintig uren tot het gebed moeten oproepen. Zij klimmen tot dat einde op het torentje (*Minaret*) der moskée, en wel de eerſte maal met den opgang der zon; de tweede maal na den middag om een uur, de derde maal om vier ure, de vierde maal bij den ondergang der zon, en eindelijk te vijfde maal bij het invallen van den nacht. In de noordelijke ſtreken, waar het midden in den zomer geen nacht is, vervalt in dezen tijd ook het vijfde gebed. Nu zijn er wel, volgens ſterrekundige be-

bepalingen, ook in het ſtadhouderſchap van *Kaſan*, of liever in die ſtad zelve, twee en zestig dagen, van den tienden Augustus tot den elfden Julij ouden ſtijl, dat er geen nacht is, maar de beide hier wonende *Achuns* verſchillen echter zeer, want een hunner eischt, dat het nachtgebed zal gehouden worden, terwijl de andere de geloovigen hiervan veertig dagen ontſlaat.

De uitroep (*Asan*) beſtaat in een gebed, dat langzaam, op eenen klagenden toon, van den *Minaret* klinkt. De woorden van dezen uitroep zijn in het Tartaarsch de volgende: ALLAH *is de verhevenſte.* (dit wordt vier maal herhaald) *Ik verklaar, dat er geen ander God is, dan* ALLAH. (dit wordt twee maal herhaald.) *Ik betuig, dat* MUHAMMED *de gezant van* ALLAH *is* (twee maal), *nader tot het gebed* (twee maal), *nader tot het heil* (twee maal), ALLAH *is de verhevenſte* (twee maal). *Er is geen ander God, dan* ALLAH!

Bij de oproepingen tot het morgengebed wordt bij de woorden: *nader tot het heil!* nog twee maal gevoegd: *het gebed is beter, dan de ſlaap.* Op dit geroep gaat ieder Tartaar naar zijne moskée, waar een *Mulla* een ſtuk uit den Koran voorleest of een oud gebed opzegt, ſomtijds ook wel eene kleine redevoering (*Chudba*) houdt.

De moskéën zelve zijn langwerpig vierkante houten of ſteenen gebouwen van verſchillende

grootte, acht tot zestien vademen lang en half zoo breed, doorgaans met tamelijk ſteile daken van hout, tigchelſteenen of ijzer voorzien, op welks top een aan alle kanten open torentje ſtaat, dat beneden met eene galerij omringd is, en op welks ſpits eene vergulde halve maan ſchittert. De hoogte van het gebouw tot aan het dak bedraagt tusſchen drie en zes vademen. Het onderſte gedeelte dient tot eene bergplaats van hout en andere dingen. Het heeft ſlechts lage deuren en eenige kleine venſters. Het bovenſte hoogere gedeelte is daarentegen rondom met regelmatig geſchikte venſters voorzien, die den vorm hebben van de onze. Tot hetzelve leiden twee trappen buiten van de ſmalle zijde van het huis. Bij het treden in hetzelve komt men in eene of twee voorkamers, in welke de geloovigen hunne pantoffels of ſchoenen laten, en dan volgt de eigenlijke bidplaats, die meestal eene vierkante gedaante heeft, en de ganſche breedte van het huis beſlaat. Naast den ingang der linkerzijde ſtaat gewoonlijk de vierkante groote kagchel van gekleurde verglaasde ſteenen; boven den ingang is in de grootſte moskéën een koor geplaatst, en tegenover hetzelve eene nis, in welke de *Mulla's* zitten (deze nis moet naar *Mekka*, dat is, naar het zuiden gerigt zijn). In den hoek, regt tegenover de deur, ſtaat ſomtijds een eenvoudig kleine katheder, op welken men langs een paar trappen klimt.

klimt. De vloer is met gewevene of ten minste uit stroo gevlochtene tapijten bedekt, en aan de muren hangen vierkante stukken van zwart of ook wel gekleurd laken, met opschriften, door de pelgrims uit *Mekka* medegesleept.

Zoodra het gebed begint, komt de *Asantschi* zelf in de moskée en roept: buigt u naar het voorbeeld van den *Mulla*, want dit eischt de wet. De geloovigen zitten hierbij, nadat zij den tip van den tulband losgemaakt en langs den rug hebben laten hangen, volgens Oostersche gewoonte, met de beenen kruiselings onder het lijf, en het gezigt naar de nis gekeerd, in rijen op den vloer, en de *Mulla* onmiddellijk voor deze in dezelfde houding en rigting. Op eenen klagend zingenden toon zegt hij thans eenige *Sura's* (kapittels van den Koran) op, en de eerste woorden van deze worden door ieder herhaald. Bij deze buigt ieder biddende, zoowel als de *Mulla*, het gansche lijf twee malen ter aarde, zoodat het voorhoofd den grond raakt. Nu zegt ieder zacht al de woorden van den *Mulla* na, terwijl hij de vlakte zijner hand op den bovenschenkel laat rusten. Zoodra echter de bede om den zegen van ALLAH wordt vernomen, houdt hij zijne vlakke hand kort voor zijn gezigt en strijkt dan met dezelve over zijn gelaat. Voor het overige staat men bij deze godsdienstoefening bij afwisseling gelijktijdig dan eens op, en gaat dan eens even zoo we-

weder zitten. Ten slotte der aandacht keeren allen gelijktijdig het hoofd eens naar de regter- en eens naar de linkerzijde, naar de schouderen ziende. Hierdoor worden de beschermengelen, die hier hunnen zetel hebben, tot getuigen van het verrigte gebed aangeroepen. — Indien een Tartaar de moskée niet kan bezoeken, dan houdt hij op denzelfden tijd het gebed in zijn huis op een tapijt.

Volgens de wet moet het morgengebed door vier buigingen tot op de aarde, het middaggebed door tien, en het gebed des namiddags door acht buigingen vergezeld worden. Het gebed bij den ondergang der zon eischt, dat men zich vijf maal, en het gebed bij het invallen van den nacht, dat men zich tien malen buigen zal. Wie het gebed, uit hoofde van ziekte of bezigheden heeft moeten verzuimen, vergoedt het verzuimde gewoonlijk den volgenden keer of den volgenden dag. Dit geschiedt dan onmiddellijk na den afloop van het gemeenschappelijk gebed, terwijl hij zich meer achterwaarts plaatst, en de door de wet bepaalde buigingen, met zacht gesprokene woorden vergezeld, herhaalt. Wie eindelijk vergeten heeft dit eerder te doen, moet ten minste in de groote vaste al het voorheen verzuimde vergoeden. Deze gebeden worden met eene aandacht gehouden, bij welke de Muzelman geene stoornis kent. Niets kan hem storen; geen rumoer,

moer, geen vreemd verſchijnſel kan zijne aandacht aftrekken, ja naauwelijks zou een brand in de nabijheid dit doen kunnen. Elk die een godsdienſtig gevoel bezit, wordt bij dit gezigt door eenen heiligen ernst bezield, want hij zal moeten belijden, dat zijne geloofsgenooten in dit ſtuk door de Tartaren beſchaamd worden.

Zoodra een kind geboren is, wordt het gereinigd, in ſchoon linnen gewikkeld en op de tafel gelegd. Dan verſchijnt de *Mulla* en zegt dezelfde woorden, die de *Asantschi* van den *Minaret* roept. Bij deze gelegenheid ontvangt het kind tevens eenen naam, en de goede vrienden, die de ouders bezoeken, worden door hen onthaald.

Als iemand trouwen wil, dan zendt hij vooraf eene vrouw, die om het meisje aanzoek doen moet, naar het huis zijner uitverkorene, om hare gezindheden uit te vorſchen en omtrent de voorwaarden eens te worden, want er moet bepaald worden, hoe veel de bruidegom aan de bruid zal geven, en welk eene huwelijksgift de ouders de bruid zullen medegeven. Is men het nu omtrent deze dingen eens geworden, dan doet de bruidegom plegtig aanzoek. Volgens de wet mag hij voorheen noch het gelaat der bruid, noch haar zelve gezien hebben, maar moet haar ſlechts uit berigten kennen. Intusſchen zoeken jonge lieden echter dikwijls gelegenheid te vinden

om

om elkander vooraf te ontmoeten. Is de, na het vermogen der bruid, zeer verſchillende bruidſchat, (bij armere dikwijls vijftig roebels of minder; bij rijkere wel duizend of meer) geleverd, dan wordt de tijd der voltrekking van het huwelijk bepaald. Bij den trouw wordt de bruiloft eerst door de vrouwen van hare kennis drie dagen alleen gevierd, en dan, meestal na een paar rustdagen, even zoo lang door de mannen. Deze laatſte viering begint met de wijding van den bruidegom door den *Mulla*, maar zonder de bruid, hierdoor is nu de echt gesloten, maar er verloopen evenwel weder drie feestdagen, eer het huwelijk zelf voltrokken wordt. — Ik wil eene bruiloft beſchrijven, die ik zelf heb bijgewoond, want ik, als Christen, kreeg verlof om hier tegenwoordig te mogen zijn, waar geen Tartaar, volgens de wet, wordt toegelaten, dat is, bij de vergadering der vrouwen. Het valt echter niet gemakkelijk, dit verlof te verkrijgen, de vreemdelingen ſlagen echter hierin eerder, dan de Rusſen. — Het was zondag namiddag, den elfden December 1815, omſtreeks drie ure, toen ik, door een paar vrienden vergezeld, naar het huis der bruid, in de nieuwe Tartaarſche voorſtad van *Kaſan*, ging. Wij vonden haar hier in eene kleine kamer beneden bij hare naastbeſtaanden, die zich kleededen en met kleine moesjes tot het feest verſierden. Nadat

wij

wij haar gegroet en een weinig gadegeſlagen hadden, gingen wij naar boven in de kleine feestzaal. Ter regterhand van de deur waren twee venſters, en aan de linkerzijde een kagchel, naast welke eene wieg hing. Aan den zolder waren een paar lijnen geſpannen, om doeken op dezelve te hangen, en voor de venſters hingen witte handdoeken met roode kanten voorzien. Op den vloer lag een tapijt, en op dit ſtonden, tegenover de deur, twee kleine eironde tafeltjes, met bonte katoenen kleedjes bedekt. Rondom deze tafeltjes lagen lange bonte kusſens, op welke de vrouwelijke gasten, ruim twintig in getal, op de Oosterſche wijze zaten. Zij waren in haar feestgewaad gekleed, met bonte doeken om het hoofd en om den hals, en met zijden kaftans met gouden bloemen en lange mouwen, en grootendeels met gouden of zilveren munten om den hals en op de borst uitgedost. Zoo zaten zij vrij ſtijf en ſtil, meestal zwijgend met nedergeſlagene oogen. Kort na onze inkomst verſcheen nog eene andere vrouw. Met een' zijden doek op het hoofd, die langs den rug hing, en eene bonte muts op denzelven, zoo als de mannen dragen, trad zij in het vertrek. Nadat zij hare pantoffels aan de deur had laten ſtaan, groette zij het ganſche gezelſchap met *Assolahmii Haleikum* (vrede zij ulieden), en gaf tevens, volgens Tartaarſche gewoonte, ieder der aanwezenden

den de hand. Eerst toen zij dit verrigt had, nam zij hare bonte muts van het hoofd, hing den bovenſten doek bij de overige op de lijn, en plaatſte zich in den kring om een tafeltje. Na verloop van eenigen tijd ſtond eene oude vrouw op, ging naar de deur en begon te bidden. Deze was de moeder van den bruidegom. Zij viel, volgens Tartaarſche gewoonte, dan eens met het aangezigt op den grond, dan ging zij weder op de onder het lijf geſlingerde beenen zitten, en hield de vlakke hand op eenigen afſtand voor het gezigt, terwijl zij zacht hare gebeden prevelde. Nadat zij dit werk volbragt had, zat het gezelſchap nog eenigen tijd ſtil, maar ſtond toen op en verrigtte een gemeenſchappelijk gebed met dezelfde gebaren, ging dan weder om de tafeltjes zitten en at van aarden borden met houten lepels, eene zwartbruine ſoep, die ik niet kende. Vervolgens nam ieder haar hoofddekſel van de lijn, zette dit op, trok de muilen, die aan de deur ſtonden, aan, en ging naar de ſtraat, waar zestien kleine ſleden, meestal met één paard, op haar wachteden. In deze ſleden, in welke men ook de voorheen gemelde kusſens gelegd had, verdeelde zich nu het gezelſchap, en reed in eenen plegtigen optogt omſtreeks vijf ure naar het huis van den bruidegom, in de oude Tartaarſche voorſtad gelegen. Wij volgden den optogt met onze ſleden, en

von-

vonden op de voornoemde plaats reeds een ander gezelſchap van vrouwen vergaderd, dat door deze nieuw aangekomene nu tot negentig aangroeide. Dit getal werd verdeeld in drie aan elkander grenzende vertrekken, en plaatſte zich hier insgelijks, op de voorheen beſchrevene wijze, rondom kleine tafeltjes, zoodat om ieder dezer tien tot twaalf vrouwen eenen naauwen kring ſloten. Zulke tafeltjes ſtonden er vier in het vertrek ter regter- en drie in dat ter linkerzijde. Slechts in de ſmalle hooge middelſte kamer ſtond maar eene tafel, die met kasſen en banken omringd was, op welke de gasten, uit gebrek aan ruimte, op de Europeſche wijze plaats namen. Na een tamelijk lang ſtilzitten en zwijgen verſcheen eindelijk een der naastbeſtaanden van den bruidegom, en bragt de geſchenken voor de bruid beſtemd, die op eene tafel naast elkanderen uitgeſpreid werden, opdat de gasten die zouden kunnen bezien. Zij beſtonden uit verſcheidene ſtoffen tot vrouwelijke kleeding beſtemd, inzonderheid echter uit zijden, met goud en zilver doorweven, uit gouden medaljes en zilveren haken, zamen meer dan duizend roebels waardig. Iedere kring monſterde oplettend het vertoonde, en velde over hetzelve een gunſtig of ongunſtig oordeel, waarop iedere vrouw aan de huwelijks-aanzoekſter, een geſchenk in geld, één' of meer roebels, gaf, die voor de bruid in een kastje bewaard werden.

Men was zeer tevreden, dat wij dit voorbeeld volgden, en was van dezen oogenblik af zeer beleefd jegens ons, ja gaf zelfs te kennen, dat de bruid zeker gelukkig zou zijn, dewijl Christenen tot hare huwelijksgift hadden bijgedragen. Zoodra men nu alles genoeg beſchouwd had, werd het eten opgezet. Eerst plaatſte men op ieder tafeltje geſneden tarwebrood, een zoutvat, en zoo vele borden van aarden goed, als in den omtrek konden ſtaan, gewoonlijk zes, legde even zoo vele houten lepels op dezelve, als perſonen rondom het tafeltje zaten (tien tot twaalf), en zette dan eenen ſchotel met rijst in boter geſmoord op (het algemeen in het Oosten geliefkoosde geregt). Eer men echter deze ſpijs aanraakte, nam ieder der aanwezenden met de vingeren een weinig zout uit het zoutvat, en ſtak het in den mond, vervolgens grepen zij de rijst en aten die vrij haastig. Nadat wij, ſtaande, van dezelve geproefd hadden, verzocht men ons in een ander vertrek te gaan, waar de broeder van den bruidegom, die, zoo min als andere mannen, in het gezelſchap mogt zijn, ons op heerlijke thee en diish onthaalde (van dezen diish zullen wij ſtraks nader ſpreken). Hierop keerden wij weder naar het gezelſchap terug, dat intusſchen eenige ſchotels geledigd had, om nu ook met hetzelve van de overige te proeven. Men zette namelijk in onze tegenwoordigheid nog de volgende ſchotels op:

op: klein gesneden hoendervleesch, met visch en gezoutene agurken vermengd; zuurkool met *Quas* verdund; eene soort van besen met water en honig; eene pastei met rijst gevuld (uit het huis der bruid gezonden) en eindelijk Diish. Alles was zindelijk en smakelijk — bij geen schotel echter werden messen en vorken, maar slechts lepels, somtijds alleen de vingers gebruikt, en de borden, schoon meestal twee personen maar één bord hadden, niet verwisseld. Tot drank gebruikte men *Quas*. Zoodra de maaltijd te zeven ure was afgeloopen, ging men heen; reeds gedurende den maaltijd waren de vrouwen veel levendiger en spraakzamer geworden, maar vooral had dit bij het scheiden plaats, want het duurde vrij lang, eer zij in de sleden traden en naar huis reden.

Op deze wijze eindigde het feest van dezen dag. Maar even zoo was het reeds den vorigen dag gevierd en zou het ook den volgenden gevierd worden, slechts met dit onderscheid, dat de gasten den derden dag ook op thee onthaald werden. Op deze drie dagen mogt geen man; (want wij ongeloovigen werden als nullen beschouwd) in het gezelschap komen; alles werd door vrouwen bezorgd.

Na verloop van hetzelve kregen nu ook de mannen hunne beurt om te smullen, waarbij weder geene vrouwen mogten tegenwoordig zijn;

evenwel geſchiedde dit niet terſtond, maar eerst na een paar rustdagen, den zestienden December. Ik ging, om ook dit gedeelte der plegtigheid bij te wonen, des middags om vier ure naar het huis van den bruidegom, waar wij zeer gastvrij ontvangen werden. Men zette eene Europeſche tafel in het vertrek en gaf ons ſtoelen, onthaalde ons vervolgens op thee, kleine in boter gebakkene vleeschpasteijen, ſuikergebak en noten van cederen, en gaf ons ten ſlotte eenen drank als mee, uit honig bereid. Naauwelijks was dit onthaal afgeloopen, toen de Tartaarſche gasten in de andere vertrekken vergaderden. Gaarne zouden wij in hun midden geweest zijn, maar men hield ons terug, onder het voorwendſel, dat hier geene plaats meer was, mogelijk echter wel om door onze tegenwoordigheid niet belemmerd te worden. Wij vergenoegden ons dus door een venſter der deur, die dit verblijf van het onze ſcheidde, en dat uit hoofde der vrouwen met eene gordijn voorzien was, de toedragt der zaak gade te ſlaan. De plegtigheid was even als die in de moskée, men bad namelijk omtrent een half uur, maakte zich toen gereed om te vertrekken en reed in ſleden naar het huis der bruid. Wij volgden wederom den optogt, en drongen thans onder het gezelſchap, dat het reeds voorheen beſchreven vertrek in het huis der bruid, benevens de voorkamer vervulde. Aan drie lage

ta-

tafels zaten de *Mulla's* en de aanzienlijkste gasten zonder kussens op het tapijt; aan eene hoogere Russische tafel op banken de overige in de voorkamer, en wie niet zitten kon, stond in de tusschenruimten. Nu begon de *Mulla*, die het huwelijk zou voltrekken, wel zittende, maar echter zeer deftig eene korte redevoering uit te spreken, waardoor het afwezige bruidspaar ingezegend werd. Na den afloop dezer rede vertrokken verscheidene gasten, en in beide vertrekken bleven nog omtrent zestig personen, deze lagen terstond geld op eenen schotel, ja sommigen gaven goud. Wij deden insgelijks onze bijdrage. Nadat men nu borden, brood en zout had opgezet, baden zij in stilte, de handen voor het gezigt houdende, namen een weinig zout in den mond en begonnen den maaltijd, die uit vijf schotels bestond. Het eerste geregt was honig en boter, beide werden wel tevens, doch echter in afzonderlijke schaaltjes opgezet, en men nam eerst eene lepelvol honig in den mond, dan een stuk boter met de hand en at brood bij hetzelve. Het tweede geregt bestond uit rijst en hoendervleesch; het derde uit eene rijstpastei met schapenvleesch; het vierde uit schapenvleesch met mierikswortel; en eindelijk het vijfde uit *Kakh* van aardbeziën en brambozen met honig en water gemengd. Eindelijk bood men mee aan, en de maaltijd was geëindigd. Men bad thans tot

ſlot weder kort in ſtilte, ſtond op en reed naar huis. Dit alles geſchiedde op zulk eene welvoegelijke wijze, en zoo ſtil, dat men zich niet moet verwonderen, dat de Tartaren hunne ongeloovige buren, welkers gelag doorgaans met dronkenſchap eindigt, met een trotsch en verachtelijk oog beſchouwen.

Door de redevoering van den *Mulla* was wel het huwelijk voltrokken, maar de bruid was hierbij niet tegenwoordig geweest, hoewel alles in het huis harer ouders was voorgevallen, en de bruidegom aan den maaltijd deel had genomen. Wij vonden haar weder beneden bij hare bloedverwanten, niet geblanket en bleek in eene witte ſlaapmuts, zoo als die bij ons de mannen dragen, en eenen gewonen *kaftan* van boomwol. Volgens de getuigenis harer naastbeſtaanden, mogt zij eerst, na verloop van drie dagen, bij haren man komen, en gedurende dezen tijd werd de zamenkomst der mannelijke gasten, op de voorheen beſchrevene wijze, voortgezet.

Eindelijk beſtaat het werk van den *Mulla* bij ſtervenden in het voorlezen van eene tot dat einde beſtemde Sure van den Koran, waarop andere perſonen het voorlezen uit dit boek ſomtijds tot den oogenblik des doods voortzetten. Na het overlijden wascht men het lijk terſtond, en geeft van dit verlies berigt aan de bloedverwanten en de *Mulla's*, die dan ter begrafenis zamen-

ko-

komen, die eigenlijk reeds na acht uren geſchieden moet, maar ſomtijds echter tot den volgenden dag uitgeſteld wordt. Men windt dan het lijk in twee tot vier witte linnen doeken, laat het met behulp van drie handdoeken door zes menſchen op de baar tillen, bedekt het dan met een groen laken of beddelakens, legt eenige kleederen of zelfs wel eenen pels op hetzelve, en draagt het zoo, na een door den *Mulla* uitgeſproken gebed, vergezeld door deszelfs bekenden, tot aan de moskée. Hier wordt nu de baar voor de deur nedergezet, weder gebeden, en dan vervolgt de optogt zijnen weg. Bij de komst op de begraafplaats, vormen zij, die het lijk vergezelden, zeven rijen, en de *Mulla* leest weder gebeden, waarbij de vergadering zich twee malen ter aarde buigt. Dan daalt de naaste bloedverwant neder in het graf, en legt het lijk in de behoorlijke rigting in hetzelve. Het graf zelf beſtaat namelijk uit eene breede groeve, in welke op de westzijde eene diepe nis is uitgehold. In deze wordt het lijk geſchoven, zoodat het hoofd naar het Westen en de voeten naar het Oosten gerigt zijn, dewijl het gezigt naar het Zuiden (*Mekka*) gewend is. Zoodra dit alles nu verrigt is, wordt de opening der nis met tegels geſloten, en nadat elk drie ſteentjes of drie handen vol aarde in het voorſte gedeelte der groeve heeft geworpen, wordt het graf gevuld. Dan treedt de *Mulla*

nog eens op het graf, roept den dooden bij zijnen naam, en zegt: „ALLAH is onze Heer, onze Godsdienst de Islam, ons Boek de Koran, en onze Profeet MUHAMMED, de uitverkorene, op welken Gods zegen en genade rustte!" Eindelijk roept somtijds de naaste bloedverwant drie malen bij het graf: „Ik ben als Muzelman gestorven!" en verdeelt dan geld onder de armen, terwijl de lijkstaatsie heengaat. In het vervolg wordt het graf dikwijls met eenen langwerpig vierkanten, vier voeten hoogen, muur omringd. De gedachtenis van eenen overledenen wordt lang in eere gehouden, en het graf, bij het wederkeeren van den sterfdag, dikwijls jaren lang door de bloedverwanten bezocht. Zoo vond ik eens een ouden Tartaar eenzaam op de begraafplaats biddend bij een met struiken begroeid graf. Ik vraagde hem: wie hier begraven was? Hij antwoordde: mijne moeder. Wanneer is zij gestorven? Voor vijf en veertig jaren.

De gewone leefwijze der Tartaren is zindelijk en matig. Wat de kleeding der mannen betreft, zoo dragen zij over het linnen hemd (*Kulmark*) een lang naauw sluitend onderkleed (*Buschmaet*, *Kasaki*) van eene bonte gestreepte half zijden stof, welks voorste gedeelte over elkanderen gelegd en met banden vastgemaakt wordt; lange broeken (*Stan*) van chits, en op het land van linnen, laarzen met zachte zolen, of ook wel kou-

kouſen van gelen of groenen *korduwaan* of ſchaapsleder (*Dshitik*), pantoffels met lage hielen (*Baschmak*), een Buchaarsch veelkleurig opperkleed, in den vorm van onze japonnen (*Dsapán*), van boomwol of zijde, dat door eenen katoenen of zijden Shawl (*Kurschák*) om het lijf gegord wordt; op het geſchoren hoofd een rond, naauw, met goud geborduurd kapje (*Kollabusch*), over hetzelve echter eenen tulband, welks kern eene ſpitſe muts is, die met eene lange ſtrook van katoen (*Callicot*) omwonden is (*Tchalmá*). Evenwel heeft men dit hoofddekſel op het land en bij armen reeds meestal in mutſen van bont veranderd, zoo als ook bij zwaar werk en in den winter verſcheidene Rusſiſche kleederen (bij voorbeeld een pels van ſchapenvellen), het echte kostuum vervalscht heeft. De Tartaren, die in Rusſiſchen dienst zijn, kleeden zich dikwijls geheel Westersch, en zijn bij het militair hiertoe ook verpligt, evenwel moet deze kleeding, bij het betreden der moskée, ſteeds met eene Oosterſche verwisſeld worden, en de officier, die anders in montering, ſomtijds met ordeteekenen verſierd is, verſchijnt hier in eenen bonten *kaftan*, met den tulband op het hoofd en met pantoffels en lederen kouſen.

De vrouwen dragen hemden van bonte boomwollen ſtoffen of van zijde, met lange over de handen hangende mouwen (insgelijks *Kalmaék*

genoemd); pantalons van chits, lederen kousen en pantoffels, als de mannen, de laatste slechts met hoogere hielen; op de borst, onder de met gouden koorden (of geel lint) gezoomde spleet van het hemd, eenen lap van bont doek, die met eenen band aan den hals hangt (*Kuraék*), maar boven het hemd gewoonlijk een bont, dikwijls zeer prachtig opperkleed (*Dschilen*) van gebloemd goudstof met zijde gevoerd, dat van voren door eenen fraaijen haak vastgehouden wordt, maar ook dikwijls met loshangende armen over het hoofd gehangen, en voor het gezigt met de handen zamengehouden wordt. Bij armeren of bij zwaar werk bestaat het dikwijls slechts uit katoen, of in den winter uit laken. Hoofd, hals en schouderen worden met eenen grooten witten doek (*Urbaek*) bedekt, die op het voorhoofd met eene gouden koord (*Mangléc*) versierd is. Over hetzelve wordt nog een anderen van donkere zijde met gouden bloemen doorweefd (*Janlok*) geslagen, en van achteren vastgebonden, maar de met gouden franjes bezette punten hangen over de schouderen op de borst, schoon, gelijk van zelf spreekt, dit bij armeren geene plaats heeft. Dan wordt, om de kleeding te voltooijen, over den regter schouder nog een snoer van bonte glaspaarlen, aan welke groote, drie- of vierkante, of ronde zilveren platen, vergulde kogels, of zilveren en gouden munten han-

hangen, getrokken en onder den linker arm doorgehaald. Dit sieraad is somtijds met een rondachtig vaatje voor welriekende geuren voorzien, en dikwijls zeer kostbaar. Bestaat het uit platen, dan heet het *Chameilée*, maar bestaat het slechts uit munten, dan wordt het *Petic* genoemd. Eindelijk behooren tot den opschik nog armbanden, met paarlen en edele gesteenten, inzonderheid Turkoisen, versierd, (*Blaesik*), gouden ringen (*Iüsuk*), en oorringen met steenen (*Halká*), en bij meisjes, die haar hoofd nog niet met den witten doek bedekken, halsbanden met kleine zilveren munten (*Dshaká*).

Het blanketten is hier ook algemeen bij de vrouwelijke sekse in gebruik. Men bedient zich van het rood Chineesch blanketsel (*Uengliik*) en van loodwit (*Kerschaén*) tot dit einde, en legt daarenboven op het gezigt nog moesjes (*Ming*), van eene ronde halve maan of sterachtige gedaante, die dan eens grooter, dan eens kleiner zijn. Zij worden van zwart taf, dat door gomwater gehaald is, gemaakt, en somtijds worden er wel vijftig op het gelaat gelegd. De tanden, die van nature fraai wit zijn, verwt men zwart, door die elke week eens met een poeder uit galnoten en ijzervitriool (*Dush Surmaesi*) te wrijven, de nagels echter maakt men rood, door van tijd tot tijd eene pap uit gestotene bladeren der balsimin (*Kna*), benevens hare bloemen en poeder van aluin eenen nacht op dezelve te binden.

den. Men ziet ligt, dat zoowel de kleeding als de ſieraden der Tartaarſche vrouwen zoo min voor de werkzaamheid als de zuinigheid gunſtig zijn, en om deze reden wordt van deze dingen dan ook veel gemist bij de behoeftigere en bewoonſters der dorpen, ten minſte als zij hare bezigheden verrigten.

De woningen der Tartaren beſtaan gewoonlijk uit houten huizen, in welke het voorhuis in het midden en op beide zijden eene kamer gevonden wordt, de eene voor de mannen, de andere voor de vrouwen. In deze kamers ſtaan rondom breede banken, met tapijten of matten en kusſens bedekt, op welke men zit en ſlaapt. Armere huisgezinnen, vooral op het land, wonen dikwijls ſlechts in één vertrek, maar dan is echter het verblijf der vrouwen van het overig gedeelte des vertreks door een voorhangſel geſcheiden, dat meestal achter den grooten oven, die tevens tot keuken dient, hangt. Deze oven heeft eenen ſchoorſteen, zoodat de kamer niet vol rook is, gelijk bij de Rusſiſche boeren. Rijkere bewonen daarentegen grootere huizen, en kooplieden in de ſtad bezitten dikwijls fraaije ſteenen gebouwen. Zij hebben dan ook groote bedden met gordijnen, en afzonderlijke keukens. Rondom de woningen vindt men pleinen, ſtallen en andere gebouwen, ja zelfs op de dorpen meermalen kleine huisjes, om vreemdelingen te ontvangen. Ik zelf heb op mijne reizen eens in zulk eene af-

afzonderlijke woning op een dorp overnacht, en wel zeer goed, omdat die zindelijk was, anders moet men zich op het land gewoonlijk in het woonvertrek behelpen. De zindelijkheid verſchilt zeker naarmate van den trap der welvaart, maar is echter, onder dezelfde omſtandigheden, grooter bij de Tartaren, dan bij de overige natien dezer ſtreken. Zij wordt door de wet, die beveelt dat zij zich elken dag meermalen moeten wasſchen, waarom ook bij iedere woning een badhuis ſtaat, bevorderd, zoowel als door de matigheid, die de Koran gebiedt. Deze laatſte omſtandigheid geeft ons aanleiding, om van de leefwijze der Tartaren met betrekking tot hun voedſel te ſpreken.

Hun voedſel is zeer eenvoudig, maar evenwel menigvuldiger, dan bij de Ruſſen. Het beſtaat in ſpijzen van allerlei vleesch en planten. Zij eten ſlechts geen varkensvleesch en kreeften, maar wel, als zij behoeftig zijn, paardenvleesch. Hun vee wordt op deze wijze geſlagt. Men bindt alle vier de pooten van het beest aan elkanderen, haalt het omver, en ſnijdt het dan de keel met een groot mes door, doch zoo, dat de wervel van den hals niet geraakt wordt. Het bloed laat men op den grond loopen, want men eet dit nooit. De ſchapen echter, die op het *Beiramsfeest* gekeeld worden, bindt men ſlechts drie pooten, en laat den vierden vrij.

Zij

Zij eten veel rijst en beminnen den honig zeer, bedienen zich ook van honigwater, om te drinken, of van eene ſoort van mee, gelijk ook van melk. Het gebruiken van *Quas* hebben zij van de Ruſſen overgenomen, maar niet dat van brandewijn, dewijl de wet hun het gebruik van alle ſterke dranken verbiedt. Maar dit verbod wordt echter dikwijls door hen, die door den koophandel met hunne naburen verkeeren, ja ook ſomtijds zelfs van vrouwen, overtreden. Welgeſtelde perſonen, inzonderheid kooplieden, drinken het liefst thee met ſuiker, maar zonder melk, en wel doorgaans de beste ſoort van thee, dewijl deze voor hen een voornaam handelsartikel is. Zij gebruiken die in zulk eene hoeveelheid, dat men ook als gast niet wel minder dan tien tot twaalf kopjes kan drinken, ten minſte, al heeft men nog zoo veel gebruikt, nog ſterk genoodigd wordt. Van de ſpijzen, die zij eten, zal ik er drie beſchrijven, dewijl die wezenlijk zeer goed ſmaken.

De eerſte is de *Bloef*. Men bereidt die uit rijst, die eerst met water afgeſpoeld, en dan ſlechts korten tijd gekookt wordt. Nog half raauw ſchudt men die in eene zeef, laat het water afloopen, en ſpoelt die dan nog herhaalde malen met koud water af. Dan worden grof geſnedene uijen met ſterke bouljon en ſpecerijen (peper, nagelen, kaneel, kardamom, enz.) in eene kastrol gelegd, fijn geſneden vleesch van hoenders hierbij ge-

gevoegd, en eindelijk de voornoemde gewasschene rijst op dit alles gegoten, zoodat het in eene dikke laag op elkander ligt. Thans maakt men eene holte in deze laag, vult die met rozijnen, giet kokend heete boter op dezelve, legt een dubbel gevouwen papier op de kastrol, bedekt die dan met een deksel en zet haar in den heeten oven, tot die behoorlijk gestoofd is. Na het uitnemen mengt men vleesch, rozijnen en rijst door elkander, en gebruikt deze spijs.

Het tweede geregt heet *Diish.* Men bezigt daartoe twintig eijeren, tien lepels vol room en even zoo veel tarwemeel, zoodat bij de vermenging een zacht deeg gevormd wordt, maakt hiervan dan dunne reepjes en snijdt die in dobbelsteenen, omtrent een kwart duim dik. Deze dobbelsteenen nu worden in gesmoltene boter gesmoord, dan in gekookten en geschuimden honig geworpen, behoorlijk geroerd, en nog warm op eenen schotel tot een' kogel gemaakt, en eindelijk met groote rozijnen of ook wel met klein suikergebak bestrooid. Als dit geregt koud geworden is, is het vast en men kan het snijden. Het dient tot desert.

Het derde geregt is *Kakh.* Men neemt kersen, frambozen of aardbeziën, ook wel roode of zwarte besen, en wrijft die door eenen doorslag of zeef. Dan maakt men eene lange, glad geschaafde plank heet, bestrijkt die met boter,

giet

giet dit ſap met een' lepel op dezelve, en laat dit in de zon droogen. Na het droogen heeft het de gedaante van eene doorſchijnende ſtof, die als linnen opgerold en bewaard wordt. Als men dit nu gebruiken wil, dan ſnijdt men het in kleine ſtukken, roert deze zoo lang in warm water, tot zij opgelost worden, voegt er dan gedroogde vruchten uit de *Buchary* bij (bij voorbeeld dadelen, vijgen, witte rozijnen, enz.) en zet die dan als een compot op. Het uit kerſen bereide heet: *Dschiaek Kakh*, dat uit frambozen: *Kurahsilek-Kakh*, dat uit aardbeziën: *Jirgilaeji-Kakh*, dat uit zwarte besſen: *Karakarlahan-Kakh*, en eindelijk dat uit roode besſen: *Kuzul-Kakh*.

De Tartaren houden vele vasten. In deze is hier echter niet maar het genot van deze of gene ſpijzen verboden, maar het gebruik van alle levensmiddelen zonder uitzondering, zelfs van drank, ja ook van ſnuif, zoo lang de zon aan den hemel ſtaat. Van deze vasten zijn echter ontſlagen: 1.) Zieken, die evenwel na hun herſtel het verzuimde weder moeten inhalen. 2.) Kinderen tot aan het twaalfde jaar (hoewel ſomtijds de meisjes reeds in het negende of tiende jaar de wet beginnen te volbrengen, hoewel minder ſtreng). 3.) Kraamvrouwen, die over het algemeen van alle godsdienstoefeningen ontſlagen zijn. Het verzuimde moet echter weder ingehaald worden.

In

In het algemeen moet ieder in de vasten dagelijks twaalf buigingen (*Riccha*) meer dan anders maken. Men noemt die *Darawichnamas*. De groote vaste is die, welke de ganſche maand *Ramasan*, dertig dagen, duurt. Dewijl het jaar der Muhammedanen korter is, dan het onze, zoo valt deze maand allengs in alle jaargetijden. Deze vaste is dus zeer moeijelijk, als zij in de heete zomermaanden invalt, en de landbouw, zonder te mogen drinken, moet verrigt worden. De belangrijkſte dag in deze vaste is de zes en twintigſte der maand *Ramasan*, want de nacht, die op dien dag volgt, nacht der magt (*Kadr*) genoemd, wordt voor die nacht gehouden, in welken de Koran van den hemel gekomen is. Niemand ſlaapt dan, en elk is verpligt alle, in het jaar of ten minſte in de vaste, verzuimde gebeden thans in te halen.

Van dezen tijd af tot het einde der maand geeft men de aalmoezen, door de wet voorgeſchreven (*Sadaka*), bij het ſlot der vasten echter ſchiet gewoonlijk ieder in de dorpen tot vermaak een geweer af, eer hij op den eerstvolgenden feestdag, *Ramasanbairam* genoemd, weder begint te eten. Op dit feest geeft men vrijwillige aalmoezen, ieder naar zijn vermogen (*Fitr-Sadaka*).

Negen dagen later wordt de *Kurban*- (offer) vaste gehouden, die tien dagen duurt, en na

het einde van dezelve wordt de *Kurbanbairam* (dat is de dag, op welken ABRAHAM zijnen zoon wilde offeren) gevierd. Op dezen dag slagt ieder een' kameel of een schaap, want zelfs de armen krijgen dan gewoonlijk zulk een beest van de rijken. Men brengt, als het saizoen dit toelaat, gewoonlijk dezen dag in de opene lucht door, en houdt ook het gebed onder den blooten hemel. Alle onderscheid der standen houdt op dezen dag op.

Minder stipt wordt de zevendaagsche vaste (op w[illegible] men dagelijks zeven vruchten mag eten) — *Aschura* genoemd — ter gedachtenis van den dood van den Khalif HUSSEIN DEN VIERDEN, gehouden.

De *Saban* (dat is ploeg) is geen godsdienstig, maar een landelijk feest, en is dus niet aan den Almanak, maar aan het jaargetijde gebonden. Men viert het in de maand Mei, als de zaaitijd voorbij is. Zie hier de beschrijving van de wijze, hoe het bij *Kasan* gevierd wordt. Zes wersten zuidoostelijk van de stad ligt eene laagte ter linkerzijde eener helling, van achteren met struiken bezet. Op deze plaats vergaderen in de voornoemde week iederen middag eene menigte Tartaren, terwijl de vrouwen en meisjes, ongedwongener dan anders, of op hare deels opene, deels half bedekte wagens, of op den grond groepsgewijs zitten, praten of thee drinken.

ken. De mannen vormen daarop eenen kring, en twee of vier van hen treden in denzelven, om te worstelen. Die ſtrijd beſtaat hierin, dat twee aan twee zich met het ganſche lijf jegens elkanderen nederbuigen, terwijl de van voren losgemaakte gordel aan beide kanten nederhangt. Hierop grijpen beide met uitgeſtrekte armen de twee einden van den gordel, zoo kort bij het lijf als mogelijk is, en langzaam heen en weder tredende, zoekt de een den anderen ter aarde en zich op hem te werpen. Wie hierin ſlaagt, die is overwinnaar, en daagt eenen anderen uit, terwijl de overwonnene den kring verlaat. Deze oefening duurt van vier tot acht ure, en wordt door de toejuiching der menigte, en ſomtijds door geſchenken der rijken aan den overwinnaar, aangevuurd. Vervolgens begint de harddraverij. Op den afſtand van omtrent een werst rijden verſcheidene door den kring naar het doel, dat door eenen boomtak, van welken eenige grootere en kleinere doeken fladderen, wordt aangewezen. Deze doeken nu worden onder de eerst aankomenden verdeeld, zoodat de eerſte den besten krijgt. Rondom het ſtrijdperk ſtaan tafels en tenten met ververſchingen, en regts en links wandelen of rijden Ruſſen en vreemdelingen, om dit tooneel te aanſchouwen.

Eigenlijk zijn den Tartaren geene andere vermaken geoorloofd, evenwel zingen en danſen zij

somtijds, en sommigen spelen op een muzijk-instrument, want dit is niet verboden. Wie daarentegen een ongeregeld leven leidt, wordt door den *Mulla* bestraft, en wie misdaden gepleegd of zichzelven van het leven beroofd heeft, krijgt geene eerlijke begrafenis. Voor het overige staan de Tartaren onder Russisch regtsgebied. Evenwel zijn er sommige vorsten (*Mursen*) onder hen, welkers voorouderen door den Czaar IWAN WASILJEWITSCH II. onderdanen en landerijen geschonken zijn, die zij weder, maar evenwel slechts aan Tartaren, kunnen verkoopen. Deze lijfeigenschap schijnt echter zeer bepaald te zijn, en de Russische regering erkent deze vorsten niet, die ook weinige voorregten boven de overigen hebben, en koophandel en ambachten drijven, en neemt uit hunne onderdanen zoowel rekruten als uit de overige.

VI.

VI.

PORT LOUIS OP ISLE DE FRANCE.

(*Uit* BILLIARDS *reis naar* Isle de France *en het eiland* Bourbon.)

De heer BILLIARD verliet met zijne reisgenooten op den vijf en twintigsten December 1816 de haven *St. Malo*, en kwam op den vijfden Februarij 1817 te *Isle de France*. Dit eiland behoort, gelijk bekend is, tot de naar hunnen ontdekker PETER MASCARENHAS zoogenoemde *Mascarenische eilanden*, ten oosten van *Madagaskar* en de oostelijke kust van *Afrika* gelegen. Het was voorheen de eigendom der Franschen, maar is thans in het bezit der Engelschen, munt uit door zijnen vulkaanschen grond en grooten rijkdom van koloniale voortbrengselen, namelijk suiker, peper, kaneel, boomwol, indigo, tabak, koffij, nagelen en muskaatnoten, en telt, op eene uitgestrektheid van vijf en vijftig en eene halve vierkante mijlen, vijf en zeventig duizend inwoners, onder welke zestig duizend slaven gevonden worden.

De heer BILLIARD was den vijfden Februarij des middags in het gezigt van *Port Louis*, de hoofdplaats van dit eiland. Meer dan honderd ſchepen van alle natien, die in den achtergrond der reê voor anker lagen, gaven aan onzen reiziger een gunſtig denkbeeld van het groot belang dezer volkplanting. De ſtad *Port Louis* beſlaat eene ruimte van drie kwart mijl, amphitheatersgewijs langs het ſtrand dezer reê. Een frisch groen, van eene geheel andere ſoort dan dat onzer luchtſtreek, ſchittert tusſchen met ſmaak aangelegde buitenplaatſen. Kokos- en Bananeboomen omringen op eene bekoorlijke wijze verſcheidene fraaije gebouwen ter regterzijde der haven. Deze waren de gebouwen der regering, half in Europeſchen, half in Aziatiſchen ſtijl gebouwd. Aan de linkerzijde ziet men heuvels van bouwvallen, maar dit onaangenaam gezigt wordt rijkelijk vergoed, door de hooger liggende fraaije paleizen, die aan het mosveld grenzen. Het hellend vlak, op hetwelk de ſtad gebouwd is, wordt plotſeling gebroken door het opſtijgen van dorre bergen, die zich van alle kanten met eene klipachtige ſteilte verheffen. Deze reusachtige tot in de wolken dringende muur van rotſen beſchermt de aan zijnen voet liggende gebouwen, maar evenwel zoo, alsof hij die elken oogenblik wilde vernietigen.

„ De vreugde — zegt de heer BILLIARD — die

die wij ſmaakten, door naar wal te mogen gaan, werd op eens vreesſelijk geſtoord door het berigt van het onheil, dat deze volkplanting onlangs had getroffen. Een zware brand had in *Port Louis* ruim vijftien honderd huizen in de asch gelegd. Het verlies was onberekenbaar. Toen wij den grond van dit gewenschte land betraden, werden wij terſtond door een bont gewoel van menſchen omringd. Een talrijke zwerm van Negers zwierf rond onder de Hangars en op de pleinen der tolhuizen. Dikke lijvige Kaffers, welkers ſchouders in den zonneſchijn ſchitterden, lagen deels ſlapend op de balen, of waren deels bezig dezelve in de magazijnen te dragen. Hindostanners, in de kleeding van hun land, vraagden beleefd naar den inhoud onzer koffers, zonder te eiſchen, dat wij die openen zouden. Onder deze waren drie of vier Chinezen, die wij vergeleken met de afbeeldſels, die wij van hen in ons land gezien hadden. Negerinnen omſingelden ons van alle kanten, en boden haren dienst aan, om ons linnen te waſſchen. Onder deze Afrikaanſche en Aziatiſche gedaanten zagen wij kooplieden, hunne kantoorbedienden en lediggaande wandelaren, in een rond vestje en witten pantalon, die bijna allen zonneſchermen of groote hoeden van ſtroo of wit vilt droegen. Sommigen ſpraken ons aan, en vraagden naar nieuws uit *Europa*. Anderen, in groepen

ſtaande, beſchouwden ons, zoo als men in kleine ſteden de vreemdelingen doet. Op eenen afſtand vertoonden zich drie honderd Indianen, die zeer lang waren, op hun hoofd eene ſoort van tulband droegen, en ſlechts hunne lendenen met eenige oude vodden jammerlijk omgord hadden. Zij draafden met rasſche ſchreden naar de haven, twee aan twee door eene lange keten, die van den hals langs den grond ſleepte, aan elkanderen geboeid. Deze ongelukkigen behoorden tot een regement *Seapoys*, zij waren tegen de Engelſchen opgeſtaan, en, tot ſtraf, voor eenen onbepaalden tijd, naar *Isle de France* gebannen, om daar te moeten werken.

De verbazende toevloed van vreemdelingen heeft in lateren tijd te *Port Louis* verſcheidene herbergen doen ſtichten, die men voorheen op dit eiland geheel niet vond. Ik nam mijnen intrek bij den heer MASSE, dien ik echter niet, gelijk bij ons de kasteleins, in den keuken of kelder vond, maar zittende onder de ſchaduw der boomen, om eene verfrisſchende koelte te genieten, terwijl verſcheidene ſlaven, die hij ſlechts door te fluiten riep, zich haasteden, om zijne bevelen te ontvangen. Nadat ik mijne kamer in bezit had genomen, ging ik uit, om mijne brieven van aanbeveling over te leveren, en eenige levensmiddelen te koopen, die ik beloofd had aan boord te zullen zenden. Ik vraagde den heer MASSE

waar

waar de markt was, en hij noemde den *Bazar*, eene plaats, die niet ver van zijn huis lag. Ik ging nu terstond met onzen kapitein naar dien *Bazar*. Daar de ons vergezellende matrozen echter de door ons gekochte levensmiddelen niet alleen konden dragen, zoo namen wij ook een paar brooden onder den arm. Toen wij van de sloep terugkeerden, bezochten wij den heer KERBALANCE, een' der voornaamste kooplieden van *Port Louis*. Na de gewone woordenwisseling vraagde eene der jonge dames lachende: of ik niet een der heeren was, die men voor weinige oogenblikken met brooden onder den arm over den *Bazar* had zien gaan? Ik beaamde dit openhartig. Hierop hernam zij, echter op eene zeer vriendelijke wijze, dat ik met de gewoonten dezer plaats wat gemeenzamer worden moest. Mijne zware Europesche kleeding, en de groote misslag, dien ik begaan had, door mij met brood of andere dingen te belasten, zouden mij anders gevaar doen loopen, om een *domoor* genoemd te worden. Dit is de bijnaam, dien men op *Isle de France* dien vreemdelingen geeft, die uit onkunde van de gewoonte des lands zulke verkeerde stappen doen, als ik zoo even gedaan had.

Op den volgenden dag koos ik tot mijne kleeding insgelijks een vestje met mouwen en een witten pantalon, dat de algemeene dragt is.

Men verſchijnt ſlechts in eenen rok bij bezoeken. Ik was bij den voornoemden koopman verzocht en vond de familie onder de *Varangue* vergaderd. Zoo noemt men eene opene galerij, die men bijna voor ieder huis vindt. Zij wordt als eene zaal gebezigd, gedurende de heete uren van den dag. Wij gingen aan tafel. Twee jonge Negerinnen zaten aan de beide einden der tafel en moesten gedurende den maaltijd met een lang blad van eenen dadelboom de vliegen verjagen. Het porſelein was Chineesch, het zilver en glaswerk uit *Londen* en *Parijs*. Deze vereeniging der Aziatiſche met de Europeſche pracht ſtrekt zich zelfs uit tot het bereiden der ſpijzen.

De omtrek van *Port Louis* is zoo groot, als die van *Nantes* of *Rouaan*, maar de huizen zijn op verre na niet zoo hoog, noch ſtaan zo kort bij elkanderen. De huizen der voorſteden zijn bijna alle ſlechts van ééne verdieping. De beste en die het kortst bij de haven liggen hebben twee verdiepingen. Vele hebben geen dak, maar ſlechts een terras, of, zoo als men hier zegt, *Argamaſſe*. Maar zelfs de minſte huizen zijn fraai, net en zeer gemakkelijk, en geſchikt om eene in de hitte van deze luchtſtreek zoo noodige koelte te verwekken. In de kleine zoowel als in de groote huizen is van buiten, en in de kamer het hout van het fraaiſte kastemakers werk. Men heeft eerst onlangs begonnen

ſtee-

ſteenen gebouwen te ſtichten, dewijl zoowel het gebrek aan hout als het gevaar van brand de inwoners hiertoe heeft aangeſpoord. Ook bedient men zich met vrucht, in plaats van ſteenen, van *Madreporen*, uit welke de riffen der rotſen in de nabijheid van het eiland beſtaan, die men door *tras* zoo weet te verbinden, dat een muur daardoor zoo vast wordt, alsof die uit één ſtuk beſtond. De keuken is ſteeds een gemetſeld, afzonderlijk op het plein ſtaand, gebouw, hier ſtaan ook de kleine houten hutten, in welke de Negerſlaven van het huis hun verblijf houden.

De ſtraten zijn breed en regt. Sommige worden door bladerrijke boomen, eene ſoort van *Mimosa's*, overſchaduwd, die bladeren hebben als de *Akacia*, terwijl hare bloemen, in geelachtige bosjes gegroept, eenen aangenamen geur verſpreiden. (Volgens BORY is de grootſte *Mimosa* op *Bourbon* de *heterophylla inermis, foliis bipinnatis, pubescentibus petiolis omnibus planis ramulorum fontilium falcatis nudis, spicis globosis.* Deze is een prachtige boom, van denzelven plant men lanen en hij wordt waarſchijnlijk alom bedoeld, waar onze ſchrijver van den grooten *Mimosa* ſpreekt.)

De fraaiſte ſtraten zijn die van den wal, en die, welke van het gouvernement naar het *Marsveld* loopen, als ook de nationale, de Parijſche en *Pamplémouſſe* ſtraten. De ſteden van den eerſten

en

en tweeden rang in *Frankrijk* zouden door deze ſtraten niet ontſierd worden.

De voornoemde vreesſelijke brand begon in den nacht van den vijf en twintigſten tot zes en twintigſten September 1816, en verſpreidde zich met eene ongeloofelijke ſnelheid. Omtrent een vijfde deel der ſtad werd hierdoor in de asch gelegd. De gebouwen — meestal van hout — ſtonden kort bij elkanderen. Dit was juist dat gedeelte der ſtad, waar de eerſte Franſche volkplanters zich hebben nedergezet en waar de rijkſte magazijnen der kooplieden ſtonden. Het vuur verſlond dus binnen weinige oogenblikken het werk en de voordeelen eener eeuw.

Die ſtraten in de nabijheid der haven gelegen, waar de brand geſtuit werd, zijn hierdoor nog levendiger geworden. De winkels zijn hier zeer vermenigvuldigd. Men kan de ſtraat, *la Chaussée* genoemd, bijna niet doorgaan, zonder menſchen van allerlei kleur te ontmoeten, van het bleekroode af tot het koperrood en het ſterkſte zwart toe. Men ziet hier allerlei ſoort van kleeding, van de Chineeſche tot de Oostindiſche, van de Oostindiſche tot de Perziſche, van deze twee tot de Arabiſche, en van de Oosterſche tot die van *Madagaskar*. De Oosterſche kleeding, behalve de Chineeſche, bezit eene bevalligheid, eenen adel, die onze Westerſche ontbreekt. Hoe ſtatelijk vertoont zich aan ons oog de Malabaar, niet-

niettegenſtaande zijne bruine kleur, met zijnen grooten pantalon, neteldoekſchen *Tunica*, die hij, nadat het hem behaagt, zoo veelerlei vormen geeft, als hij wil, zijnen Shawl, die zijne lendenen omgordt, of die, om zijnen hals geſlagen, over zijnen ſchouder en borst hangt! Zelfs de *Madegasſiſche Marmiet*, die het vee moet hoeden, weet met ſmaak zijnen Oostindiſchen doek, waarmede hij zich omgordt, of het door de vrouwen van zijn land geweven ſtuk boomwol, te plooijen.

Men verzuime niet, om des morgens tusſchen zeven en acht ure naar den *Bazar* te gaan. Hij is door eene dubbele rij van houten galerijen omringd, die bijna even zoo als die der nieuwe markten in *Parijs*, maar niet met zoo veel ſmaak, gebouwd zijn. Hier kan men met eenen opſlag van het oog de voortbrengſelen en gelaatstrekken van alle vier werelddeelen overzien. Negers en Negerinnen, die het vertrouwen hunner heeren en vrouwen bezitten, verkoopen hier de langs de galerijen opgeſtapelde hoopen van boom- en andere vruchten. — Malabaarſche vrouwen, (want alle Oostinſche natien geeft men den algemeenen naam *Malabaren*) welkers mannen visſchers zijn, handelen hier met ſchelpvisſchen en andere, zoowel levende als gezouten. De ſlagters hebben ook hunne galerij. Het pond rundvleesch kost veertig sous (twintig Franſche) en voor een vierendeel van een ſchaap moesten wij vijf piasters (vijf en twintig fran-

franken) betalen. De koks, bijna alle Indianen, de matrozen der in de haven liggende ſchepen, de liefhebbers van ſmullen, ziet men hier vermengd met de zwarten, die volle korven op hun hoofd dragen, en met de Mulattinnen, vrije zoowel als ſlavinnen, die heen en weder wandelen, of insgelijks hier zijn om te koopen. De meeste dezer zijn fraai van leest en hebben ſneeuwwitte tanden. Zij hebben eenen Oostindiſchen zakdoek kunſteloos om haar hoofd gebonden, en men zou bijna vermoeden, dat zij den heerlijken Shawl van *Patna*, die tot op hare verzenen hangt, in het minst niet tellen. De *Bazar* wordt nog ſchilderachtiger door eenige boven de galerijen uitſtekende kokosboomen, die in de tuinen der naburige huizen ſtaan.

Deze plaats was eigenlijk voor den ſchouwburg beſtemd, een houten gebouw, welkers Peristil aan het *Odeon* te *Parijs* doet denken. Eerst ſedert den brand dient zij tevens tot markt. Deze ſchouwburg is een der hoofdgebouwen van *Port Louis*, want de huizen van bijzondere perſonen zijn hier merkwaardiger, dan de openbare gebouwen. Van de kaſernen toch en het *Lazaret* der militairen kan men niets meer zeggen, dan dat zij aan hunne beſtemming beantwoorden. De kerk heeft de gedaante van een Grieksch kruis. Zij zou een tamelijk fraai gebouw zijn, indien haar ſchip niet te groot ſcheen in vergelijking

van

van de zeer korte armen van het kruis. Sedert de verovering van het eiland door de Engelſchen heeft men een magazijn in eene Protestantſche kerk veranderd.

De ſtad heeft geene rivier. Zij wordt door eenige van de bergen vloeijende beken doorſneden, die dan in zee ſtorten. Verſcheidene bronnen worden door eene groote waterleiding, die meer dan een uur lang is, naar *Port Louis* geleid.

Port Louis heeft omtrent vijf en twintig duizend inwoners, de witte Kreolen en Europeanen maken echter ſlechts een derde gedeelte van dezelve uit. Dewijl hier echter ſteeds een ſterk garnizoen ligt, zoo veroorzaakt dit, gepaard met het gedurig rondloopen der vreemdelingen en ſlaven, die de voortbrengſelen der plantaadjen naar de ſtad brengen, dat men ligt zou vermoeden, dat de bevolking grooter zij, dan zij wezenlijk is.

Na onze komst werd in het midden van Februarij de hitte zoo ondragelijk, dat velen de ſtad verlieten, om elders koelte te zoeken. De dames, die over het algemeen bij dag weinig uitgaan, waren bijna alle op het land. Evenwel zag men er nog eenige bij de avondbezoeken of op de wandelingen op het *Marsveld*, eene groote ledige plaats, waar men ſlechts tegen de ſtralen der zon beſchermd wordt door de ſchaduw der bergen, die haar gedeeltelijk omringen.

De

De blanke Kreoolſche vrouwen zijn over het algemeen aardig en fraai van leest. Hare wezenstrekken teekenen juist niet bepaald die van deze of gene provincie van *Frankrijk*, maar men kan echter duidelijk zien, dat haar eerſte oorſprong van Franſche afkomst is. Men gewent gemakkelijk aan de bleekheid harer kleur, die het gevolg der warmte van het klimaat is; ſchoon die de frischheid van haar vel niet vermindert, en even zoo min mishaagt als eene witte roos met eenen rooden tint. Het valt gemakkelijk, om, tot een zeker punt, het zuiver Europeesch bloed van datgene te onderſcheiden, onder hetwelk het Afrikaansch gemengd is. Eene bruine of olijfkleurige verdieping, die vooral onder de oogen gevonden wordt, verraadt bijna ſteeds eene dubbelzinnige afkomst. Deze ſporen verdwijnen echter allengs geheel. Van hem, die iets Afrikaansch in zijn gelaat heeft, zegt men ſpottender wijze: hij heeft bloedverwanten in het dal van *Amboule*, want in dit dal hebben zich de eerſte Franſchen, die te *Madagaskar* kwamen, gevestigd.

De dames van *Isle de France* zijn groote liefhebſters van muzijk en dans, en er werden zulke vreesſelijke onheilen, als de verovering van het eiland, de groote brand, de ijsſelijke orkaan, enz. vereischt, om de bals, die bijna onophoudelijk op elkander volgden, een weinig te ſtremmen.

Men

Men ziet dikwijls dames van de kleur, die men echter van de blanke naauwelijks kan onderſcheiden, de weelde in de kleederen even zoo ver drijven, als de aanzienlijkſte vrouwen van de ſtad. Er beſtaat echter eene grenslijn tusſchen de blanke vrouwen en de Mulattinnen, die de laatſte te vergeefs pogen te vernietigen.

De gezelſchappen te *Port Louis* zijn aangenaam en uitgezocht. Er heerscht in dezelve eene fijnheid van toon en verpligtende beleefdheid, die den vreemdeling boeit en vleit. Men ſpreekt met bevalligheid, en bezigt geenszins dien temenden toon, die in de westelijke volkplantingen maar al te zeer heerscht. Ik ſtond verwonderd over dit verſchil. Het klimaat moet hier waarſchijnlijk wel de ontwikkeling der denkbeelden meer begunſtigen, en het werktuig der ſtem zich gemakkelijker naar die buigingen ſchikken, die vereischt worden, om zich goed uit te drukken. Het geſprek zet aan de avondcirkels de grootſte bekoorlijkheid bij. Onder de *Varangue* in eenen ronden kring zittende, deelt men elkander wederzijds het nieuws mede, dat men over dag gretig heeft verzameld. Want hier zijn de inwoners, gelijk oudtijds te *Athene*, gewoon, als zij elkanderen ontmoeten, te vragen: wat nieuws is er? De reizigers, die uit alle oorden der wereld herwaarts ſtroomen, worden ondervraagd, en met ingeſpannene oplettendheid aangehoord.

De modes, de liefdesgeſchiedenisſen van het kwartier, het belagchelijke, aan hetwelk de vreemdelingen, die de gewoonten dezer eilanders nog niet kennen, zich ſchuldig maken, leveren insgelijks rijke ſtof tot onderhoud op.

Men vindt in *Frankrijk* weinig groote ſteden in de provincien, waar men zulke aangename gezelſchappen ontmoet, als te *Port Louis*. Sedert eene reeks van jaren beſtaat hier ook een klein gezelſchap van Epikuristen, die alle veertien dagen eenen middagmaaltijd houden, en elke week zamen ontbijten. Ik heb *coupletten* in dit gezelſchap hooren zingen, die gedeeltelijk herinnerden, dat men onder dat klimaat leeft, aan hetwelk *Frankrijk* zijne BARTINS en PARNYS heeft te danken. De deelnemers der ovale tafel — dit is de naam van dit gezelſchap — zijn niet verpligt hunnen geest zeer te vermoeijen, men begeert veelmeer, dat zij bewijzen van eenen goeden eetlust zullen geven.

Er beſtond eenigen tijd op *Isle de France* eene *maatſchappij van naijver*, die zich met het onderzoek der volkplanting, vooral van haren landbouw, de middelen om hare welvaart te vermeerderen, enz. bezig hield.

De wetenſchappen hebben reeds op dit eiland grootere vorderingen gemaakt, dan voorheen. Aan den generaal DECAEN (gewezen gouverneur van het eiland), heeft men de ſtichting van een

Col-

Collegie te danken, dat reeds voortreffelijke personen heeft opgeleverd. De opvoeding beantwoordt aan de behoeften des lands. Men behoorde zich billijk meer op de beoefening der natuur- en scheikunde toe te leggen, die zeer zouden kunnen strekken, om zich van de voortbrengselen der volkplanting met meer nut te kunnen bedienen. Men vindt in *Port Louis* twee boekwinkels, in welke men de beste Fransche en Buitenlandsche werken krijgen kan.

De regtsgeleerden dezer stad zijn voor het grootste gedeelte mannen van een zeer eerwaardig karakter en talent. De kooplieden vormen hier eene door beschaving uitmuntende klasse, en de verkeering met hen is zeer leerzaam. Zelfs de winkelier toont dat zijne denkwijze minder bekrompen is, dan die van vele kooplieden in groote steden. Dewijl *Isle de France* eene stapelplaats is der voortbrengselen van *Azië* en *Europa*, zoo moet natuurlijk de koopman, die Correspondenten te *Kanton* en *Mákao*, te *Calcutta* en *Bombay*, Actiën in de bank van *Filadelfia*, belang bij de uitrustingen te *Havre de Grace* en te *Bourdeaux*, en onafgebrokene verbindtenissen met *Londen* en *Liverpool* heeft, den kring zijner denkbeelden uitbreiden naar die mate, als zijne verbindtenissen met de menigvuldige streken van den Oceaan uitgestrekter zijn. Ik heb belangrijke gesprekken over zee en koop-

handel in de gezelſchappen der kooplieden van *Isle de France* gehoord. Bijna allen hebben verre togten afgelegd. Slechts weinige zijn van eene Kreoolſche afkomst. Deze menſchen zijn eene ſoort van wereldburgers, die door den ſlender en de vooroordeelen niet beſmet zijn. De Kreolen zelve hebben door de verkeering met de vreemdelingen veel gewonnen. Door de familiebetrekkingen, die allengs ontſtaan zijn, is er tusſchen hen eene zekere gemeenſchap der rijkdommen, der werkzaamheid en talenten, gevestigd geworden. Men vindt in *Port Louis* huizen, die een groot vermogen bezitten, maar velen hebben door den laatſten zwaren brand zeer geleden.

VII.

VII.

OVER DE VOLKPLANTINGEN AAN DEN MOND DER RIVIER COLUMBIA IN NOORD - AMERIKA.

Wij vertrouwen, dat wij onze lezers geenen ondienst zullen doen, als wij hun hier een uittrekſel mededeelen uit de ſchriftelijke berigten van PETER CORNEY, die in de jaren 1813 tot 1819 verſcheidene reizen door het noordelijk en zuidelijk gedeelte van den grooten Oceaan, of zoogenoemde ſtille zee, gedaan heeft. Deze CORNEY was ſchipper op de *Columbia* uit *Londen*, een ſchip, dat aan den toenmaligen, thans ſedert 1819 overledenen, koning der *Sandwichs eilanden*, *Tameamea*, verkocht is.

Deze ſchriftelijke berigten beſtonden uit vier ſtukken, namelijk I.) uit het verhaal eener *Reize van* Londen *naar de rivier* Columbia; II.) uit berigten van verſcheidene *togten*, *die* CORNEY *in* 1813 *tot* 1818 *tusſchen de Noordwestkust van* Noord-Amerika *en* China *ondernam*, benevens eene *beſchrijving der Ruſſiſche volkplanting op de Amerikaanſche Noordwestkust*;

 III.) een

III.) een *overzigt van den tegenwoordigen ſtaat der* Sandwichs eilanden, en eindelijk ten IV.) uit de *beſchrijving van eenen kruistogt in den dienst der Zuid-Amerikaanſche Independenten in* 1819.

Men ziet dat de Schrijver op deze verſchillende togten veel heeft ervaren en waargenomen, en zijne, in eene eenvoudige zeemanstaal opgeſtelde verhalen, zijn inderdaad door de nieuwheid van den inhoud, zoowel als door vele aanmerkingen over den tegenwoordigen ſtaat dezer ſtreken, zeer leerzaam.

Vooraf zullen wij iets uit zijne voorrede voor het eerſte ſtuk aanhalen.

„ De Schrijver van dit werk heeft in zijne aanmerkingen, die hij over den koophandel tusſchen de *Amerikaanſche Noordwestkust*, de *Sandwichs eilanden* en *China* mededeelt, geen ander doel, dan de belangrijkheid van dezen handel aan te toonen, die alleen door Ruſſen en Amerikanen wordt gedreven, dewijl de Engelſche vlag ſlechts zelden in deze wateren gezien wordt. Vooral wenscht hij de oplettendheid op den ſtaat der *Sandwichs eilanden* te vestigen, en derzelver belangrijkheid voor de Westindiſche kooplieden te bewijzen; even zoo wilde hij ook de verbazende vorderingen toonen, welke de inboorlingen dezer eilanden, zonder door Zendelingen onderſteund te worden, ſlechts hier-

hierdoor gemaakt hebben, dat zij door de verkeering met andere volken hunne kundigheden zochten uit te breiden. De Rusſen kennen het belangrijke dezer eilanden zeer goed, en hebben meer dan eens beproefd dezelve in hun bezit te krijgen. Dit bezit zou ook inderdaad voor *Rusland* eene onſchatbare waarde hebben, want zoodra zij hier volkplantingen konden aanleggen, dan konden de planters ſuiker, tabak en koffij telen, en zoo veel rum maken, als tot gebruik van dit ontzaggelijk groot rijk vereischt wordt. Welk eene uitwerking deze maatregel voor den Engelſchen Westindiſchen handel zou veroorzaken, is te duidelijk, dan dat ik dien breedvoerig zou behoeven te beſchrijven. Hoe oppervlakkig men toch de bewoners dezer eilanden mag beſchouwen, zoo zal men evenwel bij hen eene ijverige poging beſpeuren, om verbindtenisſen met iedere natie te ſluiten, die met hen handelen wil. Hunne batterij of fort te *Woakoa*, waar de wacht zoo regelmatig optrekt en afgelost wordt als in eene onzer vestingen, en de bevelen van den koning, betreffende de betaling der loodſen en het havengeld, dat vreemde ſchepen thans moeten betalen, ſedert eene van de Europeanen gekochte en met ſandelhout naar *China* gezondene brik, hier tot dit einde gebezigd wordt, bewijzen, dat de bewoners der *Sandwichs eilanden* zeer goed de gewoonten der beſchaafde natiën weten te volgen."

„ De handel in pelterijen is thans geheel in de magt der *Vereenigde Staten*, ſedert aan deze door het verdrag van *Gent* de volkplanting aan de *Columbia* is overgegeven. Het volgende uittrekſel uit den *Montreal-Herald* van achttien April 1820, bewijst hun ſtreven, om van deze bezitting zoo veel voordeel, als ſlechts mogelijk is, te trekken. *Militaire expeditie naar het bovenſte gedeelte van Missouri.* Het zesde regement voetvolk verliet *Bell fountain* den vierden October. De overſte ATKINS voerde het bevel over deze uitrusting. Dus geniet dan eindelijk het publiek het genoegen, om eene uitrusting te zien vertrekken, van welkers goeden uitſlag belangrijke plannen der bewoners van *Amerika* afhangen, namelijk de overgang van den handel in pelterijen uit de handen der Engelſchen in die der Amerikanen, de vernietiging van den Engelſchen invloed op de Amerikaanſche Indianen, en de opening eener onmiddellijke verbindtenis met *Indië* door middel van de *Columbia* en den *Missouri*."

„ De heer CORNEY vervolgt dus — reeds ſedert verſcheidene jaren was het de geliefkoosde poging der Amerikaanſche regering, eene gemakkelijke verbindtenis van den kant der westelijke volkplantingen met de ſtille zee te openen, en het zoo even aangehaald artikel berigt ons de maatregelen, die zij reeds genomen heeft, om een zoo uitgeſtrekt plan te verwezenlijken. De

wes-

westelijkste volkplantingen, die de Amerikanen bezitten, liggen aan den *Missouri*, en zijn van den mond der *Columbia* aan de stille zee omtrent drie duizend Engelsche mijlen verwijderd. De onafmeetbare ruimte van dit woest gebied, slechts door Indiaansche stammen bewoond, veroorzaakt groote zwarigheden in de uitvoering van dit voornemen. Maar tevens heeft deze omstandigheid, dat men hier slechts eene wildernis aantreft, in welke de wilde dieren en Indianen ongestoord rondzwerven, eene geheel eigene bekoorlijkheid voor de Amerikanen, die voor als nog deze streek niet volstrekt willen koloniseren, dewijl dit in het vervolg allengs van zelve zal geschieden, maar slechts eene keten van posten, op eenen afstand van vijftig of honderd mijlen langs de groote rivieren tot aan de zee willen aanleggen. De handel in pelterijen is het groote voorwerp, dat volkplanters naar deze wildernis trekt, en deze koophandel is zoo voordeelig, dat reeds verscheidene staten streven, om denzelven voor zich te verkrijgen. Zulke volken kunnen echter slechts in het bezit van denzelven komen, die deze woestijnen het gemakkelijkst kunnen bereiken, waar de dieren, die deze kostbare stof opleveren, zich, zonder door beschaafde bewoners gestoord te worden, kunnen vermeerderen, en deze volken zijn: 1.) de Engelschen, welkers bezittingen in *Kanada* hun den toegang

tot de noordwestelijke Amerikaansche woestijnen openen; II.) de Amerikanen, voor welke alle woeste landen, die tusschen hun gebied en de stille zee liggen open staan, en III.) eindelijk de Russen, welkers onmeetbare, zich tot aan de Noordwestkust van *Amerika* uitstrekkende bezittingen, hun de schoonste gelegenheid geven, (welke zij ook zeer goed hebben weten te bezigen) om volkplantingen op de kusten te vestigen, eene vriendschappelijke verkeering met de inboorlingen te onderhouden, en Europesche waren tegen de kostbare pelterijen te verruilen, die deze op hunne jagt veroveren." (Het is bekend, dat de Russische regering door eene in den zomer van 1821 gegevene *Ukase*, de gansche streek der kust, die tusschen de *IJskaap*, aan gene zijde der *Beerings*straat en den een en vijftigsten graad der noordelijke breedte gelegen is, plegtig in bezit heeft genomen, en tevens alle schepen van vreemde staten heeft verboden, om dit gebied op honderd zeemijlen te mogen naderen.)

„ Deze handel in pelterijen is voornamelijk door de Britsche Handelmaatschappij te *Kanada* met verbazenden ijver gedreven. Zij zenden alle jaren een aantal van Commiezen, dienaren en bootslieden, ten getale van ruim acht honderd, naar deze woestijnen, waar zij hunne reis te water volbrengen op die groote zamenhangende meren

en

en rivieren, die zich noordwestelijk omtrent drie duizend Engelsche mijlen uitstrekken, en met de groote meren van *Kanada*, het meer van *Huron*, *Ontario*, enz. in verband staan. Zij brengen eene aanmerkelijke hoeveelheid van pelterijen terug, die zij van de Indianen voor zulke Europesche waren, als hier gezocht worden, geruild hebben. Daar nu deze handel door de Engelschen met zulk eenen gunstigen uitslag wordt gedreven, zoo schijnt dit den naijver der Amerikanen gaande gemaakt te hebben, en zij pogen even zoo veel voordeel uit deze onafmeetbare landstreek, die ook voor hen toegankelijk is, te trekken. Sedert de reizen toch van de kapiteins LEWIS en CLARKE over het *rotsgebergte* naar de *stille zee*, is dit gansche westelijk gebied geen onbekend land meer. Tallooze hoopen van avonturiers zijn na dien tijd over deze bergen langs nog betere en gemakkelijkere wegen gestegen, en hebben een open land gevonden, dat rijk was aan hout, water en wild. (Men zie in het vorige deel de Afd. X. over *West-Kaledonien aan de Westkust van Noord-Amerika.*)

„ De kapiteins LEWIS en CLARKE stonden dikwijls verbaasd over de groote menigte van wilde dieren, als beeren, wolven, bevers, dassen, vossen, wasbeeren, enz., die zij alom ontmoeteden, en die om hunne huiden hevig vervolgd werden."

„ Het

„ Het plan der Amerikanen ſchijnt het volgende te zijn: zij willen volkplantingen ſtichten, met oogmerk, om den handel in het groot, namelijk met pelterijen, te drijven, en terwijl zij aan den mond der rivier *Columbia* in de ſtille zee eene haven aanleggen, die allengs een dorp of eene ſtad kan worden, willen zij door middel van deze de markten van *Indië* bezoeken en derzelver voortbrengſelen ruilen. — Slaagt nu het plan, dan zal het belangrijk gevolg hiervan eene aanſtaande Amerikaanſche volkplanting aan de kusten der ſtille zee zijn. De bevolking van *Amerika* neemt met eene verbazende ſnelheid toe. Door middel nu van zulke volkplantingen zouden zij zich hoe langer hoe verder uitbreiden, en als deze eens tot ſtand gekomen zijn, dan zouden de kusten der ſtille zee dra met beſchaafde bewoners vervuld zijn, die, daar hun nieuw verblijf hun genoegzaam kon voeden, ſpoedig geheel onafhankelijk van het moederland zouden worden."

Wij zullen nu het berigt van CORNEY omtrent de *reis van het ſchip* Tonquin *naar de rivier* Columbia mededeelen, in hetwelk hij den eerſten oorſprong der volkplanting aldaar verhaalt.

„ Het ſchip *Tonquin*, van hetwelk de heer JAN JAKOB ASTER eigenaar was, verliet *Boston* in 1811 met kolonisten, die aan de *Columbia* eene volkplanting wilden ſtichten. Op

reis

reis legden zij bij de *Sandwichs eilanden* aan, om de watervaten te vullen en levensmiddelen in te nemen. De kapitein THOME werd zeer verlegen, door de neiging zijner manſchap om het ſchip te verlaten en op deze eilanden te blijven. Hij werd genoodzaakt hen te laten bewaken, om het wegloopen te beletten, en evenwel ſlaagde de bootsman om te ontkomen en aan wal te blijven. De *Tonquin* kwam hierop in Maart 1811 in den mond der *Columbia*, waar de kapitein, die de haven nog niet kende, eene ſloep met zes man en eenen officier afzond, om den ingang over de bank in de rivier te onderzoeken. Het ſchip had digt gereefde topzeilen en de wind blies ſterk uit het noordwesten, zoodat de officier weinig lust had, om het hem opgedragen bevel uit te voeren. Bij het verlaten van het ſchip zeide hij, als door een voorgevoel bezield, tot den heer MAC DOUGAL, die tot ſtadhouder der nieuwe volkplanting beſtemd was: dat hij gereed ſtond, om zijne beenderen tot die van zijnen oom te verzamelen, die voor één of twee jaren hier insgelijks zijnen dood had gevonden, toen hij over de bank in de rivier wilde varen. Een kwartier uurs, nadat hij met zijne manſchap het ſchip had verlaten, hoorde men een noodſchot, dra zag men ook niets meer van de ſloep, en zeven menſchen hadden in de golven hun graf gevonden. De *Tonquin* bleef

nu

nu des nachts op zee, naderde met het aanbreken van den morgen weder de bank, en nu wilde de kapitein op nieuw eene sloep, onder bevel van den tweeden officier, de heer MOFFAT, uitzenden, maar deze weigerde volstrekt dezen last uit te voeren, zeggende: dat hij uit den mast eene betere invaart ontdekt had. Kapitein THOME beval nu hem, die bestemd was om het bevel over eene sloep te voeren, van welke men de bouwstof aan boord had, dezen last te volbrengen, hem zouden de sinid van het schip, twee bewoners der *Sandwichs eilanden* (want verscheidene van deze waren voor de nieuwe volkplanting op het schip) en een matroos vergezellen. De heer MAC DOUGAL had den kolonisten verboden zich tot dit werk te laten gebruiken, dewijl hij deze onderneming als eene groote dwaasheid beschouwde. Kort nadat de sloep vertrokken was, volgde het schip, en kwam dra zoo nabij de sloep, dat de manschap om een touw kon verzoeken, maar de toestand van het schip zelf was zoo gevaarlijk, dat allen aan boord slechts op eigene veiligheid bedacht konden zijn. Het stiet verscheidene malen op de bank en kreeg een aanmerkelijk lek, eindelijk kwam het echter bij de noorderpunt in de *Bakers-baai*.

Op den volgenden dag ontdekte men op de rotsen om de baai eenen blanken. De kapitein zond

zond nu eene ſloep, die met den ſmid terugkeerde, die den voorgaanden dag tot onderzoek der doorvaart was afgezonden. Hij verhaalde, dat de ſloep, terſtond nadat het ſchip haar verlaten had, gezonken was. Dat de bevelhebber der ſloep en de matroos verdronken waren, en dat hij ſlechts door de inſpanning der twee eilanders gered was, die verſcheidene malen hadden moeten duiken, om de loodlijn los te maken, die om zijne beenen geſlingerd was. Door de ſpoedig invallende eb was hierop de ſloep weder boven water gekomen en uit de branding gedreven. De eilanders hadden eenen emmer en riem weder gekregen, en hij had met een van hen bij afwisſeling, den ganſchen nacht door, water uit de ſloep gehoosd; maar de tweede eilander was van vermoeidheid geſtorven, dewijl de koude hem buiten ſtaat geſteld had, om, gelijk zij, zijne krachten in te ſpannen. Zij hadden bij het aanbreken van den dag beſpeurd, dat zij noordwaarts van de rivier in eene kleine zandige baai gedreven werden. Hier waren zij eindelijk aan wal gegaan, hadden de ſloep, zoo ver zij konden, op ſtrand getrokken en den dooden daar nedergelegd. Vervolgens waren zij over de landtong naar de rivier gegaan en in een bosch gekomen, waar de eilander onder eenen boom was blijven liggen. Hij had hem nu verlaten en was eindelijk tegenover de rivier

ge-

gekomen, waar hij, tot zijne onuitſprekelijke blijdſchap, het ſchip had zien liggen.

De kapitein zond nu eenige manſchappen naar den wal, om den eilander op te zoeken. Zij vonden hem ook, benevens de ſloep en het lijk van den anderen eilander, dat zij begroeven. — Vervolgens werden de kolonisten omtrent zeven Engelſche mijlen van den mond der rivier aan de zuidzijde aan wal gezet, waar zij terſtond begonnen boomen om te hakken, den grond te zuiveren en een fort en blokhuizen, enz. te bouwen, om zich tegen de Indianen te kunnen verdedigen. De *Tonquin* lostte hierop een gedeelte zijner lading, die de heer MAC DOUGAL onder zijn opzigt nam, terwijl de heer MAC KIE den kapitein met het ſchip vergezelde, om met de eilanders in onderhandeling te treden. Zij verlieten tot dat einde de rivier, voeren langs de kust en bereikten eindelijk het *boschpunt*, waar zij onder den 50 gr. 6 min. noordelijke breedte en den 127 gr. 43 min. westelijke lengte van *Greenwich* in eene naauwe haven liepen. Hier ontſtond dra een levendige koophandel met de inboorlingen, ſchoon de kapitein hun veroorloofde, om in al te groote menigte aan boord te komen. De heer MAC KIE bragt hem dit wel onder het oog, en toonde hem het gevaar, aan hetwelk hij zich door een al te groot vertrouwen op de wilden blootſtelde,

maar

maar hij sloeg deze waarschuwing in den wind, en gaf den bezoekers slechts te meer vrijheid. Op dien morgen, toen de treurige gebeurtenis, die wij nu melden zullen, voorviel, maakte hem zijn broeder, dien hij opperbootsman gemaakt had, wakker, met het berigt, dat de inboorlingen in groote menigte, en wel zonder vrouwen, aan boord gekomen waren, hetgeen men als een zeker teeken van vijandelijke oogmerken moest beschouwen. Toen de kapitein op het dek kwam, werd hij zeer ongerust, en beval, dat het schip terstond onder zeil zou gaan. Vier mannen gingen nu om de zeilen los te maken, terwijl de overige de ankers ophaalden. De Indianen waren, zoo het scheen ongewapend, tusschen het geschut gezeten, maar, terwijl de matrozen bezig waren de ankers op te winden, verhieven zij plotseling een geschreeuw, haalden lange messen uit hunne haren, overvielen de manschap en vermoordeden allen, die op het dek waren. De kapitein verdedigde zich wel een tijdlang moedig, maar werd eindelijk, nadat hij verscheidene vijanden gedood had, overmand en afgemaakt. De matrozen, die in het want zaten, door dit moorden verschrikt, slopen heimelijk naar beneden, en deden spoedig door hun schieten de wilden het dek ruimen. Zij wisten nu eene poos niet, wat zij verder doen zouden, eindelijk besloten zij, dat drie hunner in de groote boot de rivier

Columbia zouden trachten te bereiken. De gekwetste smid echter, die de vierde was, besloot aan boord te blijven, om den dood zijner kameraads te wreken. De drie matrozen namen nu wapenen, spijs en drank, verlieten het schip en staken in zee. Thans wenkte de smid de wilden om wederom aan boord te komen, nadat hij vooraf een zoogenoemd loopvuur had aangelegd, dat is buskruid van het dek tot in de kruidkamer gestrooid had. Daar de Indianen nu slechts één man op het schip zagen, zoo naderden zij in groote menigte en kwamen onbevreesd aan boord. Hij wees hun nu de plaats, waar de waren lagen, en terwijl zij ijverig bezig waren de kisten open te breken, de balen open te snijden, enz., stak hij het kruid in brand en sprong toen over boord. Spoedig vloog nu het schip in de lucht en verwoestte tevens het nabijgelegen dorp. Eenige kano's der wilden vischten den smid op, en de inboorlingen verzekeren, dat hij nog onder hen woont, maar nooit aan de kust mag komen. Het schijnt vreemd, dat men hem ook niet vermoordde, maar een smid staat bij de wilden in hooge waarde, dewijl hij hunne geweren kan herstellen, messen maken, enz.

Wat nu de drie overige, den moord ontkomene matrozen betreft, zoo konden zij de boschpunt niet bereiken, maar werden naar het strand gedreven en door de inboorlingen vermoord.

Men

Men kan de boot, zoowel als de overblijffelen van het ſchip, nog zien.

„ Deze gebeurtenis — zegt de heer CORNEY — werd mij zoowel door den heer MAC DOUGAL, bevelhebber van het fort aan de rivier *Columbia*, als door verſcheidene inwoners, met welke ik kennis maakte, verhaald. Ik begreep, dat mijn belang eischte, hun goed te behandelen, dewijl zij even zoo erkentelijk zijn voor de kleinſte hun bewezene oplettendheid, als zeer gevoelig voor de minſte beleediging, en vast beraden die te wreken."

De volgende proef, die de heer ASTER, eigenaar van den *Tonquin*, nam, om eene tweede volkplanting naar de *Columbia* te zenden, beſtond in een aantal kolonisten, die onder bevel van den heer HUNT uit *Boston* te land derwaarts gezonden werden. Zij moesten bij het overtrekken der rotsachtige bergen vele moeijelijkheden verduren en verloren verſcheidene reisgenooten. Zij bereikten echter eindelijk, kort na de verwoesting van den *Tonquin*, gelukkig de plaats hunner beſtemming. Een tweede ſchip, *de bever* genoemd, dat de heer ASTER, onder bevel van kapitein SOLE, afzond, kwam behouden in de rivier, en vond, dat de volkplanting groot gebrek aan levensmiddelen had.

Nadat de kapitein de verzamelde pelterijen had geladen, verliet hij de rivier *Columbia*, voer

langs de kust naar de *Noordfolks-sont*, waar de Rusſen eene uitgeſtrekte volkplanting hebben, en kocht hier van de kolonisten vellen van zeehonden. Hij bezocht insgelijks de eilanden *St. Paul* en *St. Georg*, die tot de *Aleutiſche* en *Vos eilanden* behooren. Hier liep hij gevaar, om door het ijs zijn ſchip te verliezen, maar kwam echter eindelijk, nadat hij vele gevaren had doorgeſtaan, behouden te *Kanton* in *China* aan.

Dewijl de volkplanting aan de *Columbia*, uit hoofde van den voordeeligen handel in pelterijen, ras aanzienlijk was geworden, zoo beſloot de *noordwest-maatſchappij van Kanada* zich van dezelve meester te maken. Er werd tot dat einde een ſchip, *Iſaak Todd* genoemd, door de heeren MAC TAVISH, FRAZER en COMP. uitgerust, onder bevel van den kapitein SMITH. Dit ſchip verliet *Engeland* in Maart 1813 met een aantal kolonisten, onder welke de heer DONALD MAC TAVISH de voornaamſte was. Ter zelfder tijd werden uit *Kanada* verſcheidene volkplanters te land gezonden, die, als het ſchip te *Columbia* kwam, tevens daar zouden trachten te zijn. Na eene lange reis, gedurende welke de manſchap van het ſchip veel ongemak moest verduren, en, uit hoofde van de ſcheurbuik, ter herſtelling der zieken bij *Monterey* op *Kalifornie*, moest aanleggen, bereikten zij eindelijk

den

den mond der *Columbia* en zagen op het fort der volkplanting de Britſche vlag waaijen, terwijl het te land afgezonden reisgezelſchap reeds bezit van hetzelve had genomen. Toen dit namelijk bij de volkplanting kwam, hadden zij de Amerikanen verklaard, dat er Engelſche ſchepen afgezonden waren, om deze plaats te bezetten. De Amerikanen bedongen nu zulke goede voorwaarden als zij konden, eer zij het fort overleverden, en de Engelſchen kregen nu met hetzelve tevens eenen ſchoonen voorraad van pelterijen. Eenige weinige ambtenaren der volkplanting vertrokken met de Amerikaanſche brik, *de Uitdrager*, naar hunne geboorteplaats, maar de bevelhebber MAC DOUGAL trad met de overigen in den dienst der nieuwe eigenaren.

De heer CORNEY deed zijne eerſte reis naar de volkplanting aan den mond der *Columbia* in 1813 op een ſchip, dat door de Londenſche, tot de Noordwest-maatſchappij behoorende, huizen INGLIS, ELLICE, MAC-TAVISH, FRAZER en COMP., ten dienſte van den handel tusſchen *Amerika* en *China*, was uitgerust, en dat *Columbia* heette. De kapitein was ANTOON ROBSON, onder welken CORNEY als eerſte officier diende. Het ſchip was een goed gebouwde Schooner van honderd vijf en tachtig tonnen, (zulk eene ton bedraagt twee duizend ponden) was bemand met vijf en twintig koppen, de

officieren hieronder begrepen en gewapend met tien negenponders. Zij verlieten *Engeland* in November 1813 en kwamen den zevenden Julij 1814 gelukkig in de volkplanting aan den mond der *Columbia*. De Indianen naderden het ſchip in een aantal kano's en bragten allerlei levensmiddelen, als zalm, ſteur, vruchten, enz., voor welke zij mesſen, knoopen, enz., ontvingen. Op eene der kano's, die grooter was dan de overige, zag men twee Indianen, die rijker dan de andere gekleed waren. Deze waren de zonen des konings van *Casacas* en *Selechel*. Zij werden op brood en ſtroop onthaald, en ſchenen zeer vergenoegd te zijn met deze lekkernij. In het vervolg, toen kapitein ROBSON onder het fort *Georg* het anker had laten vallen, werd hij ook dagelijks bezocht door COMLEY, koning der *Tschinuk* Indianen, zoowel als door zijne vrouwen en familie. Ook kwamen bij hem aan boord Indianen van andere ſtammen in de nabijheid der rivier, en bragten zalm en ſteur, gelijk ook de vellen van bevers en zeeotters, maar de manſchap der *Columbia* mogt deze huiden niet koopen.

De beſtemming van kapitein ROBSON was, om verder noordwaarts naar de *Ruſſiſche volkplantingen* aan de Noordwestkust van *Amerika* te zeilen, en hij laadde tot dat einde ijzer in ſtaven, rum, buskruid, kogels, enz. De heer

JA-

JAKOB MAC TAVISH deed de reis mede als Super-Carga en de heer MAC-LENNAN als klerk. Ook gingen drie bewoners der *Sandwichs eilanden*, die de *Tonquin* hier had gelaten, een oud man, die in dienst der Rusſiſche Noordwest-Compagnie geweest was, en een jongen van negen of tien jaren, mede aan boord. Dewijl men verſcheidene Amerikaanſche ſchepen langs de kust had zien kruiſen, voorzag men het ſchip nog met twee lange zesponders, een' koperen vierponder, klein geweer, enz. Op den zestienden Augustus werd het anker geligt, en zij waren reeds den tweeden September in de nabijheid der Rusſiſche volkplanting *Nieuw-Archangel* (onder 57 gr. 5 min. noordelijke breedte en 135 gr. 8 min. westelijke lengte van *Greenwich*). De *Columbia* liep den vijfden des morgens om tien ure in de *Norfolk-sont*, deed eenige ſchoten en zag ſpoedig twee ſloepen naderen, die in naam van den ſtadhouder naar den naam van het ſchip, enz. vraagden, en het in de haven bragten. Zij vonden hier een fraai Amerikaansch vaartuig, *de Paket*, onder bevel van kapitein BACON, met eene kostbare lading pelterijen aan boord, die hij op de Noordwestkust gekocht had. De *Columbia* groette het met dertien ſchoten, die het beantwoordde. Kapitein ROBSON en de Super-Carga bezochten nu den Rusſiſchen ſtadhouder, en daar zij vriendelijk werden ont-

vangen, zoo begon de *Columbia* hare lading te losſen, en in plaats van deze, pelterijen, nieuwe touwen en levensmiddelen aan boord te nemen. De ſcheepvaart was hier zeer levendig. Gedurende de drie weken toch, dat de *Columbia* hier vertoefde, kwamen verſcheidene grootere en kleinere ſchepen uit *Rusland*, de *Aleuten* en *Vos eilanden* en de Vereenigde Staten hier aan. De Amerikanen behandelden de Engelſchen zeer vriendelijk en bragten dikwijls den avond aan boord door. Onze manſchap werd gedurende al dien tijd rijkelijk van visch en gevogelte voorzien.

De ſtadhouder BARINOF vond zijn grootst vermaak in de gasten, die bij hem aten, dronken te maken. Bij zulke gelegenheden liet hij onophoudelijk vuren, en dit moest door de ſchepen, die in de haven lagen, beantwoord worden. CORNEY verhaalt, dat hij dikwijls op eenen dag meer dan vijftig ſchoten doen moest. Eens at de ſtadhouder met zijn gevolg aan boord der *Columbia*, en ſcheen over de inrigting en wapening van het ſchip zeer voldaan te zijn. De Ruſſen bezitten hier op eene hooge rots een aardig fort, met omtrent zestig vuurmonden gewapend, zeer goed berekend om de plaats tegen de aanvallen der Indianen te beſchermen, maar mijns bedunkens zou een goed oorlogſchip het ſpoedig plat ſchieten. Ook vindt men hier eenige blokhuizen, als ook een vlek van omtrent zestig huizen, met hon-

honderd Rusſen, meest bannelingen uit *Siberië*. Bovendien bedient zich de regering van een groot aantal *Kodiak* en *Unalaschka* Indianen, om zeeotters te vangen en de ſchepen te bemannen. Ook huurt zij Amerikaanſche ſchepen om te *Kalifornie*, waar deze dieren zeer menigvuldig zijn, dezelve te vangen, en geeft hun een aandeel in deze vangst. Verſcheidene gijzelaars van de in de nabijheid van de *Sont* wonende Indiſche ſtammen zijn in de magt der Rusſen, en deze veroorloven geene kano het fort te naderen, als zij geen behoorlijk geſchenk medebrengt. Op de hoogſte punt van het fort ſtaat een wachttoren, waar zich ſteeds een man met een' verrekijker ophoudt. Zoodra hij nu eene kano ziet, geeft hij een ſein, en terſtond wordt eene kanonneerboot naar dit vaartuig gezonden. Het vlek is met hooge palen omringd, en van afſtand tot afſtand ſtaan wachthuizen, die dag en nacht goed bezet zijn. Ieder Rus heeft een ſtuk land, op hetwelk hij radijs, aardappelen, rapen, ſalade, enz. teelt. Deze voortbrengſelen, zoowel als de menigte van visch en walvischſpek, bezorgen hem een genoegelijk leven. Daarbij trouwen zij met *Kodiakſche* en *Unalaskiſche* meisjes, die vlijtige en goede huisvrouwen worden. De geliefkoosde voorwerpen dezer Rusſen, voor welke zij alles opofferen, zijn *rum* en *tabak*. Het omliggend land is rijk in bosſchen, vooral in pijnboomen. De ber-

gen zijn aanhoudend met ſneeuw bedekt, en het regent dikwijls. Zoo lang de *Columbia* hier lag, hadden zij ſlechts zes fraaije dagen. De bevolking der ganſche volkplanting bedraagt naauwelijks duizend zielen.

Nadat de *Columbia* hier hare taak voltooid had, keerde zij naar onze volkplanting terug. Zij vertoefde echter hier niet lang, maar nadat zij pelterijen voor *China* en verſcheidene waren voor de *Spaanſche volkplantingen* had geladen, begon zij in November eenen nieuwen togt. Haar naaste doel was *Nieuw-Kalifornie*, waar zij den vijf en twintigſten November in de baai van *Monterey* het anker liet vallen. CORNEY ging naar den wal, om de komst van het ſchip te melden, en werd door de Spanjaards, die hunne ganſche krijgsmagt alhier, uit vijftig ruiters beſtaande, aan ſtrand hadden laten optrekken, vriendelijk ontvangen. Hij vraagde den ſtadhouder, of hij het *salut* zou beantwoorden, en dit beaamd wordende, keerde hij naar boord, om met elf ſchoten te groeten, die beantwoord werden. Nu gingen kapitein ROBSON en de overige heeren ook naar den wal, en de manſchap kreeg verſch rundvleesch en groenten. De heer MAC DOUGAL verzocht den ſtadhouder verlof, om in *Monterey* te mogen blijven, en voorraad voor de volkplanting der Noordwest-Compagnie aan de rivier *Columbia* te koopen. Maar de ſtadhou-

houder verklaarde, dat hij dit verlof niet kon geven zonder toeſtemming van den onderkoning te *Mexiko*. Hij zond terſtond een' renbode naar deze plaats. Ondertusſchen kreeg de *Columbia* dagelijks versch vleesch en groente. Elk had vrijheid door de ſtad te gaan, en vele Spaanſche inwoners, zoowel vrouwen als mannen, kwamen aan boord. Op den zestienden December kwam er antwoord uit *Mexiko*, welks inhoud was: dat aan niemand van de *Columbia* verlof kon gegeven worden, om tot het bedoelde einde te *Monterey* te blijven, maar dat men evenwel vrijheid had, om de goederen, die men ter verruiling had medegebragt, te ontladen, en dat de ſtadhouder tot de terugkomst van het ſchip uit *China* intusſchen den gewenschten voorraad mogt bezorgen. Tevens kreeg de kuiper verlof, om hier te mogen blijven, ten einde voor het zouten van het vleesch te zorgen. Kapitein ROBSON was met dit verlof tevreden, en hij ontlaadde dus de goederen, die in ijzer, ſuiker, tabak, rum, enz. beſtonden. Op den zeventienden liepen acht van onze manſchap weg, en konden, niettegenſtaande alle aangewende pogingen, niet weder gekregen worden.

Op den zestienden Januarij 1815 bereikte de *Columbia* het eiland *Owhyhee* (*Oweihi*, het aanzienlijkſte der *Sandwichs eilanden*) en naderde de kust. Eenige inboorlingen kwamen aan boord

en

en zeiden: dat de koning TAMEAMEA, in het dorp *Tyroa* was, werwaarts dan ook het ſchip zeilde. De inboorlingen kwamen bij troepen aan boord, en bragten varkens, groenten, touwen en kleederen, om die te verruilen. De heer MAC DOUGAL ging aan wal, en keerde op den volgenden morgen met den koning zelven naar het ſchip terug. Deze droeg een bont hemd, zijden broek, rood vest, groote ruime ſoldatenſchoenen en om den hals een' das van zwarte zijde, maar had echter geen rok aan. De kano's omringden binnen korten tijd, wel ten getale van twintig, het ſchip, in ieder dezer waren drie tot tien man, behalve eenige honderden, zoo mannen, als vrouwen en kinderen, die, zonder zich om de haaijen te bekreunen, rondom het ſchip zwommen. Spoedig was dit geheel door hen bedekt. De kapitein ROBSON, dien deze menigte volk lastig was, verzocht den koning hen te verdrijven. Deze nam eene piek in de hand, ſprak eenige woorden, en in eenen oogenblik verlieten allen het ſchip. De koning beval nu eene witte vlag te hijſchen, die hier een *Tabu* of *verbot* beteekent, en ſtelde twee van zijne *Hikanihs* of vertrouwelingen tot wachters op het ſchip, opdat er niets zou geſtolen worden. De koning bleef met zijne vrouwen en de voornaamſte ambtenaren den ganſchen dag aan boord van het ſchip, waar zij ook hunnen maaltijd lieten brengen, dewijl

het

het hun niet geoorloofd was den ſcheepskost te eten. De heer MAC DOUGAL kreeg nu van hem verlof, om, zoo lang het hem behaagde, op de *Sandwichs eilanden* te mogen blijven, met verzekering, dat hij aan niets gebrek zou lijden. Op den achttienden Januarij vervolgde de *Columbia* hare reis naar *Kanton*, van waar kapitein ROBSON naar *Engeland* vertrok, en het bevel over het ſchip aan den heer JENNINGS opdroeg, onder welken CORNEY, nadat hij in zijnen koophandel met de Chinezen geſlaagd was, op den tweeden Mei de wateren van *Kanton* weder verliet en op den eerſten Julij behouden in de volkplanting aan de *Columbia* kwam.

Wij zullen nu nog het merkwaardigſte uit de reisbeſchrijving van CORNEY, zoowel den mond der rivier *Columbia*, als de zeden en gewoonten van hare bewoners, de *Tsinuks* Indianen, betreffende, mededeelen.

De kaap *Disappointment* (het voorgebergte der mislukte hoop) is de noordelijke oever van den mond der rivier *Columbia*, en beſtaat in een hoog, uitſtekend, met hout bedekt land. Deszelfs noordelijke breedte is 46 gr. 19 min., en zijne westelijke lengte van *Greenwich* 123 gr. 54 min. In het zuidoosten ziet men vele geſtorvene boomen. De *Adamspiek*, in welke den zuidelijken oever uitloopt, omtrent zeven mijlen van de voornoemde kaap gelegen, is lang, maar ins-

insgelijks met houtgewas begroeid. Van de *Adamspiek* tot twee mijlen van de kaap loopt eene zandbank, en eene tweede van de eerste naar het zuidwesten, die omtrent twee mijlen breed is en ver van de eerste ligt. Beide zandbanken worden door de zee gevormd, als de wind fel uit het zuidwesten blaast en van de eene punt tot de andere breekt, zonder het kanaal der rivier te volgen, dat, als de wind weder gaat leggen, door den vloed geopend wordt, die dan eerst tegen de kaap slaat, vervolgens zich naar het zuidwesten wendt en beide zandbanken scheidt. De schepen, die in de rivier willen zeilen, kunnen onbevreesd het midden van het kanaal houden, tot zij de oostelijke zijde der kaap in het noordwesten hebben gelaten. Dan moeten zij derwaarts sturen, zich in het omzeilen digt bij de kaap houden, als zij in de *bakersbaai* willen varen, waar zij, de kaap zuidelijk latende liggen, op vijf vademen water, ankeren kunnen. Als men in de baai komt, dan mist men den vloed; wil men de rivier opwaarts varen, dan moet men de baai weder verlaten, en op eenen gelijken afstand, omtrent de lengte van een kabeltouw van *Tongue point* (de punt der tong), *Village* en *Chenook-point* (Dorps en *Tschinuk* punt) blijven.

Deze punt der tong, die in zeker opzigt een eiland vormt, ligt omtrent zeven mijlen boven de

de *Adamspiek* op den zuidelijken oever der rivier. De *Dorpspunt* is eene vrij aanzienlijke hoogte boven kaap *Disappointment*, en omtrent op denzelfden afstand van deze gelegen. Op hare flank ligt een stuk kale grond, het eenige van deze soort, dat men hier ontmoet, en dat derhalve een goed teeken om de punt te herkennen oplevert. In het volle kanaal heeft men zeven tot negen vademen water en eenen zandgrond. Zoowel bij het op- als nedervaren der rivier moet men den oever niet minder, dan op vier vademen naderen, of zich meer dan vijftien vademen van denzelven verwijderen. Dezelfde diepte ontmoet men ook aan den rand der beide zandbanken. Boven de *Tchinuk punt* vindt men op acht vademen diepte eenen goeden ankergrond. De rivier is echter vol ondiepe plaatsen, die veroorzaakt worden door de menigvuldige kleine armen, in welke de hoofdrivier zich verdeelt. Het land is op beide de oevers met ondoordringbare struiken, bestaande uit dennen, vlier, berk en esdoren, bedekt. Ook vindt men hier goede eiken en esfen.

De eerste Indianen, welke CORNEY zag, waren van den stam *Tschickeluhs* (*Chickeloes*), en stonden onder een opperhoofd, CALPO genaamd. Zij kwamen van eene plaats, *Clasfet* geheeten, ten noorden van de rivier gelegen, met vellen van zeeotters en bevers, om die in het fort *Georg* te verrui-

ruilen. Zij ſloegen hun leger op aan de *Bakersbaai*, waar zij van Junij tot October bezig waren met zalm en ſteur voor den winter te zouten en te rooken. Deze volksſtam is oorlogzuchtig en wordt zeer gevreesd. De volkplanters moeten tegen hen het meest op hunne hoede zijn, als zij niet benadeeld willen worden. Geen eenig man van dezen ſtam mogt aan boord van ons ſchip komen.

Omtrent vijf mijlen opwaarts den ſtroom ligt aan den noordelijken oever een dorp der *Tschinuks*. De koning van dezen ſtam heet COMCOMLEY of MADSAW, welk laatſte woord in hunne taal *donder* beteekent. Dit dorp beſtaat uit omtrent zeven en vijftig houten huizen, die alle zeer groot zijn. Zij zijn van planken gemaakt, die allen zoo zijn zamengevoegd, dat de rand der eene plank die der andere bedekt, en zijn met touwen van boomſchors aan ſterke in den grond geſlagene palen, vastgemaakt. Sommige hebben een dak met ſparren en eene nok, de meeste echter zijn plat. Zij zijn, ter beveiliging tegen regen en wind, zoowel van binnen als van buiten met oude matten behangen. Vijf tot vijftien huisgezinnen wonen in zulk een huis, en ieder heeft midden in zijne afdeeling eenen eigenen haard. De legerſteden ſtaan aan de kanten, één voet hoog boven den grond, en zijn met matten belegd, op welke allen onder elkanderen liggen óf om te ſlapen óf om te luijeren.

Bo-

Bovendien zijn deze woningen nog met lompe houten beelden verſierd, die de Goden, of *Clamas*, dezer Indianen moeten verbeelden, maar echter niet zeer ſchijnen geëerd te worden.

Hun huisraad beſtaat uit kasſen en koffers, uit hard hout uitgehold en zonderling verſierd. Ook bezitten zij manden, die zoo digt gevlochten zijn, dat zij water kunnen houden. In de koffers bewaren zij hunne kleederen en den gedroogden wintervoorraad. Als zij naar hunne winterverblijven trekken, dan nemen zij de planken en matten van deze zomerwoningen mede, en laten ſlechts de palen en ſparren achter. Zij zijn zeer morſig. Geheele hoopen van ingewand der visſchen en andere vuiligheid vindt men in hunne huizen, zonder dat die ooit weggeveegd worden. Ook bij het eten gedragen zij zich zeer walgelijk. Men ziet hen vaak in vuilnis en asch op den grond liggen, met de beenen op een ſtuk half gebraden vleesch, aan hetwelk zij naderhand, gelijk wilde beesten, knagen. Visch en groenten bereiden zij op eene hun eigene wijze. Zij werpen namelijk de ſpijs, die zij willen koken, in eene met water gevulde mand, en tevens van tijd tot tijd gloeijende ſteenen in dezelve, zoo lang tot de ſpijs gaar is.

De hoofdbezigheden der mannen zijn jagt en visſcherij. Voor het overige zijn zij zeer traag, en zelfs jonge lieden liggen uren lang aan den

oever in de zon. De vrouwen en meisjes maken hoeden, manden en matten, of verzamelen korrels, hout, enz. Deze Indianen hebben geen het minste denkbeeld van den landbouw. Zij vertrouwen in alle dingen op de Voorzienigheid en halen hun voornaamste voedsel uit de rivier en de zee. In den zomer verzamelen zij visschen, besfen en wilde vruchten in eene groote menigte voor den winter. Men stampt die fijn, vermengt ze met het vet van den zalm of van robben, en maakt brooden of koeken van dit mengelmoes, die dan, in kasfen bewaard, lang goed blijven. De zalm snijden zij, om dien goed te bewaren, in vier stukken, steken houtspanen in dezelve en laten die dan in de zon droogen, waarop ze in de huizen opgehangen en zoo gerookt en bewaard worden. (Men vergelijke hiermede de gewoonten der West-Kaledoniers in het voorgaande Deel.) Dit volk kent het gebruik van het zout niet. De vrouwen dezer natie zijn eigenlijk slechts slavinnen, maar schijnen echter wel tevreden met haar lot te zijn en gaarne te willen werken. De *Tschinuks* eten met smaak een' wortel, *Wapitoe* genoemd, die veel overeenkomst heeft met onze aardappelen. Hij groeit alom in de moerasfen, en zij verzamelen in September een grooten voorraad van denzelven voor den winter.

De mannen worden wel vijf Engelsche voeten,

acht

acht duimen lang, hun ligchaam is ſterk en weigemaakt, maar hun baard is niet zwaar. Hun gewaad beſtaat uit aardig zamengenaaide vellen van boschratten, het wordt over de ſchouders geworpen, onder den regterarm doorgehaald en boven den linker met een houten haakje vastgemaakt. Het is aan beide kanten open, zoodat zij de armen bij het gebruiken van den boog en andere wapenen, van welke zich dit volk zeer goed weet te bedienen, ongehinderd bewegen kunnen. De vrouwen dragen, behalve een ſoortgelijk kleed als de mannen, nog eene korte broek. De ooren, zoowel van mannen als vrouwen, zijn doorboord, zij dragen in dezelve kleine ſtokjes, in welke ſchelpen van een duim lang hangen, die *Hiaqua* genoemd worden. Hunne neuzen zijn ook doorboord, en zij dragen parelſnoeren in dezelve; ſommige ſteken ook eene veder van ganzen of zwanen door dit gat. Zij beſtrijken hun lijf met eene ſoort van rooden oker of robbetraan. Zij zijn zeer behendig in het gebruik van den boog, de knods en den dolk. De boog, van dennenhout gemaakt, is vier voeten lang en in het midden twee duimen dik, loopende dun uit naar het einde. Tot pees bezigen zij de zenuwen of ſlagaderen van den eland. De pijlen zijn uit ligt hout gemaakt, zij hebben eene punt van ſteen, been, ijzer of ivoor. CORNEY zag hoe met eenen pijl van de

IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)

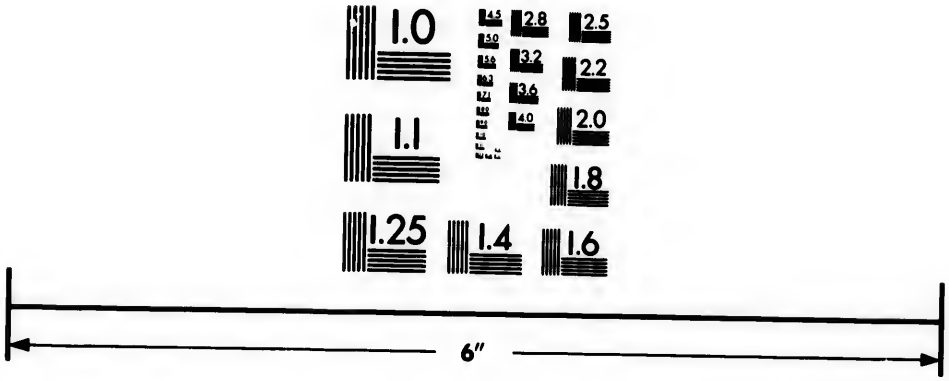

Photographic
Sciences
Corporation

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

2.8
2.5
3.2
3.6
2.2
2.0
1.8
1.0

laatste soort eene plank van omtrent een duim dik op eenen afstand van zes vademen doorboord werd. De manschap der *Columbia* schoot eens uit vermaak met zulk eenen boog naar een spiegeltje van drie duimen in het vierkant, dat bij den voorsteven van het schip gezet was, maar geen hunner kon, hoewel zij vrij kort bij hetzelve stonden, dit doel treffen. Een hierbij staande Indiaan lachte over hunne onhandigheid, nam den boog en vermorselde het spiegeltje op eenen afstand van vijf en negentig voeten. — De knods is twee voeten lang en naar evenredigheid dik en met snijwerk versierd. — De dolk bestaat uit ijzer of vuursteen, en wordt in het midden vastgehouden, zoodat men zich van beide einden kan bedienen. De Indianen hebben eene soort van snoer of strik zoowel aan den dolk als aan de knods vastgemaakt, die bij het gebruik dezer wapens om de hand wordt geslingerd. Niemand hunner gaat uit zonder deze wapenen.

Hunne voornaamste werktuigen zijn houten beitels, steenen aksen en hamers. Met behulp van deze gebrekkige werktuigen kloven zij evenwel vrij groote boomen tot planken, zoo als zij die tot bouwen hunner huizen bezigen. Hunne schuiten zijn zeer eenvoudig gebouwd. Sommige dezer kunnen echter wel dertig personen bevatten, zijn veertig voeten lang, in het midden zes voeten breed, twee voeten diep, en worden naar

den

den voor- en achterſteven ſmalier. Zij ſchilderen en verſieren dezelve met wolfs- of zeeotterstanden, die door verſcheidene zeelieden menſchentanden genoemd zijn. De riemen zijn ligt en tien voeten lang, terwijl het platte gedeelte twee en een half voet van deze lengte beſlaat. Het benedenſte gedeelte zweemt naar den ſtaart van eenen visch, het bovenſte naar dat eener kruk. In hunne ſchuiten vindt men netten, vischhoeken, harpoenen en ook lanſen om zalm te ſteken.

De vrouwen der *Tschinuks* zijn klein en hebben ſterke, maar dikwijls kromme beenen. Haar haar is zoo zwart als pik, het hangt om het hoofd en over de ſchouderen, ſlechts bij den dood van eenen naastbeſtaanden wordt het afgeſneden, tot een teeken van rouw. Zij dragen rokken van biezen, die over touwen zijn gevlochten, en welkers einden over de knien hangen. Deze zijn zeer warm. De oorlogskleederen der mannen worden uit de huid van den eland gemaakt, deze is zeer buigzaam en tevens zoo dik, dat geen pijl door dezelve kan dringen. CORNEY verzekert zelfs, dat hij gezien heeft, dat een pistoolkogel, op den afſtand van vijf vademen afgeſchoten, door deze huid niet kon dringen. Om het lijf wordt dit gewaad dubbel gevouwen. Bovendien hebben de mannen een kegelvormig hoofddekſel, dat onder de kin wordt vastgemaakt.

Onder deze Indianen heerscht nog de afschuwelijke gewoonte, om het hoofd der pas geborene kinderen plat te drukken. Zoodra een kind ter wereld komt, leggen zij het in eene kleine kano of in eene tot dit doel gemaakte wieg. Dan binden zij het eenen doek zoo vast om het voorhoofd, dat het gezigt zich in de breedte uitstrekt en de oogen uitpuilen, waardoor het een zeer woest gelaat krijgt. Schreeuwt het kind van pijn, dan maakt de moeder eene poos den doek los en laat het zuigen. Hoe platter het hoofd wordt, hoe fraaijer het kind in de oogen van dezen stam is.

De wijze, op welke zij hunne dooden begraven, bestaat hierin, dat zij die, met al wat zij bezitten, in eene kleine kano leggen, en deze dan tusschen twee boomen of palen ophangen, waarop zij dezelve met matten bedekken.

COM-COMLEY, koning der *Tschinuk* Indianen, is het rijkste en magtigste opperhoofd in deze streken. Hij is een klein, oudachtig man, aan één oog blind, en heeft drie vrouwen en verscheidene kinderen. Zijn oudste zoon (CASSACAS) is een sterk, welgemaakt man, vijf voeten, zes duimen lang, die hem eens in het bewind moet opvolgen. Hij is geen vriend van de blanken, en heeft zich zelven den titel: *Prins van Wales*, gegeven. SELECHBL is de tweede zoon van COMLEY, hij noemt zich *Hertog van York*,

York, is klein van perſoon en de blanken zeer genegen.

Terwijl de *Columbia* hier voor anker lag, kwam een man, die tot eenen der ſtammen van het binnenland, die der *Susunihs* namelijk, behoorde, te *Tschinuk*, ſchoot met eenen pijl naar den koning, terwijl deze zich baadde, en vlugtte daarop naar de bosſchen. De koning liet hem terſtond door eenen zijner gunſtelingen onder zijne ſlaven vervolgen, die hem inhaalde, door eenen ſlag met zijne knods ter aarde wierp en daarop met den dolk ombragt. Hierop verwde hij zijn gezigt geheel zwart, bond het haar op den ſchedel als een ſtaart, omwond armen en beenen met gras en liep toen drie dagen en nachten door de bosſchen rond, terwijl hij aanhoudend een krijgsgeſchreeuw, als ter uitdaging tot den ſtrijd, liet hooren. De manſchap van de *Columbia*, in welkers nabijheid dit voorviel, werd hierdoor zeer ontrust, vooral dewijl ook oorlogsſloepen zich in de nabijheid vertoonden, en alle inboorlingen zich ten krijg ſchenen toe te rusten. De koning COMLEY wist echter deze zaak te vereffenen en alle bloedſtorting voor te komen.

Niet ver van de hofplaats van COMLEY ligt een dorp, van eenen anderen ſtam der *Tschinuks*, dat onder een opperhoofd, TACKUM genoemd, ſtaat. Op de *Adamspiek* ligt ook een groot dorp, dat bewoond wordt door de *Clad-*

saps, een ſtam, die ſlechts een weinig van de *Tschinuks* verſchilt. Deze, benevens de *Tschikeluhs*, zijn de eenige Indiaanſche ſtammen, die zich bij den mond der rivier *Columbia* hebben nedergezet. Al deze natien zijn overdreven bijgeloovig, en gelooven aan ſpoken en bovennatuurlijke invloeden. Zij ſchijnen weinig of geenen Godsdienst te bezitten, hoewel zij ſtellen, dat er een goede Geest is, die alles regeert, en wiens toornige ſtem zij in den donder meenen te hooren. Er heerscht onder hen een verward denkbeeld, dat de wereld eens door water verwoest is en in het vervolg weder op dezelfde wijze zal vergaan. Zij zeggen, dat een goed mensch, na zijnen dood, in eene wereld komt, waar overvloed van levensmiddelen wordt gevonden en niemand behoeft te werken; maar dat integendeel een boos mensch, na zijn ſterven, naar eene plaats gaat, waar gebrek aan levensmiddelen heerscht, en waar hij gedrongen wordt om zwaar te werken, en met de grootſte moeijelijkheden moet worstelen. Deze geloofsartikelen bewijzen ten minſte, dat deze volken eenen grooten afkeer van den arbeid bezitten.

Men vindt ook ſlaven onder hen, welke uit krijgsgevangenen beſtaan, die de eene ſtam van den anderen koopt. Als een opperhoofd ſterft, dan worden ter zijner eer, nadat zijn rang is, drie tot zes ſlaven geofferd. — In den winter

gaan

gaan al deze ſtammen weder naar de bosſchen, waar zij afzonderlijke winterdorpen bezitten. In den zomer vangen zij ſteur, zalm en vele andere kleinere visſchen. Op het einde van het jaar krijgen zij een' overvloed van eenden, ganzen en zwanen, en in de lente wordt hier een kleine visch, die veel overeenkomst heeft met de Sardellen, in menigte gevangen.

Het klimaat is bijna als dat van *Engeland*; van Mei tot October is het weder zeer fraai, en de wind blaast meest uit het noordwesten of noordoosten; het regenachtig jaargetijde begint in November met frisſche, maar onaangename winden uit het zuidwesten en zuidoosten, vergezeld met regen en onweder. Verſcheidene jaren begint het reeds in de eerſte dagen van November te vriezen, en de vorst duurt een of twee maanden, waarop dan weder regen volgt. Gedurende den zomer komen vele inboorlingen der ſtammen van de Binnenlanden naar de kust, om het fort van pelterijen te voorzien, en legeren zich dan bij eene kleine baai, waar zij veilig zijn. Het ontbreekt alsdan niet aan oneenigheden met den ſtam van den koning COMLEY. Hij zond voorheen lieden naar de Binnenlanden, om van de daar wonende ſtammen pelterijen te koopen, terwijl hij deze van het fort poogde te verwijderen, onder voorwendſel, dat de blanken ſlechte menſchen waren, die hen tot ſlaven zouden ma-

ken. De geruilde huiden verkocht hij dan zelf aan de Europeesche volkplanting en won hierop ruim de helft. De heer CORNEY zegt, dat aan deze Westkust de slavenhandel nog sterk door de Amerikanen wordt gedreven. Zij koopen de slaven in de zuidelijke havens en ruilen voor dezelve in de noordelijke zeeotters- en andere huiden.

De hoofdartikelen, voor welke de bewoners dezer kust hunne pelterijen ruilen, zijn geweren, witte wollen dekens, kruid en lood, roode verw, met welke zij hun gezigt schilderen, tabak, paarlen van glas, knoopen en ruw geel koper, uit hetwelk zij armbanden, ringen, enz. maken. Gemaakte kleederen zijn ook zeer gezocht. Het land is vol beeren, wolven, tijgerkatten, vossen, wasbeeren, konijnen, muskusratten, boschratten, rendieren, elanden, rivierotters, bevers en andere dieren. De zeeotters worden aan de kust gevangen en komen nooit opwaarts de rivier.

De oorlogskano's dezer Indianen bestaan, gelijk de andere, uit uitgeholde boomen, en zijn even zoo lang en breed als deze. Voor en achter zijn boven den rand borstweringen geplaatst van drie tot vier voeten hoog, in welke schietgaten gevonden worden, uit welke pijlen worden afgeschoten.

De Indianen staan het meest verbaasd, dat de blanken, die te scheep herwaarts komen, terstond diegenen kennen, die te land hier gekomen zijn, en dat de laatste weder te scheep naar huis keeren.

VIII.

VIII.

REIS VAN DEN HEER BOIE DOOR NOORWEGEN.

De heer F. BOIE, Deensch ambtenaar te *Kiel*, deed in 1817 eene reis door *Noorwegen*, met oogmerk om natuurkundige waarnemingen te verzamelen over de vogelen van die ſtreken, vooral over de zeevogels, die in eene groote menigte aan de Westkust van dit land gevonden worden. Zijn reisgenoot op dezen togt was de luitenant VAN WOLDIKE, die zich te *Koppenhagen* bij hem voegde. Hoewel het dagboek van onzen reiziger, door zijnen broeder te *Schleswig* in 1822 uitgegeven, eigenlijk voor geen uittrekſel vatbaar is; dewijl deszelfs inhoud meestal natuurkundig is en de natuurkundige geſchiedenis der vogelen bevat, zoo behelst het echter tevens zulk een aantal belangrijke aanmerkingen over het land, deszelfs bewoners, zeden en gewoonten, die niet ſlechts de oplettendheid van den natuurkundigen, maar ook van elk beſchaafd mensch verdienen, dat wij gelooven onze lezers eenen we-

wezenlijken dienst te zullen doen, als wij het voornaamste hun hier aanbieden.

Onze reizigers gingen in April van *Koppenhagen* op weg, en gaven, om spoediger voort te komen, de voorkeur aan de reis te land door *Zweden*, boven die der zee. Zij kochten te *Helsingborg* voor eenen spotprijs eenen openen, ligten, doch sterken mandewagen, met welken zij spoedig door *Schonen* en *Halland* trokken. — De beschrijvingen van den waterval bij *Trolhatta* vond de heer BOIE, gelijk vele andere reizigers, gedeeltelijk overdreven. In het boek der vreemdelingen stonden een aantal klagten over teleurgestelde verwachting. Merkwaardig was de bezigtiging der sluizen en van het door de rotsen gehouwene kanaal, dat twee en twintig voeten breed en elf voeten diep is. Het is een gebrek, dat de kanten van dit kanaal niet behoorlijk glad gemaakt zijn, maar hier en daar hoekige steenen uitsteken, ook zijn de vijf op elkander volgende sluizen op verscheidene plaatsen zeer lek. Onze reizigers hadden het geluk, hier juist op eenen tijd te komen, dat sommige met hout geladene schepen door het kanaal voeren, en van de eene sluis in de andere de hoogte van honderd twintig voeten nederdaalden. Een fraai gezigt!

Op den twaalfden April kwamen zij te *Christiania*. Onderweg vonden zij nog diepe, gedeeltelijk pas gevallene sneeuw. De omtrek

de-

dezer hoofdſtad van *Noorwegen* heeft veel overeenkomst met die van *Genève*. In den zomer is het verblijf op de hoffteden, die deze ſtad omringen, zeer aangenaam. In dezen tijd was de *Fiord* (zoo heet in de Noorweegſche taal een zeeboezem, baai of inham) nog grootendeels met ijs bezet. De hoogeſchool, eerst in den laatſten tijd, toen *Noorwegen* nog Deensch was, opgerigt, bezit, door vrijwillige bijdragen van edelmoedige medeburgers, reeds een aanzienlijk fonds, en de bibliotheek bevat ruim zeventig duizend banden, grootendeels door den koning van *Denemarken* aan dezelve geſchonken, en na den afſtand van *Noorwegen* aan *Zweden* herwaarts gebragt.

De wijze van reizen in *Noorwegen*, ten minſte in de zuidelijke deelen van dit land, is gelijk aan die in *Zweden*, ſchoon de last, om reizigers te vervoeren, in *Noorwegen* nog evenrediger onder de onderdanen verdeeld is. Ingevolge de verordening van zes Junij 1816, die de nieuwſte hiertoe betrekkelijke bepaling bevat, zijn voor de afſtanden van eene of twee mijlen op de landſtraat pleisterplaatſen beſtemd, op welke twee perſonen, ſlechts zelden één, voor de reizigers zorgen moeten. Deze zijn de *Waard* (*Giestgiver*) en de *Skytsſkaffer*, die voor het aanbrengen van paarden moet zorgen, terwijl hij die inwoners, wiens beurt dit is, aanzegt om

op

op de postplaats te komen. De voerman, die te laat komt, moet eene geldboete betalen, maar de reiziger, die de voerlieden meer dan zeven kwartier uurs laat wachten, moet, behalve het door de wet bepaalde loon, nog daarenboven wachtgeld betalen. Op iedere pleisterplaats geeft de Waard aan den reiziger een tot dat einde bestemd boek, in hetwelk hij zijnen naam, den weg, dien hij wil inslaan, en zijne klagten, zoo hij die meent te hebben, schrijven moet. Onder deze laatste behooren echter niet de klagten over te langzaam rijden, daar hij dit aan zich zelven moet wijten, dewijl hij vrijheid heeft, om zelf de paarden te mennen. Dit boek wordt aan den Voogd, als ambtenaar der Policie, op de gerigtsdagen ter hand gesteld, en hij straft, als hij de klagten gegrond vindt en de verklaring van den Waard heeft gehoord, diegenen, die hunnen pligt verzuimd hebben. Indien de reiziger de paarden op eene onbetamelijke wijze afjaagt, moet de Waard op de volgende rustplaats hem zoo lang paarden weigeren, tot dat hij den voerman schadeloos gesteld heeft. De reiziger is ook verpligt, op iedere pleisterplaats één uur op paarden te wachten, als de voerman eene kwart mijl van dezelve woont, twee uren, als de afstand eene halve mijl, en drie uren, als die eene mijl bedraagt.

De reizigers kunnen ook, ter voortzetting van hun-

hunnen togt, niet slechts rij- en wagenpaarden, maar ook eene kar of slede, maar geen eigenlijken wagen, krijgen. Ter bevordering van gemak, en om spoediger voort te komen, moet men eenen zoogenoemden *Forbud* vooruit zenden, dat is een bode of slechts een loopcedel, die dan met de op dezelve aangeteekende pakkaadje van de eene pleisterplaats naar de andere wordt gezonden, en te weeg brengt, dat de reiziger bij zijne komst de bestelde paarden vindt en terstond zijnen weg kan vervolgen. Bij deze inrigting kan men, als de wegen goed zijn, dat is in den zomer of in den winter, op eenen dag twaalf Noorweegsche mijlen (1=1½ geogr. mijlen) afleggen, en dus in vijf of zes dagen van *Christiania* te *Drontheim* komen.

Zij vertrokken nu van *Christiania* langs wegen, die met sneeuw bedekt, en regts en links door hoogten met dennen beplant, omringd waren. Te *Hundorp* kregen de reizigers eene kamer op de eerste verdieping van eene voor de vreemdelingen gebouwde woning, waar zij den tijd in gesprek met den kastelein en zijne vrouw, die met hen aten en thee dronken, aangenaam doorbragten. Zij roemen zeer de trouwhartigheid der inwoners dezer streek, die tevens een fijn gevoel voor het welvoegelijke en de grootste beleefdheid bezitten. Man en vrouw noemden hier voor het eerst de reizigers in het enkelvoud,

gij,

gij, en men scheen in dit dal (*Guldbrandsdalen*) niet gewoon te zijn, om zich, bij het aanspreken van iemand, van het meervoud te bedienen. De heer BOIE had hier, gelijk ook op vorige pleisterplaatsen, moeite om eene rekening te krijgen, dewijl men dit voor baatzuchtig en ongepast hield, en tevreden wilde zijn met hetgeen hij geven wilde. Nadat hij nu eindelijk betaald had, gaf men hem een gedeelte van zijn geld terug, dewijl hij, zoo als de Waard zich uitdrukte, immers door den reiziger insgelijks onthaald was.

De hofstede *Tofte*, aan de rivier *Lougens-Ely* gelegen — die de heer BOIE en zijn reisgenoot in de laatste dagen van April, langs eenen over bergen loopenden en met sneeuw bedekten weg, op welken zij dikwijls hunnen wagen moesten verlaten en over de gevaarlijkste plaatsen kruipen, bereikten, werd door een' afstammeling der oude Noordsche JARLE bewoond; zijn geslachtsnaam, PAUL BATH, was echter in PAUL TOFTE veranderd; het is namelijk hier de gewoonte, den bezitter van eene hofstede, derzelver naam te geven. Het binnenste van het hier staande houten huis (zoo als die in *Noorwegen* meestal op het land gevonden worden), was op eene met de welvaart van den bewoner overeenkomstige wijze met beeldhouwers werk versierd, ook vonden zij in de vertrekken meubelen, in denzelf-

zelfden smaak gemaakt en geschilderd, zoodat hier de scherpste kleuren schitterden. — Aan de muren hing het beste huisraad, zilveren lepels en vooral veel Engelsch aardewerk. In plaats van eene kagchel, stonden in de meeste vertrekken schoorsteenen. De kastelein was zeer beleefd en in eigen gemaakt goed gekleed.

In *Fogstuen* aten de reizigers *goeden raad*, zoo heet namelijk eene soort van koeken van garstemeel, in dit land zeer gewoon.

Te *Jerkin*, voor *Drontheim*, in het gebergte *Dovrefield*, woonden zij de eerste jagtpartij, en wel op sneeuwhoenders, bij. De neef van den kastelein, een wakkere knaap, was hun gids. Hij droeg een door hem zelven gemaakt geweer, eene graauwe buis en broek, groene kousen en zulke schoenen, die best geschikt waren om het doordringen van de sneeuw te beletten. Eene groene kap bedekte een groot gedeelte van zijn gezigt, om het lijf had hij een' gordel, aan welken een fraai gesneden rendierenbeen hing, om aan hetzelve het wild, dat hij schieten mogt, te hangen. Bovendien droeg hij nog sneeuwschoenen (*Sky*), die van den regter voet was wel vier ellen, en die van den linker twee ellen lang. De heer BOIE zegt: „ wij zagen dra de hofstede *Jerkin* niet meer, en eene onafzienbare vlakte van schitterend witte sneeuw, met welke de golfachtige woestijn bedekt was, omringde

ons van alle kanten. In de verte verhieven zich de punten van den *Snehättan*, den *Tinder* en andere bergen, van eene zonderlinge gedaante, en hier en daar zagen wij den top van eenen in de ſneeuw bedolvenen berk. De ſneeuw bezweek van tijd tot tijd onder onze voeten, terwijl onze gids, ongelijk vlugger dan wij, door middel van zijne ſneeuwſchoenen over dezelve gleed, ſnel gelijk een pijl als het bergaf ging, en ſteeds nog ras genoeg als hij naar boven liep, waarbij hij dan laveerde als een ſchip; kwamen wij op kale plekken, dan nam hij zijne ſneeuwſchoenen, die zeer ligt zijn, onder den arm."

Toen de reizigers te huis kwamen, konden zij geene voorwerpen duidelijk onderſcheiden, zoo zeer waren zij door de terugkaatſing der zonneſtralen op de ſneeuw verblind; hun gezigt was en bleef eenige dagen gezwollen. Tot een bewijs van de ſcherpte der lucht te *Dovrefield*, dient ook de koperbruine kleur van het gelaat der mannen te *Jerkin*, die veel naar die der Amerikaanſche wilden zweemt. Hunne vrouwen zijn blanker, zonder daarom fraai te zijn, hoewel zij, gelijk bijna alle bewoneresſen van het *Guldbrandsdal*, door haar waarlijk goudgeel haar uitmunten.

Het was nu reeds Mei, en het reizen over de ſneeuwbergen werd ſteeds moeijelijker. Van *Jerkin* af konden zij hunnen wagen niet meer gebruiken, het bovenſte gedeelte van denzelven

werd

werd dus op eene zoogenoemde lange slede, en het onderste op eene andere gezet, en de heer BOIE met zijnen reisgenoot zaten op twee andere. Op dezelfde wijze werd de reis naar *Drivstuen* voortgezet, en de reizigers moesten zelf de paarden mennen, die hunne sleden trokken. Weinige minuten achter *Kongsvold* kwamen zij op de hier reeds in zee stortende *Driva*, over welks bevrozene oppervlakte in den winter de weg loopt, terwijl men in den zomer over den *Vaarstin* reist, eenen pas, dien men dikwijls verscheidene honderde voeten in de steile helling der rotsen boven het bed der rivier gehakt heeft.

De heer BOIE verhaalt: „thans ging het ras op het ijs bergaf in eene huivering wekkende diepte naar beneden, toen het ijs plotseling begon te kraken en het voorste paard in het water viel; de slede volgde met den voerman, die echter dra zich wist te redden, maar het paard moest al zijne krachten inspannen, om weder op het ijs te komen, en hetzelfde lot hadden de overige sleden te wachten. Onze pakkaadje zou dus doornat geworden zijn, als wij het hadden willen wagen denzelfden weg te nemen, de sleden moesten dus langs den regter, geene vijf voeten breeden, hellenden oever, die met klompen rots bedekt was, gevoerd worden. Dit tooneel viel dikwijls voor, en wij wisten dan niet, of wij ons meer over de behendigheid der paarden, dan

der beide lieden, die ons volgden, moesten verwonderen."

„ Eerst om acht ure des avonds hadden wij de twee mijlen van *Kongsvold* tot *Drivstuen* afgelegd. Door de inſpanning van dezen dag geheel afgemat, vielen wij dra in eenen diepen ſlaap, en gingen den volgenden morgen weder vroegtijdig op reis. Het vriendelijke: geluk op reis! of de Heer geleide u! dat men ons bij het afſcheid toeriep, ſcheen ons van nu af niet meer nietsbeteekenend te zijn, en wij hebben leeren beſeffen, dat deze gewoonte, die in landen, waar het reizen met weinig of geen gevaar verbonden is, in vergetelheid raakt, in dit land wel mag gebezigd worden. Onze baan liep nu op nieuw over het ijs der *Driva*, en daar wij aanhoudend nederwaarts trokken, zoo kon men gemakkelijk voorzien, dat de moeijelijkheden, die wij den vorigen dag ontmoet hadden, nog zouden vermeerderen. Wij volgden dus ook gaarne den ons gegevenen raad, om eene vijfde ſlede te nemen, om met geen te zwaren last over de dunne ijskorst te rijden; en inderdaad vonden wij ook in het midden der rivier vele groote opene plekken, maar de ruimte was echter groot genoeg, om bij het allerſterkst aanſporen der paarden naast zulke openingen, op het van den oever ſchuins afloopend ijs, te rijden. Het was dus niet te verwonderen, dat de ſleden op zulk eenen weg

dik-

dikwijls omvielen! Daarenboven brak het ijs verſcheidene malen, en het paard der eerſte ſlede van onzen trein ſtond eens tot aan den kop in het water. Het was alsof de paarden een voorgevoel hadden, wanneer het ijs niet ſterk genoeg zijn zou om hen te dragen, ten minſte gaven zij voor het breken alle teekenen van vrees. Deze paarden zijn ſterke dieren, fraai van leest, met dunne pooten, ook zijn de paarden van dit dal zeer beroemd en naar evenredigheid zeer duur."

Op deze wijze reist men dus nog in het begin van Mei in het zuidelijk *Noorwegen!*

Te *Drontheim* werden onze reizigers door de familie van den Staatsraad KNUDSON zeer gastvrij ontvangen. Een zijner zonen bragt hen naar den beroemden waterval *Leerfos*, die de *Nid-Elve* in de nabijheid dezer ſtad vormt. Hij ſtort in twee afdeelingen, met eene aanzienlijke hoeveelheid water, omtrent zeventig voeten naar beneden. De omtrekken zijn ſchilderachtig. Boven dezen waterval is in het jaar 1816 eene inſtorting der aarde geſchied, die eene kerk, eene daarbij gelegene hofſtede en verſcheidene menſchen heeft bedolven. In de ſtraten van *Drontheim* lag nog ſneeuw, ook vonden zij op hunne verdere reis in de gebergten ſomtijds de ſneeuw wel zestien voeten hoog.

De ſtreek van *Drontheim* tot *Nummedalen*

wordt voor eene der vruchtbaarste van geheel *Noorwegen* gehouden. Dit bleek ook uit de gedaante der woningen. De kamers in de hier staande boeren-hofsteden waren ook ruimer en zindelijker, dan men verwacht had. De gewoonte, om den vloer der vertrekken, in plaats van met zand, met dunne takjes van dennen- en jeneverboomen, te bestrooijen, die reeds in *Zweden* en te *Christiania* heerschte, had hier ook doorgaans plaats. Verscheidene bewoners dezer huizen munteden uit door kunde en een gezond oordeel. Maar de voerlieden waren lastig door hunne nieuwsgierige vragen: wat zijt gij voor een landsman? hoe oud? leven uwe ouders nog? zijt gij gehuwd? enz.

Men bouwt hier koren, niet slechts voor de behoefte, maar ook om te verkoopen. Meer voordeel levert echter de veeteelt op, hoe moeijelijk het ook valt het noodige voeder voor koeijen, schapen en geiten, die hier zeer talrijk zijn, voor de negen wintermaanden te krijgen; de nabijheid echter der stad en het gemak om de voortbrengselen over het water te vervoeren, spoort den ijver der landlieden aan.

Van *Aargard* moesten zij hunnen togt te water voortzetten. Tot aan het uiterste van *Finmarken* bedient men zich ter zee slechts van de zoogenoemde *Nordlandsbooten*. Men bouwt die van verschillende grootte, en van deze, of lie-

liever van het getal der in de zijden geslagene pennen, om de riemen tegen te houden, ontleenen deze booten hare namen, namelijk *Fierring* (voor vier riemen), *Sexring* (zes riemen), *Ottring* (acht riemen) en *Femböring* (vijf paar riemen). Eene boot van vier riemen is zoo klein, dat die niet wel meer dan twee menschen kan bevatten, en men bedient zich ook slechts van deze tot visschen in de nabijheid der hofsteden. Grooter is eene *Sexring*, en in eene *Ottring* meent de Noorman reeds een duchtigen storm te kunnen trotseren, waarom men zich dan ook van deze vaartuigen bij voorkeur op verre togten bedient. De lengte van zulk eene boot bedraagt omtrent zestien Parijsche voeten, en op de banken kunnen twee man ieder met den zeer ligten riem roeijen. De voor- en achtersteven, zoo wel als de kiel der *Nordlands*-booten zijn zeer spits, en één zeil beslaat de gansche lengte van den hoogen mast, aan welken het door een in het midden ringvormig uitgehold dwarshout is vastgemaakt, en met dit hout opgeheschen of gestreken worden kan, en daarom is dit gansche vaartuig in zeker opzigt zeer buigzaam en zoo ligt, dat weinige menschen het op den wal trekken, en in het schuitenhuis, zoo als er bij iedere hofstede ten minste één staat, kunnen brengen. Een maatregel, zonder welken deze booten bij invallende windvlagen of holle

zee zeker tegen de rotsachtige kust verbrijzeld zouden worden; want een uitgeworpen anker houdt zelden in de met zeegewassen bedekte klippen. Men houdt deze booten voor de snelste zeilers, vooral bij halven wind. Terwijl nu het maaksel en de slechts een kleine handbreed boven het water uitstekende rand dezer vaartuigen den reiziger vrees inboezemen, geeft hem tevens het groote zeil hoop, dat hij in korten tijd eenen verren weg zal afleggen, en hij behoeft slechts zijn oog te vestigen op het bedaard en moedig gelaat dezer zeelieden, om alle vrees te verbannen.

Verder noordwaarts kregen de gewone boerenwoningen eene andere gedaante. Het is namelijk de gewoonte, dat in het zuidelijk *Noorwegen* ieder huis een voorhuis heeft, en men komt eerst uit hetzelve in de kamer, die zeker dikwijls ook de keuken is, en in welke het weefgetouw van de huisvrouw staat. Maar hier in het Noorden vindt men deze kamer niet, en alles wordt naauwer en onzuiverder. Slechts de vriendelijke, rijkelijk met vensters voorziene woningen der Waarden, even net van binnen als van buiten, maken hier eene uitzondering.

Toen de heer BOIE op den negentienden Mei te *Seijerstad* vraagde hoe veel hij verteerd had? bragt hem de vrouw van het huis aan het raam, wees op de zee en de velden, die de woning

om-

omringden, en zeide toen deze merkwaardige woorden: „zoo lang het land nog koren en de zee ons visch geeft, moet geen reiziger kunnen zeggen, dat wij geld van hem genomen hebben!"

Vier zeelieden waren ter besturing van ons vaartuig bestemd. De oudste, een man met een eerwaardig gelaat, plaatste zich aan het roer, en een jongere ging, volgens de gewoonte des lands, bij den voorsteven op den rand der boot zitten, deels om tegen de boot dikwijls op eene zijde liggende windvlagen een tegenwigt op te leveren, deels echter ook om het zeil in tijd van nood oogenblikkelijk te kunnen strijken. — Wij zaten in het achterste gedeelte der boot en verheugden ons over de schoonheid der natuur en over deze knappe menschen.

In *Foldereid* hadden onze reizigers gelegenheid om overtuigd te worden, hoe onregelmatig en traag de loop van den post in deze noordelijke streken is, en hoe zelden deze door reizenden bezocht worden. Een man, die kort na hun vertrek te *Seijerstad* was gekomen, had gehoord, dat zij voornemens waren naar *Hundsholmen* in *Salters Voogdy* te trekken, en wilde hen dus verzoeken zijne brieven mede te nemen. Hij was hen daarom ook tot *Lougen* en vervolgens tot *Foldereid* gevolgd, en had dezelfde moeijelijkheden van eenen watertogt moeten verduren. Zij vonden den een en twintigsten Mei bij hun

ontwaken dezen man in eene kamer ſchrijvende; ontvingen zijne brieven, vergezelden hem naar de haven, waar hij terſtond weer ſcheep ging om naar *Seijerſtad*, (zeker een afſtand van twintig uren) te reizen.

Het onderſcheid tusſchen deze ſtreek en die van *Drontheim* was zeer in het oog loopend; niettegenſtaande deze ſlechts één graad noordelijker lag. Te *Drontheim* werden de oevers allengs tot aan het gebergte hooger, en men vond alom hofſteden, welkers akkers hier en daar bij elkanderen lagen, als ook wegen, koophandel en menſchen — maar hier waren de oevers ſlechts loodregte opgeſtapelde onvruchtbare rotsklompen, alom heerschte eene doodſche ſtilte, zelden vond men eene hofſtede en zag men menſchen, die van de gelegenheid beroofd, om met elkanderen te kunnen verkeeren, ſlechts met moeite hun dagelijksch onderhoud wonnen. Het zaad lijdt hier veel door den nachtvorst en de visſchen der zee komen niet in menigte herwaarts. Deze laatſte reden namelijk maakt het begrijpelijk, waarom men in het Noorden aan het verblijf op de naakte kust der zee den voorrang geeft boven dien in het binnenſte van het land, waar niets dan hout te vinden is. — Zoo men ook ſlechts een oog op de landkaart ſlaat, zal men het groote onderſcheid tusſchen de bevolking dezer beide ſtreken ontwaren — hoe vele namen van hofſteden, die

ech-

echter niet eens alle zijn opgeteekend, vindt men bij *Drontheim*! maar hier slechts namen van meren en bergen, die zelfs aan de bewoners der hofstede *Foldereid* onbekend waren, en men vindt evenwel noch ten westen, noch tot aan de grenzen der Zweedsche woestijn van *Umea Lapmark* nergens eene andere woning.

Het gedorschte koren wordt gedeeltelijk in de huizen gemalen, en men bereidt uit roggemeel eenen brij, de dagelijksche spijs der Noordsche boeren, en uit haver en garstemeel een dun brood, dat bij den gedroogden en verschen visch gebruikt wordt.

Gedurende hun driedaagsch verblijf te *Foldereid* rusteden de reizigers over dag, en gingen des nachts op de jagt, want op deze hooge breedte werd het nu niet meer donker. Hoewel de beken nog met ijs bedekt waren, zoo was evenwel door het aanhoudend dooijen de sneeuw zoo verminderd, dat het ten minste mogelijk, hoewel nog moeijelijk was, door de bosschen te trekken, en tegen verdwalen beveiligde hen het aanhoudend gedruisch van eenen waterval in de nabijheid der hofstede, waardoor zij steeds den weg derwaarts vinden konden. De heer BOIE zegt: deze schemerachtige en zoo plegtig stille nachten leverden voor ons iets onbeschrijfelijks verhevens op! De gesteldheid der streek bragt mede, dat wij onwillekeurig van elkander gescheiden

den werden, en dan kon mij ſlechts een ſnaphaanſchot van mijnen kameraad uit den droom, dat ik het eenig menſchelijk wezen in deze wildernis was, doen ontwaken. Deze algemeene ſtilte werd ſlechts geſtoord door het geluid der zingende lijster, en door dat van het roodborstje, het ſneeuwhoen der moerasſen, van den berg- en berkhaan, en van het korhoen, dat men den ganſchen nacht hoorde.

Het rood en wit gepleisterde huis te *Teraak* met deszelfs dak van zoden, leverde reeds van verre een aangenaam gezigt op, en de gastvrije ontvangst beantwoordde ook aan het vriendelijk uiterlijke. De komst van eenen vreemdeling ſchijnt voor deze brave, aan eenzaamheid gewone landslieden, eene ſoort van feestdag te zijn, met zulke zigtbare teekenen van welwillendheid gingen de bewijzen hunner gastvrijheid gepaard. Hier werden onze reizigers de, ook in het zuidelijk *Noorwegen* bekende, *Multe besſen* (*rubus Chamaemorus*) met room voorgezet, eene ſpijs, die in aangenaamheid veel overeenkomst heeft met aardbeziën. De vrucht heeft de gedaante en grootte der bramen, maar is geel van kleur, zoo als de rijpe korrels der Turkſche tarwe, en ſlechts aan de zonzijde eenigzins kersrood. — De zeevisſchen ſmaakten ook zeer lekker, en waren gedeeltelijk veel vetter, dan die bij *Helgoland* of in de *Oostzee* gevangen worden. Eene

thee,

thee, uit gedroogde bladeren der aard- en boschbeziën beſtaande, ſmaakte vrij goed.

Op hunnen verderen togt naar *Alstenoe*, welke ſteeds langs de zeekust, tusſchen eilanden en klippen liep, waren zij door ſtormachtig weder genoodzaakt, op den acht en twintigſten Mei te middernacht op het eiland *Tiotoe* te landen. Door wind, regen en overſlaande golven geheel nat en koud geworden, ondervonden zij dubbel aangenaam de ook hier in gebruik zijnde aartsvaderlijke gewoonte, om zelfs des nachts het huis niet te ſluiten, en vreemdelingen, zonder eens naar hunnen naam te vragen, op eene echt Homeerſche wijze te ontvangen. Dit eiland is de eigendom van den heer BROODKORF, en wordt voor de fraaiſte bezitting noordelijk van *Numedalen* gehouden. Men vindt zelfs in *Drontheim* weinige huizen, die met de prachtige woning van dezen eigenaar kunnen vergeleken worden. De reizigers verzochten de dienstboden hunnen heer niet wakker te maken, en werden, hoewel onbekend en nat, in de fraaije vertrekken, voor vreemdelingen beſtemd, gebragt, waar zij de nog overige uren van den nacht, verdrietig over dit vertoeven, doorbragten. Zij vreesden, dat zij genoodzaakt zouden zijn, hier eenigen tijd te moeten blijven, want de Heer BOIE herinnerde zich eene anekdote, hem door den overleden eigenaar van *Forviig* verhaald, die eens het roer

van

van de boot eens vreemdelings had laten wegnemen, om hem te verpligten zoo lang in zijn huis te vertoeven, tot er een nieuw roer gemaakt was.

Des morgens ontbeten onze reizigers met het huisgezin van den bezitter van dit eiland en zijnen insgelijks gehuwden zoon.

De rooverijen van eene soort van *meeuwen*, die andere watervogelen hunnen buit ontjagen, waren zeer vermakelijk. Naauwelijks had toch eene *stormmeeuw* of *zeezwaluw* eene goede vangst gedaan, of men hoorde reeds in de verte het noodlottig geluid *Io*, vermengd met het jammerend geschreeuw der vervolgden, en de roover was in de nabijheid! De strijd duurde niet lang, want de laatste viel met de snelheid van den bliksem op den armen schelm aan, hem dan eens boven, dan eens beneden knijpende en verschrikkende, en de uitgespogene visch werd, eer hij nog naauwelijks de helft van den val uit de lucht in het water had volbragt, met eene verbazende behendigheid onderschept, en dan met eene langzame vlugt naar het roofnest gebragt.

Onze reizigers vervolgden hunnen togt van de hofstede *Kapperdaal* op *Lootland* in het begin van Junij, in gezelschap der heeren LOSSIUS en BERG, eigenaren der hofsteden *Kapperdaal* en *Saviig*. Het doel dezer laatsten was om in *Lofodden* de tiende van de wintervisscherij

te

te halen. Zij waren voor onze heeren welkome reisgenooten, dewijl zij alom zeer bekend waren. Op den zesden doorsneden zij den Poolkring. Zij geven ons nu nog eenige algemeene aanmerkingen over de voogdij van *Helgoland*, die wij zullen overnemen, nadat wij vooraf gemeld hebben, dat *Noorwegen*, zoo als bekend is, verdeeld wordt in de stiften *Christiania* (of *Aggerhuus*), *Christiansand*, *Bergen*, *Drontheim* en *Nordland*. Het laatste dezer stiften bevat twee ambten, *Nordland* en *Finnmarken* genoemd, van welke het eerste uit de voogdijen *Helgoland*, *Salten* en *Lofodden* bestaat.

De dalen zijn zeer naauw en niet door landwegen met elkanderen vereenigd, ja er loopt dikwijls niet eens een voetpad van de eene hofstede naar de andere, maar de buren moeten elkander te water bezoeken.

Het grootste gedeelte van het Binnenland bestaat uit naakte rotsen, die grootendeels, ja bijna het gansche jaar met sneeuw bedekt zijn. De oevers der zich dieper in het land uitstrekkende *Fiorde* (bogten of boezems) daarentegen beginnen reeds op den afstand van eenige mijlen van de zee, met bosschen bekleed te zijn, die ook langs de kanten der rivier voortloopen, welke in den boezem storten. In de twee grootste bogten, de *Vessens* en *Ranens Fiord*, zijn de wouden onafmetelijk, en zoo ver deze reiken,

strekt

ſtrekt zich ook het gebied der hofſteden uit. Verſcheidene bezitters van hofſteden weten niet eens, waar hun gebied ten oosten eindigt. De eilanden, aan zee gelegen, zijn echter ongelijk ſterker bevolkt, dan de *Fiorden*, en hier kan men ook ſlechts met eenig voordeel het veld behouwen. In de *Fiorden* toch blijft de ſneeuw te lang liggen, dan dat men het koren tijdig genoeg zou kunnen zaaijen, en de nachtvorst van den herfst begint reeds regelmatig in Augustus. Maar het is niet alleen aan de gunſtigere ligging tot den landbouw, dat de naakte zeekusten en eilanden den voorrang, dien zij genieten, te danken hebben, maar ongelijk meer nog aan de voordeelige visſcherij, welke in deze ſtreken als het middelpunt wordt, op welke alle inſpanning der menſchen gevestigd is. Voor zijne visſchen ruilt de eigenaar der hofſteden te *Bergen* alle behoeften en voorwerpen van weelde, en met deze munt betaalt hij het geleverd brandhout, de booten en pelterijen, welke laatſte waar hij weder aan de Rusſen verkoopt, als zij, uit hoofde der visſcherij, *Finnmarken* bezoeken.

Op de lage ſtreken der van bosſchen ontbloote bergen (*Field*) laten de eigenaren der hofſteden des zomers hunne kudden, uit koeijen, geiten en ſchapen beſtaande, weiden, en bew[illegible] en dan ook wel melkhutten (*Senhutten*, *Saeters*), maar de hoogere bergen worden alleen door de *Finnen* (*Lap-*

(*Lappen*) bezocht, die hier in den zomer hunne rendieren weiden en des winters weder naar de Zweedsche *Lapmarken* trekken. Slechts zij kennen deze bergen en geven namen aan sommige streken. Jonge Finnen dienen wel hier en daar bij de boeren in het dal, maar keeren echter steeds tot hunne vorige leefwijze terug, en men heeft geen voorbeeld, dat zij ooit in het dal gebleven zijn.

Helgeland bevat een duizend twee honderd drie en dertig ingeschrevene hoffteden, en daar het getal van deze, die één persoon bezitten mag, onbepaald is, zoo heeft dit eene in het oog loopende ongelijkheid in de verdeeling der eigendommen veroorzaakt. De krijgsraad COLDEVIN TE DONNES, bij voorbeeld, is eigenaar van zes honderd hoffteden, en de heer BROODKORF op *Tiotoe* bijna van de gansche *Boygd* (eene rij van hoffteden aan eene rivier of bogt) van *Vessen*. De wet heeft intusschen gezorgd, dat deze hoffteden niet onbebouwd zouden blijven, dewijl de inwoners die, op straf van anders eene driedubbele schatting te moeten betalen, óf zelfs bewonen óf door eene zekere soort van verdrag aan anderen moeten overlaten. De aannemer betaalt bij de aanvaarding der hofstede eene door het verdrag bepaalde som aan den eigenaar, en dan vervolgens eene kleine pacht. De belastingen worden door den koninklijken Voogd inge-

zameld. Gewoonlijk huren verſcheidene boeren zamen zulk eene hofſtede, bewonen digt bij elkander ſtaande huizen, heeten dan *buren*, en krijgen ieder een gedeelte van den grond ter bebouwing. De aannemer bewoont de hofſtede zoo lang hij leeft, en na zijnen dood zijne weduwe, zoo lang zij ongetrouwd blijft. Maar zoo hij kort na het geſloten verdrag ſterft, zonder eene weduwe na te laten, dan blijft de verhuurder eigenaar der bepaalde ſom, en de erfgenamen krijgen zelfs geene ſchadevergoeding voor gedane verbeteringen. Zulk een pachter heeft ook het regt, om in de naburige bosſchen hout te kappen, en daardoor ſchijnt, bij het gering beloop der belastingen, het voordeel zeer op zijne zijde te zijn. De koophandel in hout is intusſchen hier weinig beteekenend, en de heeren der hofſteden kunnen het ſlechts verkoopen aan de bewoners der nabijgelegene eilanden, die gebrek aan hout hebben.

Helgeland vormt, in kerkelijk opzigt, eene proostdij, en de ambtman van *Nordland* is opperambtenaar. De handhaving der wetten, voor welke de *Sorenskriver* (geregtſchrijver) zorgen moet, is van het beſtuur geſcheiden, drie malen in het jaar wordt op bepaalde plaatſen regtdag gehouden, waar den ambtenaar in zaken, die de eer of het leven betreffen, bijzitters zijn toegevoegd. Eer twistzaken geregtelijk mo-

gen

gen behandeld worden, moeten de partijen eerst voor eenen Commisſaris verſchijnen, die de verſchillen poogt te vereffenen, en men kan zich van de uitſpraak des geregtſchrijvers op den opperrigter (*Laugmand*) beroepen, die voor *Nordland* beſtemd is. De leenmannen zijn de onderſte ambtenaren, die zoowel van den Voogd in zaken, die het beſtuur of de policie betreffen, als van den geregtſchrijver in regtszaken, bevelen ontvangen moeten. Zij zijn van verſcheidene belastingen ontſlagen.

Die kooplieden maken eene belangrijke klasſe der inwoners van het land uit, welke in ſommige distrikten het voorregt hebben om de inwoners de noodige waren te bezorgen. De provincie drijft ſlechts handel met de Rusſen, met *Drontheim*, en vooral met *Bergen*. Hier en daar vindt men eigenaren van jagten, die twee malen in den zomer naar *Bergen* varen, en aan deze vertrouwt de boer zijne gedroogde vruchten, om die in de ſtad voor meel of andere waren te verruilen, of voor geld te verkoopen, terwijl deze eigenaar voor zijne moeite zekere percenten trekt.

Bij *Rodoe* vindt men donseenden in eene vrij groote menigte. In *Svinevaar* hadden de wijfjes hare nesten in de houtmijten, die bij het huis ſtonden, en men kon kort bij dezelve komen, om haar gade te ſlaan. Men verhaalt zelfs, dat er boerenwoningen zijn, waar zij in de keuken

broeden en zich laten ſtreelen. Zij verzochten de reizigers, om niet te ſchieten, en het was ook op eene boete van tien rijksdaalders verboden eene donseend te dooden, ſchoon dit verbod niet alom even ſtreng wordt gehandhaafd.

Een ander merkwaardig verſchijnſel onder de vogelen dezer ſtreek is de *Fitis* (*Sylvia Trochilus*), een vogel, die vier en een halve duim lang en olijfkleurig is, hij houdt zich op in boomgaarden, bosſchen, vlakten en bij de beken, en leeft van inſekten en beziën. Men vindt hem bijna op iedere klip, waar ſlechts een berkenſtruik ſtaat, en over het algemeen laat hij alom, zoo hoog opwaarts als er berken groeijen kunnen, zijn zwaarmoedig gezang hooren. De heer BOIE zegt: „ het is naauwelijks geloofelijk, dat dit vogeltje den togt over deze kust en over de ontzettende vlakten van ſneeuw, waarmede ook het hooge land nog alom bedekt is, en op welke het door koude en gebrek aan voedſel zou moeten omkomen, zou kunnen verduren. Men moet dus wel vooronderſtellen, dat het langs de ſcheren, die bij het zuidelijk punt van *Noorwegen* beginnen, van ſtruik tot ſtruik ſluipt. Maar met welke hinderpalen moet een zoo klein ſchepſel ook hier worſtelen bij invallende ſneeuwbuijen, en daar, waar ſteile rotſen eene aanhoudende vlugt over de zee noodzakelijk maken! Dit zijn natuurkundige raadſels, tot welkers oplosſing eene lange reeks van ervaringen en op verſchillende

plaat-

plaatſen genomene waarnemingen vereischt worden."

Op den zevenden Julij waren de reizigers te *Breivig* op het eiland *Vaeröe*, het zuidelijkſte der *Lofodden* keten, omtrent onder 76 gr. 40 min. noordelijke breedte. Men kan zich, volgens de heer BOIE, een juist denkbeeld van de Noordſche kust in het algemeen maken, als men zich een met deszelfs uitgeſtrekte dalen half in de zee gezonken gebergte verbeeldt. Indien eens het land, dat thans de keten der *Lofodden*-eilanden vormt, hooger boven de oppervlakte der zee wierd geheven, dan zouden de tegenwoordige ruimten tusſchen deze eilanden zich als naauwe kloven van dezelfde bergketen vertoonen. Voor het overige is hier alles woester en onaangenamer; de oostelijke oever van het eiland *Vaeröe* bezit geene planten, uitgezonderd ſteenmos, en levert een tooneel der vreesſelijkſte verwoesting op. Evenwel wonen hier nog eenige huisgezinnen, en de *Lofodden* mogen over het algemeen onder de belangrijkſte distrikten van het rijk gerekend worden, dewijl de visſcherij hier zoo vele menſchen verzamelt en verrijkt.

De vaart naar de *Lofodden* was zeer moeijelijk uit hoofde van ſneeuw, regen en ſtorm, niettegenſtaande het laatſte van Junij. De van alle kanten met gedroogde visſchen omringde huizen te *Stamsund* waren op nedergeſtorte

ſtukken van rotſen gebouwd. Nergens zag men een ſpoor van bouwland. Een ring van rotſen, omtrent drie honderd voeten hoog, ſlechts uit brokken van ſteen beſtaande, verheft zich onmiddellijk achter *Stamsund* van den oever af. Onze reizigers beklommen deze hoogte, en vonden, juist in het midden van eene moerasſige vlakte, een nog half bevrozen meer, aan welks oevers gebrekkige beukenboomen ſtonden. Steile rotſen ſloten het dal ten zuiden, en hunne poging, om verder door te dringen, mislukte.

Bij *Ramsvick* aan *Buxnes-Fiord* lag een Noordlandsch jagt uit *Helgeland*, om gedroogden visch te laden. De reizigers bezagen dit zonderling gebouwd vaartuig, dat zeer in het oog liep, uit hoofde der eigendommelijke betrekking van de lengte der enkele deelen. De mast had daar, waar hij de boorden van het vaartuig bereikte, zes Parijſche voeten in den omtrek, en het ſchip was zestig voeten lang bij eene breedte van dertig voeten. De Noorman zeilt zonder kompas, enkel door zijne kennis van de kust geleid, met zulk een vaartuig naar *Bergen* en terug, waarbij hij echter zorgvuldig de opene zee vermijdt, want zulke dunne planken, aan een zoo ſchraal geraamte gehecht, kunnen de hooge baren op eenen zoo verren togt niet trotſeren. Het voornoemde jagt was zonder dek en kon tien duizend *Vog* (het Noordſche vog weegt

zes

zes en dertig ponden, het Russische echter slechts dertig) gedroogden visch laden, die dan tot de helft der hoogte van den mast opgestapeld en laagsgewijs met netten vastgemaakt wordt.

Het is ligt te beseffen, dat men zich in deze noordelijke streken, waar de meeste reizen te water langs de scheren worden afgelegd, niet veel om het getal der mijlen bekommert, dewijl de schijnbare afstand der plaatsen en de tijd, in welken men van de eene hofstede tot de andere komt, zoo zeer van wind en weder afhangen. De heer BOIE vraagde: hoe ver *Stamsund* van *Ramsvick* lag? en men antwoordde hem: eene halve mijl. Maar hij had meer dan twee uren noodig, om deze plaats te bereiken.

Tegen den herfst verschijnt in deze zeeën de *Brugden* of *Paardehaai* (*Squalus maximus*), een spilachtige, zwartbruine visch van het geslacht der haaijen, negen en twintig en een derde voet lang, zestien voeten in den omtrek en honderd zestig centenaars zwaar. Verscheidene jaren wordt hij hier in groote menigte gevonden en zijne vangst levert veel voordeel op. Men bezigt eenen harpoen van een eigen maaksel om hem te vangen. Aan dezen zit eene lijn van drie honderd vademen. Als de geschotene visch, tot wien men gemakkelijk en zonder gevaar kan naderen, de lijn sterk aanhaalt, dan scheidt zich de punt, die een voet lang is, van den harpoen, op welken zij

flechts gezet was, en hoewel eene dubbele keten in het midden deze punt met den harpoen vereenigt, zoo kan evenwel de zwaartekracht van den laatsten niet meer dienen, om het ijzer uit het ligchaam van den visch te trekken. Deze spartelt zoo lang tot hij afgemat is en wordt dan met lansen gedood.

Te *Luroe*, *Badoe* en *Kerringoe* hadden onze reizigers geene verwarmde kamers meer gevonden, maar te *Stamsund*, waar het zelfs des nachts begon te vriezen, moesten zij weder laten stoken, zoo ook te *Ramsvick*, en wel met berkenhout van *Ofoden* gehaald, hoewel het dit eiland niet aan brandstof, namelijk vasten turf, ontbreekt.

De *Lofodden* staan somtijds aan hevige aardbevingen bloot. Men toonde den reizigers groote stukken rots, die op verschillende tijden van de hoogte waren nedergestort, onder anderen ook in November 1816, toen zes op elkander volgende zware schokken de gansche keten van eilanden groote ongerustheid inboezemden. En diezelfde woningen dezer kust, die elk oogenblik gevaar loopen, om door de over haar hangende brokken van rots verpletterd te worden, worden ook bij storm uit het zuidoosten door het schuim der zee bedekt.

De hofstede *Reine* op het eiland *Moskenoe* is zonderling gelegen. In een oord, dat door hui-

huivering en zwaarmoedigheid verwekkende klompen van rotſen omringd wordt, ontwaart men een aangenaam groen plekje, omtrent duizend ſchreden lang en vier honderd breed, dat met gebouwen als bezet is, die welvaart te kennen geven, terwijl boven deze weder brokken op brokken geſtapeld zijn, die als trappen ſchijnen te moeten dienen tot eenen, wel vijf honderd voeten hooger liggenden door vreesſelijke zwarte rotſen loodregt ingeſlotenen afgrond, boven welken men eindelijk ſneeuw ziet ſchitteren en twee geweldige toppen van bergen zich ruim twee duizend voeten boven de oppervlakte der zee piramidaal verheffen. De onlangs overledene vrouw van den eigenaar dezer hofſtede lag naast de kerk begraven, of, eigenlijker, op hare kist waren groote en kleine ſtukken van rotſen, als de eenige bedekking, geſtapeld.

De ligging van de hofſtede *Sund*, op de kust van *Flagdastöe*, is niet minder treurig, hoewel deze onder de beste bezitting op *Lofodden* gerekend wordt. De heer BOIE verwonderde zich, hoe menſchen op het denkbeeld hadden kunnen vallen, om zich hier neder te zetten. Deze hofſtede lag in eene boven alle beſchrijving akelige klove. Er was hier ſlechts plaats voor vier gebouwen en men had twee andere tot de hofſtede behoorende huizen aan de andere zijde van den ſtroom moeten zetten. Een tuin, dien men bij

het opklimmen ontdekt, was zeker een in deze ſtreken reeds op zich zelf vreemd verſchijnſel; maar werd dit echter nog meer door het eigendommelijke van den aanleg. Men had, namelijk, op een oud jagt planken gelegd, en deze met aarde bedekt, op welke peterſelie, kors en tot ſieraad eenige bloemen (*Chrysanthemum segestum*) groeiden.

Het eiland *Mosken* levert een bewijs op, hoezeer in zuidelijke ſtreken het vee door al te zorgvuldige koestering vertroeteld kan worden. Op de hooge afwatering van dit eiland leven jaar uit jaar in omtrent honderd vijftig koeijen en ſtieren, en zeer vele ſchapen, zonder onder de koude van den winter te bezwijken, in eenen aan den ſtaat van wildheid grenzenden toeſtand, en men kan zich in den winter, als zij het vetſte zijn, ſlechts door middel van ſchietgeweer van hen meester maken. Dewijl de ſneeuw op dit eiland niet blijft liggen, zoo kunnen deze beesten de noodige middelen tot hun onderhoud vinden, ja zij telen zelfs voort. Het jonge vee wordt echter dikwijls de buit der adelaars. Bij eenen hevigen ſtorm plaatst zich de ganſche kudde, met de grootſte dieren aan de ſpits, op het uiterſte gedeelte van dien kant, van waar de wind komt, om op deze wijze denzelven te kunnen wederſtaan.

Nu nog een voorbeeld, om te toonen, wat

de

de mensch in deze ſtreken kan verduren. Een man, JAN FRANK genoemd, een huisvader te *Moskenoe* wonende, roeide in November 1814 naar de talrijke, ten westen van dit eiland gelegene klippen, en leide bij een dezer aan om zeeotters te ſchieten. Hij verliet zijn vaartuig, maar ſchijnt het niet behoorlijk vastgemaakt te hebben, want men vond dra de overblijfſelen van hetzelve op het water drijvend, en maakte dus geene zwarigheid, daar men dacht dat hij overleden was, om zijne nalatenſchap wettig onder zijne erfgenamen te verdeelen. Zeven en twintig dagen na zijn vertrek kwam toevallig eene ſloep bij deze klip, en men ontdekte den ongelukkigen, die terſtond, zonder een woord te ſpreken, op de ſpijzen in het vaartuig aanviel. Hij was vreesſelijk door den honger geteisterd, maar evenwel nog in ſtaat om te kunnen ſtaan. Hij verzekerde, dat hij ſlechts van moerasſige aarde geleefd had, en ſneeuw, in plaats van zoet water, dat hij hier niet vinden kon, gebruikt had. Waarſchijnlijk had hij echter ook mosſelen en zeeſtarren gegeten, aan welke het op eene klip van eenige honderd ſchreden niet ontbreken kan. Hij viel, na zijne redding, in eene zware ziekte, maar leefde echter nog vier jaren. Hij was bekend als een man van een ſterk geſtel.

Men vindt op het eiland *Vaeröe* eene groote menigte zeeadelaren (de *Falco leucocephalus* of eene

ſoort

ſoort der *Albicilla.* LINN.) Deze vogelen zijn in dit jaargetijde eene wezenlijke landplaag, dewijl men het dan niet wagen durft het vee uit de ſtallen te drijven. Zelfs een bejaard man werd eens aan het ſtrand door zulk eenen adelaar aangevallen, die reeds de klaauwen in zijne buis had geſlagen, en op deze wijze gevangen werd. Om zich van deze roofzuchtige gasten, zoo veel mogelijk, te ontſlaan, bouwt men kleine hutten van ſteen, in welke ſlechts eene geringe opening wordt gelaten, nadat de vogelaar reeds voor het aanbreken van den dag zich in dezelve heeft verborgen. Het aas, eenig geſtorven vee, of ſlechts een brok vleesch, is aan eene ſterke lijn gehecht, die men in de hut kan trekken, en dit geſchiedt zoodra de vogel op den ingebeelden buit is nedergevallen. Door deze beweging van het aas wordt de adelaar ſlechts te heeter, ſlaat zijne klaauwen ſteeds vaster in hetzelve, en wordt eindelijk in de hut getrokken en gedood. Op deze wijze heeft één jongen in den voorgaanden winter zes en twintig adelaren gevangen, en hieruit kan men opmaken, in welk eene groote menigte deze dieren hier gevonden worden. Waarſchijnlijk zijn het de groote zwermen van de *ſneeuwhoenders der Alpen*, die deze roofvogelen bewegen, den winter in deze noordelijke ſtreken door te brengen, want alle hier broeijende watervogelen zijn dan, behalve eenige meeuwen, verdwenen.

Hoe-

Hoe groot het aantal watervogels is, die gedurende den zomer hier gevonden worden, blijkt uit de volgende plaats uit de brieven van onzen reiziger: „wij bespeurden thans slechts de gewone zeevogels, en de gebouwen van *Mosta* lagen reeds onder de steile muren der rotsen voor ons, toen wij door onze geleiders oplettend gemaakt werden op eene donkere streep in het water, die, zoo als zij zeiden, alleen uit vogelen bestond. Dit scheen ons echter onmogelijk, maar spoedig zagen wij die streep in beweging en tot ons komen, en nu ontwikkelde zich een zwerm van zeevogelen, van welkers lengte gij u eenig denkbeeld zult kunnen vormen, als ik u verzeker, dat ik mijn geweer, met eenen dubbelen loop, tienmaal laden en afschieten kon, eer alle voorbijgetrokken waren. Daarbij besloeg de troep eene breedte van ten minste duizend schreden, de vogels vlogen echter niet dik op elkander gepakt, maar de een na den anderen, en bij de snelheid hunner vlugt en den korten afstand — want zij vlogen geen twintig voeten boven ons hoofd — waren wij in het eerst zoo verlegen, dat wij niet schieten konden. Twee of drie zulke vlugten ontmoeteden wij in deze streek, bij welke men ook, als zij op het water gelegerd waren, zeer nabij kon komen, en het is naauwelijks te begrijpen, hoe het gebergte voor zulk eene ontzettende menigte vogelen broeiplaatsen genoeg kan opleveren, en evenwel

wel hadden wij eerst *Alken* en *Langivien* gezien! — Wij voeren nu verder naar de zuidelijke punt van het eiland en kwamen bij eene diepe kloof eener rots, die een hol vormde, in hetwelk wij met de sloep konden komen, en deze benevens de uitgestrekte helling waren door *Meeuwen met drie teenen* bevolkt. Nesten, uit zeegras gevormd, bedekten den grond zoo geheel en zoo hoog als slechts het oog voorwerpen kon onderscheiden, en lagen tevens zoo laag, dat wij de onderste met onze handen konden bereiken, de manneijes en wijfjes zaten op dezelve in eene verliefde houding kort bij elkander, zonder zich door onze snaphaanschoten te laten verschrikken. Zwermen van deze vogelen maakten geheele scheren sneeuwwit, en men kon met één schot wel vijf meeuwen vellen."

Het is merkwaardig, dat al deze zeevogelen ieder jaar tot de beschrevene broeiplaatsen op *Vaeröe* wederkeeren, en dat daarbij iedere soort hare gewone plaats weder beslaat. Hetzelfde verschijnsel vindt men op *Fugloe*, *Lovunnen*, *Sverholt*, *Röst*, op het Groenlandsch eiland *Orpiksauk*, ten noorden van *Disko*, en op het zoogenoemde, tot *IJsland* behoorende, *vogelgebergte*. „Onwillekeurig — zegt de schrijver — zal men hier vragen: welke is de hoogere natuurwet, die deze dieren mag bepalen, om juist aan zekere rotsachtige eilanden de voorkeur boven

zoo vele andere te geven, die niet minder geschikt voor hun doel schijnen te zijn? Het is toch blijkbaar, dat zoo vele, op dezelve of soortgelijke wijze levende, vogelen, elkanderen het vinden van het noodig voedsel moeijelijk moeten maken, en er moet dus eene andere reden voorhanden zijn, waarom alle dezelfde plaats zoo zeer beminnen; want hier is zoo min iets toevalligs, als in de gansche natuur, en dit alleen te willen verklaren uit de zucht tot gezelligheid, deze soorten van vogelen eigen, kan den onderzoeker der natuur niet voldoen. Men zou alle voornoemde broeiplaatsen moeten bezoeken en door eene ervaring van vele jaren het voedsel en alle uiterlijke verschijnselen dezer soort moeten kennen, eer men hier met eenige zekerheid zou kunnen besluiten. Maar wat nu *Vaeröe* betreft, dan komt het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat de ligging van dit eiland daarom voor deze zeevogelen zoo welkom is, dewijl juist hier, uit ons onbekende gronden, ontelbare visschen hunne kuit schieten, en het jonge broeisel dus voor deze vogelen eene onuitputbare bron van voedsel oplevert. Het is waar, te dezen opzigte zouden alle kusten van *Lofodden* even gunstig voor eene algemeene broeiplaats van dezen aard zijn, maar *Vaeröe* heeft echter ten minste dit eigendommelijke, dat de steile helling ten zuiden de vogelen tegen de noordelijke en noordwestelijke winden beschermt, ja de

gan-

ganſche geſteldheid der rots, met hare veelvuldige holen en ſpleten levert voor deze dieren een gunſtig verblijf op."

Toen onze reizigers de bergen van *Vaeröe* beklommen, ontmoeteden zij eene *andere merkwaardigheid*, eene vrouw namelijk *met twee tot de vogelvangst afgerigte honden.* Zij hield zich echter voornamelijk bezig met *Papegaaiduikers* te vangen. De aard der rots op deze plaats en op de overige oorden van het eiland, aan welke de Papegaaiduiker den voorrang geeft, is beſteen, die, op zich zelven reeds rijk aan holte, door de vogelen nog uitgehold wordt. Ieder dezer holen, voor één paar beſtemd, heeft, bij eene breedte van zes duimen in diameter, een of twee vademen diepte, en het is zeker, dat deze vogel die met zijnen grooten harden bek en klaauwen zelf delft. Geheel aan het einde van dit hol legt nu het wijfje een morſig wit geſtreept ei, zoo groot als dat van een hoen, en ſlechts aan beide zijden iets ronder. De voornoemde honden nu, in gedaante en teekening veel zweemende naar de dashonden, maar hooger op de pooten en door eenen dubbelen klaauw aan den achterſten voet onderſcheiden, begonnen in tegenwoordigheid van onze reizigers, die de vrouw, welke naar huis wilde gaan, verzocht hadden om met hen weder te keeren, terſtond op nieuw vurig hunne jagt, en zij zagen hen in de ho-

holen kruipen, met hunnen buit terugkeeren en dan weder andere gaten doorſnuffelen. Zij moeten in het binnenſte dezer holen eenen zwaren ſtrijd verduren met den, zich hevig verdedigenden, en tot bloedens toe bijtenden en krabbenden vogel, en de vogelvangſter, die, volgens hare verklaring, twintig zulke honden had, had er reeds verſcheidene verloren, die niet weder te voorſchijn gekomen waren. Als de hond goed geleerd is, dan brengt hij den vogel levend uit het hol, en deze wordt dan, zonder de huid te beſchadigen, op dezelfde wijze gedood, als de eenden in de kooijen. — De voornoemde helling van den berg is onder de bewoners van *Mosta* verdeeld, die bijna alleen van de vogelvangst leven. Men eet de vogels versch en gezouten, maar hoe groot ook het aantal der gevangene vogelen zijn moge, het is echter zeer klein in vergelijking der overblijvende, want juist die plaatſen, waar zich de talrijkſte zwermen ophouden, zijn ontoegankelijk voor den mensch, hoe groote waaghalzen men ook te dezen opzigte hier moge vinden. Vele vogelvangers toch laten zich op de ſteilſte plaatſen aan touwen langs de rots nederzakken, en het kan dus niet vreemd voorkomen, dat hier van tijd tot tijd ongelukken voorvallen. Men verzekerde den heer BOIE ook, dat de vogelvangst op *Mosta-Field* van jaar tot jaar gevaarlijker werd, dewijl de rotſen

door den ſcherpen drek der vogelen geſtadig brozer, en door hen meer en meer doorwoeld worden.

Toen onze reizigers op eenen zondag morgen in de woning van den leenman met het opzetten der vogelen bezig waren, ging bijna de ganſche bevolking van *Sörland* en *Mosta* geene zes ſchreden — zoo naauw was het pad door de rotſen — voorbij hunne venſters naar de kerk te *Nordland*; allen, zonder uitzondering, ſtaken het hoofd door de deur en riepen hun: een gezegenden arbeid! toe. „ Een vergenoegd en vreesachtig volkje — zegt de heer BOIE — dat wij even zoo gemakkelijk onder het juk hadden kunnen brengen, als voorheen JÖRGENSEN *IJsland* deed (*).

De

(*) JÖRGEN JÖRGENSEN, een gemeen Deensch ſoldaat, was in den oorlog van 1807 door de Engelſchen krijgsgevangen gemaakt, en naderhand als kantoorbediende bij een Londensch koopman, PHELPS, gekomen. Hij ging in gezelſchap van dezen in 1809 met een ſchip naar *IJsland*, om daar handel te drijven. Men wilde hen echter te *Reikiavik*, de hoofdſtad van dit eiland, niet in de haven laten, en het hierdoor ontſtane verſchil werd zoo ernſtig, dat de heer PHELPS den Deenſchen ſtadhouder van het eiland gevangen nam en aan boord van zijn ſchip bragt. Dit en hetgeen nu zal volgen, kon zeer gemakkelijk geſchieden, dewijl het *Reikiavik* aan alle verdediging ontbrak, en het geſchut van het Engelsch ſchip de ganſche plaats had kunnen verwoesten. De voornoemde JÖRGENSEN wierp zich nu, terwijl de heer PHELPS

De wintervisscherij was op *Vaeröe* in de laatste jaren veel voordeeliger dan voorheen geweest, en daardoor had de welvaart van sommigen zeer toegenomen. Van deze omstandigheid wist zich een eigenaar van een jagt uit *Drontheim* zeer goed te bedienen, dat thans hier voor anker lag, want hij verkocht velerlei waren, vooral artikelen van weelde, die de menschen, gelijk de kinderen, zeer beminden, als ook brandewijn, ja zelfs wijn, wiens genot zich dus zelfs tot deze woeste klippen uitstrekt. Maar de heer BOIE berigt echter ook tevens, dat vele huisgezinnen op de *Lofodden* diep in schuld staan bij de kooplieden, die het voorregt genieten om hier te mogen handelen. Van deze namelijk moeten zij meel en andere behoeften voor gevangene visschen ruilen, en de aard der zaak brengt mede, dat de koop-

man

PHELPS stil naar zijn schip trok, tot heerscher van het eiland op, liet het ophouden der Deensche heerschappij bekend maken, en beval, op straf van eenen oogenblikkelijken dood, de Deenen in hunne woningen te blijven. Uit de inboorlingen werden eenige manschappen tot soldaten gemaakt, en de nieuwe stadhouder, of *Protector*, zoo als hij zich noemde, begon zich meester te maken van alles eigendom van den staat en van bijzondere personen, en trok tot dat einde door het land. Zijne heerschappij duurde echter niet lang, want na de aankomst van den heer JONES, kapitein der Engelsche oorlogsloep *Tabor*, werd hij van zijn gezag beroofd en de stadhouder weder op vrije voeten gezet.

man alleen den prijs bepaalt. Men was in alle huizen bezig met turf op te doen, die *Sorlandsmyren* zeer goed levert, en zonder welken het eiland onbewoonbaar zijn zou.

Het plan onzer reizigers, om het naburig eiland *Röst*, ten westen van *Vaeröe* gelegen, en het zuidelijkste der *Lofodden*, te bezoeken, werd door het stormachtig weder verijdeld. Zij hadden echter gelegenheid, om door den koster van *Röst*, die juist toen te *Vaeröe* was, berigten omtrent deze plaats in te winnen. Dit eiland, hoewel kleiner, heeft echter veel overeenkomst met *Vaeröe*. De afstand bedraagt drie en een kwart mijl, en hoewel ook in deze streek de zee vol brandingen is, zoo bedient men zich evenwel tot den vrij gevaarlijken togt naar deze plaats slechts van de gewone onbedekte booten. Met overdekte vaartuigen zou de overvaart minder gevaarlijk zijn, maar de voorouderen bedienden zich van dezelve, en de nakomelingschap wil niet kleinmoediger schijnen, dan zij. Daarenboven is de dood in de golven een zoo gewoon verschijnsel, dat onheilen op zee slechts weinig indruk kunnen maken, en daar men vele voorbeelden vindt, dat menschen wonderbaar uit de dreigendste gevaren gered zijn, zoo maakt dit, helaas! velen roekeloos. Volgens de lijsten van den predikant, waren in een tijdvak van twintig jaren bijna de helft der overledenen van het man-

mannelijk geſlacht, op zee omgekomen, en een groot onheil, dat voor twaalf jaren gebeurd was, lag nog versch in het geheugen. Toen toch beſtond de mannelijke bevolking van *Röst* uit vijf en twintig perſonen, van welke er zestien in vijf booten naar *Vaeröe* gevaren waren. Dewijl de wind niet gunſtig was, zoo ried men hun hunnen terugtogt uit te ſtellen, maar te vergeefs, en allen moesten hunne onvoorzigtigheid met hun leven boeten en dompelden hunne huisgezinnen in de treurigſte omſtandigheden.

Op den veertienden Julij, des avonds om elf ure, toen de zon nog boven den horizon ſtond, verlieten onze reizigers *Vaeröe*, en keerden naar de oostelijke *Lofodden* terug, waar zij den zeventienden aan de kust van *Oost-Vaagen* landeden. De pastorij *Vaagen* is die, welke de beroemde EGEDE eens, door vromen ijver gedreven, verliet, om de Heidenſche Groenlanders in het Christendom te onderwijzen. Zij wordt thans voor eene der beste in *Noorwegen* gehouden, dewijl hare inkomſten, die voornamelijk in visſchen beſtaan, zeer aanzienlijk zijn.

Storvagen en *Fineſſe* zijn de twee hoffſteden, waar ten tijde der wintervisſcherij de meeste booten zich verzamelen. Uit het Zuiden en Noorden ſtroomen dan menſchen herwaarts, en alles is vervuld met visſchers en andere vreemdelingen; want er zijn weinige hoffſteden in het land,

die niet ten minſte eenig deel in de naar *Lofodden* gezondene vischſchuiten hebben. Men berekent het getal dezer vaartuigen op omtrent vier duizend, en ieder dezer booten is bemand met vijf koppen der ſterkſte en bedrevenſte zeelieden van de provincie. De visſcherij begint in het midden van Januarij, en tegen Paſchen keeren allen, volgens de heerſchende gewoonte, naar hunne huizen terug. Om dezen troep menſchen, van welke wel het vijfde deel op *Vaagen* blijft, te herbergen, heeft men houten barakken gebouwd, in welke het vermoeide volk rustplaatſen vindt, waarbij de manſchap van verſcheidene booten zich met dezelfde hut moet behelpen, om hier te ſlapen, zich te droogen, hunne ſpijs te bereiden en die te eten. Bij *Storvagen* zag men groote rijen dezer armoedige verblijven, en evenwel kunnen allen hier niet eens eene wijkplaats vinden en moeten onder hunne omgekeerde booten ſlapen. Allen moeten zich ook van hunne dikwijls doornatte kleederen in plaats van een bed bedienen.

Men kan in het eerst niet begrijpen, hoe menſchen deze moeijelijkheden, zonder wanhopig te worden, kunnen verdragen, en evenwel verlangen de visſchers naar de reis naar *Lofodden*, en ieder biedt zich aan, om dezen togt bij te wonen. Eene nadere kennis van de gewoonten der Noordlanders zal dit verſchijnſel echter voldoende ver-

verklaren. Zij zijn namelijk van kindsbeen af gewoon aan de grootste ongemakken ter zee, en steeds kort bij elkanderen wonende, ook aan het onaangename eener bedorvene lucht in een vertrek. De meeste woningen toch zijn zoo ingerigt, dat de keuken tevens woon-, eet- en slaapkamer is, en bovendien nog gebruikt wordt om den dagelijkschen voorraad te bewaren en de natte kleederen te droogen. Het verblijf in eene barak te *Vaagen* kan dus naauwelijks onaangenamer zijn, en bovendien is de koude aan de kust alom niet zoo buitengewoon hevig, of men kan die in lederen buizen en broeken wel verduren. Daarentegen hebben de visschers uitzigt, om in *Lofodden* door zekere percenten van de vangst te zullen winnen, krijgen rijkelijker brandewijn en de vette lever van den kabeljaauw, van welken velen met geestdrift spraken, en verwisselen hun anders ongezellig leven met de verkeering met vele bekenden in de uren van rust. Zeer nadeelig worden echter de dikwijls voorkomende omstandigheden, dat zij namelijk in verscheidene dagen, uit hoofde van eenen aanhoudenden storm, niet kunnen uitloopen, en nu de gansche troep menschen, digt op elkander gepakt, zoo lang moet rusten. Maar niettegenstaande dit alles, is echter de hier heerschende sterfelijkheid niet zoo groot, als men zich wel zou verbeelden, en de meeste ziekten zijn gevolgen der onmatigheid.

Evenwel waren toch in den winter van 1816 tot 1817 in den tijd van bijna drie maanden, welke de visscherij duurde, omtrent twee honderd menschen gestorven, en allen op het kerkhof bij *Vaagen* begraven.

Op zondag kwamen, behalve de bewoners der buurschap, ook eenige personen van *Hindoen*, om den Godsdienst te *Vaagen* bij te wonen, namelijk twee mannen en eene pas herstelde kraamvrouw. Deze menschen hadden tot dit einde eene vaart van vijf Noordsche mijlen moeten ondernemen. Slecht weder dwingt hen dikwijls verscheidene dagen hier te moeten vertoeven, en dan verzoeken zij den predikant om bij hem te mogen overnachten.

Tegen het einde van Julij verlieten onze reizigers de *Lofodden*, en keerden over het *West-Fiord* (den boezem tusschen de *Lofod*[illegible] en het vaste land) naar de voogdij van *Salters* terug. Bij *Hundholmen*, waar zij den tweeden Augustus kwamen, beschouwden zij met verwondering de Russische wezenstrekken van een' troep menschen, die op de klippen aan het strand gelegerd waren. Zij waren ook wezenlijk Russen, die tot de manschap van vijf Russische loggers, die in de baai lagen, behoorden. Deze loggers zijn vaartuigen, zoo groot als Noordsche jagten, maar zwaarder gebouwd en met twee masten voorzien. De lading dezer schepen bestond uit roggemeel,

meel, in matten geſtampt, en zij ruilen voor hetzelve vellen van vosſen en otters tot hooge prijzen, de waarde van eenen otter van vijf tot acht daalders en die van eenen kruisvos insgelijks tot acht daalders gerekend. Zij zochten thans echter noch beeren, noch witte vosſen, noch hermelijnen vellen, maar betaalden de blaauwe vosſenvellen, van de eerſte ſoort, met tachtig tot honderd daalders in zilver. In het oog loopend was vooral de hooge prijs der op zich zelve onaanzienlijke graauwbruine ottervellen. De Rusſen verkoopen die aan kooplieden te *Archangel*, van waar zij naar *Petersburg* en *Moskau* verzonden worden. Hier worden zij eerst bereid, de punten der haren verguld, dat men zegt, dat bij geene andere pelterijen mogelijk is, en dan naar *Tartarijen* en *China* verzonden. De kostbare vosſenvellen blijven in *Petersburg* en *Moskau*, en daar zij hier in de tweede hand reeds zoo duur betaald worden, zoo kan men ligt begrijpen, dat een rand van blaauwe vosſenvellen een zeer kostbaar verſierſel zijn moet.

Hundholmen is eene geheel nieuwe, eerst ſedert 1807 aangelegde ſtad. De hier zijnde handelmaatſchappij, die door den, kort na hare ſtichting, uitgebarsten krijg tusſchen *Denemarken* en *Engeland* zeer veel geleden had, werd in den zomer van 1817 te *Drontheim* openlijk geveild. Onmiddellijke verzendingen van visſchen naar

Spanje werden door de ondernemers slechts in de eerste jaren gedaan, en de koophandel bepaalde zich, ten tijde van den heer BOIE, tot *Drontheim* en de ruiling met de Russen, die deze kust bezoeken. De Engelsche volkplanting, tot welks oprigting de reis van BUCHS aanleiding gaf, bestond toen eerst sedert twee jaren, en verzorgde de provincie met wijnen, staal en manufaktuurwaren, die tot hiertoe nog niet in *Salten* verkocht waren, en welks aanvoer door velen geenszins als een geluk voor deze provincie werd beschouwd. Eene bijzaak van het Engelsch kantoor was de *verzending van gedroogden visch naar* Engeland, en in den zomer van 1816 had men ook eene, hoewel niet gelukkig geslaagde, proeve genomen, om *walvisschen* in den *West-Fiord* te vangen. Deze dieren worden met een gunstigeren uitslag door de *Zeefinnen* in de voogdij van *Tromsoen* en in *Finnmarken*, sedert 1812, vervolgd. Zij bedienen zich tot dat einde slechts van harpoenen zonder lijnen, en laten het aan wind en weder over, den geschoten walvisch aan de kust te werpen. Om oneenigheden voor te komen, is ieder vanger verpligt zijnen harpoen met een teeken te merken, dat de ambtenaar in het protocol van het gerigt opteekent. Hierdoor wordt ieder, wiens ijzer men in eenen aan het strand gedreven visch vindt zitten, als de regtmatige eigenaar van denzel-

zelven beſchouwd. Deze zonderlinge wijze om walvisſchen te vangen, gaf in den zomer van 1817 aanleidiug, dat een visſcher eenen koopman in *Tromsoe* zijn regt op eenen walvisch, dien hij doodelijk meende gekwetst te hebben, wilde verkoopen. De koopman nam dezen voorſlag aan, en wezenlijk werd dit beest ook na eenige dagen op het water drijvende gevonden en aan den kooper toegewezen. Er zijn reeds eene menigte walvisſchen op deze wijze gevangen, maar waarſchijnlijk echter nog ongelijk meerdere gedood, zonder dat de *Zeefinnen* hiervan eenig voordeel trokken. Uitrustingen in het groot tot de walvischvangst, naar de wijze der Groenlandsvaarders, zijn daarom aan de Noordſche kusten niet doenlijk, dewijl de Noordkapers hier eene te groote ruimte vinden, om te ontvlugten, daar zij integendeel in de *IJszee* dikwijls zoo door ijs omringd zijn, dat zij niet ontkomen kunnen.

Wij eindigen hiermede ons uittrekſel uit het dagboek van onzen reiziger, die met zijnen reisgenoot in October van hetzelfde jaar gelukkig weder in zijn vaderland terugkeerde.

IX.

IX.

DE VLAKTE VAN TROJA.

Een Engelsch geleerde, de heer PHILIPP BARKER WEBB, heeft in het jaar 1819 den omtrek van *Troja*, aan de kust van *Klein Azië* in de nabijheid der *Dardanellen* gelegen, bezocht, en den uitslag zijner waarnemingen aan zijne landgenooten medegedeeld. Dit opstel bevat, niettegenstaande al datgene, wat zijne voorgangers over deze merkwaardige plaats hebben medegedeeld, zoo veel belangrijks en bijzonders, dat wij meenen onze lezers geenen ondienst te zullen doen, met hun een uittreksel van het wezenlijkste te geven. De heer WEBB toch is niet slechts een grondig kenner der oudheden, maar ook een uitmuntend natuurkundige, en heeft als zoodanig veel ter verbetering van wezenlijke bepalingen, in de schriften zijner voorgangers bijgedragen, die meestal den klassieken grond, op welken de helden van HOMERUS handelden, slechts met het oog van eenen dichter of taalkenner beschouwden.

De

De heer WEBB houdt zich allereerst bezig met de *bepaling van de ware ligging van het oude* Troja *van* HOMERUS. Hij zegt: vroegere reizigers, onder anderen BELLONI en PETRO DELLA VALLE, zijn misleid geworden door de in het oog loopende bouwvallen van het *Troas* van ALEXANDER DEN GROOTEN (*Alexandria Troas*), en hebben dit gehouden voor het *Trojen* van HOMERUS, niettegenstaande het aantal plaatsen van Griekische en Romeinsche schrijvers en dichters, die verzekeren, dat reeds voor lang alle overblijfselen van het oude *Troja* verdwenen zijn. — WHELER en SANDYS verwierpen wel de dwaling der beide voornoemde Italianen, maar vervielen op hunne beurt weder in eene andere, terwijl zij staande hielden, dat de puinhoopen van het *Alexandrynsche Troas* de overblijfselen waren van het *Ilium Immune* of *Ilium novum.*

De heer LE CHEVALIER bezocht deze streek in het jaar 1785, met oogmerk om de tegenstrijdigheden, die oudtijds reeds STRABO, en in lateren tijd WOOD, tusschen de dichterlijke beschrijving van HOMERUS en de wezenlijke gesteldheid van den grond, meenden te vinden, te vereffenen. WEBB noemt de reis van LE CHEVALIER eene romaneske pelgrimsreis, en beschuldigt hem, dat hij met een geestdrijvend oog dingen gezien heeft, die de gansche oudheid nimmer zag,

zag, namelijk de ſtad *Pergamus*, de Skaiſche poorten, de dubbele bronnen, en den hem eigenen *Arentem Xanthi cognomine rivum.* De plaats, waar al deze fraaije dingen zouden gevonden worden, is, volgens CHEVALIER, het dorp *Bunar-Baschi*, dat thans de Christenen van *Giaur-Kevi*, en de Joden der *Dardanellen* allen reizigers als de ware plaats van het oude *Troja* aanwijzen.

De heer BRYANT ſchreef eene verhandeling over den Trojaanſchen oorlog, en poogde te bewijzen, dat die nooit had plaats gehad, ja dat er zelfs nooit eene ſtad *Troja* in *Phrygië* beſtaan had. MORRIT verdedigde, in zijne wederlegging van deze verhandeling van BRYANT, het ſtelſel van LE CHEVALIER, en onderſteunde het, nadat hij zelf deze plaatſen bezocht had, met nieuwe gronden, zoodat dit gevoelen tot op onzen tijd, als het alléén ware, algemeen is aangenomen. De heer W. GELL nam dit ook aan, en de ſchaar van reizigers, die naderhand *Troja* bezochten, volgde hem blindelings. WEBB zegt: aan het regt van BUNAR-BASCHI te durven twijfelen, of het oude *Troja* op eene andere plaats te zoeken, was eene ketterij in de oogen der gidſen en Ciceroni's dezer ſtreek.

In het jaar 1807 bezocht dokter CLARKE, hoewel ſlechts ter loops, de vlakte van *Troja*, en beſpeurde terſtond, hoe weinig het ſtelſel van

LE

LE CHEVALIER met STRABO, PTOLEMEUS, PLINIUS en zelfs met HOMERUS ſtrookte. Allereerst ontdekte hij, dat de rivier *Mendere* volſtrekt niets anders zijn kon, dan de *Skamander* der oudheid, waarom hij haar ook haren ouden naam wedergaf, terwijl hij de bronnen van *Kirk-Ghios*, dat is de veertig bronnen, en de kleine uit haar voortvloeijende beken beſchouwde als onder het gebied dezer rivier behoorende. Met HOMERUS in de hand zocht hij ergens in het noordoosten eene rivier, die aan den *Simois* beantwoordde. Hij dwaalde echter zeer, toen hij dezen ſtroom in den *Califatli Osmak*, dat is het moeras van *Califatli*, meende gevonden te hebben, terwijl WEBB ſtaande houdt, dat dit moeras niet meer dan een uitvloeiſel is, waar de wateren der lagere heuvelen zamenſiperen, en dat in den zomer geheel uitdroogt, terwijl integendeel de *Simois* door HOMERUS als een ſterken ſtroom geſchilderd wordt. WEBB zegt, dat de rivier *Gheumbrek*, die een weinig noordelijker ligt, de *Simois* is, en dat zich CLARKE door de Turkſche namen heeft laten verleiden, om op deze rivier geen acht te ſlaan. Hetgeen echter CLARKE verder bewees, namelijk dat *Palaio Califatli* de ware plaats van *Ilium* was, heeft WEBB door zijne waarnemingen bevestigd.

In de lente van 1810 bezocht de heer HOBHOUSE de vlakte van *Troja*, en wel in gezel-

ſchap

schap van den beroemden dichter Lord BYRON (*). Hij was de eerste die vermoedde, dat de *Gheumbrek* de *Simois* zijn kon, en meende ook, dat het riviertje bij het dorp *Atschi Kevi*, de *Thymbrius* was.

Door vergelijking van deze schrijvers, zoo vervolgt WEBB, blijkt duidelijk, dat onze topographische kennis der vlakte van *Troja* over het algemeen tot hiertoe nog zeer gebrekkig was. De eenige rivier, welks loop men genoegzaam kende, was de *Mendere*. De overige werden óf met elkanderen, óf ook wel met zulke rivieren, die volstrekt niet bestaan, verwisseld. Men bedenke voor het overige, om niet eens te spreken van het ongeduld, de haast en de vooroordeelen der schrijvers, het gebrek aan verblijf en gemak op de kust, dat de reizigers verpligt om aan boord van de bij *Tenedos* of in de *Dardanellen* voor anker liggende schepen te overnachten, en hen belet dieper dan twaalf of veertien Engelsche mijlen in het land te dringen, en

(*) Het is bekend, dat BYRON toen, in gezelschap van den Engelschen luitenant ter zee, EKENSIDE, in één uur en tien minuten over den *Hellespont* zwom, om te bewijzen, dat LEANDER, uit liefde tot HERO, dit had kunnen doen. Andere Engelschen hebben dit vervolgens herhaald. BYRON is, nadat hij een groot gedeelte van zijn vermogen voor de belangen der Grieken had opgeofferd, in 1824 in *Griekenland* overleden.

DE VERT.

en men zal de reden der armoede van vele berigten gemakkelijk beseffen kunnen. Sommige reizigers bezochten deze streek gedurende den regentijd, andere slechts in de drooge maanden. Dit was eene nieuwe oorzaak van hunne verschillende, dikwijls elkander tegensprekende, berigten. Wij zagen de noodzakelijkheid in, om tot midden in het gebergte den oorsprong der rivieren op te zoeken, en den loop van iedere beek, die dit dal bevochtigt, na te gaan. Als ons de nacht op onze togten overviel, zochten wij, zoo goed mogelijk, hier of daar een verblijf te vinden, en wij werden op verscheidene plaatsen, vooral te *Saliklar Kevi*, juist boven de bron der *Gheumbrek*, overtuigd, dat geen Christen hier voor ons geweest was. Wij vonden dat in *Troas*, ze naam in den strengsten zin genomen, dat is in die landstreek, welke door de twee voorgebergten, *Rhoteum* en *Sigeum*, ingesloten wordt, en door de keten van den *Ida* omringd is, slechts drie rivieren gevonden worden....

Verder zegt de heer WEBB: „wie zich gereed maakt om naar *Troja* te trekken, ten einde nieuwe ontdekkingen en waarnemingen te doen, die onderneemt eene taak, die noch gemakkelijk is, noch in een korten tijd kan afgedaan worden. Hinderpalen van allerlei soort, zoowel natuurkundige als zedelijke, zal hij op zijnen weg ontmoeten. De onkunde der inwoners, hun wan-

trouwen, de regeringsvorm van het land, zijn waarlijk geene geringe beletſelen. Maar vooral geeft de oppervlakte van het land zelve aanleiding tot velerlei dwalingen, dewijl deze in verſcheidene jaargetijden aan de overſtrooming van al die rivieren, die van den *Ida* nederdalen, bloot ſtaat, en op andere tijden weder zoo uitgedroogd is, dat hetzelfde bed der rivieren den reiziger, ten aanzien van haren oorſprong en het einde van haren loop, in de grootſte onzekerheid laat. Soortgelijke zwarigheden ontmoet men ook, als men de ligging der ſteden zoekt te bepalen. Reeds lang hebben zich de Turken van de gedenkſtukken der oudheid als van ſteengroeven bediend, uit welke men ſteenen om te bouwen met minder moeijelijkheid halen kon. Van daar, dat het zeer moeijelijk en zeldzaam is, *grondſteenen* te vinden, en naauwelijks kunnen wij echter zeker zijn, dat een gedenkteeken op zijne ware plaats ſtaat, als deze grondſteenen, fondamenten, niet voorhanden zijn; want de Turken vervoeren de ſteenen zeer ver. De kerkhoven geven niet minder aanleiding tot vele dwalingen; want de Turken bezigen gewoonlijk antieke marmers tot grafzerken, en deze, in menigte van verre en uit verſchillende plaatſen gehaald, leveren opſchriften, die elkanderen tegenſpreken, en uit welke men geene kenteekenen van de plaats, waar zij gevonden zijn, mag ontleenen. Eene

an-

andere aanleiding tot dwaling is voornamelijk in de onkunde van de taal des lands gelegen, en in de neiging van vele reizigers, om de oude namen uit den klank der nieuwe benamingen op te delven, met welke zij echter toch nooit in de minste betrekking stonden... Wij begeeren nieuwe daadzaken, nieuwe waarnemingen, nieuwe ontdekkingen van de door de geschiedenis gewijde plaatsen, bevestiging van hetgeen tot hiertoe twijfelachtig was, naauwkeurige opgave der afstanden, enz. Nog ontbreekt ons eene goede landkaart van *Azië*; en vele bouwstoffen, die te dezen opzigte juist niet moeijelijk zouden te krijgen zijn, behooren nog onder de vrome wenschen. In *Turkijë* vindt men weinige of bijna geene wegen; de inboorlingen, gewoon te land te reizen, zijn, omtrent zoo als de schippers op zee, genoegzaam geoefend, om tamelijk naauwkeurig den afstand der eene plaats van de andere aan te wijzen, en bepalen die, daar zij geen ander middel om te meten kennen, door uren gaans. Ieder uur kan over het algemeen op drie Engelsche mijlen gerekend worden, en het is noodzakelijk voor de reizigers, om wel op deze berekening te letten, ten einde zij den afstand niet zouden willen bepalen naar den tijd, die zij zelve tot het afleggen van dezen weg besteden, want de berekening der inwoners geeft den tijd op, die de *karavanen* noodig hebben,

welkers ſtap door het ganſche rijk dezelfde is."

„ Het is thans nog mogelijk de plaats van verſcheidene oude ſteden te vinden. De woorden *Eski* of *Palaio*, bij den naam eener plaats gevoegd, moesten reden genoeg aan ieder reiziger opleveren, om zijnen weg te verlaten en navorſchingen te doen. Even zoo nuttig is het, wel te letten op die plaatſen, waar munten, vooral in groote menigte, gevonden worden. De loop der rivieren en de ſtrekking der bergen zijn insgelijks *twee punten*, die maar al te veel over het hoofd gezien worden, hoewel deze de duurzaamſte getuigenisſen opleveren; hier komt ons nu de *Genealogie* te hulp. Phyſiſche werktuigen, vooral Astronomiſche, hoewel zeer noodig, kan men bijna niet medevoeren, zonder die te beſchadigen....

Wij kunnen ons hier niet ophouden met de bijzonderheden van het onderzoek, door WEBB ondernomen, om de ware ligging der oude plaatſen, enz. te bepalen, maar moeten ons vergenoegen met ſlechts de hoofdzaken te leveren. Zij beſtaan in de volgende:

I. De bergketen, welks top en knoop de tegenwoordige *Kasdagh* is, was de *Ida* van HOMERUS en der oude aardrijksbeſchrijvers. De *Kasdagh* zelve was de *Gargara* of *Cotylus* der ouden.

II. Bij *In-Tepe*, aan de kust van den *Helles-*

pont,

pont, lag het voorgebergte *Rhoteum*, en bij kaap *Janizzari*, aan de kust van den Archipel, het voorgebergte *Sigeum*.

III. Het tegenwoordig *Palaio-Califatli* is het *Ilium novum* der ouden, dat de äolische volkplanters stichteden, toen zij na den Trojaanschen oorlog in *Azie* kwamen. STRABO verhaalt uitdrukkelijk, dat zij dit niet op de bouwvallen der stad van *Priamus*, maar op eene plaats korter bij de kust gebouwd hebben, en dat zij hiertoe werden overgehaald door den vloek van AGAMEMNON, en door de kwade voorteekenen, die op eene plaats, op welke zulk een langdurig ongeluk rustte, noodzakelijk moesten nablijven.

IV. Het tegenwoordig *Tschiblak-Kevi* is het *Iliensium pagus* (het dorp der Iliers), der ouden, en derhalve ook, volgens STRABO, het *Troja* van HOMERUS.

V. De *Mendere* is de oude *Skamander* of *Xanthus*. De vlakte, die door deze rivier in haren loop naar beneden bevochtigd wordt, is de eigenlijke *Ilische* of *Trojaansche vlakte*.

VI. De *Gheumbrek* is de oude *Simois*. Daar, waar de *Skamander* het voorgebergte *Sigeum*, en de *Simois* dat van *Rhoteum* naderen, vereenigen zich beider wateren, en vormen eene soort van vijver, die *Stomalimne* heet, en hierop storten zij in zee aan den kant van het Sigeisch voorgebergte. Met deze beschrijving der oude

aardrijkskundigen komt thans nog tamelijk de toestand van het land overeen. Het schijnt alsof de vereeniging dezer rivieren oudtijds dezelfde verschijnselen als thans heeft opgeleverd, namelijk dat zij zich slechts gedurende den regentijd in *Stomalimne* vereenigden, terwijl zij voor hare storting in de zee eene soort van *Lagune* vormden, en dat in het drooge jaargetijde hare vereeniging naauwelijks zigtbaar was, terwijl zij dan dezelfde landstreek bijna droog of op zijn hoogst moerasfig lieten. Evenwel kan het ook zijn, dat hare vereeniging, uit hoofde van de opstapeling van zand in lateren tijd, oudtijds veel meer merkbaar was, dan thans. — De *Skamander* is eigenlijk nooit geheel droog, dewijl de sneeuw op den *Gargarus* slechts allengs smelt; maar de *Simois*, welks bron op een minder hoog gedeelte van de keten des *Ida's* gevonden wordt, is tegen het einde van den zomer, eer hij nog in de lagere deelen der vlakte nederdaalt, bijna geheel verslonden door de kunstmatige bevochtigingen en de natuurlijke zijpelingen; eene verandering, die de meeste rivieren van *Klein Azië* en van *Europeesch Griekenland* ondergaan. — De bron der *Mendere* (*Skamander*) ligt op den *Kasdagh*, den *Gargarus* of *Cotylas* der ouden. Onderscheiden van de gewone rivieren, die eerst door vereeniging van verscheidene bronnen ontstaan, bruist hij als eene reeds bestaande rivier

uit

uit eene natuurlijke grot, aan de eene zijde van den berg gelegen, en ſtort in het beneden liggend dal, als een heerlijke waterval, loodregt van eene hoogte, van vijftig tot zestig voeten neder. Dit dal wordt door eene wijde klove van den berg gevormd, welks kanten bijna loodregt zijn, en die in den allerwoesten ſtaat der natuur, met donkere bosſchen van pijnboomen bedekt, opſtegen, terwijl in het dal zelf en rondom den mond der grot ontzettende majestueuſe eiken, vermengd met Oosterſche Platanusſen, op de rotſen ſtaan, en zich onder honderd zonderlinge gedaanten vertoonen. Zulk een ſtroom nu, die uit den ſchoot van eenen berg, door een geheimzinnig hol, welks einde nooit door eenen ſterveling betreden is, bruist, was zeer geſchikt voor de vereering van een zoo geestdrijvend volk, als oudtijds de Grieken waren. Zelfs hunne nakomelingen bidden thans nog bij deze heilige bronnen, en dit is een der vele overblijfſelen van den ouden eerdienst, die de Oosterſche kerk heeft overgehouden.

Er heeft hier nog eene omſtandigheid plaats, die door andere reizigers nog niet is waargenomen, maar die evenwel zeer in het oog loopend is en tot zonderlinge oplosſingen aanleiding geven kan. De *Skamander*, namelijk, is naauwelijks uit zijne grot te voorſchijn gekomen, en heeft naauwelijks het dal bereikt, of er vereenigt zich met

zijne golven het water van eene nabijgelegene heete bron. De *Skamander* had bij zijnen oorsprong drie en veertig graden van FAHRENHEIT, de buitenlucht drie en zestig, en het water, daar, waar het zich met den *Skamander* vermengt, zeventig graden. Eene zware regenbui, die juist in dezen oogenblik viel, verhinderde den heer WEBB om de bron van dit warm water te bereiken, die hooger in het dal ligt, en natuurlijk, bij zijne eerste komst uit de rotsen, veel heeter zijn moet.

VII. De *Kamara* is eene van de *Gheumbrek* verschillende, en geenszins, zoo als verscheidene van WEBBS voorgangers vooronderstellen, dezelfde rivier. Zij is de *Thymbrius* der ouden. Het oude *Thymbra* is het tegenwoordige *Atschi-Kevi*. WEBB heeft den loop van beide deze rivieren naauwkeurig onderzocht. Hij volgde den loop der *Gheumbrek* tot aan derzelver oorsprong bij *Saliklar-Kevi*, kwam vervolgens, de bergen beklimmende, tot de bronnen der *Kamara*, en volgde nu den loop dezer rivier tot aan hare vereeniging met de *Mendere*, kort bij het dorp *Atschi-Kevi*. Omtrent vier mijlen boven het dorp loopt eene fraaije waterleiding over deze rivier, welks middelste boog, veel grooter dan de andere, die nog zijn overgebleven, zich vrij hoog boven het water verheft. Op de noordwestzijde van dezen boog ziet men nog de overblijfselen van een borstbeeld in verheven beeldwerk, dat

met

met laurieren schijnt gekroond te zijn. Het springt aanmerkelijk uit den sluitsteen van den boog, en verbeeldt waarschijnlijk het beeld van eenen Romschen keizer. — De *Gheumbrek* heeft maar twee bronnen, maar de *Kamara* ontstaat uit de vereeniging van tien of twaalf kleinere en grootere beken, en is eene vrij aanzienlijkere rivier, dan de vorige, dewijl zij in geen jaargetijde geheel zonder water is, hetwelk anders echter doorgaans plaats heeft bij alle stroomen in dezen omtrek.

VIII. Eindelijk de *moerassen* bij de rivieren van *Troja*, van welke de *Odyssee* melding maakt, zijn die, uit welke de tegenwoordige beek *Califatli-Osmak* ontspringt.

Uit datgene, wat de heer WEBB berigt, betreffende andere merkwaardige punten, buiten de eigenlijke vlakte van *Troja*, zullen wij het volgende aanhalen.

De berg *Kasdagh*, dat is ganzenberg, is, gelijk voorheen reeds gezegd is, het hoogste punt van de keten der *Ida*, en dezelfde met den *Gargarus* van HOMERUS, en den *Cotylus* van DEMETRIUS. De heer KAUFFER schat zijne hoogte boven de oppervlakte der zee op vier duizend zes honderd vijftig voeten. Maar WEBB houdt hem voor veel hooger, uit hoofde van den korten tijd, dat zijn top zonder sneeuw is, dat slechts twee en eene halve maand of op het langst drie maanden in het jaar duurt. CLARKE

en andere reizigers hebben de gevaren en moeijelijkheden beſchreven, die het beklimmen van zijnen top vergezellen. Maar WEBB zegt daarentegen, dat men dezen top, als hij vrij van ſneeuw is, even zoo gemakkelijk als veilig kan bereiken. De lijn van de altoosdurende ſneeuw is op het noordelijk halfrond onder veertig graden breedte, omtrent negen duizend voeten. De *Kasdagh* moet dus veel hooger zijn, dan KAUFFER en andere zeggen. Dat hij waarlijk ook veel hooger is, leert reeds de beſchouwing van denzelven, en wordt bevestigd door de ſchatting, welke reizigers door eene langdurige oefening, met het oog vrij zeker maken kunnen. „Wij konden," zegt WEBB, „onzen barrometer niet gebruiken, om deze hoogte te meten, dewijl die ongelukkig gebroken was, eer wij den berg beklommen. Voor hen, die door *Turkijë* reizen willen, zijn deze inſtrumenten te teeder en te bros. Toen wij de eerſte reis beproefden dezen berg te beklimmen, kwamen wij den eerſten dag ſlechts bij de bron van den *Skamander*, en werden door het ongunſtig weder genoodzaakt terug te keeren en in eenen ſtal van *Cugilar* te overnachten. Op den volgenden dag echter, den negenden October, hadden wij heldere lucht en bereikten gelukkig de helft van het doel onzer wenſchen. De thermometer viel op de hoogte tot vier graden van REAUMUR boven nul, des middags in de

ſcha-

ſchaduwe, en voor menſchen, die gewoon waren door den gloed der brandende vlakten van *Azië* geblaakt te worden, was deze onverwachte overgang, die in een ander jaargetijde verkwikkend zou geweest zijn, zeer gevoelig. Het uitzigt van deze hoogte is zeer verheven, en vergoedt rijkelijk de moeijelijkheid van den weg niet alleen door de ruime uitgeſtrektheid van den gezigtkring, die men alom geniet, maar ook door de geſchiedkundige en klasſieke herinneringen.... Onder onze voeten lag *Phrygië* en de *vlakte van Troja;* rondom de *Propontis*, *Hellespont*, *Tracië*, *Myſië*, *Bithynië*, *Aeolië*, *Ionië* en al de plaatſen der zoo wijd beroemde ſteden van *Azië* en *Europa*, van welke niets dan de naam is overgebleven. Verderop zag men de *Aegeiſche zee*, enz."

„ In *Eugilar*, dat is in het Turksch *Jagershuis*, bragten wij drie dagen, zamengepakt in eene armoedige vervallene woning, door, en van daar bezochten wij den kleinen heuvel, *Kuschunlu Tepe*, die in het midden tusſchen *Eugilar* en *Bairamitsche* ligt. Deze werd door CLARKE ontdekt, die vermoedt, dat hij de plaats is, waar de tempel van den Idaſchen ZEUS ſtond. Wij beſchouwden den prachtigen, zestien vademen breeden weg, die om dezen heuvel loopt en naar zijnen top leidt, maar, wat de menigvuldige gedenkteekenen betreft, van welke deze reiziger

ſpreekt,

ſpreekt, hiervan vindt men thans geen ſteen meer, dewijl HADIM OGLU BASCHA al deze oudheden tot het oprigten zijner gebouwen te *Bairamitsche* heeft gebezigd...."

Dit *Bairamitsche* houdt WEBB voor het oude *Skepsis*. Het kan voor de tegenwoordige hoofdſtad van *Troas* doorgaan.

Volgt men den loop van den *Skamander* en der heuvelen, die het vruchtbare dal van *Bairamitsche* omringen, dan komt men eerst te *Bunas-Baschi* of *Bujuk-Bunar-Baschi*, dat is het groote *Bunar-Baschi*, dat dezen naam draagt, om het van het dorp, dat denzelfden naam heeft en in de Trojaanſche vlakte gelegen is, te onderſcheiden; beide plaatſen echter worden dus genoemd van de bronnen, die in de nabijheid ontſpringen (*Baschi* beteekent in de Turkſche taal *hoofd*, *oorſprong*; *Bun*, *bron*: *Bunar* is het meervoud van *Bun* en zegt dus *bronnen*); *Bujuk-Bunar-Baschi* is eene bloeijende en aanzienlijke ſtad, niet ver van de bronnen gelegen, die haar dezen naam geven. Deze bronnen zijn zoo helder als kristal, en zijn omringd met kunſtige bekkens, die door groote Platanusſen beſchaduwd worden. De ſchoonheid van den Platanus en der andere boomen in den omtrek van den *Bosphorus* en van den *Helleſpont* kan naauwelijks beſchreven worden, en het genoegen, dat de rust onder de ſchaduw dezer boomen oplevert, is onuitſprekelijk.

Ené

Ené is ontwijfelbaar het oude *Neandria*, en de rivier *Enedere*, aan welke het ligt, en die beneden deze ſtad in den *Mendere* ſtort, was de *Andrius* der ouden. *Ené* is thans nog, door deszelfs gelukkige ligging, eene bloeijende en volkrijke ſtad. Niet ver van hier ziet men eenen heuvel van *Basalt*, bij de Turken *Ené-Tepé* genoemd, in wiens naam CLARKE eene overlevering van het graf van AENEAS meent te vinden, of eene aanwijzing, dat de een of ander magtig en groot vorst hier begraven is. Evenwel is hij ſlechts een natuurlijke heuvel, hoewel hij, gelijk dit bij deze ſoort van rotſen zeer gewoon is, de gedaante van eene door kunst gemaakte hoogte heeft.

Datgene, wat de heer WEBB over de toenmalige natuurlijke geſteldheid van het land zegt, is nog uitlokkender, dan zijn oudheidkundig onderzoek.

„ De bewoners dezer ſtreek genieten in de gelukkige tempering van *Midden-Azië* eenen winter, die verzacht wordt door de zeewinden, en eenen zomer, die getemperd wordt door de regelmatige wederkeering der Eteſiſche winden, die door HOMERUS zoo dichterlijk onder het beeld van *Boreas*, die naar *Tracie* gaat, beſchreven zijn. Hare weelderige velden, vruchtbare dalen, de overvloed van water, die deze bevochtigen, en allen uit den aan bronnen rijken

Ida

Ida vloeijen, de verſcheidenheid van den grond, die dan eens vlak, dan weder bergachtig is, de volheid der ſtroomen, de nabijheid der zee, de bekoorlijke uitzigten, met één woord den ganſchen ſtaat des lands is van dezen aard, dat de natuur niets meer te wenſchen overlaat. — *Desunt manus poscentibus arvis*, het ontbreekt ſlechts aan handen om het land te bebouwen. Gebrek aan bevolking heeft den zegen der natuur in eenen vloek veranderd, en deze is de reden van die moorddadige *Miasmen* (peſtſtof), die in geheel *Troas* die *Epidemie*, welke HOMERUS onder het beeld van de pijlen, door *Apollo* geſchoten, ſchildert, *endemisch* heeft gemaakt."

„ Het gezigt van het land is in den hoogſten trap ſchilderachtig, en herinnert elk Engelſchen reiziger de landſchappen van zijn vaderland. Deze gelijkheid heeft *Phrygië* voornamelijk te danken aan de met groene heggen omringde velden, en de hier en daar verſtrooide boomen, die alleen of in groepen ſtaande, het geheel naar een Engelsch park doen zweemen... Hier vindt men ook, gelijk in *Engeland*, ſlechts weinig wijnbergen, en het land is bijna geheel met korenvelden bedekt. In het onderſte gedeelte, en datgene, wat eigenlijk de Trojaanſche vlakte uitmaakt, vindt men eene afwisſeling van hoogten en diepten (men zou het den golfſlag van het land kunnen noemen), die als een aanhangſel van de klo-

kloven van den *Ida* zacht naar de zee afloopen... Naar *Dardania* en *Cebrenia* ſtapelen zich de rijen van den *Ida* op elkander, en zijn met onafmetelijke denneboſchen bedekt. Door middel der *basalt*klompen van *Ballidagh* vereenigen zich deze rijen met de granietbergen achter *Alexandria*, in welkers midden zich die kegelvormige punten verheffen, die men reeds ver in zee zien kan."

„ Op deze wijze wordt de eerſte kring geſloten, die het tooneel der *Ilias* bevat. Achter dezen ligt het vruchtbaar gebied, dat eertijds tot *Neandria* behoorde, en dat van *Skepsis*, dat van de *Cebrenia* door den *Skamander* geſcheiden is. In vroegeren tijd ſchijnt deze ſtroom in dit dal een lang meer gevormd te hebben, tot dat eene of andere omwenteling der natuur den heerlijken ſchilderachtigen dam van *Balli-Dagh* brak, door welke ſpleet deze rivier thans in de Trojaanſche vlakte dringt. Nog verder achterwaarts ſluit de kruin van den *Kasdagh* het tooneel."

„ De gordel van boſchen, met welken dezen berg omringd is, is nog heden in dien ruwen ſtaat, in welken hij ten tijde van den Trojaanſchen oorlog was. Deze wouden worden door beeren, wolven en ſchakals bewoond, die, in troepen vereenigd, hunne prooi najagen. Zelfs, als wij het berigt van het volk dezer ſtreek

mo-

mogen gelooven, worden hier ſomtijds tijgers gezien. De vlakte wemelt van vogelen van allerlei ſoort en van veel ander klein wild... Wij waren ooggetuigen van den jaarlijkſchen togt van den luid ſchreeuwenden troep van kraanvogels over het land heen, op welken HOMERUS zoo dichterlijk zinſpeelt, en die men hier moet gezien hebben, om zich een juist denkbeeld van de waarheid en ſchoonheid zijner gelijkenis te kunnen vormen."

„ Het voordeel dat de bosſchen opleveren, bepaalt zich meestal tot de winst van pek. De inwoners van *Kilari* houden zich bijna bepaaldelijk met dit werk bezig. Deze bewoners van het oude *Salamis* komen jaarlijks in talrijke troepen herwaarts, en ter belooning van dit zware werk zijn zij vrij van den *Karetsch* of het hoofdgeld der *Rajah's* of Christelijke onderdanen."

„ De gewone dennen der bergen van *Ida* zijn *Pinus abies*, *Picea* en *Sylvestris* in den bovenſten gordel, waarbij nog een den komt van eene bijzondere ſoort, die zeer weinig verſchilt van den *Pinus maritima*. In de onderſte ſtreken groeit in menigte de *Pinus maritima*, en korter bij de kusten de *Pinus halebensis*, die, met zijne lange zaadhuisjes, veel naar den *Pinus strobus* zweemt, en de ſchoonheid der plaats aanmerkelijk verhoogt. Onder deze dennen vindt

men

men in de lage deelen van den *Ida* verſcheidene ſoorten van eiken, de *Quercus robur*, *pedunculata*, *cerris*, en bij *Kuschiunlu-Tepé* eene zeer fraaije ſoort met diep ingeſnedene bladeren, waarſchijnlijk de *Quercus crinita*. Door deze menigte van dennen heeft het binnenſte des lands dikwijls veel overeenkomst met *Tyrol*, vooral het bovenſte gedeelte van het *Gheumbrek* dal. De vlakte en de lage heuvelen zijn met kleinere boomen bedekt, en wel meest met die zoo nuttige ſoort van eiken, die de eikels opleveren (*Quercus aegilops*), die, goed gekweekt en onregelmatig over het ganſche land verſpreid, voornamelijk dit ſchilderachtig tooneel voortbrengen, dat ik beſchreven heb. De bouwvallen van *Alexandria* (*Alexandria Troas*) zijn met een bosch van deze boomen bedekt, die wezenlijk beter in de vlakte en op de zuidwaarts loopende hoogten van graniet ſchijnen te ſlagen, dan op de rotstoppen der kloven van den berg *Ida*. Deze boom, aan zich zelven en zijne natuurlijke ontwikkeling overgelaten, groeit even zoo majestueus als de overige van zijn geſlacht. Gewoonlijk vertoont hij zich echter hier in eene minder gunſtige gedaante, dewijl hij jaarlijks met ſtokken wordt geteisterd, om zijne vruchten of eikels te verzamelen, die hier bij het leerlooijen gebruikt worden. Deze vrucht wordt, kort voor dat zij rijp is, verzameld; en op groote hoopen

geworpen, bevordert dit de gisting, door welke de eikel van zijne buitenste schil wordt gescheiden, hierop wordt die in de lucht gelegd, en zoodra die droog is, is hij ook tot gebruik geschikt. Deze eikels zijn een hoofdvoortbrengsel van *Troas*, en zij worden jaarlijks in groote menigte naar *Engeland* en elders vervoerd."

Behalve de voornoemde eiken vindt men hier nog de *Quercus Infectoria* en *coccifera*, die echter zelden hooger dan struiken worden. De eerste brengt de in den handel bekende galnoten voort, die door de steken van een insekt in de bladeren ontstaan, de andere of de *kermes eik* levert roode korreltjes, van welke men zich om te verwen bedient. In *Troas* let men echter weinig op deze dingen en verzamelt die niet. De *steeneik* (*Quercus Ilex*) wordt somtijds onder de andere soorten gevonden.

De heer WEBB noemt nog onder andere hier groeijende planten de *Dianthus Juniperinus*, die in October nog bloeijend op de hoogte van den *Kasdagh* wordt gevonden, de *Centaurea aurea*; op dezelfde hoogte, en in hare nabijheid het fraaije purperen *knoflook*; wat lager de *Crocus autumnalis*, de *Colchieum autumnale* en *variegatum*, *Orphrys spiralis*, *Cytisus divaricatus*, *Amygdalus communis*, enz. Tusschen *Bufuk - Bunar - Baschi* en *Aivagek* ontdekte WEBB eene plant, die hij voor eene verbastering

der

der *Amaryllis lutea* hield, maar na een naauwkeuriger onderzoek bleek het, dat zij niet alleen eene verſchillende ſoort (*species*) was, maar ook, dat zij tot een nieuw, nog niet beſchreven geſlacht (*genus*), behoorde.

Schapen worden hier ook in menigte gevonden, en de opbrengst van hunne wol wordt op vier duizend *oken* geſchat (1 *Oko* = 2½ ponden van twaalf oncen). Paarden, buffels en runderen vinden hier voedſel in overvloed. Dikwijls ontmoet men groote troepen van kameelen, die waren naar *Konſtantinopel* brengen, zij trekken echter ſlechts door het land en zijn hier nergens inheemsch. Over het algemeen herinnert de bebouwing van het land den reiziger het gezigt van het *Campagna di Roma*. In de nabijheid der dorpen echter en vooral in het gebied *Hadim Oglus*, des Basſa's van *Bairamitsche*, verandert alles van gedaante, en men ziet alom vlijt en naarſtigheid heerſchen. Op de velden ontwaart men vrouwen, die zonder ſluijer met hare huisgenooten werken. Rondom de Griekſche dorpen wint men eene aanzienlijke menigte van voortreffelijken wijn, inzonderheid bij *Giaur Kevi* en bij *Yani Kevi*. De zwarte wijn van *Tenedos* zou even zoo goed zijn als de Franſche wijnen, indien hij ſlechts zorgvuldiger behandeld wierd. Men volgt hier echter de ſlechte gewoonte niet, die door geheel *Moria* heerscht, om onder dezen

wijn hars of pik te mengen, opdat hij langer goed zou blijven, want dit geeft aan den wijn eenen onaangenamen, en voor hen, die dit niet gewoon zijn, ondragelijken smaak. — Aan de oevers van den *Gheumbrek*, en vooral in het dorp, dat dezen naam draagt, hebben de Turken zelfs wijngaarden, van welkers druiven zij eene soort van siroop maken, die zij *Pennes* noemen, en eene andere zoete spijs, zij droogen ook de druiven in de zon en bewaren die voor den winter. Druiven, watermeloenen en andere vruchten maken een groot gedeelte van hun voedsel in den zomer uit. Zij zaaijen op hunne velden het *Solanum melongena* en het *Sesanum orientale*, uit hetwelk zij eene voortreffelijke olie persen, en met deze zaadkorrels, gemengd met het zaad van de *Nigella damascena*, besmeren zij hun brood. Zij telen ook den *Hibiscus esculentus*, gelijk ook erwten, boonen, linzen en andere groenten. Het voordeeligst zijn echter boomwol, koren en *Mais*, vooral de gele. Ook teelt men hier eenige zijwormen. Bij de behandeling der vijgen bedienen zich de inwoners van de oude kunstgreep der *Caprificatie* (dat is de steek der insekten, om het rijp worden te bevorderen). De granaatappelen worden hier zeer groot; en over het algemeen vindt men hier weinig vruchten, die niet den hoogsten trap der volmaaktheid bereiken.

Wat

Wat nu de aardkundige gesteldheid der streek van *Troas* betreft, zoo vormt die een gedeelte der Phligreische velden van *Klein Azië*, van welke de ouden zoo dikwijls spreken. Het noorden en noordwesten van het land bestaat uit oorspronkelijke bergen; maar dat gedeelte, dat ten zuiden van den *Skamander* ligt, is van eenen vulkaanschen oorsprong. Het gebergte van den *Gargarus* of *Kasdagh* bestaat uit leisteen en kalk. In het laatste wordt de grot gevonden, uit welke de *Skamander* ontspringt. Nieuwsgierigen zijn tot honderd vademen in dezelve gedrongen, zonder evenwel de eigenlijke bron te kunnen bereiken. Het dorp *Gheumbrek* is van *basalt* gebouwd. Ook wordt hier en tot den *Kasdagh* serpentijnsteen gevonden.

Alexandria is op eenen graauwen granietsteen gebouwd, met *Feldspath* gemengd, dat aan den ganschen klomp de kleur bijzet. Deze steen werd tot de prachtige gebouwen dezer stad gebezigd. Deze graniet beslaat het gansche land achter *Alexandria* ten oosten tot het dal van *Ené*.

Op den weg van *Chemalli* regt door *Ené* en omtrent twee uren van deze plaats liggen de zilvermijnen, die de Turken *Maden-Magàra* noemen. De steen, uit welken het zilver gehaald wordt, is een loodkleurig erts, rijk in zilver. Toen WEBB langs den heuvel omtrent honderd vademen was nedergedaald, stond hij bij eenen vulkaanschen duffsteen, op welken eerst zuilen van

klinkſteen en dan van graniet tot bij *Ené* volgden. Hij dacht, om verſcheidene redenen, dat dit graniet van *Alexandria* veel jonger was, dan het oude graniet, met hetwelk, volgens het ſtelſel van WERNER, de rij der oorſpronkelijke bergen begint.

Het dal van *Bairamitsche*, zoowel als de overige in hetzelve uitloopende dalen, beſtaat uit den brosſen kalkſteen van *Troas*. Verſcheidene rijen van heuvelen dringen van het zuiden in hetzelve, alle trap- en *basalt*achtig en afſtammende van het groote middelpunt der oude vulkanen van *Asſus* (het tegenwoordige *Beiram*), dat men het *Auvergne* van het noordelijke *Azië* zou kunnen noemen. Bij *Mantascha*, omtrent een uur van *Beiram*, op den weg van *Aivagek*, ligt een verwoest ſlot, op eenen kleinen berg bij de rivier. Deze berg heeft alle kenteekenen van eenen uitgebranden vulkaan, en hoewel hij thans niet meer werkt, zoo beſpeurt men toch teekenen genoeg van zijne vorige woede in de inwendige verwoestingen van den grond, en de aardbevingen, aan welke deze ſtreek onderworpen geweest is. Een groote ſchouwburg in eene rots gehouwen, en afhellende naar den zeekant, is thans grootendeels verwoest. Ook vindt men hier nog een aantal overblijfſelen van de bouw- en beeldhouwkunde der oude Grieken, allen van *Trachiet*, en de nog wel bewaarde ſtadsmuren beſtaan insgelijks uit groote brokken van *Trachiet*.....

X.

derlingen bouw verheffen; een aantal kleine eilanden, als met opzet op de reede geplaatst, om de vaartuigen, door ſtorm bedreigd, tot eene toevlugt te dienen; een onafmetelijk bosch van masten; vlaggen en wimpels van alle kleuren; alles in eene geſtadige beweging... en eindelijk in de nabijheid rust en eene diepe ſtilte. — Ik kon mijn oog en aandacht van deze verrukkende ſchilderij niet afwenden. Mijn leidsman had mij verlaten, zonder dat ik dit beſpeurde."

„ Eindelijk rukte ik mij als met geweld los van dit prachtig *Panorama*, en ging voort langs de waterleiding. Toen ik bij den waterval was gekomen, die haar van water voorziet, en in het Portugeesch *Mai d'agoas*, dat is *Water-moeder* heet, zag ik achterwaarts, en vraagde: of ik een werk der Romeinen aanſchouwde, en of mijne voeten wezenlijk den grond van *Brazilië* betraden? Dit merkwaardig gedenkteeken der bouwkunde beſtaat uit twee rijen bogen, de eene boven de andere; de bovenſte rij heeft twee en veertig bogen. Zij vereenigen twee heuvelen en ſtrekken zich uit tot een laag gebouw, dat zoo ingerigt is, dat het water met de lucht in aanraking komen kan. De uitgeſtrektheid van het geheel, langs de zijde van het gebergte, tot aan den voet der *Corcovado*, bedraagt meer dan anderhalf uur."

Den gezelligen toon der inwoners van *Rio*

(zoo

(zoo noemt men kortheidshalve de hoofdſtad van *Brazilië*) vond ARAGO zeer gedwongen, en de geſprekken onbelangrijk. In een aanzienlijk huis, waar hij genoodigd was, geraakten de levenlooze en weinigbeteekenende gelaatstrekken der gasten eerst in eene deelnemende beweging, toen een *Sapajou*, aan de zaaldeur vastgemaakt, zijne ſprongen begon. Over het algemeen zijn de inwoners van *Rio*, niettegenſtaande hunne zucht tot vermaak, zeer traag. „Een man, in zijne hangmat of ſofa liggende, de vakken van zijn vertrek tellende, of de nietsbeteekende verſierſelen zijner tapijten beſchouwende, zal u evenwel verzekeren, dat hij zich vermaakt. Nergens vindt men een bezocht plein of plaats. Men zoekt hier de eenzaamheid, zoo als men bij ons het gezelſchap zoekt. Voor de komst van het hof te *Rio*, in 1807, bezochten de Braziliërs wel de openlijke tuinen, zij dansten en vermaakten zich hier bij zang en ſnarenſpel! Maar ach! in pracht overtroffen te worden, dit vergeeft eene vrouw niet ligt, uit welk een land zij ook zijn moge. De Braziliſche dames waren met diamanten bedekt en verdonkerden de Portugeeſche. Van daar de jaloerschheid, de ſpanning, de dooding van alle gezellige verkeering. Ieder blijft thans te huis."

„Niemand heeft een begrip van openbare bals. Slechts bij het hof wordt gedanst, maar dit

dit zijn karakteristieke danſen, door bezoldigde lieden uitgevoerd, die intusſchen moeijelijk te krijgen zijn en duur moeten betaald worden. Hier heeft men maar twee Franſche danſers, en hoewel zij zeer middelmatig zijn, zoo bezoekt men evenwel den ſchouwburg bijna alleen om hen te bewonderen en toe te juichen. Ik vraagde eens iemand: heeft dan de kroonprins, die zoo veel vermaak in Europeſche gezelligheid vindt, geen middel om zich deze hier te bezorgen? — Vergeef mij, antwoordde hij, de Prins maakt een zeer doelmatig gebruik van zijn vermogen. Hij bemint militaire vermaken, maar is ook met oordeel en vlijt in zijn kabinet bezig. Hij ſtijgt te paard, niet om zich te vermaken, maar dewijl eene dringende bezigheid zijne tegenwoordigheid hier of daar vereischt; op deze wijze beſchaamt hij, door de nuttigſte en werkzaamſte beſteding van zijnen tijd, de botheid en ſlaperigheid van hen, die hem omringen. Hebt gij zijne gemalin gezien? — Ik geloof, dat de Braziliſche vrouwen, die het geluk hadden haar van nabij te zien, maar al te dikwijls reden zullen hebben, om zich over hare eigene onkunde te ſchamen. Ik ken bijna geene bekwaamheid der gezellige verkeering, die haar ontbreekt. Zelfs weinige dames in *Europa* zullen haar in kennis der planten, delfſtoffen, en over het algemeen in die der natuurkunde evenaren. Ik vertrouw, dat deze

ſchoo-

ſchoone voorbeelden voor mijn vaderland niet nutteloos zijn zullen. Mogelijk zijn de dagen niet meer verre, in welke men trotsch zal kunnen zijn op den naam van eenen Braziliër. Deze hoop koesteren vele edele zielen."

Het volgende levert een ſchoon bewijs op van de menschlievendheid en zucht tot geregtigheid des konings.

„ Een rijk goudſmid in *Rio* had, onder andere ſlaven, ook een' Neger van de kust van *Mozambik*, op wien hij dag aan dag de ſterkte van zijnen arm beproefde. Slagen en honger hadden eindelijk dezen ongelukkigen zoo ſtomp gemaakt en zijn verſtand zoo zeer verzwakt, dat hij geduldig leed, dat zijn heer iederen morgen zijne linkerhand in eene ſchroef zette en hem met eene groote vijl allengs de vingers afraspte. Toen eindelijk ſlechts nog de ſtompen aan zijne hand zaten, beval hem zijnen heer eens op eenen morgen nu ook zijne regterhand in de ſchroef te zetten. Maar nu ontwaakte het laatſte overblijfſel van gevoel in den ongelukkigen zwarten, woede overmeestert hem, hij grijpt het werktuig, waarmede hij zoo wreed verminkt was, ſlaat daarmede zijnen heer dood, en loopt nu naar Sint *Christoffel*, waar hij met groot geſchreeuw den koning verzoekt te ſpreken. De monarch laat den ſlaaf binnen komen, deze werpt zich voor de voeten van den koning en belijdt den

gepleegden moord. — Ongelukkige! wat heeft u tot deze misdaad bewogen? — De wraak. — Wat heeft men u dan gedaan? — Men heeft mijne hand verminkt. — Waarom, wat hadt gij dan misdaan? — Ik weet van geene misdaad. — Men zoeke terstond getuigen op, en zorge intusschen voor dezen mensch. — De getuigen verschenen en verklaarden de onschuld van den zwarten. — Gij zijt vrij, zeide de koning, de twee slaven van uwen voorgaanden meester zijn thans uw eigendom, ik schenk u ook, om uwe huishouding te beginnen, een gedeelte van zijnen rijkdom. Maar wees menschelijk! denk steeds aan uw eigen lijden en het lot van uwen heer!"

In Februarij 1818 bereikten onze reizigers de *Kaapstad*, de hoofdplaats der Hollandsch-Engelsche volkplanting aan het *voorgebergte der goede hoop*. Hier eenige trekken uit zijne schildering dezer stad. „ De door oudere reizigers zoo geroemde *Compagniestuin* is thans zeer in verval geraakt. Slechts prachtige eikenlanen maken thans zijn sieraad, en verscheurende dieren zijnen rijkdom uit. De koningstijger, dien men hier vindt, is een fraai beest; de leeuw en de struisvogelen munten uit door hunne grootte. Voor het overige worden hier meestal nuttige gewassen en medicinale planten geteeld, zelfs hooi en eikels. De Engelschen bezoeken dezen tuin dikwijls, om in denzelven hunnen maaltijd te houden;

den; men ademt hier eene zeer frisſche lucht in."

„ De bouworde der huizen is eigenaardig en zeer verſchillend. De openbare gebouwen kan men niet van die der bijzondere perſonen onderſcheiden, zoo zeer wedijveren de laatſte met de eerſte, om in grootheid en ſchoonheid uit te munten. Het ſtadhuis doet denken aan die fraaije paleizen, die men zoo dikwijls op de kust van *Genua* ziet. De kerken zijn klein, maar net. In deze worden de zwarten op bepaalde uren elken dag in den Godsdienst onderwezen. Het geregtshof is een groot gebouw, zeker zoo groot als het paleis van Juſtitie te *Parijs*. — De ſchouwburg is een mengelmoes van ſlechten ſmaak en netheid. De bibliotheek beſtaat uit eenige dozijnen oude perkamenten banden, een zeer fraaijen druk van den Bijbel, twee ſchedels van wilden en eenige wapens van Hottentotten. De Bibliothekaris is, zoo als men mij verzekerde, een *man van gewigt;* want, men zegt, dat hij ruim drie honderd ponden weegt."

„ De inwoners kleeden zich op de Europeſche of liever Franſche wijze, maar zonder ſmaak. Zij bezoeken de gezelſchappen vlijtig; opſchik, paarden, thee, wijn en bier zijn de hoofdonderwerpen van het geſprek. Volgens een oud gebruik moet een koopman, als hij bankeroet gaat, den rouw aannemen; even zoo als hij zijne vrouw verliest, maar dan gaat hij in den zwaren rouw."

Het

„ Het verbieden van den ſlavenhandel benadeelt de volkplanting zeer, dewijl men thans ſlechts Hottentotten in dienst kan nemen, die zich niet alleen duur laten betalen, maar ook in korten tijd zoo veel weten te bezuinigen, dat zij niet meer behoeven te dienen." De negerſlaven, die er nog zijn, kosten twee duizend guldens. Deze hellen zeer over tot dieverij. ARAGO houdt ſtaande, dat de volkplanting, ſedert zij in handen der Engelſchen gekomen is, veel van haren bloei, dien zij onder het Nederlandsch bewind bezat, heeft verloren. „ Vijf of zes huizen zijn in het bezit van rijkdom en magt, alle overige zijn aan deze cijnsbaar."

„ De groote markt der kaapſtad is een heerlijk plein. Men kan hier alles koopen en verkoopen, als men de bepaalde belastingen heeft betaald. Ik telde meer dan vijftig wagens, welkers lading in korten tijd verkocht was. In de maand Januarij waren hier meer dan negen duizend wagens geweest, die ieder eene belasting van veertien of vijftien ſtuivers moesten betalen. De levensmiddelen zijn in het algemeen zeer duur aan de *Kaap*. De ſlagters of liever de bifſtekmakers verdienen veel geld; want de *Kaap* is thans immers eene Engelſche volkplanting."

„ Onder de merkwaardigſte bewoners der *Kaapſtad* behoort de *politieke ſchoenmaker*. „ Deze zonderlinge man is niet ſlechts beroemd door de-

zen titel, maar ook door zijne bekwaamheid in zijn vak. Hij kent alles, van de vischſchuit tot het ſchip van linie, van den ouderling tot den ſlechtſten komedieſchrijver, van de tooneelprinſes tot de waschvrouw, hij weet al het nieuws, wat in de haven, in de ſtad en op het land voorvalt. Hij zou zich van wanhoop ophangen, als hij binnen vier en twintig uren eenig voorgevallen nieuws, al ware het nog zoo gering, niet vernemen kon. Met den verrekijker geſtadig naar den *leeuwenkop* (eenen bekenden hoogen berg in de nabijheid der ſtad), turende, let hij op ieder teeken, dat daar wordt gegeven, loopt dan terſtond naar de plaats der landing, beſpiedt alle aangezigten, inzonderheid die der onbekenden, vraagt naar nieuws, valt iederen reiziger aan, en verlaat hem ſlechts dan, als hij van eenen anderen nog meer hoopt te vernemen. Heeft hij eindelijk zijne nieuwsgierigheid voldaan, dan gaat hij naar huis, beklimt zijnen drieſtal en verwacht de bezoeken, die hem de pas aangekomenen dra plagten te geven."

„Ik verzocht mijnen waard insgelijks om mij bij den *politieken ſchoenmaker* te brengen. Onderweg vraagde ik hem, van waar hij dezen naam had ontvangen? — Gij zult het dra vernemen, antwoordde mijn kastelein, hier is zijn huis. De lederreuk, dien wij volgden, bragt ons in zijne werkplaats. Een man van vijf en veertig of vijf-

vijftig jaren zat hier met een vriendelijk gelaat tusschen twee slaven, die waarschijnlijk eens zijne waardige opvolgers zouden worden. Hij deed nu zijn voorschoot af, legde zijnen bril weg en zeide tot mij: welkom, mijnheer ARAGO! — Uw dienaar! maar hoe weet gij mijnen naam? — De *Urania* is hier gekomen; de heer ARAGO is teekenaar dezer zending, woont bij den heer ROUVIERE, zijne kleur is donker bruin, heeft levendige oogen, en meestal een teekenboek onder den arm. Welnu, gij komt met den heer ROUVIERE, uwe kleur is donker, uwe oogen levendig, en het teekenboek zit ook onder den arm! dus nog eens: welkom, mijnheer ARAGO! maar wilt gij niet in de zaal treden, heeren! daar hebben wij meer ruimte."

„ Deze zaal was versierd met groote gedroogde zeegewassen, horens van herten, struiseijeren, staarten van paauwen en groote steenen. Ik zie, riep hij nu met zegepralende blikken, gij bewondert mijne liefhebberij. Maar, als ik u eens zeg, dat ik den val van NAPOLEON en het terugkeeren der BOURBONS reeds vijftien jaren vooraf voorzegd heb! Ik zocht het gesprek te eindigen, door hem te zeggen, dat ik gekomen was, opdat hij de maat tot een paar schoenen voor mij zou nemen. Maar te vergeefs, hij kwam op de nieuwe gebeurtenissen in *Europa*, onder anderen op den slag bij *Toulouse*, dien hij

als Fransch ſoldaat had bijgewoond. Terſtond begon hij op den grond het ſlagveld en de ſtelling der beide arméën te vormen. Eenige laarzentrekkers moesten de Franſchen, een nieuwen ſchoen den maarſchalk SOULT, eene koord den hertog VAN WELLINGTON en eenige lederen riemen de Engelſchen verbeelden. Een ſtoel beteekende de heuvel, waar de grootſte ſlagting voorviel; een kalfsvel de *Garonne*, een emmer het kanaal. Niets werd vergeten. De ſchoenmaker begon nu te verhalen. Alles geraakte in beweging. Dra rukten de Franſchen aan, de afſtammelingen van LUSUS wijken en ſtorten zich in de rivier. De Engelſchen moeten vlugten. Maar op eens begint hier eene zijner afdeelingen te wijken, hij vliegt toe, en terſtond is de goede orde weer herſteld. Hij zelf is de opperbevelhebber. Spoedig hier eene batterij opgeworpen; twee knechts ſchabellen worden tot dit einde gebezigd. Frisch er op los! voorwaarts met de bajonet! De priem zweeft door de lucht. De oogen van den verhaler rollen als vuurraderen in zijn hoofd. Eindelijk is de ſlag gewonnen; hij neemt SOULT onder den arm, legt de Franſchen op de kanapé, werpt de Engelſchen ter zijde, ſteekt eenen generaal in den zak, en rust nu hijgend en zwoegend uit van de moeijelijk behaalde overwinning."

„ Men bezoekt dezen man de eerſtemaal met ver-

verwondering, en andermaal met vermaak, maar het wordt wel eens gevaarlijk zijne veldſlagen te derden male bij te wonen. De gronden, die hij voor zijn ſtelſel aanvoert, zijn ſomtijds zeer gevoelig, men zegt dat hij nog onlangs in de hitte van het gevecht eenen zijner toezieners bij de haren greep en door het vertrek ſleepte, in de meening, dat deze een gevangen genomen vijandelijke generaal was. — Deze politieke ſchoenmaker wil voor geene Engelſchen ſchoenen of laarzen maken."

Wij zullen datgene overſlaan, wat ARAGO over *Isle de France* zegt. Hij beklaagt als Franschman hartelijk het lot der bewoners van dit eiland, dat thans eene Engelſche volkplanting geworden is. Over de hoofdſtad, *Port Louis*, hebben wij reeds, volgens BILLIARD, die haar in Februarij 1817 bezocht, iets gezegd in de afdeeling over *Port Louis op Isle de France*.

Van het naburig eiland *Bourbon* zegt ARAGO: „ de weg van *Isle de France* tot *Bourbon* bedraagt ſlechts dertig uren, maar beide eilanden verſchillen wel twee eeuwen. Beide bezitten eenen voortreffelijken grond, beide hetzelfde klimaat en brengen dezelfde voortbrengſelen voort; beide zijn ook bijna gelijktijdig door den Portugeesch MASCARENHAS, in het jaar 1505, ontdekt. Beide zijn dikwijls aan verwoestende ſtormen onderworpen. In het jaar 1816 heeft een vreesſelijke

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

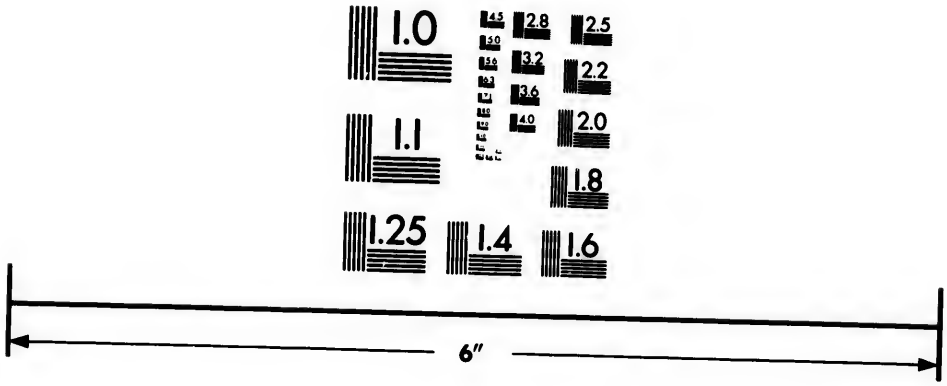

Photographic Sciences Corporation

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

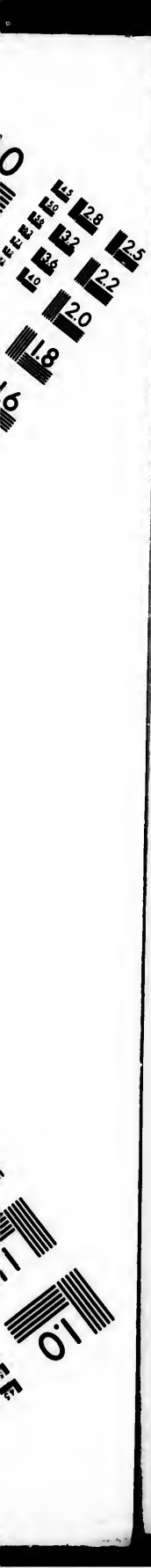
2.8
2.5
3.2
3.6
2.2
2.0
1.8
1.0

brand te *Port Louis* op *Isle de France* meer dan duizend huisgezinnen van het hunne beroofd. De vreesselijke orkaan, die het eiland in 1818 verwoestte, heeft *Bourbon* gespaard. Van waar dan nu dit groot verschil tusschen deze twee, en de grootste voorregten van *Isle de France?* Deze laatste heeft eene groote haven, terwijl op *Bourbon* niets den zeeman tegen storm en onweder kan beveiligen."

„ Rotsen, met jeugdig groen bedekt, vreesselijke afgronden en eerbiedinboezemende bergen, rotsdalen, woeste beken, watervallen, hutten en een' vulkaan, dit kan *Bourbon* dengenen aanbieden, die dit slechts bezoekt om verhevene tooneelen der natuur te beschouwen. Prachtige kokosboomen, onafmetelijke vlakten vol koffijboomen, en aanzienlijke velden met suikerriet beplant, kan hij, die rijkdom tracht te verzamelen, hier vinden."

„ *Saint-Denis*, het verblijf van den stadhouder, is, wat de ruimte betreft, eene groote stad, maar het getal der huizen is echter zeer gering. Ieder huis heeft hier zijnen tuin en park, men leeft er tevens op het land en in de stad. Men vindt noch te *St. Denis* noch te *St. Paul* hoogescholen, het ontbreekt dus de inwoners aan beschaving, niet omdat men niets leeren wil, maar dewijl men niets leeren kan. Kinderen, jongelingen en grijsaards houden zich slechts met den

land-

landbouw bezig; evenwel moet men bekennen, dat de inwoners van *Bourbon*, al worden zij in kundigheden door hunne buren te *Isle de France* overtroffen, deze evenwel in gezond verstand te boven gaan. Een fraaije koffijboom heeft in hunne oogen meer waarde, dan een schoon vers... Het jaarsaizoen der stormen, namelijk de maanden Januarij, Februarij en Maart, is hier over het algemeen vrij bedaard. Somtijds barst echter plotseling een orkaan los, die binnen weinige uren de hoop van den landman vernietigt. In de overige maanden zijn deze verwoestende orkanen minder te duchten, hoewel de zee over het algemeen zeer onrustig is. De landingplaats is zeer gevaarlijk en slechts bij stil weder toegankelijk. Zoodra de zee stormachtig wordt, heischt men eene vlag op, en alle verkeering tusschen de schepen en de kust houdt dan dikwijls langen tijd op. *Bourbon* is dan eene plaats van ballingschap."

„ Ik deed eenige togten door het land, en moet belijden, dat ik zeer getroffen was door de fraaiheid der wegen, midden door bosschen, onder ontzettende stukken van rotsen, en langs steile hellingen van vreesselijke klompen van *lava* loopende. Men heeft in de steile hellingen der bergen heerlijke wegen uitgehouwen, die zoowel door voetgangers, als te paard, met de grootste veiligheid betreden kunnen worden. Er ontbreekt

ſlechts nog eene brug over de ſterk ſtroomende rivier *Galets*, om hierdoor de verbindtenis tusſchen *St. Denis* en *St. Paul* tegen alle beletſelen te beveiligen."

„ Ik vond op deze wandelingen weinige planten. Slechts hier en daar, in de diepten der dalen en op de hellingen der heuvelen, beſpeurde ik eenige fraaije gewasſen. Het eiland *Bourbon* geeft aan den landſchapsſchilder de ruimſte ſtof voor zijn penſeel; bij iederen ſtap verandert het tooneel, bij iederen tred ontmoet hij nieuwe voortbrengſelen der natuur."

„ Eene ſtad, die men nog zoekt, als men reeds midden in dezelve is, is een zonderling verſchijnſel. Ik bedoel *St. Paul*. Ik was reeds op het hoofdplein dezer ſtad, eer ik nog naauwelijks een huis gezien had. Het is de treurigſte plaats, die ik ooit zag. Zand, zand en niets dan zand!"

In het midden van September 1818 bereikte ARAGO het ſchiereiland *Péron*, aan de westkust van *Nieuw-Holland*. Kapitein FREYCINET liet de destilleermachiene, die hij aan boord had, om uit zeewater drinkbaar water te maken, aan wal brengen en opzetten (*). Tevens gingen ver-

(*) De heer OTTO VAN KOTZEBUE zag dit werktuig in April 1818, toen hij van zijne vaart rondom de wereld terugkeerde, in de ſtad aan de *Kaap de Goede Hoop*,

verſcheidene perſonen van het reisgezelſchap naar den wal, om te beproeven, of zij dieper in het land konden dringen. De kust was, zoo ver men zien kon, juist zoo als PÉRON haar beſchreven had, namelijk vlak, naakt en van alle levende bewoners ontbloot. Eerst, nadat het reisgezelſchap zich in verſcheidene kleinere afdeelingen verdeeld had, ontmoeteden zij twaalf of vijftien inboorlingen. Zij ſlaagden om eenen kleinen ruilhandel met hen aan den gang te brengen, waarbij zij echter zeer wantrouwend en vreesachtig waren. Zij gaven hun halsbanden van glaskoraal, ſpiegels en kleine mesſen, en ruilden voor deze dingen knodſen en bijlen; de inboorlingen ſchenen zeer vergenoegd te zijn met deze ruiling. Een van het gezelſchap ſchonk hun een paar kouſen; de wilden verſcheurden die en deelden de ſtukken. Zij weigerden echter hardnekkig wijn met water te drinken, dat men hun in eene flesch voorzette. Met een ſtuk ſpek, dat hun een matroos voor eene knods had ge-

Hoop, terwijl FREYCINET zich daar ophield. Het beſloeg eene ruimte van twintig voeten breed, was tien voeten lang en hoog, ſtond bij den voorſteven in het ruim, en leverde op eenen dag zoo veel water op, als honderd dertig mannen in drie dagen noodig hadden. Om het te doen werken, had men ſlechts eene kleine hoeveelheid ſteenkolen noodig.

DE VERT.

gegeven, wreven alle hun ganſche lijf. Het meest behaagde hun een vierkant ſtuk blik; dit bezagen zij allen naauwkeurig, en eindelijk bleef het in het bezit van den oudſten van den troep. Bij deze ruiling waren zij echter ſteeds zeer angstvallig, en wezen van tijd tot tijd naar de korvet, die in zee lag, terwijl zij ſchreeuwden: *aijerkadé! aijerkadé!* dat is: gaat weg! gaat weg! Dewijl onze reizigers nergens op het land zoet water hadden gevonden, en zij vermoededen, dat de wilden hunnen dorst met zeewater leschten, zoo maakte ARAGO, om dit zeker te weten, zulke gebaren, alsof hij zeewater ſchepte, en dit uit de holle hand dronk. Zij ſchenen zich hierover niet te verwonderen, en lieten ook geen teeken van walging blijken, hoewel het zeker was, dat zij zijne meening wel begrepen hadden.

Op eenen anderen togt in de Binnenlanden vonden onze reizigers een van die gaten, van welke PÉRON ſpreekt, en die hij voor woningen der inboorlingen houdt. ARAGO twijfelt echter aan dit laatſte. „De opening — zegt hij — is rond; zij heeft omtrent vier of vijf voeten in diameter; hare diepte bedraagt zeven à acht voeten en is loodregt. Op den bodem ſtaat eene kringvormige bank, op welke eenige drooge bladeren lagen; de bank was twee voeten hoog, en ik zag naast deze een weinig aarde, die eerst onlangs omgewroet ſcheen te zijn. Indien

dien nu de gisſing van den heer PÉRON gegrond is, zoo vraag ik, hoe de wilden in ſtaat zijn, om zich, bij de groote opening van het gat, tegen den regen te beveiligen, dewijl er geene mogelijkheid is dit te ſluiten, en men, als men hunne wapens en jammerlijke hutten beſchouwt, onmogelijk hun de gave der uitvinding in dezen opzigte kan toeſchrijven. Mogelijk zijn deze gaten, met aarde en bladeren bedekt, vallen om het wild te vangen. Mijns bedunkens is dit de waarſchijnlijkſte verklaring hunner beſtemming, en mijne reisgenooten beaamden deze gisſing."

Zij verlieten in October de kust van *Nieuw-Holland* en zeilden naar *Timor*. Het valt moeijelijk veel nieuws van een land te zeggen, dat reeds zoo dikwijls door Europeanen bezocht is. Te aangenamer zijn dus de berigten van ARAGO over de Portugeeſche volkplanting op het weinig bekende eiland *Ombay*, ten noorden van *Timor*.

„ De ſtad *Diely* ligt op eene kleine bekoorlijke vlakte, aan den voet van hooge, boschrijke, door altoosdurende ſtormen geteisterde bergen. Hare reede is noch zoo fraai, noch zoo veilig als die van *Coupang* op *Timor*, maar zij wordt echter tegen de hevige ſtormen beſchut door het eiland *Cambi* op den eenen en het voorgebergte op den anderen kant. Een natuurlijke, bijna met het water gelijkſtaande dam kon met weinig kosten verbeterd en in eene goede landing-

plaats

plaats veranderd worden. Voor het overige gaat hier de zee nooit zeer hoog, de grond is goed en over het algemeen de ankerplaats veilig en aangenaam."

„ Behalve het paleis van den ſtadhouder, en de kerk aan den *Heiligen* ANTOON gewijd, zoekt men te vergeefs een aanzienlijk gebouw te *Diely*. Alle huizen zijn met hooge heiningen omringd, zoodat men het huis niet eerder ontwaart, voordat men voor deszelfs ingang ſtaat. In dit opzigt moet *Diely* voor *Coupang* zwichten, waar ten minſte het Chineesch kwartier eenige beſchaving verraadt."

„ Kort bij den uitgang der ſtad vindt men ſommige wegen, die niemand mag betreden zonder gevaar te loopen om door de inboorlingen vermoord te worden, en evenwel ſtaat hier geen kenteeken, dat deze wegen *Pamali*, dat is *heilig* zijn. Ik was gisteren voornemens op eenen togt door het land eenen dezer wegen te betreden. Maar de *Timorier*, die mijn gids was, hield mij terug, te kennen gevende, dat ik dan een kind des doods zou zijn. Ik lachte over zijne vrees en wilde mijnen weg vervolgen, maar hij hield mij zoo vast en was zoo verſchrikt, dat ik van mijn voornemen afzag, hij gaf den ganſchen dag zijne blijdſchap over dit beſluit te kennen en poogde deze opoffering door vriendelijkheid te vergoeden."

„ Bij

„ Bij mijne terugkomst verzekerde mij de ſtadhouder, dat hij zelf deze, door eene zeer oude overlevering, geheiligde wegen, nooit betrad, en dat, als ik op dezelve was voortgegaan, dan mijn gids zonder genade zou gedood zijn. Ik zelf zou als vreemdeling geen gevaar geloopen hebben, en mijn wegwijzer was dus ſlechts voor zijn eigen leven zoo beducht geweest."

„ Een groot en digt bosch omringt de ſtad en wordt door de gevaarlijkſte ſlangen bewoond. De reuzenſlang (*Boa*), houdt zich vooral hier op, en de ſtadhouder zoowel als zijne ambtenaren, verzekerden ons, dat zij meermalen ooggetuigen geweest waren van de akeligſte tooneelen. Buffels en paarden zijn zelfs niet beveiligd tegen de aanvallen dezer ſlangen, en noch de ſnelheid van den loop, noch de ſterkte, hun door de natuur geſchonken, kunnen deze beesten tegen hunnen gevaarlijkſten vijand beſchermen. Mogelijk kon men door het bosch te dunnen of uit te roeijen zich allengs van deze gevaarlijke buren ontſlaan, maar de inſpanning en tijd, die dit werk zou kosten, en nog meer, de traagheid en zorgeloosheid van de ſtadhouders zijn de reden, dat tot hiertoe nog niets te dezen opzigte verrigt is. Intusſchen verzekerde PINTO, de tegenwoordige ſtadhouder, dat hij binnen kort aan dit heilzaam werk zou laten beginnen."

Op eenen kleinen afſtand van *Diely* worden ver-

verſcheidene nog werkende vulkanen gevonden, welkers vreesſelijke uitbarstingen met veelvuldige aardbevingen gepaard gaan. In de nabijheid dezer kraters vindt men *minerale bronnen*, die door de inwoners der ſtad als geneesmiddelen, niet ſlechts tegen de jicht en verſcheidene huidziekten, maar ook tegen elk ander ligchamelijk lijden gebruikt en aangeprezen worden." — De ſtaat der gezondheid wordt voor het overige als zeer ſlecht geſchilderd.

„ *Diely* wordt door twee kleine, vrij regelmatige forten, zoowel als door eene rij paliſſaden verdedigd. Van ſtreek tot ſtreek zijn naast de wachthuizen ook kleine, met ſmaak verſierde kapellen gebouwd. Echter beſtaat de grootſte ſterkte der volkplanting in de liefde, die de inwo hunnen ſtadhouder toedragen."

De volgende brief behelst eenige algemeene aanmerkingen over de *Molukſche eilanden*, wij zullen die onze lezers mededeelen.

„ Wij hadden naauwelijks het ſchiereiland *Péron* verlaten, of wij kwamen te *Timor*, en alles moest ons hier verrukken, als wij dit eiland met het zoo even beſchreven land vergeleken, dat onder de woeste en onvruchtbaarſte mag gerekend worden. Onze oogen hadden in drie maanden bijna geen bezaaid plekje aanſchouwd; geen wonder dus, dat *Simao*, *Kera* en *Coupang* zich aan ons als zetels van geluk en overvloed

ver-

vertoonden. — Dit bedrog verdween echter maar al te ſpoedig. Dra vertoonde zich *Timor*, zoo als het wezenlijk was, en de tamarinden en kokos palmboomen konden ons ſlechts gebrekkig tegen den alles verterenden gloed der brandende zon beſchermen."

„ In vergelijking met het *Eendragts-eiland* ſcheen ons deze volkplanting een zetel des vermaaks te zijn, en indien ik haar met de beste Franſche provincien vergelijk, dan moet ik haar, wat de vruchtbaarheid van den grond betreft, ſteeds boven deze de voorkeur geven, en ik kan *Brazilië* ſlechts tegen haar over ſtellen. Maar heden, nu wij reeds een gedeelte der Molukken gezien hebben, verliest *Timor* den rang, die hem mijne verbeelding dus ver had gegeven. Hier is alles groen; de bergen zijn met eerbiedinboezemende bosſchen, de dalen met boomen van eene bewonderenswaardige hoogte bedekt. De grootſte ſchilder kan de verbazende verſcheidenheid van kleuren, die hier heerscht, niet leveren. Nergens ontdekt men eenen gebaanden weg. Slechts hier en daar ſteekt eene rots haar kaal hoofd boven de planten, die haar alom omringen en bedekken, uit. De oevers zijn ontoegankelijk door de onmetelijke menigte van boomſtammen, die door den blikſem ontworteld en door de bergſtroomen medegevoerd zijn. De vloed en ſtroom brengen die ver in zee, en vertoonen den zeevarenden

in

in deze verstrooide brokken een beeld van die ontzettende gebeurtenissen, die geheele geslachten vernietigden en de orde der natuur omkeerden. Deze ontzettende bosschen, mogelijk zoo oud als de wereld; deze woeste eilanden, die ons de kindschheid der aarde herinneren; deze dikke wouden, in welke de *Boa* op buit loert; deze lagchende velden, waar woeste volken geen ander doel hunner bestemming kennen, dan elkander onophoudelijk te beoorlogen en te verscheuren; het zien van deze ongelukkigen, die, aan zich zelve overgelaten, alle goederen des levens ontberen — verheffen het gemoed van den Europeaan, doen zijne ziel van dankbaarheid gloeijen en dwingen hem het gezegde te beamen:

Plus je vis l'étranger, plus j'aimai ma patrie (hoe meer vreemde landen ik zag, hoe meer ik mijn vaderland beminde).

De eilanden *Rawak* en *Waigiou* schijnen vele ontdekkingen voor de aardrijkskunde te beloven; maar het kort verblijf van kapitein FREYCINET aan deze kusten veroorloofde slechts een zeer bepaalden omgang met eenige inboorlingen, die aan boord der Fransche korvet kwamen. Intusschen vernemen wij door de berigten, die MALTEBRUN in de *nouvelles Annales des voyages* Febr. 1823 van deze ontdekkingsreis mededeelt, dat de heer GAIMARD, een reisgenoot van ARAGO, zoo gelukkig geweest is, een aantal woorden uit

de

de taal der *Alifurus* of *Haraforus* van *Waigiou*, zoowel als uit de taal der *Papus* en der tongvallen op de eilanden *Guébé* en *Ombay* te verzamelen. Men ziet hieruit, dat niet alleen beide talen van de Maleitsche verschillen, maar dat zij ook onder elkander geene de minste gelijkheid hebben, een verschijnsel, dat inderdaad zeer verrassend is. De voornoemde tongvallen schijnen ook insgelijks wezenlijk van het Maleitsch, zoowel als van de taal der *Haraforus* en *Papus* af te wijken. Er is dus, behalve de door alle eilanden van den *Indischen Archipel* en van het westelijke *Australië* verspreide Maleitsche taal, hier nog een aantal andere, van deze geheel verschillende talen, voorhanden, die hoogst waarschijnlijk door even zoo vele rassen van menschen gesproken worden. Reeds vóór ARAGO had men in de gelaatstrekken en haren der *Haraforus* en *Papus* een groot verschil bespeurd, hoewel beide volken eene zwarte huid hebben. De heer MALTE-BRUN is voornemens de verzameling der woorden van GAIMARD nader te onderzoeken. Voor het overige houdt hij het eiland *Waigiou* voor eene, zelfs uit een politiek oogpunt beschouwd, merkwaardige plaats. Zij beheerscht eenen der monden van den *Grooten Oceaan*. Hij meent, dat *Frankrijk* derwaarts eene bijzondere Expeditie moest zenden, om *Nieuw Guinea* en de naburige eilanden naauwkeuriger te onder-

zoeken, waarschijnlijk zouden zij hier het vaderland der muskaatnoten en nagelen vinden.

Van hier zeilden zij naar de *Marianen*. „Het eerste gezigt van *Guham*, ook *Guaham*, *Guam* genoemd, beantwoordde geenszins aan het gunstig denkbeeld, dat wij ons uit de overdrevene beschrijving van verscheidene zeelieden gevormd hadden." Deze teleurstelling werd echter ook veroorzaakt door de omstandigheid, dat onze reizigers eerst kortelings de *Molukksche eilanden* hadden verlaten. — Het merkwaardigste eiland der Marianen is *Tinian*. Kapitein FREYCINET verzocht van den Spaanschen stadhouder, *Don* JOSE MODINILLA, verlof, om dit eiland te mogen bezoeken en de merkwaardigste oudheden op hetzelve te bezien. De stadhouder bood hen plaatsen aan op de Praauwen der Carolinen, die jaarlijks *Rotta*, *Tinian* en *Seypan* bezoeken. De heeren GAUDICHAUD, BÉRARD en ARAGO werden tot dezen togt bestemd en begonnen dien reeds den volgenden dag. — „Wie — zegt ARAGO — zou kunnen gelooven, dat de moedige bewoners dezer eilanden op zulke gebrekkige vaartuigen, als deze Praauwen zijn, die meestal slechts drie of vier voeten breed en veertig voeten lang zijn, en welkers deelen slechts door een weinig kalk en gom met elkanderen vereenigd zijn — zonder kompas, zich slechts op de sterren en hunne ervaring verlatende, togten

van

van meer dan zes honderd uren ondernemen, en slechts zelden een offer dezer vermetelheid worden!"

Onze reizigers hadden eenen brief van aanbeveling van den stadhouder aan den *Alkade van Tinian*, in wiens huis bij de komst der Europeanen, uit nieuwsgierigheid, alle inwoners van het eiland, uit vijftien personen bestaande, verzameld waren.

„ Het eerste gezigt van het land — zegt ARAGO — maakte geen zonderlingen indruk op mij, wat men mij hiervan ook in *Agagna*, de hoofdstad van *Guham*, mogt gezegd hebben. Te vergeefs herinnerde ik mij de berigten van sommige reizigers, en vooral de fraaije plaats uit ROUSSEAU; ik zag niets meer, dan een onvruchtbaar en woest, slechts door het verblijf van ANSON beroemd geworden land. Wij ontmoeteden eenige van *Guham* herwaarts gebannene misdadigers, ook is dit oord wezenlijk zeer geschikt tot eene plaats van banning. Zoodra men echter door de struiken is gedrongen en bij die reusachtige ruïnen staat, die de *huizen der oudheid* genoemd worden, dan vraagt men onwillekeurig: wat is er geworden van dat volk, dat deze zuilen stichtte, en wat van hen, die dezelve verwoest hebben? Haar kleine afstand van elkander, hare gedaante en aard, het geheel gebrek aan puin en brokken van gebouwen,

die tusschen dezelve hebben kunnen staan — dit alles verwekte in mij eenen grooten twijfel over het doel, dat de tegenwoordige inwoners aan de stichters hunner volkplanting hierbij toeschrijven. Welke heerscher bewoonde deze lange rij van zuilen, die zeker eens tot hetzelfde gebouw behoorden? Hoe meer ik deze ruïnen doorliep, en hoe meer ik die met den geest der tegenwoordige inwoners vergeleek, hoe meer ik overtuigd werd, dat dit de overblijfselen van voormalige *tempelen* zijn. Men weet niet door welk toeval zij verwoest zijn, want, hetgeen men te dezen opzigte hier verhaalt, verdient geen geloof. Het verhaal luidt dus: TUMULU-TAGA was het opperhoofd van dit eiland, hij regeerde in vrede, en het viel niemand in, hem de oppermagt te betwisten, maar plotseling stak een zijner naastbestaanden, TSCHOKNANAI genoemd, de vlag van oproer op, en zijne eerste daad was eene soortgelijke woning, als die van zijnen vijand te bouwen. Nu ontstonden twee partijen. Men vocht. Het huis van den oproermaker werd verwoest, en dra heerschte er een algemeene krijg, die het gansche eiland ontvolkte, en ook de gebouwen van den ouden TUMULU-TAGA in bouwvallen veranderde."

„ Wij trokken door het eiland. Dit moet eens het verblijf van een groot volk geweest zijn, dat buiten twijfel door eene dier omwente-

lin-

lingen te grond gegaan is, waardoor geheele rijken en geſlachten vernietigd worden. Men kan geen uur wandelen zonder in de ſtruiken reusachtige overblijfſelen van oude gedenkteekenen te ontdekken, ja het ganſche eiland ſchijnt niets dan bouwval te zijn. Slechts zelden vindt men eenige, en dan nog maar zwakke boomen, die zich met moeite uit eenen hoop dorre bladeren en verrotte ſtammen verheffen. Hier en daar ontdekt men eenige oude, van loof beroofde *Rima's*, welkers top, nu ſlechts nog door eenige graauwe takken omringd, den wandelaar die gebeurtenis herinnert, die zij bijgewoond hebben, zonder evenwel het tijdſtip, wanneer die is voorgevallen, te bepalen. Runderen en wilde varkens kunnen ſlechts met moeite den pijl van den jager ontvlugten. Het oog overziet met eenen blik de groote velden, en ik moet belijden, dat bijna geheel *Tinian* mij de woeste en treurige ſtreken van het ſchiereiland *Péron* met droefenis herinnerden."

„ Eenige kokosboomen, zoo dun als laag, laten nog hun verwelkt loof in de lucht fladderen; het is alsof zij aan de algemeene treurigheid der natuur deel nemen en met haar wenſchen te ſterven. Lage en eentoonige vlakten en kusten; eenige riffen; door de zon verſchroeide boomen; nergens een weg of ſchuilplaats; is dit niet een verblijf der treurigheid? Eene tot

ſtikkens toe heete lucht, die de planten verwoest, en den grond van de kracht berooft om nieuwe voort te brengen; alles ligt als op ſterven. De peulvruchten ſlagen ſlechts met moeite, de patatten en watermeloenen zijn niet te vergelijken met die van *Rotta*. Ik beef bij het denkbeeld, dat admiraal ANSON de waarheid hulde zou gedaan hebben, toen hij dit eiland als een zetel des vermaaks en als een betooverend verblijf ſchilderde. Heeft dan de natuur geene getuigen van deze vreesſelijke omwenteling achtergelaten, daar, ſedert dezelve is voorgevallen, geenszins een lang tijdperk verloopen kan zijn?

„ De bouwvallen, die men ten westen van de ankerplaats vindt, zijn het best bewaard gebleven. Het gebouw, dat hier ſtond, beſtond uit twaalf pilaren, zeven van deze ſtaan nog, de overige liggen op den grond. Het zonderlingſte hierbij is, dat de halve cirkel, die hen van boven omringt, bij het inſtorten der vijf pilaren niet is afgebroken. De zijdwaarts bij de *kronnen der oudheid* ſtaande zuilen zijn meer beſchadigd dan de vorige, en hebben een gebouw van meer dan vier honderd voeten lang geſchraagd. Soortgelijke ruïnen vonden wij op verſcheidene andere plaatſen van het eiland. Als men volgens deze zal oordeelen, dan hebben de tegenwoordige bewoners van dezen *Archipel* niets van den geest hunner voorvaderen geërfd."

De

De Spanjaards ſchijnen ſedert eenigen tijd meer waarde, dan voorheen, te hechten aan het bezit der Marianen. Hunne heerſchappij wordt echter het meest geſchraagd door de groote verknochtheid van de, wel tot het Christendom bekeerde, maar echter tevens zeer bijgeloovige en onkundige inwoners. Hunne zeden zijn voor het overige nog zoo eenvoudig, als die der Otaheiten, ten tijde van COOK.

De muzijk behoort onder de meest geliefkoosde vermaken der *Chamorren*, zoo heeten de tegenwoordige bewoners der *Marianen*; zij ſtaan zingend op en gaan zingend naar bed. Hunne gezangen zijn ſmachtend, harmonisch en drieſtemmig. Zij bezitten ja wel ook eenige *Boleros* en *Sequediltas*; maar gewoonlijk geven zij de voorkeur aan het ſlaperige boven het levende, en men kan hun gezang te regt een beeld van hun leven noemen. Bijna ieder zingt en neuriet, maar hunne ſtem heeft iets door den neus ſprekende, en past beter bij hunne nationale melodiën, dan bij de Spaanſche. De liederen behelzen meest den lof van eenen Heiligen of de viering van eene groote gebeurtenis, bij voorbeeld de komst van een vreemd ſchip. Het danſen is ſlechts onder kinderen in zwang. Een kleine knaap en een klein meisje maken naar den toon eener *mandoline* of gezang, met de armen op den rug en opgeheven hoofd,

allerlei ſnelle bewegingen, enz. De dans ſchijnt eenige overeenkomst te hebben met den Spaanſchen *Fandango*.

„ *Guham*, het voornaamſte eiland der *Marianen*, heeft veertig uren in den omtrek. Het zuidelijk gedeelte is geheel vulkaansch, en beſtaat uit eenen roodachtigen verbranden grond, of liever uit baſaltiſche *lava*. De noordelijke, bijna geheel onbewoonde kust, beſtaat uit koraalrotſen, en is naar den zeekant zeer hoog en ſteil. Midden onder deze klompen verheft zich bij *St. Rosa* een kleine vulkaanſche kegel. Over het algemeen is het ganſche eiland bijna met zulke rotſen van koraal omringd, ſchoon het door het geringe voordeel, dat het oplevert, veel beter wordt verdedigd, dan door de natuur en de vestingwerken der Spanjaards."

„ De wouden en bergen van *Guham* leveren aan den natuurkundigen vele voorwerpen op, die zijne aandacht verdienen. Eene ontelbare menigte veelkleurige vogelen fladderen van tak tot tak en kunnen ſlechts zelden den jager ontvlugten. Over het algemeen hebben echter alle met zulke prachtige vederen verſierde vogelen dezer ſtreek een eentoonig gezang en een onaangenaam geſchreeuw."

„ De zee is echter nog rijker aan ſchatten der natuur, dan het land. De majoor *Don* LUIS DE TORRE, een allezins geloofwaardig man, ver-

verhaalde mij, dat de inwoners zeer veel visch vingen door hulp van eenen kleinen visch, wiens naam ik vergeten ben. Zij bewaren en voeden hem op in eene vischkaar en voeren hem zeer zorgvuldig. Zoodra hij genoeg geoefend is, laat hem de visscher in het water. Op een, door hevig slaan tegen de boorden van het vaartuig, gegeven teeken keert dan deze visch terug, en brengt tevens eene menigte andere visschen mede, die nu in de netten gevangen worden."

Onder het nieuwste, wat het werk van ARAGO bevat, behoort vooral datgene, wat hij over de nog zoo weinig bekende bewoners der *Karolinen* zegt. Hij is wel, zoo min als zijne reisgenooten, niet zelf op deze eilanden geweest, dewijl die buiten den weg lagen, die den kapitein FREYCINET was voorgeschreven, maar de bekwame en vriendelijke voorheen reeds genoemde *Don* LUIS DE TORRE heeft hem en den heer GAIMARD zeer belangrijke berigten omtrent deze eilanden medegedeeld, die hij op de plaats zelve had verzameld.

Lamursine en *Ipalau* zijn de namen, die de bewoners der *Karolinen* aan hunne eilanden geven. MALTE-BRUN denkt, dat de laatste naam *zeerots* beteekent, dat zeer eigenaardig zijn zou. De inwoners geven aan een groot getal dezer eilanden namen, onder welke men *Peliu* of *Peliliu*, of de *Pelew-eilanden* der Engelschen;

Palleu of de *Palaos-eilanden* der Spanjaards, en *Yappé* of het eiland *Yap* op de Franſche kaarten, ten oosten van den Meridiaan der *Marianen*, duidelijk onderſcheiden kan. Van hier ſtrekt de *Archipel* der *Karolinen* zich uit tot de *Sandwichs-eilanden*, die zij voor het noordelijk deel van dezelve houden.

De *Karolinen* zijn over het geheel vrij vlak en met boomen bedekt, maar zeer weinig bebouwd. „In het jaar 1812 werd uit *Manilla*, op de *Filippynen* gelegen, een ſchip, de *Maria van Boston*, onder het bevel van kapitein SAMUEL WILLIAMS, gezonden, om de *Karolinen* naauwkeurig te onderzoeken. Het legde te *Guham* aan en nam nog eenige Spanjaards aan boord, onder welke de voornoemde majoor *Don* LUIS DE TORRE was. Zij bezochten verſcheidene eilanden, en waren verbaasd over de weinige hulpbronnen, die deze opleveren. Zij vonden bijna nergens geiten of varkens, hoenders of runderen. De inboorlingen leefden ſlechts van de onzekere opbrengst hunner visſcherij, van kokosnoten en eenige weinig voedzame wortelen. Hunne werkzaamheid was echter verbazend groot. Zij ſtonden op met het aanbreken van den dag, en de zee moest al zeer onſtuimig zijn, als dit hun verhinderen zou die met hunne praauwen te bevaren. Hun overige tijd was aan de zorg voor hunne huishouding, hunnen tuin en

het

het maken of herſtellen hunner vaartuigen gewijd. Het lot hunner vrouwen is over het algemeen gunſtiger, dan dat van haar die de *Marianen* bewonen. Zij leven ſlechts van visſchen, kokosnoten en Bananen, maar alle bewoners dezer eilanden, die eene verre reis willen ondernemen, onthouden zich van deze vruchten. Hare ganſche kleeding beſtaat in een klein ſchorçje, dat niet eens de kniën bedekt, en ſommige loopen geheel naakt. Over het algemeen dacht de majoor dat het getal der vrouwen grooter was, dan dat der mannen, hij zag echter geen man die twee vrouwen had."

„ De huizen zijn op in den grond geheide palen gebouwd, en beſtaan uit vier of vijf zeer ruime vertrekken. Zoodra de kinderen geſpeend zijn, ſlapen zij niet meer in de kamer van den vader. De meisjes zijn ook ſteeds van de jongens afgezonderd."

„ Gedurende het verblijf van den majoor op de *Karolinen* zag hij nooit eenig gevecht of twist. De eenige tranen, die hij zag ſtorten, waren tranen van liefde en ſmart. Hij hoorde eens, dat de lijkſtaatſie van den oudſten zoon des konings MELISSO, die voor twee dagen was geſtorven, gevierd zou worden, en dat deze plegtigheid met den opgang der zon zou beginnen. Hij ging dus derwaarts. De lijkſtoet beſtond uit alle bewoners van het eiland, die onder

het

het diepſte zwijgen naar het ſterfhuis gingen, mannen en vrouwen door elkander, maar elke familie echter afzonderlijk. Men gaf hun verlof in de zaal te treden, waar de overledene lag, die men, door middel van touwen uit kokospalmen gemaakt, in matten gerold had. Aan iederen knoop fladderden lange haarvlokken, die de naastbeſtaanden en vrienden van den overledenen, als vrijwillige doodenoffers, van hunne hoofden geſneden hadden. De oude koning zat op den ſteen, op welken het hoofd van zijnen zoon rustte. Zijne oogen waren rood van weenen en zijn ligchaam met asch bedekt. Zoodra een vreemde binnen trad, ſtond hij op en ging hem te gemoet, en zeide tot hem met het levendigst gevoel van ſmart: hier ligt de zoon van MELISSO! Toen het lijk, door zes opperhoofden gedragen, de zaal verliet, verhief het volk een luid geſchreeuw van wanhoop. Sommige rukten zich de haren uit het hoofd, anderen ſloegen hevig op hunne borst. Allen vergoten ſtroomen van tranen. Het lijk werd in eene ſchuit gelegd en bleef hier den ganſchen dag. Een grijsaard naderde den koning en gaf hem eene geopende kokosnoot. Deze nam die en verklaarde dat hij voor het geluk zijner onderdanen wilde blijven leven. Na zonnen ondergang werd het lijk verbrand, de asch verzameld en op het dak van het huis des overledenen geſtrooid. Op den

vol-

volgenden dag ſcheen ieder van het volk de plegtigheid van gisteren reeds vergeten te hebben."

„ Na den dood des konings gaat de heerſchappij ſteeds over op den zoon, indien de oudſte grijsaard, die hem bijna nooit verlaat, verklaart, dat hij die waardig is. De vrouw of zusters volgen nooit den koning in de regering op."

„ Waarſchijnlijk moet men in het een of ander bijgeloof de reden zoeken, dat de *Karolinen* volſtrekt geene varkens of gevogelte willen opkweeken, niettegenſtaande zij deze dieren, als zij die krijgen kunnen, gretig verſlinden. Bij de armoede van hunnen grond zou de afſchaffing van zulk een gebruik voor hen zeer weldadig zijn."

„ De ervaring heeft hun geleerd tegen de aanvallen van ſommige onrustige naburen op hunne hoede te zijn. Het eenige wapentuig echter, waarmede zij zich verdedigen, is de ſlinger. De kunst echter, waarmede zij deze weten te bezigen, bewijst, dat zij dikwijls genoodzaakt geweest zijn, zich van dezelve te bedienen. Hunne veldſlagen zijn intusſchen niet zeer moordadig en kosten den overwonnenen ſlechts eenige kwetſuren of het verlies van eenige haarlokken."

„ Het ſchijnt dat zij hunne koningen zeer groote bewijzen van eerbied geven. Een *Tamor* (aanzienlijke) van *Sathoual* kwam bij mij en

wreef

wreef mijne ſchoenen met zijnen neus, dat een groot eerbewijs was. Buiten twijfel hoopte hij hiervoor een klein geſchenk te ontvangen."

„ Hunne kleeding beſtaat bijna alleen uit een ſtuk doek, dat om de lendenen gebonden wordt. Eenige dragen intusſchen ter beſcherming tegen de koelte eene ſoort van dekſel uit bladeren van kokosboomen gemaakt; andere, en ik geloof dat ſlechts de aanzienlijken hiertoe regt hebben, eenen mantel, die veel overeenkomst heeft met het Misgewaad der Roomſche geestelijken, en tot over de kniën hangt. De haren van ſommigen zijn ſierlijk in een' knoop gevlochten, maar bij anderen zwieren zij los over de ſchouders."

„ De bewoners der *Karolinen* bezochten ſedert lang *Guham* en werden door de Spanjaards als hunne onderdanen beſchouwd. Evenwel verſpreideden de laatſte geenerlei ſoort van beſchaving onder deze. Deze eilanders toonden wel lust te bezitten, om de voorwerpen, welke zij zagen, na te maken, maar het ontbrak hun aan ſtof en werktuigen, ook belette hunne buitengewone ligtzinnigheid hun eenige kunst of handwerk te leeren, zij waren op den volgenden dag alles weder vergeten. De tegenwoordige ſtadhouder der *Marianen* heeft veel bijgedragen om deze hinderpalen hunner beſchaving, die in het begin onoverwinnelijk ſchenen, uit den weg te ruimen. Hij heeft voor eenige jaren eenen be-

kwa-

kwamen ſmid naar de *Karolinen* gezonden, en hem gelast, de bewoners dezer eilanden in de kunst van het ijzer te ſmeden en werktuigen uit hetzelve te maken, te onderwijzen. Intusſchen had de ſmid, uit eene onbegrijpelijke achteloosheid, bij het vertrek vergeten zijne werktuigen mede te nemen. Evenwel was zijne reis niet nutteloos. Het vernuft en de bekwaamheid van den ſmid vergoedde gedeeltelijk het vergetene, en de heer MEDINILLA is door deze menschlievende daad de weldoener zijner naburen geworden."

„ De opperſtadhouder der *Filippynen*, zeer bezorgd om het geluk van een volk te bevorderen, dat men hem met zulke bekoorlijke kleuren geſchilderd had, kreeg van den koning verlof, om diegenen, die het Christendom zouden aannemen, het eiland *Seypan*, een der vruchtbaarſte der *Marianen*, af te ſtaan. Zij namen dit voorſtel met de grootſte dankbaarheid aan. Een hunner *Tamors* (aanzienlijken), die toen juist met zijne vrouw en zoon te *Guham* was, wilde niet eens naar zijne landslieden terugkeeren, maar vertrok na weinige dagen reeds naar zijn nieuw vaderland. Daar nu tot het overbrengen van zoo vele perſonen betere vaartuigen vereischt worden, dan hunne gebrekkige praauwen waren, zoo verwacht men dagelijks eene hiertoe afgezondene brik uit *Manilla*. Men is

ook

ook thans met de wetgeving voor de nieuwe volkplanting bezig, welks opperhoofd reeds benoemd is, en men kan dus vooraf berekenen, dat hij zijn volk gelukkig zal trachten te maken."

De ſpraak der *Karolinen* heeft minder overeenkomst met de Maleitſche tongvallen, dan een der Australiſche en Aziatiſche eilanden. Zij bevat, zoo als MALTE-BRUN uit de verzameling der woorden van den heer *Don* LUIS opmaakt, een aantal wortelwoorden, die in het Maleitsch niet gevonden worden. De Karoliniſche woorden beſtaan dikwijls uit vier, vijf en zes ſyllaben; men verdubbelt ook dikwijls dezelfde ſyllaben, zoowel als den uitgang der woorden. De laatſte zijn zeer menigvuldig. Deze taal moet rijk, welluidend en gedeeltelijk zeer kunſtig zijn. Zij bezit, bij voorbeeld, verſcheidene namen voor iedere maand. Het woordenboek van GAIMARD bevat een groot aantal *Synonymen* voor ieder deel van het menſchelijk ligchaam."

„ De Godsdienst der Karolinen bepaalt zich tot de kennis van een bovennatuurlijk Wezen, tot hetwelk zij hunne gebeden opzenden. Zij verbranden hnnne lijken, en zeggen, dat de mannen, die goed geleefd en hunne vrouwen niet geſlagen hebben, naar eene plaats boven de wolken gaan, waar zij eeuwig gelukkig zullen zijn. Maar hij, die ijzer geſtolen heeft, zal, na zij-

zijnen dood, in den gevaarlijken visch *Tiburin* veranderd worden, die met de overigen in eenen gestadigen krijg leeft. — De krijg is dus bij dit volk eene straf der boozen! — Een aantal planten en sterren voeren namen, die op hunne eigenschappen en op de oude verhalen der *Karolinen* betrekking hebben, bij voorbeeld *Castor* en *Pollux* heeten *Taïnivian*, dat is de vrienden; *Orion* heet *Eliel*, de drie koningen. Zij gelooven ook, volgens *Don* LUIS DE TORRES, aan eene Drieëenheid.

Hij verhaalde ook, dat er op vele plaatsen dezer eilanden *kweekscholen voor de zeevaart* gevonden werden, die onder het bestuur van bekwame schippers staan, en dat geen inboorling trouwen mag, voor dat hij eene proeve van zijne bekwaamheid in het besturen eener praauw heeft afgelegd.

Wij moeten ons vergenoegen met betrekking tot de overige landen en eilanden, welke kapitein FREYCINET, na zijn vertrek van de *Karolinen* nog bezocht, slechts het volgende te melden. Op de *Sandwichs eilanden*, waar zij in Augustus 1819 landeden, heerschte nog groote droefheid over het verlies van den ouden koning TAMAHAMAH (volgens KOTZEBUE *Tammeamea*), die op den achtsten Mei van dat jaar gestorven was. Deze vernuftige man, die in zoo vele opzigten de weldoener van zijn volk geweest

 was,

was, werd alom, zoowel door inboorlingen als vreemden, op het smartelijkst gemist, te meer daar zijn zoon en opvolger RIURIU (volgens KOTZEBUE *Liulin*), een ruw en dom mensch is. Alle opperbevelhebbers, gelijk ook vele inwoners der *Sandwichs eilanden* hebben, ter gedachtenis van hunnen overledenen koning, zijnen naam en den dag zijnes doods op hunne armen laten prikken. Zij noemen ook nooit zijnen naam, dan met eene soort van godsdienstigen eerbied. Men zag ook reeds sporen van oproer, die het bestuur van den nieuwen koning vrij lastig schijnen te zullen maken.

Van de *Sandwichs eilanden* zeilde FREYCINET naar *Nieuw Zuid-Wallis*, aan de oostkust van *Nieuw Holland*, die zij in October van 1819 bereikten. De Franschen werden hier door den Engelschen stadhouder MACQUARRIE, en de overige ambtenaren en officieren, zeer gastvrij ontvangen. Hoezeer echter ARAGO vond, dat de volkplanting toenam, zoo moest hij echter ook belijden, dat er nog weinig voor de verbetering der ongelukkige bewoners dezer kust gedaan was. Hunne, uit vroegere reisbeschrijvingen bekende, ruwheid en erbarmelijken toestand wordt nog verergerd door het overdadig gebruik van sterken drank, aan welken zij, sedert hunne kennismaking met de Europeanen, geheel verslaafd zijn. Dewijl zij, als zij dronken zijn,

allerwoedendst worden, op elkander aanvallen, elkander kwetsen en dooden, zoo vinden vele inwoners van *Sidney* een vermaak om hen door brandewijn, dien zij onder de bedelende wilden uitdeelen, tot woede aan te sporen. Hoe meer bloed bij dit schouwspel wordt vergoten, hoe vermakelijker dit is. ARAGO vond zelfs dames en jonge meisjes onder de aanschouwers.

Het is bekend, dat in de laatste tien jaren de ten westen van de Engelsche volkplanting gelegene *blaauwe bergen* zijn beklommen, en dat thans reeds aan gene zijde dezer bergen nieuwe plaatsen zijn aangelegd. Deze bergen zelve, van welke vroegere reizigers zoo veel schrikkelijks en gevaarlijks meerendeels verdicht hebben, kunnen thans langs eenen gemakkelijken en voortreffelijken weg worden overgetrokken. De heer OXLEY, opperopzigter van de landerijen der volkplanting te *Nieuw Zuid-Wallis*, die onze reizigers allervriendelijkst ontving, heeft in de jaren 1817 en 1818, op bevel van den stadhouder, eene reis aan gene zijde der blaauwe bergen ondernomen, om te beproeven, hoe ver men in het tot hiertoe onbekende binnenste gedeelte van *Nieuw Holland* zou kunnen doordringen. Hij volgde eenen uit deze bergen ontspringenden stroom, namelijk den reeds in 1813 door EVANS ontdekten *Lachlan*, tot op vijf honderd Engelsche mijlen in eene regte lijn van zijne bron,

en ontwaarde, dat hij zich in verscheidene armen verdeelde en zich eindelijk geheel in staande moerassen verloor. De bodem was hier zoo loodregt, dat al het verder stroomen der rivier ophield. Onder de verschillende meren, die OXLEY ontdekte, noemde hij het grootste *Campbell-meer*. Eene andere rivier, die een vervolg was van den, insgelijks door EVANS in 1813 ontdekten stroom *Macquarrie*, was twee honderd voeten breed en meer dan twaalf voeten diep. Toen OXLEY den loop dezer rivier tot aan de zee wilde volgen, bleek het, dat zij in het binnenste des lands op dezelfde wijze als de *Lachlan*, namelijk in poelen en moerassen eindigde.

Onze Franschen ondernamen in twee afdeelingen eene reis van *Sidney* in het land, aan gene zijde der blaauwe bergen. Bij de eene afdeeling bevond zich de kruidkenner GAUDICHAUD; ARAGO sloeg met OXLEY eenen anderen weg, naar zijne volkplanting in. Wij kunnen al de bijzonderheden dezer togten aan onze lezers niet mededeelen, zij moeten zich dus met dit uittreksel vergenoegen.

GAUDICHAUD vond aan gene zijde van *Para Ramatta* eene bron, die dit zonderlinge bezat, dat zij des avonds zoutachtig smaakte, maar des morgens zoet water opleverde, gelijk de overige bronnen. Een kleine kegelvormige heuvel, die honderd vijftig tot twee honderd voe-

voeten hoog was, en aan welks voet deze bronnen gevonden worden, bestond geheel uit graniet, terwijl de grond in den omtrek slechts zandsteen en klei opleverde. Deze klei is zoo zuiver, dat men zich van haar, zoo als zij is, kan bedienen om de fraaiste steenen te maken.

ARAGO trok door nog fraaijere streken, dan GAUDICHAUD. „Het is mij onmogelijk — zegt hij — de heerlijkheid van het land met iets te vergelijken, dat ik tot dus ver gezien heb. De bosschen van *Brazilië* of die der Molukksche eilanden kunnen die van *Nieuw Holland* niet evenaren, dewijl deze laatste bevrijd zijn van die dorengewassen, slingerplanten en andere hinderpalen, die daar het doordringen van den wandelaar stremmen.... De eenige overeenkomst, die ik tusschen deze en die streken van *Zuid-Amerika*, die ik kon bezoeken, gevonden heb, is de verbazende menigte van fraaije vogelen, die de bosschen bevolken, schoon *Brazilië* hierin *Nieuw Holland* overtreft." — De groote slangen zijn zeer gevaarlijk, want, hoewel zij met de reuzenslang niet kunnen vergeleken worden, zoo worden zij evenwel om haren vergiftigen beet niet minder gevreesd. De geduchtste is de *zwarte slang*, die vijf tot zes voeten lang en welks beet doodelijk is. Er sterven jaarlijks verscheidene personen in de volkplanting aan de ge-

volgen van den beet dezer slang. ARAGO en OXLEY ontmoeteden onder weg eenen banneling, die op eenen dorren stam zat en om eene aalmoes vraagde. Toen hij het hem toegeworpen geld wilde opnemen, beet hem plotseling eene slang in de kuit. Met bewonderenswaardige tegenwoordigheid van geest nam hij terstond zijnen haarband, bond die stijf om het been boven de wond, en verzocht toen de reizigers hem een mes te leenen. Zij wierpen hem een scheermes toe. Terstond sneed hij nu moedig de helft van de kuit af, en vervolgde daarop, leunende op eenen stok, zijnen weg onder bitter kermen en steenen naar *Liverpool*. Hier vond hem ARAGO na eenige dagen in het gasthuis. Niettegenstaande de snelheid der kunstbewerking, die hij terstond zelf verrigt had, leed hij evenwel vreesselijke smarten, en had zelfs aanvallen van razernij. Hij vernam echter naderhand, dat de gebetene volmaakt hersteld was, en dat men zijne genezing voor een wonder hield.

„Hoe vreesselijk — roept hier ARAGO uit — is het verblijf in een land, waar men elk uur voor zulke onheilen bloot staat!"

Met het begin van 1820 ondernam FREYCINET den terugtogt naar *Europa*. Van de schipbreuk, die de *Uranie* op den veertienden Februarij bij de *Malouinen* of *Valklands-eilanden*, bijna aan het zuidelijk einde van *Amerika* in den

den *Ethiopischen* oceaan leed, is reeds in het voorgaande deel van dit werk gesproken. De papieren en het grootste gedeelte van het verzamelde, als ook vele levensmiddelen en andere behoeften werden gered. De manschap maakte zich reeds gereed, om op deze onherbergzame kusten te overwinteren, toen de schipbreukelingen eene Amerikaansche *Goelet*, die zich hier ophield om robben te vangen, ontdekten. De Amerikaan verkocht hun zijn schip, en onze Franschen gingen den zeven en twintigsten April naar *Monte-Viedo* onder zeil.

Wij zullen nu ons uittreksel uit de reis van ARAGO besluiten met de mededeeling van datgene, wat hij ons over de inboorlingen van den omtrek van *Monte-Viedo*, de *Gautscho's* namelijk, berigt.

„ De *Gautscho*, slechts op zijne kunde van het land zich verlatende, stijgt op zijn door hem zelven getemd paard, en onderneemt welgemoed zijne reis naar de onafmetelijke vlakten der Binnenlanden. Na eenen langen rid door digte bosschen komt hij te bestemden tijde op de bedoelde plaats. Wat toch heeft hij te duchten? Hij heeft zijnen strik bij zich. In zijne laarzen zitten twee scherpe messen. In eenen grooten mantel (*Ponischo* genoemd), gehuld, en zijn hoofd met eenen grooten hoed, die breede randen heeft, bedekt, trotseert hij alle hoofdstoffen.

Wordt hij hongerig, dan weet hij dra voedende wortelen of vruchten te vinden. Wordt hij dorstig, dan geeft hij zijn paard een teeken, en dit rent met hem naar eene bron. Men heeft voorbeelden dat twee *Gautscho's*, de een uit *Brazilië*, de andere van *Monte-Viedo* vertrekkende, hadden afgesproken om elkander op meer dan honderd uren afstands van hunne woningen, midden in het binnenste van een bosch, te zullen ontmoeten, en zij kwamen wezenlijk te bestemden tijde op de bepaalde plaats. De zon is op deze togten hun eenige gids..."

„ Als gij denkt, dat deze merkwaardige menschen eene zeer oorlogzuchtige houding en athletische gedaante bezitten, dan dwaalt gij. Niets uiterlijks verraadt hunne sterkte en hunnen moed. De gewoonte om steeds te rijden, heeft hunne beenen eenigzins krom doen worden, hun ligchaam is mager, maar spierachtig; de armen en de borst zijn harig; hunne kleur is zwartbruin, en aller wezenstrekken hebben veel overeenkomst. Ongevoelig voor de koude, stellen zij zich ook aan de grootste hitte bloot, zonder hierdoor het minste nadeel te ondervinden. Zij beminnen de steden niet en mijden de verkeering met menschen. Hun verblijf is de woestijn, en hoe woester deze is, hoe meer die hun behaagt. Hunne eenige toevlugt is eene hut van stroo; de grond is hun bed; een been van een paard

of

of os hun hoofdkussen. Ook zelfs gedurende den slaap komt de vreesselijke strik niet uit hunne handen; hij is hun wapen, hun leven. Zonder dezen is de stoutste *Gautscho* slechts een gewoon mensch, met hem een geducht wezen." (*)

„ De woestijnen, die de *Gautscho's* bewonen, zijn door wilde dieren bevolkt, onder welke de tijger, (dat is de Amerikaansche of de *Jaguar*), de eerste plaats bekleedt. Wilt gij weten, wie de vreesselijkste vijand van dezen tijger is? het is de *Gautscho!* Vraagt gij met welk een wapen hij hem overwint? met zijnen strik!"

„ Van de jeugd af aan een onafhankelijk en werkzaam leven gewoon, houdt zich de *Gautscho* het liefst met paarden bezig, en stelt er zijnen roem in die te temmen. De vlakten, door welke hij trekt, zijn met eene verbazende menigte wilde paarden en muilezels bedekt. De vader onderwijst zijnen zoon reeds vroegtijdig in het gebruik van zijn geliefkoosd wapen, en leert hem behendigheid en onverschrokkenheid. Op een fraai welbereden paard gezeten, stort hij zich midden in

(*) ARAGO bevestigt wat de geschiedschrijver van de behendigheid der *Gautscho's*, bij de eerste veroveringe van hun land door de Spanjaarden, verhaald hebben. Zij renden kort voorbij de verschanzingen hunner vijanden en vingen met hunne strikken de schildwachten. ARAGO verzekert, dat hij iets soortgelijks gezien heeft.

in eenen troep van wilde paarden. De strik wordt geworpen en een dezer is gevangen, hen poogt, terwijl de overige in galop vlugten, met inspanning van alle krachten zich los te maken. Te vergeefs. De *Gautscho* is reeds afgestegen, werpt hem eenen tweeden strik tusschen de pooten, ruikt hem ter aarde en zet zich op zijnen rug. Zonder stijgbeugels en toom bedwingt nu de *Gautscho*, slechts met hulp der sporen en zijne stem, het woeste beest, dat terstond met zijnen nieuwen ruiter zoo snel als de bliksem wegrent. Dra blijft het echter staan; toornig over den ongewonen last, stijgert en wentelt het zich op den grond; maar de *Gautscho* blijft zitten en wentelt mede. Zoo in zijne hoop te leur gesteld, springt het paard weder op, en rent in woede op nieuw voorwaarts, terwijl zijne zijden onophoudelijk door de onbarmhartige sporen geprikkeld worden. Het blijft nog eens staan, en zoekt nu eene gevaarlijke plaats op, om zijnen vijand te verschrikken, en daardoor van hem ontslagen te worden. Het springt over afgronden en stukken rots, zwemt over rivieren. Eindelijk zijn zijne krachten uitgeput, het valt ter aarde en laat zich toom en gebit aandoen. Zijn gebieder is hiermede evenwel nog niet tevreden. Het in korten tijd door hem getemde paard moet hem niet slechts van het eene oord naar het andere dragen, maar het moet ook lee-

Tigerjagt te Paraguaij.

leeren, gelijk zijn meester, alle gevaren te trotseren, en hem in zijne vermetele ondernemingen te ondersteunen."

„ Bijna alle andere dieren vlugten, zoodra zij een tijger zien, en het paard is vooral zeer bevreesd voor dit dier, maar de *Gautscho* leert het ook dan te blijven staan en eerst op een gegeven teeken te vlugten."

„ De *Gautscho* begint zijnen togt door de onmeetbare woestijnen, welkers bodem naauwelijks eenig voedsel voor het vee oplevert, zonder den minsten voorraad van levensmiddelen mede te nemen. De honger kan hem niet radeloos maken. Hij ontmoet immers dra talrijke troepen van wilde paarden, vangt een dezer, werpt het ter aarde, snijdt het een stuk uit den bil en laat het dan weder loopen....

„ Dra hoort hij het gebrul van den tijger, hij bereikt hem en nu begint een vreesselijk gevecht. Niet de sterkte geeft hier de overwinning, maar de behendigheid. De *Gautscho* slingert met zijnen strik, hij spreekt, hij schreeuwt. Tegenover hem ligt de tijger op den grond en beschouwt met verbazing het vermetel schepsel, dat hem durft uitdagen. Vreesselijk rollen de oogen in den kop van het beest, het opent den nog van den laatsten maaltijd bloederigen bek, en bespiedt bloeddorstig eene plaats, waar het zijnen vijand zal kunnen aanvallen. De *Gautscho*

zit
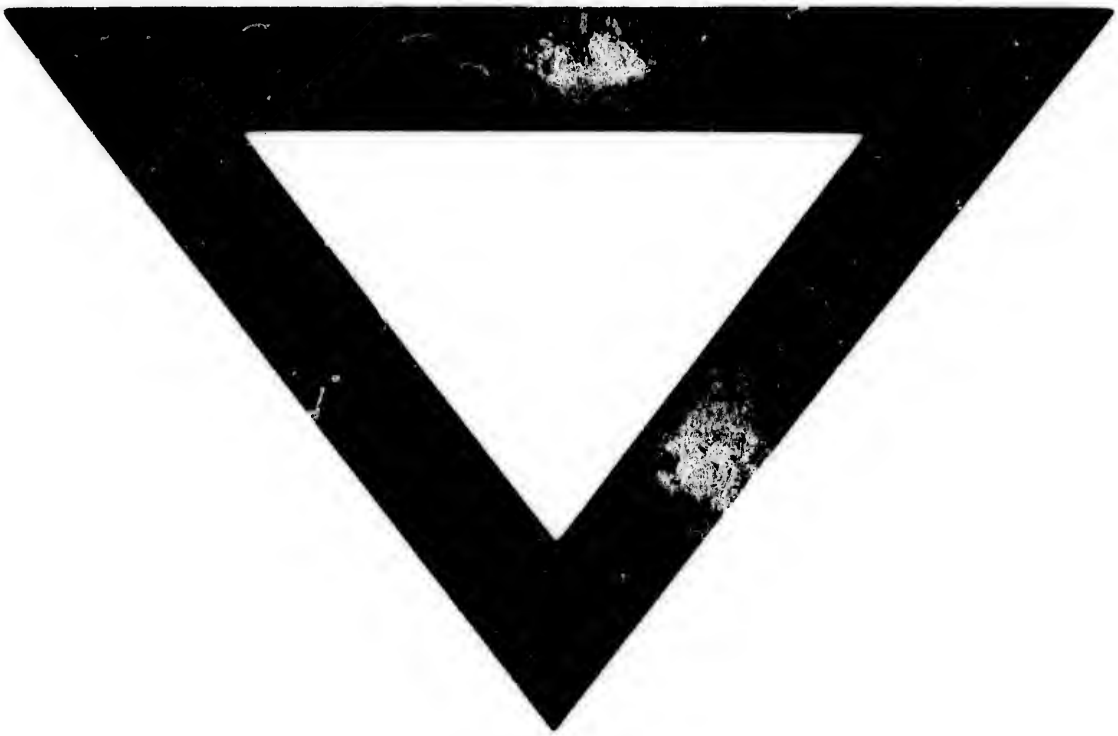
zig echter bedaard en voorzigtig op zijn paard, laat het wel eenigzins terugwijken, maar houdt tevens zijnen vijand in het oog, die ſtap voor ſtap voorwaarts ſluipt, en op de eerſte gelegenheid tot den aanval loert, die hem het paard zal geven. De *Gautscho* weet dit zeer goed, laat zijn paard ſtijgeren, en nu waagt de tijger eenen ſprong en is in den ſtrik gevangen. Het paard rent nu voort zoo hard het kan en ſleept het roofdier mede. Somtijds houdt de *Gautscho* ſtil. Heeft de eerſte ſtrik ſlechts den hals van den tijger gevat, dan werpt hij hem nog eenen tweeden om de pooten, en is nu geheel overwinnaar. Hij ſtijgt van zijn paard, wapent zich met een der groote meſſen, die in zijne laars zitten, ſteekt den tijger dood en vilt hem dan. Nu is zijne taak volbragt, hij keert met de huid naar *Monte Viedo* terug, verkoopt die, liefkoost zijn paard, en vertrekt weder den volgenden dag om nieuwe avonturen op te zoeken."